

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE HİNDİSTAN MÜSLÜMANLARI İLE
ANKARA HÜKÜMETLERİ ARASINDAKİ MÜNASEBETLER (1918–1924)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aysun GÜLTEKİN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Metin AYIŞIĞI

Balıkesir, 2009

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti üzerinde egemen bir devleti görmek istemeyen İngiltere'nin; Osmanlı toprak bütünlüğünden yana olan politikası, en mühim sömürgesi olan Hindistan'ı, kendisi açısından daha da güvenli bir hale getirme amacını ortaya çıkarmıştı. İngiltere'ye sadakat ve Osmanlı'ya hissi yakınlık ikilemi arasında kalan Hindistan Müslümanları, Hinduların da aralarında bulunduğu ülkede varlıklarını devam ettirmek için İngiltere'ye muhtaç konumdaydılar. Böyle bir vaziyet içinde olan Hindistan Müslümanları, İngiltere'nin Osmanlı ile şerefli bir anlaşma yapmasını istiyorlardı. Bu çalışmanın temel amacı da bu istek doğrultusunda Hindistan Müslümanlarının sarf ettikleri çabaları ortaya koymak, bu çabaların sebeplerini ve sonuçlarını açığa çıkarmaktır.

Dört bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde Hindistan Müslümanlarının yaşadığı coğrafya genel özellikleri ile sunulmuştur. Ayrıca Hindistan coğrafyasındaki İslamiyet ve Türk izlerine, Osmanlı Devleti ile kurulan ilk temaslara değinilmiştir. İkinci bölümde kuruluş ve faaliyetleri ile Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ele alınmıştır. Cemiyetin Trablusgarp ve Balkan Savaşları'ndaki faaliyetleri ile Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Dönemi'ndeki çalışmalarına yer verilmiştir. Ayrıca cemiyetin kadınlar kolu ile diğer cemiyetlerle kurmuş oldukları temaslara da değinilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünü Hindistan Müslümanlarının Milli Mücadele'deki rolü, yaptıkları yardımlar, bu yardımları nasıl ilettikleri ve iletilen yardımların nasıl tasarruf edildiği oluşturmaktadır. Bu bölümde ayrıca Milli Mücadele döneminde yaşanan mali sorunlar ile bu sorunları gidermeye yardımcı olan Hindistan Müslümanlarının haricindeki desteklere de kısaca yer verilmiştir. Bu destekler kısmında incelenen devletler ise; Amerika, Rusya, Türkistan, Fransa ve İtalya olmuştur. Son bölümde ise Hindistan Müslümanlarının bağımsızlık elde etme çalışmaları boyunca yaşadıkları ele alınmıştır. İngiliz hâkimiyetinde gerçekleşen ayaklanmayla başlayıp bu mücadelenin devamını sağlayan, Hindistan Milli Kongresi ve Tüm Hindistan Müslümanları Birliği ile Hindistan Hilafet Hareketi de incelenmiştir. Son olarak ise hem Türk Milli Mücadelesi'ne hem de Hindistan'ın bağımsızlık çalışmalarına katkıları olan

Gandhi ele alınmış ve yeni Türk Devleti'nin Hindistan Müslümanları üzerindeki tesiri sunulmaya çalışılmıştır.

Değerlendirmeleri ile çalışma boyunca yol gösteren değerli hocam Prof. Dr. Metin AYIŞIĞI'na teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca araştırma sırasında sağlamış oldukları kolaylıklardan dolayı başta Kızılay Arşivi yetkilileri olmak üzere, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul Beyazıt Umumi Kütüphanesi ve Balıkesir İl Halk Kütüphanesi çalışanlarına çok teşekkür ederim.

Aysun GÜLTEKİN

Varlıklarıyla beni yücelten

Anneme ve Babama

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER.....	VI
ÇİZELGE LİSTESİ.....	IX
KISALTMALAR LİSTESİ.....	X
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem.....	1
1.2. Amaç.....	1
1.3. Önem.....	2
1.4. Sınırlılıklar.....	2
1.5. Tanımlar.....	3
2. İLGİLİ ALANYAZIN.....	4
2.1. Kuramsal Çerçeve.....	4
2.2. İlgili Araştırmalar.....	5
3. YÖNTEM.....	7
3.1. Araştırma Modeli.....	7
3.2. Bilgi Toplama Kaynakları.....	7
3.3. Bilgilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi.....	8
4. BULGULAR VE YORUMLAR.....	9
4.1.1. Genel Özellikleri ile Hindistan Müslümanları Coğrafyası.....	9
4.1.1.1. Coğrafi Konum.....	9
4.1.1.2. İklim, Tarım ve Ekonomi.....	12
4.1.1.3. Antropolojik Yapı ve Nüfus.....	14
4.1.2. Hindistan Müslümanları ile İlişkilerin Başlangıcı.....	17
4.1.2.1. Hindistan'da Müslümanlık ve Türk İzleri.....	17
4.1.2.2. Osmanlı Devleti ile Hindistan Müslümanlarının Münasebetleri.....	21
4.1.2.3. İslam Birliği Politikası ve Hint Müslümanları.....	24
4.2.1. Kuruluş ve Faaliyetleri ile Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti.....	29
4.2.1.1 Kızıllaç Derneği'nin Kuruluşu.....	30

4.2.1.2. Cenevre Sözleşmesi.....	31
4.2.1.3. Cemiyetin Kuruluş Aşamaları.....	32
4.2.1.4. Cemiyetin Üçüncü Defa Yapılanması.....	34
4.2.1.5. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi.....	35
4.2.2. Trablusgarp ve Balkan Savaşlarındaki Faaliyetleri.....	39
4.2.3. Birinci Dünya Savaşı Sırasındaki Faaliyetler.....	43
4.2.4. Milli Mücadele Boyunca Hilâl-i Ahmer.....	45
4.2.5. Nüfus Değişiminde Yapılan Yardımlar ve Savaş Esirleri.....	49
4.2.6. Cemiyet'in Diğer Örgütlerle İlişkisi.....	56
4.3. 1. Hindistan Müslümanlarının Milli Mücadele'deki Rolü.....	57
4.3.1.1. Heyet-i Temsiliye ve TBMM Dönemi Mali Kaynak Sorunları....	57
4.3.1.2. Dış Yardımlar.....	64
4.3.1.2.1. Milli Mücadele Boyunca Hilâl-i Ahmer'e Yurtdışından Gelen Yardımlar.....	64
4.3.1.2.1.1. Hindistan Müslümanlarının Yardımları ve Ankara Hükümetleri ile Münasebetleri.....	65
4.3.1.2.1.2. Halifeliğin Kaldırılışı ve Hindistan Müslümanları.....	112
4.3.1.2.1.3. Amerikan Yardımları.....	123
4.3.1.2.1.4. Rus Yardımları.....	125
4.3.1.2.1.5. Türkistan Türkleri.....	131
4.3.1.2.1.6. Fransız Yardımları.....	133
4.3.1.2.1.7. İtalyan Yardımları.....	135
4.3.1.2.2. Yurtdışından Gelen Yardımların Hilâl-i Ahmer'e Ulaştırılması.....	136
4.3.1.2.3. Yardımların Kullanım Alanları.....	138
4.4.1. Hindistan Bağımsızlık Mücadelesi.....	140
4.4.1.1. Hindistan'da İngiliz Hâkimiyeti ve Hint Ayaklanması.....	146
4.4.1.2. Hindistan Milli Kongresi ve Tüm Hindistan Müslümanları Birliği.....	153
4.4.1.3. Hindistan Hilafet Hareketi.....	162
4.4.2. Gandhi ve Sivil İtaatsizlik.....	165

4.4.3. Yeni Türk Devleti'nin Hindistan Müslümanları Üzerindeki Etkisi	170
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	183
5.1. Sonuçlar	183
5.2. Öneriler	184
KAYNAKÇA	186
EKLER	194

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa No

Çizelge 1 Hilâl-i Ahmer'in kurucu üyeliğini kabul eden sultanlar ve yakınları ile her yıl Hilâl-i Ahmer'e vermeyi taahhüt ettikleri yardım miktarları.....	37
Çizelge 2 Hilâl-i Ahmer'e yılda bir liradan fazla yardım eden hanımlar.....	38
Çizelge 3 Birinci Dünya Savaşı sırasında Hilâl-i Ahmer'in gönderdiği hastabakıcı sayısı ve hastane adı.....	44
Çizelge 4 Mübadele sırasında faaliyet gösteren heyetlerden bazıları.....	50
Çizelge 5 1916–1919 arasında Hilâl-i Ahmer tarafından esirlerin aileleri aracılığıyla gönderilen yardım miktarları.....	55
Çizelge 6 Hilâl-i Ahmer yıllığında yardımları ile sürekli isimleri bulunan ülkelerin listesi.....	75
Çizelge 7 Yabancı ülkelere gelen yardım miktarlarını gösterir liste.....	75-76
Çizelge 8 Hilafet Komitesi'ne göre değişik tarihlerde Anadolu'ya gelen miktarlar.....	86
Çizelge 9 Mustafa Kemal Paşa tarafından tutulan "Doğrudan doğruya emrime Hint Hilafet Komitesi'nden gelen meblağ" başlığını taşıyan liste.....	87
Çizelge 10 Muhtelif yerlerden gelen miktarları gösterir tablo.....	88-89
Çizelge 11 1920–1922 arasında yapılan Sovyet yardımı.....	128-129
Çizelge 12 Fransızların işgal ettikleri Türk topraklarından çekilirken bıraktıkları silah ve cephanenin miktarı.....	134-135

KISALTMALAR LİSTESİ

ATBD: Askeri Tarih Belgeleri Dergisi

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

B.T.T.D. : Belgelerle Türk Tarihi Dergisi

c. : Cilt

DH. İ. UM. : Dâhiliye Nezaret-i İdare-i Umumiye Müdüriyeti

DH. EUM. SSM: Dâhiliye Nezaret-i Emniyet-i Umumiye Seyrüsefer Müdürlüğü

DH. EUM. MH: Dâhiliye Nezaret-i Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü Kalem Evrakı

DH. UMVM: Dâhiliye Nezaret-i Umur-ı Mahsus Vilayet Müdürlüğü Evrakı

DH. SN. M: Dâhiliye Nezareti Sicil-i Nüfus İdare-i Umumiyesi Kalemi

İ. A. : İslam Ansiklopedisi

KA: Kızılay Arşivi

M.V. : Meclis-i Vükela Mazbataları

Nr.: Numara

s. : Sayfa

Say. : Sayı

T.C.T. : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TTK: Türk Tarih Kurumu

Yay. : Yayınlayan

1.GİRİŞ

1.1. Problem

1918–1924 yılları Cumhuriyet tarihinin çok önemli bir safhasını oluşturmaktadır. Çünkü söz konusu olan bu dönemde gerçekleştirilenler sayesinde, ileriki yıllarda çağdaş atılımlar yapılarak yeni bir döneme geçilmiştir. Bu yeni döneme geçişi sağlayan zor yıllarda Hindistan Müslümanları, Türk halkının Milli Mücadele'sine destek vermek için örgütlenmiştir. Çalışmanın temelinde yer alan husus da bu örgütlenme ile gerçekleşen temaslardır. Bu doğrultuda Hint Müslümanlarının Milli Mücadele'yi destekleyici etkinliklerinin değerlendirilmesi yapılmaya çalışılacaktır.

Hindistan Müslümanları, Milli mücadele'ye belki de en büyük desteği vermiş olan millettir. Ancak Milli Mücadele boyunca Hindistan Müslümanlarının yaptıkları yardımlar hususundaki çalışmalar sınırlıdır. Milli Mücadele döneminde dış yardımlar pek çok araştırmancının konusu olmuştur. Hindistan Müslümanları ile ilgili olarak yapılan çalışmalardan biri Mustafa Keskin tarafından hazırlanmıştır. Konu ile ilgili temel eserlerden biridir. Diğer çalışma ise Azmi Özcan'a aittir. Bu çalışma 1877–1924 yıllarını kapsamaktadır.

Araştırmanın problemini Milli Mücadele döneminde Hindistan Müslümanlarının Ankara hükümetleri ile kurdukları temaslara belirlenmesi oluşturmaktadır.

1.2. Amaç

Hindistan Müslümanlarının Milli Mücadele'ye maddi ve diplomatik desteklerinin ortaya koyulması amaç olarak tespit edilmiştir. Hindistan Müslümanlarının gerçekleştirdikleri bu desteğin, Milli Mücadele'nin kazanılmasına nasıl katkılar sağladığı göz önüne serilmiştir. Ayrıca bilimsel araştırma yapmak ve yapılanlardan yararlanmak isteyenler için, genel bir

çerçeve vermek amaçlardan biridir. Araştırmanın bu temel amaçları doğrultusunda cevap aranacak sorular şunlardır:

1- Hindistan Müslümanlarının Anadolu hareketini benimseyip desteklemelerinin sebepleri nelerdir?

2- Hint Müslümanlarının maddi desteğinin oluşumuna zemin hazırlayan manevi destek nasıl şekillendi?

3- Hindistan Müslümanları tarafından yapılan yardımlar Türkiye'ye nasıl ulaştırıldı ve ulaştırılan yardımların kullanım alanları neler oldu?

4- Halifeliğin ilişkilerdeki rolü neydi?

5- Yeni kurulmuş bir devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti, Hindistan Müslümanlarına ne gibi etkilerde bulundu?

1.3. Önem

Bilimin birikimselliği göz önüne alınarak şimdiye kadar konuya gösterilen maddi alanlı yaklaşıma yeni bir boyut getirilerek, Hindistan Müslümanlarının yardımları manevi açıdan da ele alınmıştır. Böylelikle diğer araştırmacılar için de çalışmanın bir anlam ifade etmesi sağlanmıştır.

Hindistan Müslümanlarının maddi ve manevi şekillerde gerçekleştirdikleri desteklerin incelenmesine yönelik olarak, bu konuda literatürde bir eksiklik tespit edilmiştir. Yapılan bu çalışmayla bu boşluk doldurulup orijinal bir eser sunulmaya çalışılmıştır.

1.4. Sınırlılıklar

Hindistan Müslümanlarının Ankara hükümetleri ile münasebetlerini içeren bu araştırma, zamansal sınırlama olarak 1918–1924 yılları arasında içermektedir. Çalışma veri kaynağı olarak arşiv belgeleri, kitaplar, dergiler, süreli yayınlar, makaleler, lisansüstü tezler, internet kaynaklarından elde edilen bilgilerle sınırlıdır.

Araştırmada tarama modeli uygulandığından şüphesiz veri bulma ve kontrol güçlükleri yaşanmıştır. Ancak araştırmanın bazı sınırlılıkları peşinen kabul edildiğinden var olan koşullar altında elden gelen bilimsel titizlik gösterilmiştir.

1.5. Tanımlar

Hindistan Müslümanları: Bağımsızlık (1947) öncesi Hindistan'a ait olan bir kullanımdır. Çalışmaya konu olan Hindistan Müslümanları bugün artık üç ayrı devletin; yani Hindistan, Pakistan ve Bengaldeş sınırları içinde yaşamaktadırlar. Dolayısıyla buradaki Hindistan Müslümanları kullanımından, bütün bu devletlerde yaşamakta olan Müslümanlar anlaşılmaktadır.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti: Din, dil, ırk farkı gözetmeksizin insan ögesini ön plana çıkaran, iç ve dış politik dalgalanmaların dışında kalarak Osmanlı Devleti'nden devralınan ilk Türk yardım kurumudur.

Sivil İtaatsizlik: Gandhi tarafından uygulanan sivil itaatsizlik kavramı, her tür gayri ahlaki kanuna direnmeyi ve direnişin şiddet dışı bir tarzda olmasına yöneliktir.

Pasif Direniş: Sevr'ın gündeme gelmesinden sonra Hindistan Müslümanlarının İngilizlere karşı başlattıkları eylemlerdir. Bu eylemler; Hindistan genel valisine protesto mektubu gönderme, Milli Mücadele'yi destekleyen mitingler düzenleme, İngiltere'ye ve Avrupa'nın çeşitli merkezlerine heyetler göndererek isteklerini dile getiren muhtıralar sunma şeklinde olmuştur.

2. İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. Kuramsal Çerçeve

İslam memleketlerinin birer birer batı hâkimiyetine girmeleri karşısında Hindistan Müslümanları için Osmanlılar, adeta olmak istedikleri her şeyi temsil ediyordu. Onlara göre Osmanlılar, İslam'ın gururu ve birliğin sembolüydüler. Bu anlayış Osmanlı Devleti'nin bekası için Hindistan Müslümanlarını harekete geçirecek ve ellerinden gelen her türlü fedakârlığı yapmaya götürecektir (Özcan, 1997, 1). Maddi fedakârlıkların yanı sıra yapılan protestolar Hindistan Müslümanlarının Osmanlı Devleti'ne, İslam dünyasının dayanağı olarak baktıklarının bir göstergesidir (Keskin, 1991, 60).

Hindistan Müslümanları ile ilgili bir başka husus Türk Kurtuluş Savaşı'ndan ilham aldıkları ve Mustafa Kemal Atatürk'ü kendilerine örnek olarak kabul ettikleri gerçeğidir (Asrar, www.ekitap.kultuturizm.gov.tr). Mustafa Kemal, Türk toplumunun çağdaşlaşması için ve Türkiye'nin modern bir milli devlet olması için bir model ortaya koymuştu. Bu model doğunun mazlum milletlerinin milli bir kişilik kazanmalarına yardımcı oldu (Haqqı, 1985, 342). Atatürk'ün modern Türkiye'nin oluşumunda izlediği yolun, Hindistan Müslümanlarının üzerinde önemli yansımaları olmuştur. Mesela Bangladeş, laiklik, dış politika, kadın hakları gibi konularda Mustafa Kemal'in ilkelerini, devrimlerini benimsemiş ve uygulamıştır (Davaz, 2000, 36). Ki bugünkü Pakistan'ın doğuşu Milli Mücadele hareketinden ilham alarak gerçekleşmiştir. Atatürk'ün fikirleri, Hint yarımadası Müslüman düşünürlerinin görüş ve düşüncelerini etkilemiştir. Sonraki yıllarda Pakistan'ın politikasında önemli rol oynayan Çavduri Halikuzzaman ve Abdurrahman Sıddiki gibi Müslüman liderler, Türkiye için yapılan yardım çalışmalarında da görev almışlardır (Keskin, 1001, 131).

Hindistan Müslümanlarının Türk milletiyle kurmuş oldukları yakın ilişkilerin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Hindistan kıtası değişik zamanlarda değişik Türk hanedanlarına ev sahipliği yapmıştır. Dolayısıyla Türk milletine duydukları yakınlık hislerini bu izlerde aramak hiç de yanlış

olmaz. Daha sonraları Türk milletinin kaydettiği tüm gelişmeler, Hindistan Müslümanları tarafından büyük takdir ve sevinçle karşılanmıştır.

2.2. İlgili Araştırmalar

Bu çalışma hazırlanırken pek çok kaynaktan istifade edilmiştir. Onlardan biri çalışmanın bölümlerinden birini oluşturan Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ile ilgili olan kısımda temel kaynaklardan olan Seçil Karal Akgün ve Murat Uluğtekin tarafından hazırlanmış “Hilâl-i Ahmer’den Kızılay’a” adlı eserdir. Eserde Kızılay’ın, Osmanlı döneminden Cumhuriyet dönemine kadar olan gelişimi yer almaktadır. Kızılay Arşivi belgeleri ve fotoğraflarla desteklenmiş olan eser, Trablusgarp ve Balkan Savaşları ile Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele döneminde Hilâl-i Ahmer’in üstlenmiş olduğu misyonu detaylarıyla anlatmaktadır. Çalışmadaki bölümle ilgili olarak temel yardımcı eserler arasında, İsmail Hacıfettahoğlu tarafından hazırlanan “Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer-TBMM’nin Teşkilinden Sakarya Zaferi’ne Kadar İcraat Raporu 23 Nisan 1920–1923” adlı eser yer almaktadır. Yine konu ile ilgili olarak Kızılay arşivinde de bulunan Besim Ömer Akalın tarafından sunulmuş olan “Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer’e Dair Konferans” temel başvuru eserleri olmuştur.

Araştırma için önemli kaynaklardan biri “Panislamizm Osmanlı Devleti ve İngiltere (1877–1924)” başlığını taşıyan Azmi Özcan’ın eseridir. Bu çalışma doktora tezine dayanmaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgelerinin yanı sıra İngiltere, Hindistan ve Pakistan devlet arşivlerine de dayanan bu çalışma konunun önemli eserlerindedir. Zaman sınırlaması açısından geniş bir dönemi kapsamaktadır. Eser başlığından da anlaşılacağı gibi, Osmanlı Devleti’nin İslamcılık politikası çerçevesinde ele alınmıştır.

Çalışma konusu ile yakından bağlantısı olan bir diğer eser, Mim Kemal Öke’nin “Güney Asya Müslümanları’nın İstiklâl Davası ve Türk Milli Mücadelesi” dir. Pakistan halkına adanmış olan bu değerli çalışma özellikle Hindistan Müslümanlarının halifelik temelinde Osmanlı Devleti’ne olan hissiyatlarını ortaya koymaktadır. Hilafet hareketi doğuşundan çöküşüne

kadar ele alınmıştır. Çalışmanın bir diğer önemli yanı İngiliz siyaseti ile hareket eden Hindistan Müslümanları ile Milli Mücadele yanlısı bir politika ile hareket eden Hindistan Müslümanlarının ayırımını ortaya koymasındır.

Hindistan Müslümanları ile ilgili çalışmalardan birini Mustafa Keskin “Hindistan Müslümanlarının Milli Mücadele’de Türkiye’ye Yardımları (1919–1923)” adlı çalışma ile yapmıştır. Cumhurbaşkanlığı ve ATASE arşivi belgelerine dayanmakta olan çalışma, özellikle doğrudan doğruya Mustafa Kemal Paşa emrine gönderilen miktarların dağılımını görme açısından araştırmaya önemli katkılarda bulunmuştur. Burada bahsedilebilecek çalışmalardan biri de Vahdet Keleşyılmaz’ın “Teşkilat-ı Mahsusa’nın Hindistan Misyonu (1914–1918)” adlı eseridir. Bu araştırma Birinci Dünya Savaşı’nın geçtiği dönemde, İngiliz politikalarının egemen olduğu Hindistan’ın Türklerle kurdukları temaslar açıklanmaktadır. Teşkilat-ı Mahsusa’nın bütün İslam ülkelerinin sömürgecilikten kurtarılmasına yönelik çalışmaları ve bu amaçla Hindistan Müslümanları ile kurulmuş olan ilişkiler anlatılmaktadır.

Adı geçen tüm eserlerin yanında bu çalışmaya kaynaklık eden pek çok kitap, makale ve arşiv belgeleri ile dönemin gazete koleksiyonları bulunmaktadır.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Yöntemin amaca uygunluğu göz önünde bulundurularak, araştırma modeli olarak, tarama modeli kullanılmıştır. Zamanın iyi kullanılmasının sağlanması ve gerekli malzemelerin tespiti için planlama aşaması gerçekleştirilmiştir. Bir anlamda çalışmanın içerik ve bilgi düzeyi tespiti, bilgi toplama ve değerlendirme aşamalarını kolaylaştırmıştır.

İkinci el literatür tarama işlemi gerçekleştirilmiştir. Arşiv vesikaları tespit edilerek günümüz harflerine aktarılmıştır. Çalışma, dönemin gazete koleksiyonları ile desteklenerek yazılmıştır.

3.2. Bilgi Toplama Kaynakları

Hindistan Müslümanları konusu ile ilgili olarak daha önceden yayınlanmış olan kaynaklar tespit edilerek taranmış ve bunlardan elde edilen bilgiler derlenmiştir. Bu bilgiler Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Kızılay Arşivi belgeleriyle desteklenmiştir. Bunun için belgesel tarama yapılmıştır. Arşiv malzemeleri, dönemine ve konusunun içeriğine göre sınıflandırılarak ilgili bölümlere eklenmiştir.

Bunların dışında yayın taraması yapılarak çalışma konusu ile ilgili yayınlanmış kaynakların listesi çıkarılmıştır. Liste oluşturulduktan sonra bunların incelenmesi yapılmış ve amaçlar doğrultusunda bilgilerin toplanması ve değerlendirilmesi aşamasına geçilmiştir. Ayrıca devrin gazete koleksiyonları çalışmamıza dâhil edilmiştir. Bunların yanı sıra ikinci el literatür ve makalelerden de yararlanılmıştır.

3.3. Bilgilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi

Bu aşamada elde edilen kaynaklar ayrıştırılmış ve çalışmaya dâhil edilmiştir. Çalışma Kızılay Arşivi ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden elde edilen belgelerle desteklenmiştir. Böylelikle çalışmanın temel kısmı oluşturulmuştur.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

4.1.1. GENEL ÖZELLİKLERİ İLE HİNDİSTAN MÜSLÜMANLARI COĞRAFYASI

4.1.1.1. Coğrafi Konum: Ele alacağımız dönemdeki Hindistan; Asya kıtasında, Pamir Yaylası'ndan doğuya doğru uzanan Himalaya, batıya doğru uzanan Hindikuş Dağları ile bunların kollarının güneyinde yer alan bir yarımadadır (Keskin, 1991, 1). Umman Denizi ile Bengal Körfezi arasında güneyde Hint Okyanusu'na doğru giderek daralan bir üçgen biçiminde uzanır. Hindistan; kuzeybatıda Pakistan; kuzeyde Çin, Tibet, Nepal ve doğuda Bengladeş ile komşudur. Güneyde Palk Boğazı ve Mannar Körfezi ile Sri Lanka'dan ayrılır. Adı geçen boğaz ve körfez arasında Âdem Köprüsü adaları ile güneybatı kıyıları açıklarındaki Lakkadiv (Lakshadweep) adaları ve doğu kıyılarından 1200–1500 km uzaklıkta bulunan Bengal Körfezi'ndeki Andaman ve Nikobar adaları da ülke sınırları içindedir. Çok hareketli ve çok önemli deniz, kara ve hava yolları üzerinde bulunan Hindistan aynı zamanda bütün dünyanın, toprakları en geniş yedinci ve Çin'den sonra en kalabalık ikinci ülkesidir (TDV, 2002, 69). Hindistan, Yakındoğu ve Uzakdoğu'yu ayırır. Dünyanın en yüksek sıradağları olan Himalayalar, Dekkan ile Asya setinin temas noktasındadır. Bu yapısal bütünleri İndus-Ganj Ovası birleştirir. Ganj'in suladığı ve yoğun bir şekilde tarım yapılan çok kalabalık nüfuslu bu uzun geçit, tropikal bölgelerdeki alüvyon ovalarının en genişlerindedir (Meydan Larousse, 1971, 864, 865).Hindistan, üç ana bölgeden meydana gelmektedir. Bu bölgeler;

1.Kuzeydeki Dağlık Bölge: Bu bölgenin Hindistan tarihinde önemli bir yeri vardır. Sebebi Hindistan'ın başlıca geçiş kapılarını içine almasıdır. Hindistan tarihini oluşturan tüm milletler bu yollarla Hindistan'a girmişlerdir. Bölgenin Pamir'den Bengal Körfezi'ne kadar uzanan doğu kısmı, geçişler için fazla elverişli değildir. Ancak Pamir'in batısından Arabistan Denizi'ne kadar olan kısmı uygun geçitler vermektedir. Bu geçitlerden biri, Kabil bölgesinden geçen Bamyān, Kavak ve Hayber yoludur. Diğerleri de yüksek ve çöl olan bir

yayladan geçen Herat-Kandahar yoludur. Bunların dışında Belucistan kıyı yolu vardır ki, tarihte çok az kullanılmıştır (Keskin, 1991, 1). Hindistan'ın İndus-Ganj ovası ile kıyı ovalarından başka açık bölgesi yoktur. Arî göçmenleri, Afganlı ve Moğol akıncılar; ancak İndus'un yüksek batı havzasındaki boğazlardan geçerek Ganj'a ulaşabilmişlerdir (Meydan Larousse, 1971, 865). Hindistan; jeolojik bakımdan en yaşlı yer kabuğu parçalarından en genç kıvrımlı yapılara, jeomorfoloji bakımından da farklı yapısal karakterleri sergileyen hemen bütün yer şekillerine sahip bulunmaktadır. Ülkenin kuzeyinde bulunan Himalayalar, bir yay şeklinde uzanır ve bu yayın boyu 2.500 kilometreyi aşar. Bu sıradağların Hindistan'ın hayatındaki rolü çok büyüktür. Çünkü Himalayalar; buzulları, karları ve bol yağışları ile ülkenin can damarı durumundaki büyük akarsuların kaynak ve beslenme alanıdır (TDV, 2002, 70)

2.Kuzeydeki Düzlük Bölge: Kuzeydeki dağlık bölgeye bitişik olan, Bengal Körfezi'nden Arabistan Denizi'ne kadar uzanan 1.300.000 km² genişliğindeki düzlüktür. Merkezi Delhi-Agra'dır. Kuzeybatısında Sind, doğusunda Gence ovaları bulunmaktadır. Bölgenin Lahor'dan Bengal Körfezi'ne kadar olan kısmı çok zengin ve bol ürün vericidir (Keskin, 1991, 70). Himalayalar ile Dekkan Platosu arasında yer alan ve birbirinden Pencap Eşiği adı verilen daha yüksek bir kesimle ayrılan İndus ve Ganj ovaları bu bölümü oluşturur. Alüvyal düzlüklerin doğu kesiminde Hindistan'ın en verimli, en kalabalık ve en büyük şehirleri yer almaktadır (TDV, 2002, 70).

3.Dekkan: Yeryüzünün en yaşlı parçalarından olan Gondvana kıtasının bir kısmı iken ondan ayrılıp kuzeydoğuya doğru ilerleyen ve en sonunda bugünkü yerine ulaşan üçgen şekilli bir yarımada olan Dekkan, genelde bir plato özelliği göstermektedir (TDV, 2002, 70). 2.500.000 km² genişliğindedir. Kuzey bölgesine oranla daha verimsizdir. Yaylanın kuzeyinde oldukça eğimli yapılı, sık orman ve çalılıklarla kaplı Vindiya dağ silsilesi vardır. Bu dağ silsilesi, kuzeydeki büyük devletlerin güneye yayılmasını zorlaştırmıştır (Keskin, 1991, 1). Yabancıların ülkeye sızmasını sınırlayan bu yüzey şekilleri, sosyal yapılarının katılığı, başlı başına bir kıta sayılabilecek ülkenin aşırı büyüklüğü ve ulaşımın yavaşlığı yüzünden Hindistan'ın nüfus dağılımı, Çin'e oranla çok daha parçalıdır (Meydan Larousse, 1971, 865).

Çalışmada adı geçen Hindistan Müslümanları, bağımsızlık öncesi Hindistan dönemini içerdiğinden Pakistan ve Bangladeş ülkelerinden de bahsedilecektir. Bu bağlamda öncelikle Pakistan'ın coğrafi özelliklerine değinilecektir. Pakistan'ın kuzeydoğusunda Çin Halk Cumhuriyeti, kuzeybatısında ve batısında Afganistan, doğusunda Hindistan ve güneybatısında İran yer almaktadır. Ülkenin yüzölçümü 796.095 km²'dir (www.wikipedia.org/wiki/Pakistan). Bangladeş ise daha ziyade Kıta Hindi'nin Ganj (Padna), Jamune (Brahma Putra) Nehrinin aşağı kolu ile Meghna gibi önemli nehirlerinin deltasında oluşan alüvyonlu ovalardan meydana gelir. Bu nehirler birleşerek Bengal Körfezinde bir delta içinde akarlar. Ovaların büyük bir kısmının denizden yüksekliği 9 metreyi geçmemektedir. Bu sebeple her yıl yağışlı mevsimlerde ırmakların kabarmasıyla ovalar, seller altında kalırlar. Jamuna Irmağının kolları olan Tistua ve Astrai ırmakları, ovanın kuzey bölümünden geçerler. Bu bölgede çok sayıda bataklık ve sazlık bulunmaktadır (www.wikipedia.org/wiki/Bangladeş). Bangladeş, bugün 3 milyon km²'lik bir alanı kapsayan Hindistan kıta devleti içinde bir cep ülke konumundadır. Türkiye'nin ancak beşte biri büyüklüğündedir. Yaklaşık dokuz bin metre yüksekliğine varan Himalaya'lardan Bengal Körfezi'ne hiçbir engelle karşılaşmadan inen iki büyük nehrin, Ganj ve Brahmaputra'nın ve bunların yedi yüz küsur kolunun suladığı bir ova-delta ülkedir. Orta Anadolu büyüklüğündeki bu ülkenin bağımsızlığını kazandığı 1971 yılında nüfusu ancak 60 milyondur. Ülkenin yarısının nehirler ve delta gölleri ile kaplı olduğu düşünülürse yaklaşık bir Ankara, Aksaray ve Konya'nın kapsadığı bir alanda 125 milyon Bengalli'nin yaşadığını tasavvur etmek gerekir. Yüzlerce nehir, kanal ve göllerden oluşan bir delta ülke niteliği ile doğal olarak yan yana dizilmiş adacıklardan oluşan; köprüsüz, teknesiz bir yakasından öbür yakasına geçilemeyen Bangladeş, 3.500 küsur yıllık yerleşik tarihi boyunca da, bu ilginç coğrafi oluşumu ile çeşitli dil, din ve ırk kümelerinin yan yana yaşamalarına imkân vermiştir (Davaz, 2000, 41,42).

4.1.1.2. İklim, Tarım ve Ekonomi: Tüm Hindistan'da tarım ekonomisini ayarlayan tek etmen musondur. Musonun gücüne rağmen Hindistan topraklarının birçok kısmı yaz yağmurlarının yetersizliğinden veya düzensizliğinden zarar görür. Nüfusun % 85'i tarım ile geçinmektedir. Bu yüzden, bu durumla mücadele etmek için tarih boyunca suyu muhafaza etmek ve kuraklık dönemlerinde yeniden dağıtmak amacı ile birçok çalışma yapılmıştır. Yetiştirilen tarımsal ürünlerin içinde ilk sırayı halkın temel besini piring almaktadır. Bunun yanı sıra darı, buğday ve şeker kamışı da yetiştirilmektedir (Meydan Larousse, 1971, 865). Ekonomik açıdan Hindistan, tarımsal köy topluluklarının oluşturduğu bir alandı. İngiliz egemenliği Hindistan'ın tüm üretim yapısını ve bunun üzerinde kurulan sosyal yapıyı değiştirmiştir; özellikle eğitim sistemi Hindistan'da yeni sınıflar ve İngiliz tarzı bir yaşantı oluşturmuştur. Hindistan'daki dönüşüm, öncelikle kendisini toprak sisteminde gösterdi. Hindistan'da toprak mülkiyeti anlayışı söz konusu değildi. Köy ölçeğinde üretim yapılmakta ve vergi, toplanan üründen aynı olarak alınmaktaydı. Böylelikle, ticaretle uğraşılacak bazı büyük kentler dışında, dışa kapalı bir hayat yaygındı. Sistem, 18. ve 19. yüzyılda İngiltere'nin vergi toplama alanında oluşturduğu yeni idari yapılanmayla tamamen değişti. İngilizler vergi toplama işi için eski vergi toplayıcılarını kullanmaktaydı ama farklı olarak bu insanlara mülkiyet hakkı da sunulmuştu. Bu kişiler zamanla ekonomik olarak gelişip kentli bir sınıf halini aldı. Kentli bir sınıf olması nedeniyle vergi topladığı insanlarla iletişim kuracak ve vergi toplama işini taşrada yapacak yeni araçlar ortaya çıktı. Sonuçta, köylü ile yönetim arasındaki vergi ilişkisi pek çok aracından oluşan bir sistem halini alarak, karmaşıklaşmış ve köylüler üzerinde ekonomik baskısı giderek artan bir oluşuma dönüşmüştü. Sonuçta köylüler kapitalist sistemin en çok ezilen sınıfı oldular, üretim araçlarının mülkiyetini zamanla kaybettiler, bir kısmı topraksızlaşmanın etkisiyle kentteki yerini aldı. Köylülerin mülksüzleşerek kaybettiği topraklar üzerinde hâkimiyet kuran ve böylelikle sermaye birikimi sağlayan bir burjuvazi oluşmaktaydı. Geçimlik ve ihtiyaca yönelik üretim, artık uluslararası pazar için üretim halini alarak, Hindistan nüfusunu, ihtiyacı olmayan ürünü dünya pazarı için üretmek durumunda bırakmıştır. Bu yeni üretim yönelimi, iklimsel olarak zaman zaman yaşanan kıtlıkların yarattığı

sorunlara ek olarak, dünya pazarının bunalımlarını, fiyat dalgalanmalarını da alt kıtaya taşımıştır (Bali, 2006, 12,13).

Hindistan'daki klimatolojik durumuna gelince; iklim tiplerini belirlemede başlıca rolü muson rüzgârları oynar (TDV, 2002, 70). Güneyde tropikal musondan kuzeydeki ılıman iklime kadar çeşitlilik görülmektedir (www.wikipedia.org/wiki/dünya_nüfusu). Bitki örtüsü çok zengin olan ülkenin hemen bütün yıl boyunca yağış alan güney ve güneybatı kıyı kesimlerinde daima yeşil olan yağmur ormanları gelişmiştir (TDV, 2002, 71). Ekonomisi geleneksel köy çiftçiliği, modern tarım, el sanatları, geniş çaplı modern endüstriler ve çok sayıda hizmet endüstrilerinden oluşur (www.wikipedia.org/wiki/dünya_nüfusu). Ancak Hindistan, bölgeler arası ekonomik gelişme düzeyi bakımından büyük farklılıkların görüldüğü bir ülkedir. Bir yanda olağanüstü refah içinde yaşayanlar, diğer yanda çoğunluğun sefalet içinde yaşadığı bir hayat vardır. Bunlara karşın bazı endüstri dalları çok gelişmiştir. Hatta nükleer enerji ve uzay araştırmaları gibi çok ileri teknoloji gerektiren bazı alanlarda başarılı çalışmalar yapılmıştır (TDV, 2002, 71).

2008 verilerine göre Hindistan'da yüz milyondan fazla insan sokakta sefalet içinde yaşamaktadır. Okuryazar oranı toplam nüfusta % 52'dir. Nüfus artış oranı % 1.60; sektörlere göre işgücü dağılımı tarımda % 67, hizmette % 18, endüstride % 15'tir (www.wikipedia.org/wiki/dünya_nüfusu). Bu sebeplerden az gelişmiş ülkeler grubunda yer alan Hindistan'ın tarım yapılan ve yapılabilecek nitelikte olan geniş toprakları, ağaç bakımından zengin geniş ormanları, bazı yeraltı kaynakları ile gelişmiş ülkeler arasında yer alması beklenir. Şüphesiz imkânlar ile gerçekler arasındaki farkı oluşturan birçok sebep bulunmaktadır. Bu sebeplerin başında aşırı kalabalık bir nüfus gelmektedir. Saatte 3.000 kişinin nüfusa katıldığı bu ülkede, her yıl beş milyon insan iş talebinde bulunur. Fakat bunların ancak % 10 kadarı amacına ulaşabilmektedir (TDV, 2002, 71).

Hindistan'da işlenebilir toprak oranı %56'dır. Sulanabilir arazi 535.100 km²'dir (www.wikipedia.org/wiki/dünya_nüfusu). Ağırlıklı olarak bir tarım ülkesi olan Hindistan'da meydana gelen kuraklıklar ya da aşırı yağışların

sebepler olduğu seller -özellikle Ganj ovasında- kutsal sayılan hayvanlara karşı gösterilen müsamaha sebebi ile ineklerin, maymunların, çekirgelerin tahıl ürünlerine zararlar verdiği görülmektedir. Ayrıca çok yıkanmış toprakların besin maddeleri bakımından fakirliği, kötü sulamalar tarımın karşılaştığı başlıca sorunlardır. Başlıca toprak ürünleri ise; çay (700.000 ton ile dünyada ikincidir), şeker kamışı (200–240 milyon ton ile dünyada ikincidir), pirinç, buğday, mısır, pamuk, kahve, tütün, darı, yer fıstığı, susam ve diğer birçok toprak ürünü ile baharattır (TDV, 2002, 72). Genel olarak Bangladeş'te de Muson iklimi görülür. Ülkeye düşen yağış miktarı yüksektir. Nem oranı yüksekliği, bunaltıcı sıcaklara sebep olmaktadır. Ocak ayında bile en yüksek sıcaklık 25–26 °C arasında değişmektedir. Yıllık siklonlar ülkeye büyük zararlar vermekte, bilhassa sahil şehirlerinde büyük hasara sebep olmaktadır. 1970 yılındaki bir fırtınada 500 bin insan ölmüş ve yüz binlercesi de evsiz, barksız kalmıştır (www.wikipedia.org/wiki/Bangladeş).

4.1.1.3. Antropolojik Yapı ve Nüfus: Bugün bilinen Hindistan'ın ilk kültürel temellerine ulaşabilmek için M.Ö. 1400'lü yıllara, Ari istilalarına kadar gitmek gerekir. Bu dönemde, Hint dinsel ve sosyal yapısının temeli olan Vedalar (Hint tanrıları) ortaya çıkmış ve İndus, Ganj vadileri boyunca yayılmıştır. Yerleşik yaşama geçilmeye başlandıkça bu dinsel ve sosyal yapı giderek gelişmiş ve karmaşıklaşmış; özellikle M.Ö. 1000–600 arası dönemde kast sistemi en basit haliyle doğmuştur. Sistemin ilk ortaya çıkışındaki basitliği, sosyal hayatın basitliğiyle örtüşmekteydi ve sadece dört kast mevcuttu: Brahmanlar (rahipler), prensler, köylüler ile zanaatkârlar ve en son sırada da köleleşmiş yerliler. Ekonomik yapı geliştikçe, iş ve uzmanlaşma alanları arttıkça kast sistemi giderek daha karmaşık bir hal alacak (19. yüzyıl sonunda yaklaşık üç yüz kast vardır) ve bu durum etkisini artırarak devam ettirecektir (Bali, 2006, 6). Hindistan, coğrafi konumu bakımından antropolojik dünyanın kavşağındadır. Bengal kapısından Çin ve Birmanya ile yani sarı dünya ile ilişki kurar. Pencap kapısı, beyaz ırkın medeniyetine açılır. Deniz yolu ile bazı ilkel ırklar ve okyanus zencileri ile bağlantı kurar. Himalaya

engeli ile sınırlanan Hindistan, âdeta tek başına bir kıtadır. Bugün Hindistan yarımadasında dört ayrı ırk grubunun bulunduğu kabul edilir:

1. İkel Vedalar ırkı (yerli);

2. Koyu renkli Hint-Melanezya ırkı (yerli);

3. Kuzeybatıya doğru yayılmış beyaz ırklar veya yerli olmayan beyaz derililer yani Hint-Afgan ırkı;

4. Kuzeydoğuya doğru yayılmış sarı ırklar veya yerli olmayan sarı derililer yani Güney Moğol, Orta Moğol ırkıdır (Meydan Larousse, 1971, 868). Bir diğer antropolojik ayırım da şu şekildedir:

1. Türk-İran tipi: Hindistan'ın kuzeybatı ahalisi olup Beluçlar, Tacikler, Sind ve Pencap ahalisinin bir kısmı bu gruptadır.

2. Hint-Avrupa Tipi: Keşmir'de Racputuna'da ve Pencap'ın Büyük bir kısmında oturanlar bu ırkı oluşturmaktadırlar.

3. Dravitler: Renkleri ve burun yapıları itibariyle zenci ırkından oldukları izlenimini verirler. Hindistan'ın merkez, güney ve güneydoğusunda yaşamaktadırlar. Ayrıca en kalabalık grubu teşkil etmektedirler.

4. Mongolitler: Himalaya bölgesinde ve Çin Hindistan'ında bulunmaktadırlar. Zamanımızdan beş altı bin yıl öncesinden başlayarak 18. yüzyıla kadar Orta Asya'dan bu ülkeye göçler, istilalar ve akınlar sonucunda Hindistan'a yerleşmiş olan İskit, Saka, Part, Yüceçi, Turuşka, Türk gibi isimler ile söz edilen ve hemen hepsi büyük ölçüde Türk olan insanların bıraktıkları ırksal izler vardır. Türk-İran, Türk-Dravit ve İskit-Dravit ırk veya tipleri Hindistan'ın genel nüfusunun dörtte birine yakın durumdadır (Keskin, 1991, 2). İngiliz yönetiminin etkisi, Hindistan sosyal yapısını belirleyen dinsel topluluklar arasındaki ilişkiye de farklı boyutlar kazandırmıştır. Hindistan'da temelde dört dini grup bulunmaktadır: Hindular, Müslümanlar, Sihler ve Hıristiyanlar. Uzun bir süre Müslümanlar yönetici sınıf olarak ayrıcalıklı bir konumdaydılar. İngiliz egemenliğinin bu Müslüman yönetici sınıfın egemenliğinin yerine geçmesiyle Müslümanlar, iktidardaki konumlarını kaybetmişlerdi ve 1857 ayaklanmasıyla da güvenilmez, tehditkâr bir grup

olarak görülmüşlerdi. Dolayısıyla, Müslümanlar uzun bir süre kendilerini yeni gelişmelere kapatmışlardı. Ekonomik ilişkilere ve yeni yaşantıya uzun süre sırt çevirmeleri İngilizler nezdinde Hinduları güçlendirmiş, beraberinde Müslüman orta sınıfın geç gelişmesine neden olmuştur. Hindular ise, yeni ekonomik ve politik sisteme daha kolay uyum göstermişlerdi. Özellikle Bengal ve Madras gibi ticaret kentlerinde, diğer gruplara karşı önemli bir güç olarak yer almışlardı. Bu yeni iktidar mücadelesi, Hindular ve Müslümanlar arasında ayrımı giderek artırdı ve bu durumun siyasi yansımaları da kendisini iktidarla ilişkiler içerisinde gösterdi (Bali, 2006, 14).

Hindistan'ın aşırı kalabalık ve hızla artan bir nüfus özelliği vardır. 1901'de 238 milyon olan ülke nüfusu, 1960'ta 360 milyonu, 1981'de 685 milyonu aşmıştır. 1991 yılında ise 844 milyonu bulmuştur (TDV 2002, 71). 2007 yılı itibarıyla 1 milyar 225 milyon (www.wikipedia.org/wiki/dünya_nüfusu) kişilik nüfus ile 1 milyar 303 milyon nüfuslu Çin'in ardından dünyanın en kalabalık ikinci ülkesi konumunda olan Hindistan'ın, 2050 yılına gelindiğinde 1 milyar 628 milyon nüfusa ulaşacağı ve dünyanın en kalabalık ülkeleri sıralamasında en üst sırada yer alacağı tahmin edilmektedir (Milliyet, Tunçay, 2006). Pakistan ise; Güney Asya, Orta Asya ve Orta Doğu bölgelerinin kültürel, sosyal ve tarihi etkisi altında, değişik dil, mezhep ve etnik gruplara mensup 160 milyon civarında nüfusa sahiptir. Toplam nüfusun % 96,68'i Müslüman'dır. Müslüman nüfusun %20'sini Şiiiler, geriye kalanını Sünniler oluşturmaktadır. Nüfusun % 3.32'sini ise Hıristiyan, Hindu, Sih ve Budistler oluşturmaktadır. Gayrimüslim azınlıklar içinde en büyük grubu %1.55 ile Hıristiyanlar teşkil etmektedir. Pencap Eyaleti'nde Pencabiler, Sind Eyaleti'nde Sindler, Kuzey Batı Sınır Eyaleti'nde Pathanlar, Belucistan Eyaleti'nde Beluciler ağırlıklı olarak yerel nüfusu oluşturmaktadır (www.wikipedia.org/wiki/Pakistan). Bangladeş, dünyanın nüfus yoğunluğu bakımından en kalabalık ülkelerindendir. Nüfus yoğunluğu kilometrekareye 290–770 kişi arasında değişir. Yirminci asrın sonunda nüfusun iki misli artacağı tahmin edilmektedir. Nüfusun % 90'ı köylerde, % 10'u şehirlerde yaşar. En önemli şehri Dakka, aynı zamanda başşehirdir. Halkın % 88'i Müslüman'dır (www.wikipedia.org/wiki/Bangladeş).

4.1.2. HİNDİSTAN MÜSLÜMANLARI İLE İLİŞKİLERİN BAŞLANGICI

4.1.2.1. Hindistan'da Müslümanlık ve Türk İzleri: Hindistan'da Müslümanların siyasi tarihi, 712'de Muhammed Bin Kasım'ın Sind'i ele geçirmesi ile başlar. Bu olay İndus vadisinin, kuzeyde Multan'a kadar olan bölümün alınışı ile sonuçlandı (Meydan Larousse, 1971, 869). Böylelikle İslamiyet'in Hindistan'a girişi, Arapların VIII. yüzyılda İndus vadisine gelip yerleşmeleri ile olmuştur. İslamiyet Hindistan'a ulaşmadan önce, Hindistan'ın tamamında Hinduizm hâkimdi. Hint toplumu kastlar halinde parçalanmış bir durumdaydı. Böyle bir durum İslamiyet'in ezilmiş bu toplum tarafından kolay bir şekilde kabul edilmesini sağlamıştır (Keskin, 1991, 2). Hindistan'ın demografik yapısını daha o zamanlar değiştirip, yeniden şekillenmeye zorladığı gibi aynı bölgede temasa geçtiği bütün kültürleri yutan Hinduizm'i, bu defa Türk kültürü karşısında aciz kalmaya mahkûm edecektir. Dolayısıyla günümüz Hindistan tarihçilerinden Muhammed Habib'in de gayet yerinde işaret ettiği şekilde bu ülkenin tarihinde hiç bir olay, İslâmiyet'in Türkler eliyle yayılışı kadar önemli bir yere sahip değildir (Cöhçe, www.atam.gov.tr). Güney Asya'ya İslamiyet'i getiren Araplar olsa da Türkler yaymış, benimsetmiş ve sevdirmiştir (Öke, 1988, 1). X. yüzyılın sonunda Hindistan'a Gazneli Mahmut'un akınları ile yeni bir saldırı başladı (Meydan Larousse, 1971, 869). Ki Müslüman Türklerin Hindistan'a girişi ve yerleşmeleri Gazneli Devleti (976–1160) zamanındadır. Hindistan'da Gazneli Devleti'nden sonra Gurlular Devleti, Delhi Türk Sultanlığı, Gürkanlı Devleti ile bu devletten ortaya çıkan küçük devletler XIX. yüzyıl ortalarına kadar hâkim olmuşlardır (Keskin, 1991, 2,3). Böylelikle Türkler Hindistan'ı kendilerine vatan kabul edip devamlı bir siyasi teşkilat kurmaları Gaznelilerle başlamıştır (Öke, 1988, 2). Yapılan ilk akınlar ile ele geçirilen tek parça Lâhar eyaleti oldu. Hindistan'ın geri kalan kısmının fetih tarihi Muhammed Guri (1175–1203) ve kumandanlarının yaptıkları savaşlar ile başlar. Muhammed Guri, Gazne'ye döndükten sonra askeri harekâtın yönetimini, sonraları ilk Delhi sultanı olan Aybek'e bıraktı. Guri'nin ölümünden sonra Hindistan'ın Vindhaya dağlarının kuzeyindeki bölge onun Türk kumandanlarına baş eğdi (1206). Bunların bazıları hemen

hemen bağımsız hükümdar oldular. Delhi sultanları öteki Müslüman devletler üzerinde hâkimiyet hakkı ileri sürdüler. Delhi'de 1206'dan 1526'ya kadar 34 hükümdar saltanat sürdü. Bunlar beş sülaleye ayrılmıştır:

1. Memlûk padişahları (1206–1290); 2. Halacîler (1290–1320); 3. Tuğluklar (1320–1413); 4. Seyyidler (1414–1451); 5. Lûdîler (1451–1526) (Meydan Larousse, 1971, 869) Seyyidler hanedanlığı dönemindeki istikrarsızlığa son veren Lûdîler uyguladıkları katı politikalar ile Delhi Sultanlığı'nı eski gücüne kavuşturmuşlardır. Delhi Sultanlığı, Hindistan tarihini çok etkilemiş ve önemli sosyal, ekonomik, siyasi değişikliklere yol açmıştır. Ülkedeki pek çok mahalli devletçik ortadan kaldırılarak merkezi idare geliştirilmiştir (TDV, 2002, 76).

Hindistan tarihinin en önemli dönemlerinden biri şüphesiz ki Babür'ün Büyük Moğol İmparatorluğu'nun kuruluşuyla başlar. Moğol İmparatorluğu, 1526'dan 1857'de Hindistan, İngiliz Tacı'nın incisi olana kadar, üç yüz yıllık süre boyunca Hindistan'ı yönetmiştir (Bali, 2006, 7). 1526'da Babür Şah, Hindistan'da Lûdî devletini kaldırarak yeni bir devlet kurdu. Timuroğullarına Gürkanlı adı verildiğinden devlet bu adla anıldı. Babür, Timur Gürkan'ın beşinci nesilden torunudur. Hükümdarlığı beş yıl sürdü. Bu süre içinde Türkistan'dan getirdiği birçok Türk ailesini Hindistan'a yerleştirdi. Ölümünden sonra yerine III. Hümayun geçti. 1560'ta tahta Ekber geçti. Zamanında Hindistan baştanbaşa alındı. Gürkanlı Devleti büyümeye başladı. Ekber; İranlılar, Özbekler ve Osmanlılar ile ilişkiler kurdu (1586). 1605'te ölümünden sonra yerine oğlu Cihangir geçti (1605–1627). Cihangir, devleti Nur Cihan'a bırakıp zevk ve sefaya daldı. İngilizler, Portekizliler ve Hollandalılar, Cihangir'in başarısız yönetimini görerek Hindistan kıyılarını ele geçirmeye başladılar (Meydan Larousse, 1971, 869, 870). Böylece Hindistan'a ilk defa ulaşmış olan Portekizliler (1498 yılında Hindistan'ın Malabar sahilindeki Kalküta şehrine ilk olarak gelen Portekizliler, ticaret ile uğraşmış ve zamanla Hindistan ticaretini ele geçirmişlerdir. Daha sonra Hollandalılar, Hindistan ticaretini Portekizlilerden almışlar, ardından Fransızlar egemen olmuşlardır. Fakat karşılıklarına İngilizler çıkmıştır. Gümüş, 2003, 82) koloni kurmaya başladılar. Bu yolla baharat ticaretine hâkim olan Portekizliler, çok geçmeden katı bir Hıristiyanlaştırma faaliyetine giriştiler. Fakat bu onların yayılmasını

önledi. 17. yüzyıldan itibaren Hollandalılar ve İngiliz tüccarlar da Hindistan'a ilgi duymaya başladılar (TDV, 2002, 77, 78). 8 Temmuz 1497'de Vasco da Gama'nın komutasında 60 ile 150 ton arasında büyüklüğü olan üç Portekizli gemi Hindistan'a gönderildiği vakit bunlar Christophe Colombe'un gemileri gibi bilinmedik ve henüz o anda hayali olan bir amaca doğru değil, Hindistan'a ulaşmak için gönderilmişlerdi. Lisbon'dan kalkmış olan bu üç gemi, Afrika'yı güneyden dolaştıktan sonra 17 Mayıs 1498'de güneybatı Dekkan'da Kalküta'nın 12–13 km kuzeyinde bir köyün karşısına demir atmışlardı. 1505 yılına kadar Portekizliler, her yıl güçlü bir donanma ile Hindistan'a gelmişler, getirdikleri malları satıp aldıkları malları gemilerine yüklemişlerdir (Bayur, 1987, 55–60).

Tekrar yönetime dönersek; Cihangir'in ölümünden sonra yerine Şah Cihan hükümdar olmuştu. Zamanında İran ve Osmanlılar ile ilişkiler kurulduysa da, Osmanlılar ile ilişkileri çok az gelişti. 1719–1748 arasında eyaletlerde genel bir çözülme baş gösterdi. Nadir Şah'ın saldırısı imparatorluğa büyük bir sarsıntı getirdi. Hint-Türk İmparatorluğu bir daha kendini toplayamadı. Bu durumdan sonra, Hindistan'da devlet kuracak nitelikte bir güç kalmaması da İngilizlerin işine yaradı (Meydan Larousse, 1971, 869, 870). Hindistan'ın kültürel, coğrafi parçalanmışlığı düşünüldüğünde; bu durumda kendisini gösteren Batı etkisidir. Vasco de Gama'nın Kalküta'ya ulaşması ve Goa'nın Portekizliler tarafından 1510'da alınmasıyla Hindistan, Portekiz aracılığıyla bir dünya pazarı haline gelmeye başlamıştır. Portekiz'i 17. yüzyılda takip eden Hollanda, İngiltere ve Fransa; Hindistan ticareti için benzer bir yol kullanmışlardır: Devlet ve özel sermayenin birleşerek oluşturdukları "Doğu Hindistan Şirketleri" kurarak Hindistan'daki önemli liman şehirlerinde etkinliklerini arttırmışlardır. Bu şirketler sayesinde, çok kısa bir süre içinde, Hindistan malları Avrupa pazarının en önemli metaları haline alacaktır (Bali, 2006, 7, 8).

Sonuç olarak Türk-İslam Devletleri zinciri Tuğluklular, Lûdîler, Delhi Türk Sultanlığı ve son olarak Babür İmparatorluğu ile 1858 senesinde sona ermiştir. İngilizlerin Babür Devleti'ni ortadan kaldırmasıyla Hindistan'daki dokuz asırlık Türk-İslam hükümdarlığı da sona ermiştir. Türk sultanları içinde Gazneli Mahmut, Babür Şah, Ekber Şah en meşhur olanlarıdır. 17. asırda Hindistan'da yaşamış olan İmam Rabbani İslam'ın yayılmasında ve doğru bir

şekilde yaşanmasında fazlasıyla etkili olmuştur. Yine bu dönemden önce de Türkistanlı âlimlerin ve talebelerinin İslam'ın yayılmasında büyük katkıları olmuştur. Bunlardan en çok akla gelenler Hoca Ahmed Yesevi, Muhammed Bahaüddin Nakş-ı Bend ve Abdülkadir Geylanidir. Hinduizm'in dalları olarak ortaya çıkan Budizm, Jainizm ve Sihizm'in aksine İslam'ın anlayışları, gelenekleri ve dini pratiği bu inanca mahsustur ve evrensel kardeşliği ve her şeye gücü yeten Allah'a teslimiyeti öngörür. 12. yüzyılda Müslüman akınları ve 16.-17. yüzyıllardaki Babürlü Türk idaresi Hindistan'da İslamiyet'in yayılışında etkili olmuştur. Başta saldırgan gibi gözüken İslam'ın, evrensel sevgi ve barışa yönelik mesajı daha sonraları mistik ve tasavvuf ehlinin yardımlarıyla yayılmıştır (www.wikipedia.org/wiki/dünya_nüfusu).

Gazneliler'den hemen sonra tam bir Türk hâkimiyeti şekline dönüşmüş olan Hindistan'daki İslâm hâkimiyeti, aynı dönemde Anadolu'da meydana gelen gelişmelerle de tam bir benzerlik gösterir. Nitekim Türkistan'daki iktidarlarını kaybedip, barınacakları yeni bir yer aradıkları sırada, on üçüncü yüzyılın başlarında Anadolu'da Selçuklular, Hindistan'da ise Delhi Türk Sultanları eliyle birer hâkimiyet tesis eden Türkler, on altıncı yüzyılın ortalarında her iki bölgede de hâkimiyet, kültür ve medeniyet bakımından zirveye ulaşmışlardır. Bu dönemde Türkler, ellerinde bulundurdukları Türkistan, Hindistan, Ortadoğu ve Balkanlar gibi üç önemli bölgeden eski dünya denilen Asya, Avrupa ve Afrika'yı büyük ölçüde kontrol edebilmekteydiler. Ama on altıncı yüzyılda Batı'da denizlerde gelişen Hindistan'a ulaşma ve hâkim olma yarışı, on yedinci yüzyılın ortalarından itibaren karadan da Rusların katılmasıyla tam manasıyla Türklüğü kuşatma harekâtına dönüşecektir. Avrupalının başlangıçta yeni ülkeler ve zenginlik kaynaklarına ulaşma ve bunlara el koyma şeklinde geliştirip, zamanla Hıristiyanlığı cihana hâkim kılma tutkusuna dönüştürdüğü bu yayılma neticesinde, Türklük hâkim olduğu her üç bölgede de büyük badirelere sürüklenmekten kurtulamayacaktır (Cöhçe, www.atam.gov.tr). Hindistan'da Türk hâkimiyetinin en ilgi çekici tarafı, ülke genelinde kabul görmüş olmasıdır. Türk egemenliği geçici olarak kabul edilmiş ise de Türklerin getirmiş olduğu idare şekli kesintisiz olarak benimsenmiştir (Keskin,1991, 5). Türk-İslâm kültürü Hindistan'da kalıcı izler bırakmıştır. Hindistan'ın, Kurtuluş Savaşı'nın

en karanlık günlerinde Ankara Hükümeti'ne gönderdiği büyük yardımlarda bu izlerin payı vardır (www.populertarih.com.tr).

4.1.2.2. Osmanlı Devleti ile Hindistan Müslümanlarının Münasebetleri: Seyyidler ve Lûdîler hariç XIX. yüzyılın ortalarına kadar Hindistan yarımadasının büyük bir kısmı Türk hanedanları tarafından idare edilmiştir. Bu bakımdan her iki milletin tarihlerinin birbirleri ile ilişkili olduğu ve birçok ortak yönleri olduğu açıktır. Hindistanlılar, Orta Asya Türklerini bu kadar erken tanımış olsalar da Osmanlılar ile ilişkileri XV. yüzyılın sonlarına doğru başlamıştır. 1453 tarihinde İstanbul'un fethi, bütün İslam dünyasında Osmanlılara büyük şeref ve ün kazandırmıştır. Güney Hindistan'daki bazı Müslüman sultanların bu tarihten sonra Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişki kurmak istemelerinde İstanbul'un fethinin büyük payı vardır (Özcan, 1997, 1–5). İki memleket arasındaki ilk temaslar elçiler, iyi niyet mektupları ve hediyeler şeklinde 1481-1482'de Behmenî sultanları Muhammed Şah III ve Mahmut Şah ile Fatih Sultan Mehmet ve Sultan II. Bayezid arasında gelişmiştir. Aradaki yazışmalar daha çok nezaket ifadeleri içermekte olup iktisadî ve askerî işbirliğine yönelik bir amaç ve istek görülmemektedir. İki inancın karşılıklı iletişimi hayatın ve kültürün her alanında Hindu ve İslamî unsurların bir sentez oluşturmasını sağlamıştır. Baştaki çatışma ve çelişme döneminden sonra bugün bu iki din uyum sağlayarak birbirlerini zenginleştirmişlerdir (Keskin, 1991, 5; Özcan, 1997, 5, 6).

Hindistan Müslümanları ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerde önemli ikinci olay; Mısır ve Hicaz'ın 1517'de Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı hâkimiyetine girişi ve hilâfetin Osmanlılara geçişidir. Hilâfet Osmanlıların sadece Hindistan ile değil, bütün İslâm Âlemi ile olan münasebetlerinde merkezî bir öneme sahip olmuştur. Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı Devleti, dünyadaki Müslümanların en büyüğü haline gelmiştir. Özellikle güney Hindistan'daki Müslüman idareciler Yavuz Sultan Selim'e gönderdikleri mektuplarında sadece onu tebrik etmekle kalmamış, aynı zamanda Yavuz Sultan Selim'in üstünlüğünü açıkça kabul etmişlerdir (Özcan, 1997, 6–9). Daha önce belirtildiği gibi ilk olarak Hindistan'da görülen

Avrupa devleti Portekiz'dir. Portekiz'in Kızıldeniz'e ve Hint Okyanusu'na girdiği tarihte Mısır'da güçlü bir Türk devleti olan Memlûk Devleti vardır. 1509'da Portekiz, Kızıldeniz kenarında bulunan Çavul'da bir Memlûk donanmasını tahrip ettiğinde, Memlûk sultanı Osmanlı sultanının yardımını istemiştir. Osmanlı Devleti, hemen Süveyş'e gemi inşası için malzeme ve usta göndermiştir. Osmanlılar 1516-1517'de Suriye, Mısır ve Hicaz'ı fethetmiştir. Aynı tarihlerde Portekiz, Mekke ve Medine'nin ele geçirilmesine işaret olan Kızıldeniz'e girmiştir. Yavuz Sultan Selim, Portekiz'i Hint Okyanusu'nun dışına sürmek için, 1517'de Süveyş'te bir donanma inşasını emretmiştir. 1517 ve 1525 'de Osmanlı Devleti, Portekiz saldırısını püskürtmüş oradan da Aden ve Yemen üzerine yürümüştür (Keskin, 1991, 5, 6). Yavuz Sultan Selim vefat edince, bölgede gittikçe güçlenen Portekiz varlığı Hindistan'a karşı bir tehdit oluşturmuştur. Aynı zamanda Hindistan ile Akdeniz arasındaki deniz ticaretini de etkilemeye başlamıştır. Buna ek olarak Hindistan'da kutsal topraklara hac yolu da yeni bir tehdide maruz kalmış ve Müslümanlar tek çareyi en güçlü Müslüman devleti olan Osmanlı Devleti'nden yardım istemekte bulmuşlardır (Özcan, 1997, 9). Bu sırada padişah olan Kanuni Sultan Süleyman döneminde Hindistan'a dört sefer düzenlenmiştir. Birinci Hint seferi, Hadım Süleyman Paşa kumandasında 1538'de gerçekleştirilmiş ve Kızıldeniz'in kapısı durumunda olan Aden alınmıştır (Meydan Larousse, 1971, 886). Ve Portekizliler Osmanlı donanmalarının gücü dolayısıyla Kızıldeniz'de önemli başarılar sağlayamayacaklardır. Uzun zamanlar yeni bir Osmanlı donanmasının Hindistan denizlerine gelmesi korkusu içinde yaşayacaklardır (Bayur, 1987, 67, 68). Daha sonra Portekizliler Aden'i geri alınca, Piri Reis kumandasındaki otuz gemilik donanma ile 1551'de ikinci Hint seferine çıkmıştır. Düşmana saldırı gerçekleşmiş ancak Piri Reis'in Basra'daki Kubas Paşa'dan istediği yardım kendisine gelmeyince üç kadırgası ile denize açılmış öteki gemilerini Basra'da bırakmıştır. Bu hareketi İstanbul'a bildirilince suçlu bulunmuş ve Mısır divanı kararı ile başı kesilmiştir. 1552'de Piri Reis'in başladığı harekâta Murat Reis devam etmiştir. Ancak yaptığı deniz savaşında başarı kazanamadan Basra Körfezi'ne dönmüştür ve azledilmiştir. Süveyş kaptanlığına 1553'te Seydi Ali Reis getirilmiş ve dördüncü Hint seferi gerçekleştirilmiştir. Portekiz donanması ile karşılaşmış fakat bir sonuç

alınamamıştır. Seydi Ali Reis, birçok memleketi dolaşarak üç yılda İstanbul'a dönmüştür. Bu seyahati anlatan Mir'âtü'l-Memâlik (Ülkeler Aynası) adlı eserini Kanuni Sultan Süleyman'a sunmuştur (1556) (Meydan Larousse, 1971, 886). Kanuni döneminde Osmanlı ordusundan bazı topçular Babür'ün hizmetine giderek ordusuna top döküm tekniğini ve tüfek yapımını öğretmişler, dahası, Hint askerlerine, savaşlarda top ve tüfek kullanmanın eğitimini vermişlerdi (www.yenidunyadergisi.com/index.php).

Osmanlı Devleti Hindistan ile ticaret ilişkisi de kurmuştur. 18. yüzyılda Anadolu'da İstanbul, Suriye'de Halep ve Mısır'da Kahire bu ticaret ilişkisinde en önemli merkezler olmuştur. Hint malları İstanbul'a Diyarbakır üzerinden; Halep'e Basra veya Basra Körfezi yoluyla, Kahire'ye ise Cidde ya da Kızıldeniz yolu ile ulaşmaktaydı. Pamuklu bez, ipekli kumaşlar, şal ve ince yünlü kumaşlar ithal edilen mallar arasındaydı. Hindistan'a kervanlar ile az mal götürülmesine karşılık tüccarlar çok miktarda para götürmüşlerdir. Hindistan'da yüzde yüz kazanç ile satılan ve ülkede çok beğenilen İstanbul'un altın telidir (Yılmaz, 1978, 31–48). Dolayısıyla Hindistan ticaret yolu daima önemini korumuştur. Osmanlı Devleti de bu yolun güvenliğini kendi açısından sağlamaya çalışmıştır. Ayrıca 1500'lü yıllarda Hint Okyanusu'na açılan kıyılara sahip olan Müslüman devletlerin hiçbiri Portekizlilere karşı çıkabilecek bir deniz filosuna sahip değildi. Osmanlı Devleti, zamanın en güçlü İslam devleti olduğu için Hindistan ticaret yolunu koruma görevi kendisine düşmekteydi. Osmanlı Devleti'nin Portekiz tehlikesine karşı çıkmasının bir başka sebebi de, zamanın en büyük askeri gücüne sahip olmasının dışında, Hilâfet makamının da temsilcisi olmasıdır. Bu sıfat ile Portekizlilerin mezalimine maruz kalmış küçük devletleri ve Müslüman tüccarları kurtarmak ile görevliydi (Keskin, 1991, 7). Keza Osmanlı Devleti bu himaye etme özelliğini yüzyıllar sonra da göstermiş, Birinci Dünya Savaşı sonrası ülkede bulunan asker ve sivil İngiliz esirleri himaye edilmişti. Hâlbuki gerek Mısır'da gerek Hindistan, Malta ve İngiltere'de bulunan Osmanlı vatandaşlarının binlercesi İngiliz memurları tarafından hakkıyla muamele görmemişlerdi (B.O.A. DH. EUM. 5.ŞB, nr.64–12, 1336.N.28).

1870'lerin ortalarında Balkanlarda yaşanan olaylar Osmanlı Devleti'nin sıkıntılarını ve gücünü anlamak açısından, Hindistan Müslümanları için gerçek manada bir dönüm noktası olmuştur. Zira onlara göre, Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ve siyasi ağırlığını kaybetmesi, son güçlü İslam devletinin de yavaş yavaş yok olması, dolayısıyla kendilerinin de önemsiz bir azınlık durumuna düşmeleri anlamına geliyordu. Bu yüzden Hindistan'ın her yerinde toplantılar düzenleniyor, Osmanlı için yardımlar toplanarak İstanbul'a gönderiliyordu. Böylesi heyecan ve endişeler içinde bazı Müslümanlar kendi istikballerini Osmanlı'nın kaderi ile bir görmekteydiler. Bu duyguların harekete geçirdiği Müslümanlar Osmanlılara destek amaçlı iki tür faaliyette bulundular. İlki iane toplamak, ikincisi de bildiri ve dilekçelerle İngilizleri Osmanlılara destek olmaya çağırmaktı. Bir yandan da Rusya protesto ediliyordu (Özcan, 1997, 85–89).

4.1.2.3. İslam Birliği Politikası ve Hint Müslümanları: Halifelik, dinî işleri düzenleyip korumak ve dünya işlerini sevk ve idare etmek gibi iki önemli görevi yerine getirmek için, vekâleti taşıyan kişiye verilen hüküm ve emirlik sıfatıdır (Albayrak, 1989, 43). 19. yüzyılda ise İslam hilafeti, müessesese olarak, bütün tarihi içindeki en ilginç görünümüdür. Oysa ilk İslami yüzyılda hilafet müessesesi bir çatışma ve ikilik doğuran bir kurumdu. Endülüs Emevileri'nden beri iki ve giderek 15.-16. yüzyılda birden çok İslam hükümdarı, hilafet iddiasındaydı. 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu, hilafet müessesesine her zamankinden fazla önem veriyordu (Ortaylı, 2001, 52). II. Abdülhamit memleketin gerçekten bunalım içinde olduğu bir dönemde tahta geçmişti. Devlet Rusya ile girişilecek olan savaşın eşiğindedi. Diğer taraftan Tanzimat'ın faturası maliyeye çok pahalıya mal olmuş ve özellikle dış borçlanma nedeni ile adeta devlet istifa etmişti. Daha da kötüsü, Avrupa devletlerinin gittikçe artan müdahaleleri, gayri Müslim unsurlar arasındaki ayrılıkçı temayülleri iyice artırmıştı. Osmanlı Devleti siyasi bir yalnızlığa doğru kaymaktaydı. Kırım Savaşı sonrasındaki Paris Antlaşması (1856), Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü garanti altına almasına rağmen, 1870'lerde çok şey değişmişti. Özellikle 1871'de kurulan Alman birliğinden sonra diğer

devletler kendi durumlarını yeniden tespit etmek durumunda kaldılar. Buna bağlı olarak İngilizlerin Ortadoğu işlerine biraz daha serbest yaklaşması bu bölgeyi Rus baskısına maruz bıraktı. Ruslar zaten balkanlarda pan-slavizm idealiyle faaliyetlerini sürdürmekteydiler. Avusturya-Macaristan da Osmanlı eyaleti olan Bosna-Hersek'e göz dikmiş ve yakından ilgilenmeye başlamıştı. Bu gelişmelerle Osmanlı Devleti son derece güç bir durumdaydı (Özcan, 1997, 54, 55).

II. Abdülhamit, kendisinden önce gelen padişahların hareketine aykırı olarak elinde bulundurduğu hilafet makamını geniş siyasi maksatlarının sağlanmasında kullanmaya karar vermişti. Osmanlı Devleti'nin siyasi lideri olmasının dışında İslam âleminin ruhani lideri olduğunu ileri sürerek ve buna dayanarak bütün Müslümanların fiili yardımlarını kendisine çekmek istemiştir. Bu yardım vasıtasıyla Osmanlı Devleti aleyhine saldırı niyetleri beslemekte olan Avrupa'nın büyük devletlerini korkutmaya girişmiştir (Albayrak, 1989, 90). Demek oluyor ki İslam birliği politikasının amacı açıktır; Hıristiyan Avrupa emperyalizminin önüne geçerek İslam dünyasının gerileyişini durdurmak. Bu politika çeşitli biçimlerde yürütülmüştür. Bunlar; yabancı işgalini durdurmak, yabancı ayrıcalıklarını kaldırmak, gerçek İslam inancını yerleştirmek ve mümkün olursa tüm Müslümanları bir devlette birleştirmektir (Stoddard, 1993, 14). İslamcılık Avrupa devletlerinin Asya'dan Afrika'ya kadarki yayılmalarını önlemek, Hıristiyanlığa karşı Müslüman kitleleri halife etrafında toplamaya yarayan bir savunma sistemidir. Ancak kaybedecek çok fazla şeyleri olan batılılar, en küçük bir riski göze almaksızın bu politikaya karşı mücadele etmeyi göze almışlardı (Koloğlu, 2002, 282, 283). II. Abdülhamit halife olarak, bu kurumun onurunu içeride ve dışarıda korumak ve politikasına uygun bir görünüm yaratmak zorundaydı. 19. yüzyılda hilafetin artık bir tek devlette yani Osmanlı'da olduğu daha yaygın bir biçimde kabul görüyordu. İran Şiiileri Osmanlı hilafetini kabul etmeseler de, artık eskisi gibi bir şiddetli karşı propaganda yoktu. Koloni Müslümanları da daha Osmanlıcıydı (Ortaylı, 2001, 52). Abdülhamit'in elindeki koz ona geçmişinden kalan halifelik mirasıdır. Ve o, bunu bazen gizli bazen açık kullanarak denge politikasında varlığını sürdürmeye çalışmıştır (Koloğlu, 2002, 282, 283). II. Abdülhamit'in halifelik nüfuzunu kullandığını gösteren teşebbüsleri olmuş ve bunlar şartlara göre de değişiklik göstermiştir. Mesela diplomatik yollardan Endonezya'da olduğu gibi

Müslümanlara yardım ederken, Filipinlerdeki Müslümanlara sükûnet tavsiye etmiş, Çin'deki Müslümanların durumu ile de ilgilenmiştir. Cava'ya siyasi temsilci tayin etmiş, Türkistan, Çin, Hindistan ve Afrika'ya ajanlar gönderip dini bir propagandaya girişmiştir. Aynı yerlerden kendisine bağlılık telgrafları çektirtmiş, kendisine saygılarını sunmak üzere aynı yerlerden heyetler getirtmiştir. 1904'te Japonya'nın Rusya'yı mağlup etmesi bütün İslam dünyasında görülmemiş bir tepki doğurmuş, doğulu bir milletin batıya karşı kazanılabileceğini göstermiştir. II. Abdülhamit bu durumu değerlendirmek istemiş, bu maksat ile Japonların İslamiyet'e girebilecekleri düşüncesi ile Japonya'ya Ertuğrul gemisi ile bir heyet göndermiştir. Ancak bu teşebbüsten açık bir sonuç alınamayacaktır. Çünkü Ertuğrul gemisi yolda fırtınaya tutularak batmış, heyetin tamamı şehit olmuştur (Keskin, 1991, 13). Ertuğrul Firkateyni'nin hazin akıbetine rağmen, Güney Asya Müslümanlarınca Osmanlı Hilafet propagandasının uluslar arası düzeydeki gösterişi olarak anlaşılmıştı. Limanlarda halk halifeye tezahürat yapıyor, üzerinde namaz kılmak için gemiye tırmanmakta birbirleriyle yarışıyorlardı. Bu gezi II. Abdülhamit'in Japonları İslam'a daveti şeklinde de yorumlanacaktır (Öke, 1988, 11). Bununla birlikte bu olay, Hindistan Müslümanları ile Osmanlı arasındaki ilişkilerdeki sıcaklığı devam ettirmede bir vesile olmuştur. Çünkü Japonya'ya gitmek üzere yola çıkan Ertuğrul gemisi Bombay limanına uğradığı zaman Müslümanlar arasında büyük bir coşku yaşanmıştır. Ertuğrul gemisi bir anda yoğun bir ilginin odak noktası olmuş ve Hindistan Müslümanları 'bağımsız bir İslam toprağı' olarak niteledikleri gemiye ayak basabilmek ve burada namaz kılabilmek için büyük gayret sarf etmişlerdi (Özcan, 1997, 130). Bu faaliyetler ve peşi sıra yaşanan olaylar Abdülhamit döneminde halifelik unvanına, yeni bir canlılık getirmiştir.

19. yüzyıl ortalarında İngilizlerin bütün Hindistan'ı idareleri altına almaları İslam düşünürlerine İslamiyet'in tamamen batı hâkimiyeti altına girme tehlikesi konusuna eğilmelerini sağladı (Albayrak, 1989, 79). İngiltere'nin bu şekilde, dünyada İslâm'ı esaret zincirine alma tertibinin baş aktörü haline gelmesi, başta Cemâleddîn Efganî olmak üzere bir kısım İslâm düşünürünün İslâm ittihadı fikrini savunmalarına sebep oldu. Hindistan Müslümanlarınca büyük bir hüsn-ü kabul gören bu fikirler II. Abdülhamit'in hilâfet kurumuna işlerlik kazandırması ve İslamcılığı milletlerarası siyaset

sahasında etkili bir hale getirmesi ile daha da bir canlılık kazanmıştır. Bu durum İslâm ülkelerini sömüren diğer ülkeler gibi İngiltere'yi de endişelendirecektir (Cöhçe, www.atam.gov.tr). İngiltere'nin daimi hedeflerini ise 1878'de İngiltere dışişleri bakanı olan Lord Derby şu sözleriyle ifade etmektedir: "Güç dengesi Akdeniz'dedir. Asya'nın anahtarı olan mevzilerin İngiltere'nin elinde olması gerekir." (Sonyel, 1978, 728). Açıktır ki böyle bir durumda Osmanlı Devleti'nin siyaseti; Arabistan'ı müdafaa için, Şam'dan Mekke'ye giden bir demiryolu yaptırıp muhtemel İngiliz istilasına karşı kolaylıkla asker sevkini sağlamak, Müslümanlar arasındaki birliği artırmak, Alman dostluğunu sağlamak, daha da önemlisi günün birinde Hindistan'ın İngiltere'ye karşı ayaklanmasını görmektir (Karal, 1983, 186). Osmanlılar devrinde İslamiyet ilk olarak II. Abdülhamit zamanında ideolojik bir temel haline getirilmişti. Böylece büyük çoğunluğu Müslümanların oluşturduğu Osmanlı Devleti'nde dayanışma ve birlik İslamiyet üzerine kurulmuştu. Sultan böyle bir politikayı gerçekleştirmek için, İslam dinine ve özellikle devletin bir parçasını oluşturan Arap dünyasına karşı büyük bir yakınlık göstermiştir. Abdülhamit'in Araplara karşı gösterdiği bu yakınlığın başlıca sebebi, İngiliz ve Fransızların Araplar arasında yürüttükleri bölücü propagandayı boşa çıkarmaktı (Keskin, 1991, 11).

II. Abdülhamit'in siyaseti Hindistan Müslümanlarını heyecanlandırmış ilk etkisini de 1906'da Akabe meselesinde göstermiştir (Cöhçe, www.atam.gov.tr). Osmanlı ile Hindistan Müslümanları arasında gelişen ilişkilerde Hicaz demiryolu oldukça önemlidir. Hicaz demiryolu, II. Abdülhamit'in İslam birliği politikasının en önemli sonuçlarından birisidir. Bu proje ile merkez ve Mekke-Medine birbirine bağlanacaktı. Asıl önemlisi batının maddi üstünlüğüne rağmen, Müslümanların imkânlarının birleştiği takdirde, neler yapılabileceğinin yine batıya gösterilmesiydi. Osmanlı Devleti'nin elindeki kısıtlı imkâna rağmen bu işe girişilmesi demiryoluna verilen önemi göstermektedir. Dünyanın her yerinden yardımlar gelmeye başladı. Bu yardımlar yapılan geniş tanıtım ve Osmanlı büyükelçilerinin faaliyetleri ile değişik İslam ülkelerinde kurulmuş mahalli komitelerin çalışmaları neticesinde toplanıyordu. Demiryolu için başlatılan yardım kampanyasına Hindistan Müslümanları da en coşkulu şekilde katılmışlardı.

Kısa zamanda merkezi Haydarabad'ta olan Hicaz Demiryolu Komitesi'ni kurdular. Bütün çalışmalar karşılığını verdi ve insanlar imkânları ölçüsünde demiryolu için yardımda bulundular. Hatta bazı Müslümanlar evlilik, cenaze gibi bazı masraflarından yardım sandıklarına katkıda bulundular. Demiryolu inşası devam ederken İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında Akabe meselesi patlak verdi. İnşaat sırasında Sina yarımadasında iki küçük liman olan Akabe ve Tabe demiryolu şebekesine bağlanırken, İngiltere bu iki kasabanın Mısır sınırları içinde olduğu gerekçesi ile buna itiraz etti. Daha sonra olay ciddi boyutlara varmadan demiryolunun bu bölgelere uzatılmayacağına karar verildi (Özcan, 1997, 141–143). II. Abdülhamit bahsi geçen demiryolları inşasından iktisadi ve stratejik yönlerden üstünlük sağlamanın dışında İslam birliği siyaseti için de avantaj sağlamayı düşünmektedir. Ona göre İstanbul'un bir taraftan Anadolu demiryolları ile Bağdat'a ve Basra'ya bağlanması Hindistan Müslümanları ile hilafet merkezi arasındaki mesafeyi kısaltacak, mevcut bağları kuvvetlendirecekti. Diğer taraftan Hicaz demiryolunun inşası ile Mekke ve Medine'nin aynı şekilde hilafet merkezine bağlanması, halifenin İslam dünyası ve İslamiyet ile olan ilgisinin net bir delili olacaktı (Keskin, 1991, 13). II. Abdülhamit bu amaçlar doğrultusunda, büyük devletleri birbirlerine karşı kullanma yoluna başvurmuştur (Bayur, 1983, 253, 254). Ki hatıralarında şunu söyler: "Tek başına yaşayacak ve direnecek gücümüz yoktu. Bizi parçalamakta birleşmiş düşmanlarımız kendi aralarında parçalanırsa ve biz de bu parçalardan birinin vazgeçemeyeceği kuvvet olabilirdik, yeniden dünya için söz sahibi olabilirdik." (Bozdağ, 2006, 61). Bu amaç doğrultusunda Osmanlıların İslam âlemini cihada maddi katkılarda bulunmaya davet hususunda faal oldukları merkezlerden birisi dini öneminden dolayı Mekke idi. Yaygın olarak kullanılan usul ise bildiri ve risale gibi yazılı malzemelerin dağıtılmasıydı (Özcan, 1997, 98)

4.2.1. KURULUŞ VE FAALİYETLERİ İLE OSMANLI HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ

Milletimizin ruhundan ve tarihinden gelen yardımlaşma geleneğinin çağdaş organizasyona dönüşmesi ile 1868'de Kızılay'ın temelleri atılmıştır. Kızıllaç gibi Kızılay'ın da kurulmasına kaynaklık eden Cenevre Sözleşmesi'dir (Akalın, 2007, 7). Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin fedakârlıklarının en zirve noktası, milletimizin varlık yokluk mücadelesi verdiği Milli Mücadele dönemidir. Bu dönem boyunca, Cemiyet'in yürüttüğü çalışmaların kısmen de olsa üzerinde durulması amaçlanmıştır. Cemiyet'in topladığı yardımlar, kurduğu hastane, dispanser, nekahethane ve çayhane gibi kuruluşlarda verdiği hizmetler, yaptığı yardımlar incelenmiştir. Anlatım tablolar ile zenginleştirilmiştir. Bu vesile ile Kızılay'ın kurucusu, yöneticisi ve faaliyetlerinde emeği geçmiş Kızılaycılara rahmet, minnet ve şükranlarımızı sunuyoruz (Hacıfettahoğlu, 2007, 9, 10).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, acı çeken vatandaşlara yardım elini uzatarak onların acılarını azaltmaya uğraştığı gibi, savaş halinde Türk ordusunun askerlerini kurtarmaya yarayan her türlü sağlık yardımında bulunmak amacıyla 1877 senesinde kurulmuş en büyük milli hayır kurumudur (Türkiye Ansiklopedisi, 1958, 66). Hilâl-i Ahmer'e bir sosyal yardımlaşma kurumu olarak bakıldığında, taşıdığı düşüncenin Türk ulusunun geleneksel yapısında bulunduğu görülür. Bu anlayışa göre de Hilâl-i Ahmer, Türk'ün karakterindeki yardım duygusunun batı yöntemleri ile örgütlenmesidir. Bu bakış açısına tarihsel örnekler olarak, kişilerin üretici olabilmelerini sağlayarak yoksulluğu önleyen Ahilik kurumu ile sağlık ve sosyal yardım kurumlarını yaşatmada rol oynamış olan Vakıflar gösterilir (Akgün ve Uluğtekin, 2000, 31).

4.2.1.1 Kızılhaç Derneği'nin Kuruluşu: Kökenine bakılmaksızın tüm yaralılara, esir düşenlere, acı çekenlere el uzatacak biçimde örgütlenmenin ilk izlerini 12. yüzyıl başında bulmak olasıdır. 1189–1192 yılları arasındaki III. Haçlı Seferi'nde Salahattin Eyyubi'nin Sen Jan Şövalyelerine, yaralı Hıristiyan asker ve esirlerinin bakımını yapmalarına izin vererek onları Müslüman karargâhlarına sokması ile bu düşüncenin izlerinin belirdiği öne sürülür. Uluslararası bir yardım kurumu düşüncesi; hümanist yazarların barışa çağıran, savaş halinde de hangi ulustan, ırktan, dinden olursa olsun, mağdurların yaralarını hafifletmeye, acılarını dindirmeye çağıran yazıları ile olmuştur (Akgün ve Uluğtekin, 2000, 6, 7). Günümüzde tüm uygar ülkelerde ulusal ve uluslararası nitelikte kurulmuş olan yardım cemiyetleri mevcuttur. Savaş yaralılarında yardım etme fikri Batı'da ise 19. yüzyıl ortalarında başlamıştır. Savaş yaralılarında bakmayı sağlayacak bir derneğin kurulması fikir ve önerisi İsviçreli Henry Dunant'ın 1859 yılında yaptığı İtalya seyahati sırasında oluşmuştur (Türkler Ansiklopedisi, Özaydın, 2002, 687). Hilâl-i Ahmer'in kurulmasında örnek alınmış olan Kızılhaç (Salib-i Ahmer) Cemiyeti'nin tesis fikri Avusturyalılar ile Fransızlar arasında 1859 yılında yapılan Solferino savaşı vesilesi ile doğmuştur (Türkiye Ansiklopedisi, 1958, 66). Jean Henry Dunant gözlemlerini 1862'de yayınladığı "Bir Solferino Hatırası" adlı kitabı ile ortaya koymuştur. Dunant, savaşta günlerdir gıda almadan çarpışanların açlığına, susuzluğuna ve topluca gömülmelerine tanık olmuştur. İlgili ile okunan kitaptaki ilkeler, (Bu ilkeler; yaralı ve hasta askerlerin milliyet farkı gözetilmeden yetiştirilmiş sağlık personeli tarafından tedavisi, tedavi merkezlerinin saldırılardan uzak tutulması, insani yardım sağlanmasını içermektedir.) pek çok Avrupalı devlet yöneticisinin beğenisini kazanmıştır. Cenevre'de oluşturulan beş kişilik komisyon, Kızılhaç'ın temelini atmıştır (Akgün ve Uluğtekin, 2000, 7, 8). Savaş yaralılarını tedavi ettirmek için dernekler kurma önerisi böylece kabul görmüş ve yardımseverler bir araya gelmiştir. 17 Şubat 1863'te "Uluslararası Askeri Yaralılara Daimi Yardım Komitesi" daha sonra adı "Uluslararası Kızılhaç Komitesi" olmak üzere toplanmaya başlamıştır (Türkler Ansiklopedisi, Özaydın, 2002, 687). Bu sözleşme ile yaralılarının ıstırabının ve savaşın acılarının hafifletileceği anlaşıldığından Kızılhaç büyük önem kazanmıştır. Her Kızılhaç senelik aidat veren üye sayısını ve şubelerini çoğaltmıştır. Yardımsever birçok kimse

servetlerini vakfa hediye etmiştir (Kızılay, 1995, 4). Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra derneklerin elinde çok miktarda para kalmıştır. Savaştan sonra Amerikan Kızılhaç komitesi başkanı, kalan paranın insanların sağlığı için ve doğal afetlerde yardım için kullanılmasını önermiştir. Böylece 5 Mayıs 1919'da 'Kızılhaç Dernekleri Ligi' doğmuştur. Bu dernek uluslararası yardımlaşmada büyük imkânlar sağlamıştır. 1929'da savaş esirlerinin durumu hakkında bir sözleşme daha yapılmıştır. 1949'da yine Cenevre'de daha önce yapılan sözleşmeler ele alınmıştır. Böylece Kızılhaç, büyümüş ve kudret sahibi olmuştur (Türkler Ansiklopedisi, Özaydın, 2002, 688).

4.2.1.2. Cenevre Sözleşmesi: Cenevre Sözleşmesi, 22 Ağustos 1864 tarihinde kabul edilerek imzalanmıştır. Bu toplantıya katılmayan sözleşmeyi imzalamayan devletlere, alınan kararların duyurulması ve hükümlerini kabul ve imza için bir yıllık süre tanınması kararlaştırılmıştır (Türkler Ansiklopedisi, Özaydın, 2002, 688). Konferansa birçok ülke gibi Osmanlı Devleti de katılmamıştır. Ancak tanınan bu bir yıllık süreden yararlanılarak 5 Temmuz 1865'te sözleşme imzalanmıştır (Kızılay, 1995, 4). Yine de mukavelenin imparatorluk dâhilinde fiilen tatbiki hususunda hükümet tarafından ve fertler tarafından özel olarak üzerinde durma gereği duyulmamıştır. Hatta mesele hayal olarak düşünülmüş ve kabul edilmiştir (Türkiye Ansiklopedisi, 1958, 66).

Sözleşmeye göre kurulan komitenin sembolü; fikir İsviçre'den çıktığı için İsviçre bayrağının aksi şekilde kullanılması, yani beyaz zemin üzerine kırmızı haç kullanılması tespit edilmiştir (Türkler Ansiklopedisi, Özaydın, 2002, 688). Komite, Hilâl-i Ahmer'in de haçı amblem olarak kabul etmesini şart koşmuştur. Bu amblemin dini bir sembol değil, İsviçre'nin bayrağından alındığı iddia edilmiştir. Besim Ömer, İslam ülkeleri için kendi dinlerinin dışında bir dinin sembolünün kullanılmasının mümkün olamayacağını, geçici olarak kabul edilen hilalin devamlı kullanılmasının kabulünü istemiştir (Akalin, 2007, 30). Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin de amblem olarak hilali alması gerekçe gösterilerek Kızılhaç tarafından uzun süre kabul edilmemiştir. Ama 1897 Haziranında Londra'da toplanan 8. Kızılhaç Konferansı'nda Dr. Besim

Ömer Paşa'nın (Besim Ömer Akalın (1861–1940), yaşamı boyunca ilkel yöntemlerle mücadele ederek çağdaş tıbbın Osmanlı ülkesinde yerleşmesine çalışmıştır. Çeşitli tıp kuruluşlarında başkanlık ve üyelik görevlerinde bulunmuştur. Darülfünun'da Rektörlük yapmıştır. Yaklaşık 60 eseri basılmıştır. (Yeniaras, 2000, 49, 50) gayretiyle hilalin amblem olarak alınması resmen kabul edilmiştir (Hacifettahoğlu, 2007, 13). Konu bizim açımızdan çok farklıdır. Çünkü biz yüzyıllarca hilâlin gölgesinde yaşamış, hilâlin yüceltilmesi uğruna çaba göstermiş, haça karşı savaşmış, haçı yüceltenlerle cihat etmiştik. Bizim durumumuz Çinlilerle Japonlarla bir değildi. Bu nedenle de 1877'de Kızılay'ın kuruluşuyla birlikte, sembol olarak beyaz zemin üzerine kırmızı hilâlin seçilmiş olduğu gerekli yerlere bildirilmiş ve bunun takibi ısrarla yapılarak 1907'den itibaren bütün devletler tarafından kesin olarak kabulü sağlanmıştır (Yazıcı, www.somuncubaba.net). Kurumlaşma ile ilgili ilk fotoğraflarda bile, amblem taşımak zorunda olan araçlarda kırmızı haç işaretinin çevresine kırmızı ay işareti koyulmuştur (Akgün ve Uluğtekin, 2000, 2). İnsani ve toplumsal bir amaç gerçekleştirilmeye çalışılmış olsa da; haçın, amblem olarak Hıristiyanlığı çağrıştırdığı için, bir İslam ülkesi tarafından doğal olarak soğuk bir bakış sergilenmesine sebep olduğunu görmekteyiz.

4.2.1.3. Cemiyetin Kuruluş Aşamaları: Kızılay'ın ilk kuruluşu 1868'de "Mecruhin ve Marza-yı Askeriyeye İmdad ve Muavenet Cemiyeti" yani "Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Derneği" adıylaadır. İkinci kuruluşu ise 93 Harbi olarak bilinen 1877 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında "Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti" adıylaadır (Akalın, 2007, 7). Teşkilatın kurulması için ilk girişim Dr. Abdullah Bey tarafından yapılmıştır. 1867 yılında Uluslararası Paris Sergisi'ne Osmanlı Devleti delegesi olarak giden Dr. Abdullah Bey, Paris'te toplanan Sıhhiye Konferansı'na da katıldı ve burada Cenevre Konferansı kararlarının Osmanlı Hükümetince de uygulanmasının faydalı olacağını düşündü (Türkler Ansiklopedisi, Özaydın, 2002, 688). Milletlerarası Yaralılara Yardım Komitesi Başkanlığı, 19 Eylül 1867'de yaralılara yardım derneği kurulması konusunda Cenevre Sözleşmesi'nin tatbiki için çalışan Abdullah Bey'e yetki verdi. Bunun üzerine Serdar-ı Ekrem Ömer Lütfü Paşa'nın himayesinde ve Marko Paşa'nın başkanlığında geçici bir komite

kurulmuş, Abdullah Bey komitenin genel sekreteri olmuştur. 11 Haziran 1868'de imzalanan taahhütname ile de Mecruhin ve Marza-yı Askeriyeye İmdad ve Muavenet Cemiyeti resmen teşkil edilmiştir (İslam Ansiklopesi, 2002, 544). İlk 22, daha sonra 25 kurucu üye ile örgütlenen Cemiyet, Sultan Abdülaziz'den de destek görmüştür. Cemiyet'e 43'ü doktor olan 66 kişi kurucu üye olarak kaydolmuştur. Cemiyet'in ilk toplantısından sonra geçici yönetim kurulu oluşmuş ve kuruma nizamname hazırlayacak bir komisyon kurulmuştur. Ayrıca, Avrupa devlet başkanlarının Kızılhaç'a verdikleri önem göz önüne alınarak, Sultan Abdülaziz'in yanı sıra, annesi Pertevniyal Sultan'ın da desteği sağlanmıştır (Akgün ve Uluğtekin, 2000, 15, 16).

Bu cemiyetin 1877'ye kadar olumlu bir faaliyet gösterememesi II. Abdülhamit'in himayesinde yeni bir cemiyetin kuruluşuna yol açmıştır (İslam Ansiklopedisi, 2002, 544). Böylece 93 Harbi devam ederken II. Abdülhamit'in himayelerinde 14 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti kurulmuş ve hızlı bir şekilde faaliyete geçmiştir. Hilâl-i Ahmer, Rus Savaşı boyunca önemli hizmetler görmüştür. Cephe gerisinde dokuz seyyar hastane ile İstanbul'da dört hastane açarak 25.000'den fazla yaralı ve hasta askeri tedavi ettirmiştir (Hacıfettahoğlu, 2007, 12). Cemiyet, özellikle Plevne'de kendini göstermiştir. 25.000'den fazla olan bu yaralı ve hastanın bakım olanağının sağlanabilmesi için, Hindistan Müslümanları başta olmak üzere çeşitli ülkelerin Salib-i Ahmer'lerine başvurarak, 72.000 altın toplanmıştır. Savaş sonunda kasasında kalan 61.000 lira ise Osmanlı Bankası'na yatırılarak yeni örgütlenen Cemiyet'in hazinesinin önemli bir temel taşı olmuştur (Akgün ve Uluğtekin, 2000, 29, 30). Ancak savaş bittiğinde Cemiyet resmen kurulduğu zamanki talihsizliğe uğramış ve dağılmıştır (Türkler Ansiklopedisi, Özaydın, 2002, 690). Bu olumsuzluklara rağmen 1897 yunan harbinde iki hasta vapuru kiralarak yaralı ve hasta askerler İstanbul'a taşınmış, faaliyetlerine devam etmiştir (Hacıfettahoğlu, 2007, 12).

4.2.1.4. Cemiyetin Üçüncü Defa Yapılanması: II. Meşrutiyet'in duyurulmasından sonra kurumsal gelişmelerin yeniden başlaması ile Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne de aynı yol açılmıştır. Böylece Cemiyet'in yeniden yapılanma girişimleri başlamıştır (Akgün ve Uluğtekin, 2000, 36). Cemiyetin tekrar kurulması için, II. Meşrutiyet'ten sonra (1908) başta eski kuruculardan Faik Paşa olmak üzere girişimler başlanmıştır. Hilâl-i Ahmer için yeni bir nizamname projesi hazırlamak üzere delege tayini yapılmıştır. Komisyon üyelerinden bazıları şunlardı; Dr. Esat Bey, Dr. Besim Ömer Paşa, Hariciye Nezareti Siyasi İşler Müdürü Salih Bey. O günkü ihtiyaca uygun tüzük hazırlanıp ve onaylanmıştır. 7 Nisan 1911'de Tokatlayan Oteli'nde ilk toplantı yapılmıştır. Başkanlığını Sadrazam Hakkı Paşa'nın yaptığı kongrede, Rıfat Paşa Cemiyet'in başkanlığına seçilmiştir. Cemiyet bu defa bir daha dağılmamak üzere kurulmuştur (Türkler Ansiklopedisi, Özaydın, 2002, 691). Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti; ilkelerini, Osmanlı medeniyetinin esasını oluşturan vakıf müessesesi ilkeleri ile kaynağını Cenevre Sözleşmesi'nden alan Salib-i Ahmer'in ilkelerini birleştirerek oluşturulmuştur (Hacıfettahoğlu, 2007, 13).

Padişah, cemiyeti himayesine almış, Veliht Yusuf İzzettin Efendi'yi fahri başkanlığına getirmiştir. Yusuf İzzettin Efendi, 50 lira para ile kendisine ait Tophane'de üç katlı bir binayı Cemiyet'e hediye etmiştir. Bu bina, cemiyetin ilk idare merkezi olmuştur. Daha sonra şehrin merkezine yakın bir binaya ihtiyaç duyulduğundan Sultan Mahmut Türbesi karşı sokağında bulunan dört katlı bir bina kiralanarak idare merkezi buraya nakledilmiştir (Türkler Ansiklopedisi, Özaydın, 2002, 691). Devlet Şurası tarafından onaylanan ve 1925'e kadar yürürlükte kalan nizamname ilk toplantıda uygulanmaya başlanmıştır. 10 kısımdan oluşan nizamnamede ilk kısım, Cemiyet'in amaçlarını belirten sekiz madde içermektedir. Birinci fasıl Cemiyet'in devlet korumasında olduğunu belirtir. İkinci fasılda Cemiyet üyeleri ve idari teşkilat belirlenmiştir. Üçüncü fasıl, Meclis-i Umumi'yi; dördüncü fasıl, Merkez-i Umumi'yi; beşinci fasıl merkezleri; altıncı fasıl şubeleri ele almıştır. Yedinci fasıl Cemiyet'in mal varlığına dair bilgileri içerirken, sekizinci fasılda Cemiyet'in hükümet tarafından denetime açık olacağı belirtilmiştir (Akgün ve uluğtekin, 2000, 38–40).

4.2.1.5. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi:

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin gelişmesinin sonuçlarından biri de Dr. Besim Ömer Paşa'nın yardım ve kılavuzluğunda Cemiyet çalışmalarına Osmanlı kadınlarının da katılmasıydı. Kadınlar Kısmı kurulmasını Dr. Besim Ömer Paşa üzerine almıştır ve 100 kadın üye kaydedilmiştir. Üyelerin çoğu Cemiyet'in kurucu üyelerinin eşleri veya kız kardeşleriydi. Eski Bahriye Nazırı Mahmut Muhtar Paşa'nın eşi Prenses Nimet Hanım başkanlığında kadınlar kısmı oluşturulmuştur (Türkler Ansiklopedisi, Özaydın, 2002, 691). 20 Mart 1912 tarihinde "Osmanlı Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi" böylece kurulmuştur. Cephede savaşan askerlere, yaralı ve hastalara, kimsesizlere ve bakıma muhtaç olanlara, şehit ve asker ailelerine, göçmenlere, esirlere yardım eden Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi, bu faaliyetlerini bağış kampanyalarının yanı sıra, aşhane, çayhane, hastane, dispanser, sanat evi, atölyeler, nekahet-hane, gibi kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirmiştir (Tepekaya ve Kaplan, www.sosyalbil.selcuk.edu.tr, 147). Birinci Dünya savaşı sırasında da kimi zaman hastabakıcı olarak (Yeniaras, 2000, 36) Hilâl-i Ahmer şifa yurtlarında bulunmuşlar (B.O.A. DH. EUM. SSM. Nr. 56-40, 1336.Ra.26) kimi zaman çamaşırcı ve kimi zaman da terzi gibi çalışarak yararlı hizmetlerde bulunmuşlardır. Hizmetleri yalnız savaşlarla sınırlı kalmamıştır. Salgın hastalıklar, yangın ve kıtlık gibi felaketlerin yaşandığı günlerde de kendini hissettirmiştir (Yeniaras, 2000, 36). Milli Mücadele döneminde kurulan kadın cemiyetlerinin asıl amacı, vatanın kurtuluşu yolunda erkeğinin yanında yer almak ve ona omuz vermektir. Bu amaçla Hilâl-i Ahmer kadın kolları, özellikle askere giyecek sağlanması yönünde ve ordunun sağlık hizmetlerinde çalışmışlardır (Çevik, 2002, 144).

Ordunun ihtiyaç duyduğu sağlık malzemelerini üreten atölyeler kuran dernek, sargı bezi ve zehirli gazlardan korunmaya yarayan ağızlık ve burunluk üretmiştir. Yardım toplama baloları, çeşitli sergiler ve konferanslar aracılığıyla toplumsal dayanışma ve yardımlaşmada etkili olmuştur. Düzenlediği toplantı ve konferanslarla toplumu eğiten bir kuruluş olma özelliğini de taşımıştır. Uluslararası dernek ve kuruluşlarla işbirliği yaparak hizmetlerini yaygınlaştırmıştır (Tepekaya ve Kaplan, www.sosyalbil.selcuk.edu.tr, 147, 148). Kurulan bu teşkilatla kadınlar etkili bir şekilde Hilâl-i Ahmer faaliyetlerine katılmışlardır. Hanımlar İdare Merkezi

Heyetinde Saniye Havva Hanımefendi (Teşrifat Müdürü İsmail Cenani Bey haremi), Melek Hanımefendi (Merhum Sami Paşa kerimesi), Melek Hanımefendi (Mısırlı Hüseyin Bey haremi), Soyvet Hanımefendi (Rasih Beyin haremi), Macide Hanımefendi (Ömer Besim Bey haremi), Mihrimah Hanımefendi (Basri Bey Haremi), Sabiha Galip Hanımefendi (Doktor Ali Galip Bey haremi), Madam Doktor Akil Muhtar Bey, Seniye Hanımefendi (Erkan-ı Harbiye miralaylarından Halil Bey haremi), Fevziye Hanımefendi (Ferit Paşa Kerimesi) Leylâ Hanım (Merhum Sari Paşa haremi), Sabiha Hanımefendi (Merhum İbrahim Paşa kerimesi ve Hakkı Bey haremi) Fethiye Hanım (Reşit Bey haremi), Naile Hamdi Hanımefendi (Merhum Hamdi Bey Haremi), Madam Astina Gümüşgerdan Efendi, Madam Asadoryan Efendi, Madam Manok Azoryan Efendi, Remire Hanımefendi (Cemal Bey Haremi) gibi isimlerin yer aldığı Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkez teşkilatında kadın üye olarak yüze yakın isim sayılmaktadır. Bu listede pek çok gayrimüslim aile kadınlarının isimleri de bulunmaktadır (Tepekaya ve Kaplan, www.sosyalbil.selcuk.edu.tr, 150, 151). Türk kadınları, sosyal faaliyetlere alışkın yabancı kadınlarla el ele faaliyet göstermeye başlamışlardı. Hatta yer yer Hilâl-i Ahmer Cemiyeti kadın şubeleri de açılmaya başlandı. Hastanelerde Türk kadınlarının da katıldığı kadın faaliyetlerine rastlanır olmuştur (Akgün ve Uluğtekin, www.kizilay.org.tr, 18). Gayrimüslim kadınların da Hilâl-i Ahmer faaliyetlerinde yer almasının sebeplerini, derneğin Osmanlılık fikrini esas alan kişiler öncülüğünde yardım amaçlı olarak kurulması, uluslararası bir statüye sahip olması ve Kızılhaç'la işbirliği yapması ile açıklamak mümkündür. Bunun haricinde Müslümanlar arasında yardım ve dayanışma sembolü olarak görülmesi ve her türlü zor şartlar altında yaptığı çalışmalarla bir kurtarıcı olarak benimsenmesi derneğe üye katılımını ve katkıları artıran diğer önemli bir etken olmaktadır (Tepekaya ve Kaplan, www.sosyalbil.selcuk.edu.tr, 150, 151).

Ev ev, mahalle mahalle dolaşarak para, yiyecek, giyecek ve çeşitli eşya ve malzeme toplayan Hilâl-i Ahmer kadınları 'çiçek günü' toplantılarıyla, yardım toplama günleri düzenleyerek halkın katılımını arttırmaktadır. Hilâl-i Ahmer yıllığında yardımlara katılan ve bağışlarda bulunan kişi, kuruluş ve kurumların, devlet ve şehirlerin adları uzun listeler halinde yayınlanmaktadır.

Bu listelerde Hilâl-i Ahmer'in kurucu üyeliğini kabul eden sultanlar ve yakınları ile her yıl Hilâl-i Ahmer'e vermeyi taahhüt ettikleri yardım miktarları bulunmaktadır.

Çizelge 1

Reisey-i fahriye devletlû, ismetlû Başkadınefendi Hazretleri	10000 kuruş,
Azayı müessisi fahriye devletlû, ismetlû ikinci Kadın Efendi	5000 kuruş
Devletlû, ismetlû Meliha Sultan aliyetûşşan Hazretleri	5000 kuruş
Devletlû, ismetlû Nazmiye Sultan aliyetûşşan Hazretleri	2500 kuruş
Devletlû, ismetlû Hatice Sultan aliyetûşşan Hazretleri	1500 kuruş
Devletlû, ismetlû Fehime Sultan aliyetûşşan Hazretleri	2000 kuruş
Devletlû, ismetlû Zekiye Sultan aliyetûşşan Hazretleri	4000 kuruş
Devletlû, ismetlû Naile Sultan aliyetûşşan Hazretleri	3000 kuruş
Devletlû, ismetlû Ayşe Sultan aliyetûşşan Hazretleri	500 kuruş

Yılda bir liradan fazla yardım eden hanımların isimleri de yer almaktadır (Tepekaya ve Kaplan, www.sosyalbil.selcuk.edu.tr, 152, 153).

Çizelge 2

Merhum Hidiv İsmail Paşa Kerimesi Prenses Fatma Hanımefendi	(ayda) 10 lira
Mahmud Muhtar Paşa Haremi Prenses Nimet Muhtar Hanımefendi	(yılda) 50 lira
Prens Abbas Paşa Haremi Prens Hatice Abbas Hanımefendi	(yılda) 40 lira

Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi yardım toplama konusunda büyük gayret göstermiştir. Ekonomik sıkıntıya rağmen fedakârlıklar yapılmıştır. Hatta artan iâşe sıkıntısının giderilmesi için Prenses Nimet Hanım 500 lira bağışta bulunmuştur. Açılan sergilerde el emeği ile yaptıkları eşyaların satışından başka yardım alamamışlardır (Ayışığı, 2004, 169). 20 Temmuz 1913'te hanımlar merkezi tarafından Cağaloğlu'nda küçük bir evde sanat yurdu açılarak hem kimsesiz çocukların istihdamı sağlanmış hem de burada yapılan Türk milli motiflerinin hâkim olduğu el işleri sergilerle tanıtılmıştır. Viyana'da açılan hanımlar şubesi bir yıl içinde 26.000 kron toplamıştır (İslam Ansiklopedisi, 2002, 545). Bunların yanı sıra İstiklal Savaşı'nda şehit düşenlerin aile ve çocuklarına yardım için Hilâl-i Ahmer'e mensup kadınlar tarafından bir Cemiyet-i Hayriye teşkil edilmiştir (Ayışığı, 2004, 169). Kısacası Hanımlar Merkezi parasal gereksinimlerini kendi kendine sağlamak zorunda idi. Ek gelir sağlamak için çeşitli yollar denenmiştir. Nitekim yine Besim Ömer Paşa'nın önerisi ile tüm yurtta satılmak üzere kartpostallar oluşturulmuştur. Bu kartpostallar Hilâl-i Ahmer amblemi ve mührü ile damgalandıktan sonra çoğaltılarak satışa sunulmuştur. Piyango biletleri, rozetler, çiçekler satılmış; sergi ve müsamereler düzenlenmiştir. Bir araya getirildiğinde sevindirici

miktarlara varan satışlar, büyük ilgi ile karşılanmıştır. Bunun üzerine Cemiyet; 1913 yılında Ramazan Bayramı'nın ilk günü, Hilâl-i Ahmer adına halka çiçek satma kararı almıştır. Satış, üye hanımlar tarafından yürütülmüştür. Bu satışlardan elde edilecek gelirin hasta ve yaralılara yardım için kullanılacağı duyurulmuştur (Akgün ve Uluğtekin, 2000, 152–154). Bunların dışında gazetelere yansımış hayli ilginç iane toplama yöntemleri görülür. Mesela, Trabzon'daki memurlar birer maaşlarını cemiyete bağışlamışlar, İstanbul'daki Diyarbakır kiraathanesi sahibi Abdullah da bir gecelik hâsılatını bağışlayacağına dair gazeteye ilan vermiştir (Çevik, 2002, 62). Maaşlarından Hilâl-i Ahmer'e bağışta bulunanlara kayıtları yapıldıktan sonra kendilerine iane makbuzu da verilmiştir (B.O.A., DH.EUM.MH., nr.233-17, 28.S.1341).

4.2.2. Trablusgarp ve Balkan Savaşlarındaki Faaliyetler:

Trablusgarp Savaşı Osmanlı İmparatorluğu'nun en zayıf zamanında ve büyük olanaksızlıklar içinde girdiği, yalnız bırakıldığı, geçit engellemeleriyle karşılaştığı bir savaştı. Ülke iç ve dış sorunlar, politik çekişmelerin yanı sıra, birdenbire savaş sıkıntılılarıyla da yüz yüze geldi. Yönetim, cepheye asker-cephane, araç-gereç sevki gibi savaş masrafları yanı sıra, cephedeki askerlerin her türlü bakımı, hasta ve yaralılara ilk yardım ve onların tedavisi gibi olağanüstü sorunları da göğüslemek zorunda kalmıştı (Akgün ve Uluğtekin, www.kizilay.org.tr, 21). Trablusgarp Savaşı ilan edildiğinde Cemiyet'in malzemesi olmadığı gibi sermayesi de 15.000 lirayı geçmiyordu. Cemiyet bir taraftan Trablusgarp'a sağlık heyeti yollarken, bir taraftan da yardımseverlere müracaat etmiştir. Osmanlı ülkesinden; Mısır, Hindistan, Bosna ve Güney Afrika Müslümanlarından yardım gelmiştir. Cemiyet 5.000 lira ödenek ayırmış ve Trablusgarp'a üç sağlık ekibi yollamıştır (Türkler Ansiklopedisi, Özaydın, 2002, 692). Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, gelen yardımlarla savaş bölgesine sağlık ekipleri gönderme olanağına da böylelikle kavuşmuştu. Böylece ilki Trablusgarp, daha sonrakiler de Homs ve Bingazi'ye olmak üzere Kuzey Afrika'ya üç sağlık ekibi gönderildi (Akgün ve Uluğtekin, www.kizilay.org.tr, 22).

1911 yılında sürdürülen çalışmalarla Cemiyet, 68.388 Osmanlı lirası bağış toplamıştır. Aynı yıl içinde bu paranın 41.187 lirası sarf edilmiştir. Sene sonunda da sermayesi olan 14.000 kûsur lira ile harcanmamış bağışlardan bankada ve kasada toplam 41.841 Osmanlı lirası kalmıştır. 1912 yılında bu paranın 30.000 lirası ambar, hastane gibi gerekli yerlere harcanmıştır. Aynı yılın Eylül ayında ise nakit para 70.000 lirayı geçmiştir (Akgün ve Uluğtekin, 2000, 42). Ayrıca Cemiyet, Trablusgarp Savaşı'nda Giryan, Humus ve Bingazi hastanelerinde 3.013 yaralı ve hastayı tedavi ettirmiştir (İslam Ansiklopedisi, 2002, 545). Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne gelen bağışlar gitgide çoğalmıştır. Yapılan yardımlar Osmanlı sınırlarını aşıyordu. Hele savaş bölgesine bağışlar iyice artmıştı. Üstelik bağış sahiplerinin bir kısmı, yaptıklarını gayet doğal görüyor, bağışı bir din görevi kutsallığında yorumluyorlardı. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin yapılan bağışlar karşılığı teşekkür mesajları iletmesini bile anlamsız buluyorlardı. Nitekim Trablus sınırında Sfaks kentinin yerli halkının Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne ilkin 500 sonra buna ek 6.500 franklık bağışı üzerine Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin gönderdiği teşekkür mesajına gelen yanıtta: "Dinen vacip bir şeyi yaptığımız zaman yapana teşekkür olunmaz. Nasıl ki bir insan namazını kıldığı zaman ona teşekkür olunur mu!" deniyor, her Müslüman'ın vatan uğrunda aziz canını ve bütün malını feda etmeye hazır olduğu vurgulanıyordu (Akgün ve Uluğtekin, www.kizilay.org.tr, 23).

Trablusgarp Savaşı sürerken Balkan eyaletleri kaynamaktaydı. Balkanlardaki huzursuzluk yeni bir gelişme değildi. Ülkenin heterojen yapısından kaynaklanan yüzyıllardır gizli kalmış hoşnutsuzluklar, daha 3. Selim devrinde 1804'te başlayan Sırp ayaklanmaları ile açığa çıkmıştı. Rusya, Balkan topraklarını, Slav kökenli oldukları gerekçesi ile balkanlardaki çeşitli uluslar arasında paylaşmak ve sonra hem bunlara hem de Boğazlara egemen olmak istiyordu. Balkan milletleri ise, Rusya'nın kışkırtmalarından ve vaatlerinden destek alarak aralarında Osmanlıya karşı örgütlendiler. Bulgaristan II. Meşrutiyetin duyurulmasından kısa bir süre sonra 5 Ekim 1908'de bağımsızlığını ilan edip gözlerini Makedonya'ya dikmişti. Oysa aynı topraklarda hem Sırbistan'ın hem de Yunanistan'ın gözü vardı. Bu çıkarlar ülkeleri Osmanlı Devleti'ne karşı anlaşmaya yöneltti. Böylece üçlü itilaf ve üçlü ittifak olmak üzere Avrupa iki bloğa ayrılmıştı. Karadağ'ın, Bulgaristan'ın

kışkırtması ile 8 Ekim 1912'de Osmanlı Devleti'ne savaş duyurusunda bulunmasıyla Balkan Savaşı patlak verdi (Akgün ve Uluğtekin, 2000, 97, 98). I. ve II. Balkan Savaşları Hilâl-i Ahmer'i çok ciddi sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Hastanelere hekim ve deneyimli sağlık personeli bulmak kurumun en önemli sorunu olmuştur. Bir taraftan seri hastaneler açarken diğer taraftan önce açılmış olan hastanelere ve askeri sıhhiyeye yardım etmek zorunda kalınmıştır (Yeniaras, 2000, 79). Balkan Savaşı sırasında Bulgar zulmünden kaçan on binlerce Türk, göçmen olarak İstanbul'a ve Anadolu vilayetlerine gelmiştir. Bir taraftan savaş yaralıları, bir taraftan kolera salgını, diğer taraftan kış ortasında çoluk çocuğu ile evsiz sokaklarda kalmış olan göçmenler ülkeyi ve devleti güç durumda bırakmıştır (Türkler Ansiklopedisi, Özyayın, 2002, 692). Binlerce göçmen arabaları ve hayvanları ile günlerce sokaklarda aç ve muhtaç beklemişlerdir. Böyle bir felaket zamanında Hilâl-i Ahmer, insanları şiddetli yoksulluk ve bulaşıcı hastalıklardan kurtarmaya çalışmıştır. Yalnız İstanbul'da değil; İzmir, Bursa, Konya, Ankara gibi illerde Selanik, Yanya, Drama, Dedeoğaç gibi daha düşman ayağı altında olan yerlerde hatta Edirne'de göçmenlerin yardımına yetişmeye çalışmıştır. Her göçmen ailesinin nüfusu kadar çamaşır, giysi, battaniye vermiştir (Akalın, 2007, 121, 122). Balkan Savaşı'nda da çoğu 1000 yataklı on beş Hilâl-i Ahmer hastanesi hizmet vermiştir. Aynı zamanda Gülnihal vapuru da hastane haline getirilerek yıllarca kullanılmıştır (İslam Ansiklopedisi, 2002, 545). Ancak bu vapurun her gidiş ve dönüşü teşkilata 2.300 liraya mal olmuştur (Ayışığı, 2004, 170, 171). Sonuçta gelen göçmenlerin yerleştirilmesi, iaşelerinin temini ve savaş esirlerinin değişiminde önemli roller üstlenmiştir (Hacıfettahoğlu, 2007, 13).

27 Eylül 1912'de toplanan Genel Kurul'da Cemiyet'in Osmanlı Bankası'ndaki 70.000 Osmanlı lirası bulunan parasının 30.000 lirasını savaş harcamalarına ayırmıştır. 10 Ekim 1912'de Kadırga Hastanesi, 18 Ekim'de Darülfünun Hastanesi açılmıştır. Her iki hastanede de kadro dışındaki birçok kişiler gönüllü olarak görev almıştır. Bu kişilerin arasında İttihat ve Terakki Cemiyeti kurucularından İbrahim Temo gibi ünlü isimler de vardır (Akgün ve Uluğtekin, 2000, 100–106). Bahsedildiği gibi Balkan savaşları boyunca Bulgaristan'dan İstanbul ve Anadolu'ya çok sayıda insan göç etmiştir. Birçok yaralı ve hasta İstanbul'da bulunmaktaydı. Bu yüzden kışlalar, karakollar ve

birçok hükümet binaları hastaneye dönüştürülmüştür. Savaş bölgelerinin yakınlarına da gerekli tıp desteğini sağlayan seyyar hastaneler inşa edilmiştir (Özaydın, www.ishim.net, 12). Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin tesis ettiği hastanelerde 36.772'den fazla yaralı ve hasta tedavi edilmiştir. Hastanelere müracaat edip ayakta tedavi olanlar bu sayıya dâhil değildir. Ayrıca teşkil edilen "Heyet-i Sıhhiye-i Seyyare" (Gezici Sıhhi Kurullar) 56.540 göçmen hastayı tedavi etmiştir (Akalın, 2007, 113).

Yoğun hasta ve yaralı akınları karşısında eldeki sağlık kuruluşlarının ve Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin çabalarının yetersiz kalması üzerine İstanbul'da hastaneler oluşturuldu. Buralarda Mısır ve Hindistan Hilâl-i Ahmeri ile Romanya, İngiltere, Almanya, Avusturya-Macaristan, Belçika, İsveç, Amerika, Hollanda, Fransa, Rusya Kızılhaç cemiyetlerinin gönderdikleri heyetlerin katkıları ile hizmet verildi. Balkanlardaki gelişmeleri kaygı ile izleyen ve Osmanlı Devleti'ne karşı girişilmiş olan harekâta bir Müslüman-Hıristiyan çatışması olarak bakan İslam toplulukları, Hilâl-i Ahmer'e bağış kampanyaları başlatmakta gecikmemişlerdi. Daha savaş duyurusu yapılmadan balkanlardaki İslam nüfusun büyük tehdit altında bulunduğunu gören cemaatler örgütlenmişti (Akgün ve Uluğtekin, 2000, 109–113). Balkan Savaşları nedeni ile çeşitli ülkelere ait yardım kuruluşları zaman zaman Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ile birlikte çalışarak esir, yaralı ve göçmenlerin sorunlarına yardımcı olmuşlardır. Bu kuruluşlar; ilaç, battaniye, çadır, yiyecek, giysi yardımlarının yanı sıra sağlık ekipleri de göndermişlerdir. Bu ekipler kimi zaman Hilâl-i Ahmer hastanelerinde çalışırken, kimi zaman da özel hastaneler açmışlardır. Hindistan Hilâl-i Ahmeri bu yardım kampanyasından geri kalmamıştır. İlk Hint Ekibi Londra'da öğrenim gören öğrencilerdir. Bu öğrenciler İstanbul'a gelip Haydarpaşa ve Ömerli Hastanelerinde gönüllü olarak çalışmışlardır. İkinci ekip, "Bombay Fırka-i İslamiyye Heyet-i Sıhhiyesi" adı ile 17 Aralık 1911'de İstanbul'a gelmiştir. Ömerli'de 100 yataklı bir hastane kurmuşlardır. Üçüncü ekip ise 7 Ocak 1913'te gelmiştir. Önce Kadırga Hastanesi'nde çalışan ekip sonra Gelibolu Hastanesi'ni kurmuştur (Yeniaras, 2000, 83, 84). Yardıma koşan Hindistan Heyetleri, cephelerde kurulan gezici hastanelerin yanı sıra Haydarpaşa Hastanesi, Darülfünun Hastanesi, Kadırga Hastanesi'nde de hizmet etmiştir

(Akgün ve Uluğtekin, 2000, 124). Hatta Osmanlı Devletinde sık olarak rastladığımız madalya ve nişan verilmesi örneklerinden biri de Balkan Savaşları sırasında orduda görev yapmış olan Hindistan Behobal hakimesi doktorlarından Mehmet Nazarül-Hak Lağan'a mecdi nişanı verilmesidir (B.OA. MV., nr. 234–170, 1332.C.01).

4.2.3. Birinci Dünya Savaşı Sırasındaki Faaliyetler: Osmanlı Devleti henüz Balkan Savaşı'nın yaraları sarılmadan kendini I. Dünya Savaşı'nın içinde bulmuştur. Cemiyet ancak dört aylık bir hazırlık dönemi yaşayabilmiştir. Fakat savaş süresince büyük hizmetler gerçekleştirmiştir (Türkler Ansiklopedisi, Özaydın, 2002, 694). Savaş başlayınca Cemiyet, yurt içinde ve yurt dışında teşkilatını genişletmiştir. 1914 yılı başında henüz merkez ve şube teşkil edilmemiş yerlerdeki vali ve mutasarrıfların faaliyete geçmeleri istenmiştir. Tıbbiye-i Şahane müderris muavinlerinden Hikmet Bey; Berlin, Viyana ve Budapeşte'de Hilâl-i Ahmer komiteleri kurmuştur. Ülkemizde bulunmayan eşya, ilaç ve sağlık malzemeleri buralardan temin edilmiştir. Ordu sıhhiyesinin siparişleri de bu temsilcilikler vasıtası ile sağlanmıştır (Hacıfettahoğlu, 2007, 14, 15). Savaş koşullarının ülkedeki her kesimi ekonomik açıdan zorlayacağı kesindi. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, kuruluşundan beri birbirini izleyen savaşlar nedeniyle sürekli savaş ekonomisi içinde gelişmeye çalışmıştı. Bu da Hilâl-i Ahmer'in ekonomik güçlenmesini büyük ölçüde aksatmaktaydı. Savaş boyunca cemiyetin kasasına giren toplam meblağ 236.790TL idi. Savaş başladığında Hilâl-i Ahmer, kendisini bekleyen büyük görevin gerektirdiği harcamalar için aidat ve bağıştan başka kaynaklar aramaya koyuldu. Katkıları artırabilir düşüncesi ile yurt içi ve yurt dışı bağışların en küçüğüne bile gazetelerde yer vermeye başlandı. Günlük gazetelerin bu bağışlara düzenli yer vermesi, halkın moralini yükseltmekle kalmayıp teşvik edici de oldu. Yine yurt dışından gelecek katkıları çoğaltabilmek için Hilâl-i Ahmer'in yurt dışında tanıtılması işlemlerine girişildi. Bunu sağlayabilmek için umumi merkez üyelerinden Dr. Hikmet Gezer Bey, Almanya-Avusturya-Macaristan Hilâl-i Ahmer temsilcisi olarak Viyana'da görevlendirildi (Akgün ve Uluğtekin, 2000, 194–208).

I. Dünya Savaşı'nda cemiyetin önemli faaliyetlerinden biri de Besim Ömer Paşa vasıtası ile ilk hasta bakıcı kursunun açılmasıdır. 1914'te kursta başarılı olan 27 hasta bakıcı Çanakkale Savaşı sırasında İstanbul'da askeri ve cemiyete ait hastanelerde görev almıştır (İslam Ansiklopedisi, 2002, 545). Kurslardan 1914 Kasım ayından 1915 Nisan ayı sonuna kadar darülfünün konferans salonunda üç yüz hanıma hastabakıcılık dersleri verilmiş, kursa katılan kursiyerlerden yüz yirmi kişi sınava girerek diploma almaya hak kazanmışlardır. Gönüllü hastabakıcılık yapmak ve cepheye gitmek arzusuyla İstanbul'a gelen Türklere bu dönemde sıklıkla rastlanılmaya başlanılmıştır. Bunlar arasında Çarlık Rusya'sından gelen dört Türk Tatar kızı da bulunmaktadır. Birinci Dünya Savaşında hastanelerde görev yapan hastabakıcı sayısı ve hastanelerin yazılı olduğu bir liste de şöyledir: Bu listede; toplam 284 hastabakıcının çalıştığı belirtilmektedir.

Hastane adı ve Hilâl-i Ahmer'in gönderdiği bazı hastabakıcı sayısı: (Tepekaya ve Kaplan, www.sosyalbil.selcuk.edu.tr, 165–168).

Çizelge 3

Hilâl-i Ahmer Beyoğlu	49
Hilâl-i Ahmer Taksim	25
Hilâl-i Ahmer Darüşşafaka	22
Hilâl-i Ahmer Galata	23
Hilâl-i Ahmer Cağaloğlu	27

Hilâl-i Ahmer, Birinci Dünya Savaşı sırasında çeşitli cephelere sağlık heyetleri göndermiştir. Erzurum, Erzincan, Sivas, Samsun, Gelibolu, Şarköy, Tekirdağ, Medine ve İstanbul'da hastaneler açmış, cephe gerilerinde imdat mevkileri, nekahethaneler, misafirhaneler kurmuştur. Kiraladığı gemilerle

hasta ve yaralı taşımıştır. Savaş sırasında salgın hale gelen tifüs, kolera, tifo hastalıkları ile mücadele etmiştir. Bünyesindeki Üsera Şubesi ile esir düşen askerlerle haberleşmeyi temin ve yardımda bulunmuştur. Esirlerin mübadelesinde görev almıştır. Bu savaş boyunca yürüttüğü faaliyetlerin en önemlilerinden birisi de tehciye tabii tutulan Ermenilere tehcir esnasında yaptığı yardımdır (Hacıfettahoğlu, 2007, 15).

4.2.4. Milli Mücadele Boyunca Hilâl-i Ahmer: Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti için Birinci Dünya Savaşı'nın sonunu getirdi ise de bu; ne Türk ulusunun mücadelesinin, ne de Hilâl-i Ahmer'in görevlerinin sonu idi. Savaş sırasında cephede ve cephe gerisinde aktif rol oynamak, Hilâl-i Ahmer'in görevlerinin yalnızca bir kısmıydı. Üst üste savaşlar Cemiyetin askerler, yaralılar ve ordu ile ilişkilerini yoğunlaştırdığından savaşlarda ordunun yanında yer almak, Hilâl-i Ahmer'in en önde gelen işlevi olmuştu. Bundan sonra cemiyet, öncelikle savaş yaralarını sarmak, bir süre sonra da Türk ulusunun varlığı için çarpışarak bir dört yıl daha sürdüreceği amansız mücadelede kendine düşen görevi yapmak üzere daha güçlü bir örgütlenmeye, daha özverili bir göreve başladı (Akgün ve Uluğtekin, 2000, 246). Birinci Dünya Savaşı'nda Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, çok geniş bir coğrafyada fedakârlık ve kahramanlıkla dolu uzun bir faaliyet dönemi geçirmişti. Milli Mücadele yılları ise, artık Hilâl-i Ahmer'in hizmet ve fedakârlığının zirvesine ulaştığı, kesintisiz yirmi dört saat çalıştığı tarihinin en şerefli dönemidir. Bu dönemde 33.172 yaralı ve hastanın tedavi edildiği, birçok yerde, çok kısa zamanda Hilâl-i Ahmer hastaneleri, nekahethaneleri, dispanserleri, aşhaneleri, çayhaneleri kurarak, o günün olağanüstü şartlarında hizmet vermiştir. İlaç ve malzemenin kıtlığına, teminindeki zorluklarına rağmen her türlü takdirin üzerinde başarılı olmuştur (Hacıfettahoğlu, 2007, 15).

Mondros Mütarekesi'nden sonra İttihat ve Terakki döneminde faaliyet gösteren cemiyetler İstanbul hükümetlerinin takibatına uğramışlardır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti de dört defa teftişe tabi tutulmuştur. 16 Mart 1920'de İstanbul merkez binası işgal kuvvetlerince baskına uğramıştır. Bunun üzerine

Anadolu'daki merkezle olan irtibat kesilmiştir (İslam Ansiklopedisi, 2002, 545). Ekim 1920'de Ankara temsilciliği kurulmuştur. Anadolu'daki merkez ve şubeleri buraya bağlanmıştır (Hacıfettahoğlu, 2007, 16). Cemiyet'in şubeleri tekrar hareket kazanmıştır. 1921 yılında 30 merkez ve 60 şube etkinlik göstermekte idi. Savaşın sosyal kısıtlamalarına ve ekonomik darlıklarına karşın, 1919–1922 döneminde Cemiyet'in mal varlığında artış olmuştur. 1919 yılında 1.383.000 lira toplu parası olan Hilâl-i Ahmer, 1.403.533 lirası yurtdışından olmak üzere 1.750.333 lira toplamıştır (Akgün ve Uluğtekin, 2000, 268, 269). Hindistan Hilâl-i Ahmeri'nin Londra merkezi tarafından İstanbul'daki yardıma muhtaç olanlara verilmek üzere Hariciye Nazırı Ferit Paşa'ya 1.287 lira 25 kuruş gönderilmiştir (Hadisat; 24 Nisan 1919, s.114). Hint Müslümanlarının bağış hususunda gösterdikleri ilgi takdire değerdir. Yunan istilası münasebeti ile 500 İngiliz lirası Hint Hilâl-i Ahmer Reisi Emir Ali tarafından Ekim 1921'de Hilâl-i Ahmer'e gönderilmiştir. Bağışlara bu tarihten sonra da devam edilmiştir. Ayrıca Hilâl-i Ahmer tarafından kendilerine ve heyet erkânına teşekkür edilmiştir (Vakit; 21 Ekim 1921, s.1418).

Cemiyet 1921'den itibaren Anadolu'ya yaptığı yardımı artırmıştır. 1921–1922 yıllarında Anadolu'da sıhhiye-i askeriyenin ihtiyacını karşılamak üzere 40.000 parça eşya sevk etmiştir (İslam Ansiklopedisi, 2002, 545). Darülaceze için de Hilâl-i Ahmer tarafından 76.274 kuruşluk yardım toplatılmıştır (B.O.A. DH. UMVM, nr. 163–107, 1338.Z.28). İstanbul'dan Anadolu'ya birçok doktor, eczacı ve sağlık personelinin geçmesini de sağlamıştır. Hilâl-i Ahmer aracılığı ile sadece Nisan ayında 25 doktor ve eczacının İstanbul'dan İnebolu yolu ile Ankara'ya ulaştırıldığını belirtmek yeterlidir (Hacıfettahoğlu, 2007, 16). Savaş başlangıcından beri birçok hastanelerde faaliyet gösteren Hilâl-i Ahmer'in İstanbul'da yedi Erzurum'da iki hastanesi vardır. Hilâl-i Ahmer teşkilatı yapılmamış yerlerde, faaliyetlerin devamı için yeni şubeler açılması yoluna gidilmiştir (B.O.A. DH. SN. M, nr. 37–81, 1334.Za.23).

I. İnönü Savaşı'nın yurt genelinde yarattığı olumlu hava hemen etkisini göstermiştir. Hilâl-i Ahmer genel merkezi halktan topladığı 250.000 lirayı Ankara'ya göndermiştir (Yeniaras, 2000, 103). II. İnönü Zaferi ile birlikte İstanbul'da zaferden duyulan büyük sevinç dile getirilerek, Hilâl-i Ahmer için

yardım kampanyaları açılmıştır. İki gün içinde 115.661 kuruş yardım toplanmış, Türk askerlerine verilmek üzere Padişah 10.000, saray mensupları 3.000, Veliht Abdülmecit Efendi 1.000 ve hanımı da 200 lira vermişlerdir. Böylece toplanan yardım 25 Mayıs 1921 itibarıyla yaklaşık 215.000 liraya ulaşmıştır (Ayıışığı, 1992, 171). 27 Mayıs 1921'de Osmanlı Hükümeti, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin getireceği eşyanın gümrük vergisinden muaf tutulması hususunda karar almıştır. Cemiyet, 40 doktor ve 10 eczacıdan oluşan 50 kişilik acil sağlık ekibini gizlice İnebolu'ya göndermiştir. 19 Nisan 1921'de karaya çıkan bu heyet, Kastamonu üzerinden Ankara'ya geçmiştir (Ayıışığı, 1994, 18, 19).

1921 yılı Aralık ayına gelindiğinde hastane ve sağlık kurumlarının bölgelere göre dağılımı şöyle idi; Ankara Komutanlığı Bölgesi'nde; Ankara, Polatlı, Yahşihan, Kalecik, Keskin'de 7100 yatak kapasitesi. Batı Cephesi Bölgesi'nde; Akşehir, Ereğli, Aziziye, Eğridir, Konya, Ürgüp, Saray, Isparta, Karaman, Bolvadin, Tavas, Burdur, Niğde, Mihalıççık, Çukurviran, Denizli, Sivrihisar'da toplam yatak adedi 12.250 (Dervişıoğlu, 2007, 41). Tüm zorluklara rağmen 1912–1922 yılları arasında Cemiyet'in varlığı artarak 1.750.333 lirayı bulmuştur. Bu paranın 1.403.533 lirası belirtildiği gibi yurtdışı kaynaklarından sağlanmıştır (Yeniaras, 2000, 103). Hindistan Hilafet Komitesi'nin 26 Aralık 1921'den 12 Ağustos 1922'ye kadar yolladığı paranın tutarı 675.494 Türk lirası idi. Bu para Maliye Bakanlığı'nda durmuş ve Hazine'ye girmemiştir, Mustafa Kemal Paşa'nın emrinde Osmanlı Bankası'nda durmuştur. Çok sıkıntılı zamanlarda bile bu paraya dokunulmamıştır. Büyük Taarruz öncesi büyük sıkıntı doğunca Mustafa Kemal Paşa, bu parayı geçici olarak Maliye'ye vermiştir. Büyük Taarruz sırasında Yunanlıların yaptığı yıkımı ve katliamı gören Mustafa Kemal Paşa, paranın bir kısmını yardım olarak felakete uğrayanlara dağıtmıştır (Aybars, www.kurtulussavasi.org.tr).

Sakarya Muharebesi sırasında oluşturulan yardım komisyonları ile büyük miktarlarda ayni ve nakdi yardımlar yapılmıştır. Örneğin; Çankırı'da halkın ve Kızılay'ın desteği ile bir hafta içinde 1000 yataklı hastane ve Kastamonu'da da 700 yataklı bir hastane oluşturulmuştur (Ayıışığı, 1994, 21). Sakarya Muharebesinde 730 subay 12.110 er yaralanmıştır. Sağlık hizmetleri

imkân ölçüsünde ulaştırılmaya çalışılmıştır (Dervişoğlu, 2007, 42). 7–8 Ağustos 1921’de yayınlanan Tekâlif-i Milliye Emirleri ile yeni bir kaynak oluşturulmuştur. Buna göre halkın elinde bulunan tüm silah ve cephane üç gün içinde teslim edilecektir. Her türlü makineli araç ve gerecin % 40’ına el konulmuştur. Ülkedeki bütün demirci, dökümcü, nalbant, terzi, marangoz gibi zanaatkârlar ordu emrine alınmış, halkın elindeki her türlü taşıt aracının ve binek hayvanının yüzde 20’sine el konulmuştur. Bu önlemler sayesinde ki 23 Ağustos 1921 günü başlayan Sakarya Meydan Savaşı, 10 Eylül 1921’de düşmanın ağır kayba uğrayarak batıya kaçmasına ve savaşın kazanılmasına neden olmuştur. Türk ordusu bu savaş sonunda şehit ve yaralı olmak üzere toplam 26 bin kayıp vermiştir. Yunan kaybı ise, 16 bini ölü olmak üzere 46 bindir (As, www.geocities.com.tr).

Büyük Taarruz öncesi ordunun durumu pekiyi değildir. Malzeme, silah, sağlık hizmetleri nokсандır. Fakat moral kuvvet her geçen gün artmaktadır. Eğitim ve disiplin düşman ordusundan çok iyidir. (Aybars, www.kurtulussavasi.org.tr). Büyük Taarruz’un başladığı gün, TBMM Vekiller Heyeti Reisi Rauf Orbay, tüm milleti orduya yardım etmeye çağırmıştır. Hemen harekete geçen Hilâl-i Ahmer, evleri ve köyleri yakılıp yıkılan gazilerimizin, felaketzede vatandaşlarımızın ihtiyaçlarını temin için yardım kampanyası başlatmıştır. Hilâl-i Ahmer fahri başkanı olan Veliht Abdülmecit Efendi 500, Dr. Celal Muhtar 1.000 ve Ayşe Sadıka Sultan 35 lira vermiştir. Sultan Vahdettin 6.000 lira yardımda bulunmuştur. Anlamalı bir yardım da Tefvik Paşa başkanlığındaki Osmanlı Hükümeti’nden gelmiştir. Toplam 57.500 kuruş ile yardım kampanyasına katılmışlardır. Her kesimden esnaf, işçi ve memurların katkıları ile toplanan bu yardımlar, Anadolu’ya sevk edilmiş; ordunun ihtiyacı olan silah, cephane, ilaç alınmış; askerlerin dul ve yetimlerine gönderilmiştir (Ayışığı, 1992, 172).

İzmir’in kurtarılışı ve Batı Anadolu’nun düşmandan temizlenmesi, İstanbul’da zafer şenliklerinin düzenlenmesine sebep olmuştur. Tüm camilerinde Anadolu’da şehit düşen askerler ve gazilerimiz için dualar okunmuş, yardımlar toplanmıştır. Fatih Camii’nde Veliht Abdülmecit Efendi, oğlu ile birlikte Cuma namazına katılmıştır. Daha sonra toplanan 500 lira 60 kuruşluk yardım Hilâl-i Ahmer’e gönderilmiştir. Ayasofya Camii’nde mevlit

okunmuş, ardından halk Hilâl-i Ahmer'e yardımda bulunmuştur. Aksaray Valide Camii cemaati ise aralarında topladıkları 4.853 kuruşu Hilâl-i Ahmer'e göndermişlerdir (Ayışığı, 1992, 172, 173). İstanbul halkının Milli Mücadele boyunca büyük fedakârlıklar gösterdiğinin kanıtlanması için 1918–1919 yılları mali durumu incelemek yeterlidir. Çünkü 1918 yılı sonlarında İstanbul halkı açtır. Devlet, halka ekmek verebilmek için 3 milyon bile bulamamakta, bunun için borçlanma yolunu seçmektedir. İstanbul'da açlık tehlikesi ile karşı karşıya kalınmış olması, ekonominin ne kadar bozuk olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Müderrişoğlu, 1988, 101).

4.2.5. Nüfus Değişiminde Yapılan Yardımlar ve Savaş Esirleri:

Lozan Konferansı'nın ilk döneminde yapılan görüşmeler sonucu, Türk ve Yunan tarafları arasında 30 Ocak 1923'te Türk ve Rum nüfus mübadelesine ilişkin sözleşme ve protokol imzalanmıştır. TBMM'nin 23 Ağustos 1923'te onayladığı bu sözleşme, 25 Ağustos 1923'te yürürlüğe girmiştir. Türk ve Rumların mübadelesi Muhtelit Komisyonun nezaretinde, önemli bir engelle karşılaşmadan 1924 yılı sonuna kadar büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir. Mübadeleye başlanmadan önce, TBMM Hükümetini çok ağır görevler beklemekteydi. Savaştan henüz kurtulmuş Türkiye'ye Yunanistan'dan 400 bine yakın mübadilin geleceği tahmin ediliyordu (Çapa, www.sbe.erciyes.edu.tr, 29–31). Lozan'dan sonra faaliyetlerine devam eden Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Yunanistan'la yapılan Türk Rum mübadelesinde önemli görevler üstlenmiştir. Göçmenlerin sağlık, giyim ihtiyaçlarının karşılanması, yerleşecekleri yerlere nakilleri, hastalarının bakımı ve sağlık bilgilerinin verilmesinde başarıyla görev yapmıştır (Tepekaya ve Kaplan, www.sosyalbil.selcuk.edu.tr, 147, 148). Mübadele komisyonunda görev alan Hilâl-i Ahmer, önce bir çalışma planı hazırlamıştır. Yapılan ilk iş bu komisyona temsilci göndererek yapılması gerekenlerin tespit edilmesi olarak kararlaştırılmıştır. Göçmenlerin vapur ile bindikleri iskelede birer imdat ekibi ve Türkiye'ye geldiklerinde incekleri iskelede bir dispanser açılmasına; ayrıca göçmenleri taşıyan vapurlarda bir sağlık ekibinin bulunmasına karar verilmiştir. Alınan kararları uygulamak üzere Hilâl-i Ahmer yetkilileri tam kadrolu hastane, dispanser ve imdat ekipleri için yeterli personel ve sağlık

maddesi ile birlikte Selanik, Hanya, Kandiye, Drama ve Kavala'ya hareket etmiştir (Yeniaras, 2000, 114, 115).

Kızılay, mübadele esnasında Türkiye ve Yunanistan'da birçok liman ve iskân mıntıklarında, muhtelif zamanlarda yirmi İmdâd-ı Sıhhî (Sağlık Yardım) Heyetleri görevlendirmiştir. Türkiye'de faaliyet gösteren Kızılay İmdâd-ı Sıhhi Heyetleri'nden bazıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Çizelge 4

Ayvalık Heyeti Dr. Hikmet 1 doktor, 1 eczacı, 10 memur ve hademe
Selanik Heyeti Dr. Mahir 3 doktor, 1 eczacı, 12 Memur ve hademe
Konya Heyeti - 2 doktor ve eczacı 11 memur ve hademe
Kandiye Heyeti Dr. Kemal 2 doktor ve eczacı, 10 memur ve hademe
Kavala Heyeti - 3 doktor ve eczacı, 12 memur ve hademe
Samsun Heyeti Dr. Fikri 2 doktor, 1 eczacı, 10 memur ve hademe

Mübadelede sağlık işlerini üstlenen Kızılay heyetleri, aynı zamanda göçmenlere giyecek yardımında bulunarak geçici barınmaları için misafirhaneler açmışlardır. Batı Makedonya ve Girit adasındaki Türklerin büyük bir kısmı yardıma muhtaç bir halde olduğundan, heyetlerce bunlara ekmek ve yemek dağıtılmış; ihtiyaç görülen yerlerde aşhane ve çayhane açılmıştır (Çapa, www.sbe.erciyes.edu.tr, 31–35).

Mübadeleye tabi Türklerin Yunanistan'dan Türkiye'ye nakline Ekim 1923'ten itibaren başlanmıştır. Yunanistan'dan Türkiye'ye gelen göçmenlerin

dörtte üç kadarı Selanik limanından sevk edilmiştir. Bu yüzden, mübadelenin ortaya çıkardığı her türlü güçlükle burada karşılaşmak tabii idi. Nitekim her geçen gün Selanik'te toplanan göçmen sayısında bir artış gözlenmiştir. Göçmen sayısının artması birçok sıkıntıyı da beraberinde getirmiştir; özellikle mesken sıkıntısı bunların başında gelmiştir. Mübadillerin Türkiye'ye sevklerine, özellikle 1924 yılı baharında hız verilmiş; sevkıyatın en yoğun olduğu Selanik limanından 12 Nisan 1924'ten itibaren ayın sonuna kadar toplam 21.507 kişi sevk olunmuştur (Çapa, www.sbe.erciyes.edu.tr, 35–47). Bundan başka İngiliz Yüksek Komiseri Horaca Rumbold ile Hamit Bey arasında 23 Ekim 1921'de yapılan anlaşmanın ardından Malta'da bulunan Türk esirlerle Türkiye'deki İngiliz tutuklular mübadele edilmiştir. İstanbul'da bulunan Hamit Hasancan, 14 Haziran 1921'de TBMM hükümeti tarafından siyasi mümessil olarak görevlendirilmiştir. Hilâl-i Ahmerci lakabı ile de anılan Hamit Bey, bu görevini 19 Ekim 1922'de Refet Bele'nin İstanbul'a gelişine kadar sürdürmüştür (İslam Ansiklopedisi, 2002, 546). Mübadillerin çoğu, iskân bölgelerindeki sahipsiz ev ve arazilere yerleştiriliyorlardı (Çapa, www.sbe.erciyes.edu.tr, 49, 50).

Göçmenlerin beslenme, barınma, taşınma ve sağlık hizmetleriyle ilgilenmek için Mübadele İmar ve İskân Vekâleti kurulmuştur. İcra Vekilleri Heyeti, Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'nin kurulması sırasında iskelelerde toplanmaya başlayan göçmenlerin ihtiyaçlarının karşılanması için neler yapılabileceğini 12 Eylül 1923 tarihinde Hilal- i Ahmer Cemiyeti'ne bir yazı ile sormuş, cemiyet de yapacağı faaliyetleri altı maddede belirtmiştir. Buna göre Cemiyet, Yunanistan'da bulunan iskelelerde bütün ekipmanı ile hazır durumda Sıhhiye Heyetleri ve gemilerde de mübadillerin iskelelerde maruz kalabilecekleri bulaşıcı hastalıklara karşı teşhisleri ve tedavileri için doktor bulundurmuştur. Yine cemiyet tarafından iskân bölgeleri ve iskelelerde on yataklı dispanserler yaptırılarak cemiyetin sağlık personeli tarafından tedavileri yoluna gidilmiştir. Ayrıca Vekâletin araçlarıyla iskelelerde yaşlı, kadın ve çocuklar iskân bölgelerine götürülmüştür. Cemiyetin göçmenlere yardımlar yaptığı sırada Mübadele, İmar İskân Vekili Mustafa Necati Bey, 24 Kasım 1923 tarihinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne telgraf göndererek "Mübadillerin gelmeye başladığı, bu milli ve insani görevde bu mazlum

misafirlerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Hilâl-i Ahmer Heyetleri'nin de azami faaliyetlere girmesinin gereği"ni bildirmiş ve bu amaçla İstanbul'da Hilâl-i Ahmer genel merkezini ziyaret ederek görüşmeler yapmıştır. Görüşmeler sonucunda 6 Mart 1924 tarihinde Hilâl-i Ahmer genel merkezi yetkilileri ve Mübadele İmar ve İskân Vekâleti arasında bir itilafname yapılmış, ortak çalışma kararı alınmıştır. İtilafname'ye göre gelecek olan mübadillerin sağlık durumlarını yakından takip edebilmek ve yazışmalardan kaynaklanacak zaman kaybını ortadan kaldırmak için Samsun, Trakya, İzmir, Adana, Konya ve İzmit Bölge müdürlükleri merkezlerinde Hilâl-i Ahmer genel merkezi tarafından birer temsilci bulundurulmuştur. Bu bölgelerin yanı sıra toplam 37 vilayetten gönderilen yardımlar Ankara' da toplanarak, gelmiş ve gelecek olan mübadillerin ihtiyaçları için sarf edilmiştir. Selanik gibi iskelelerden gelen mübadillerden yardıma muhtaç olanlara verilmek üzere yeterli miktarda iaşe bulundurulmuş, bunun için de buralarda seyyar İmdad-ı Sıhhiye Heyetleri kurulmuştur. Muhacirine önceden İmdad-ı Sıhhiye Heyetleri'ne verilmiş olan depodaki erzak dağıtılmıştır. Ayrıca 25.000 battaniye, 10.000 muhtelif yelek, 10.000 ceket, 70.000 pantolon, 10.000 don, 10.000 gömlek, 15.000 çorap, 5.000 fanila, 5.000 karavana ve kova, 1.000 çarık, 700 muhafazalı çadır, 6 iki direkli çadır ve sandıklar içinde 4.325 kilo tuvalet sabunu, 1.000 kilo adi sabun, 10.000 kutu kibrit verilmiştir. Bu yardım toplama çabaları esnasında Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa, İslam âlemine hitaben bir beyanname yayınlamıştır. Beyannamede Türk milletinin bağımsızlık savaşında İslam âleminin gösterdiği desteğe olan şükranlarını belirten Gazi, şimdi önlerinde bulunan Yunan zulmü altında ezilen dindaşlarımızın vatan topraklarına nakli ve iskânı meselesinin çözülmesi için Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin faaliyetlerine destek istemiştir. Muhtelit Mübadele Komisyonu azalarından Haydar Bey de verdiği mülakatta "Meclis, Hey'et-i Vekile bütün mesaisini bu işe vermiştir diyebiliriz ve buna büyük önem vermektedir. Hükümet bu iş için 3,5 milyon lira ayırmış ise de, yetmeyeceği açık olduğundan Gazi Paşa Hazretleri de beyanname ile İslam âleminden yardım istemiştir... " diyerek Selanik'te toplanacak komisyonun önce Müslümanların durumunu tetkik edeceğini söylemiştir. Ayrıca mübadelede İslam âleminden toplanacak yardım kapsamında heyetler teşkil edilmiş, Hindistan'a giden Hilâl-i Ahmer Heyeti'nin başına da Kemal, Ömer ve

Lütfi Simavi Beyler atanmıştır. Selanik'te bulunan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Selanik'e gelen mübadillerin yüksek kiralar vererek soyulmasını veya şehre dağılarak açıkta kalmasına mani olmak için Kireç Köy istikametinde, Kara Hüseyin mevkiinde 5.000 kişiyi barındırabilecek ve sağlık şartları elverişli bir misafirhane yapmıştır (Erdal, www.ankara.edu.tr, 205–209). İşgalden henüz kurtulmuş olan Türkiye'de, iskân işlerinin pek kolay uygulanabildiğini söylemek güçtü. Türk göçmenlerin ihtiyaçları sadece TBMM Hükümeti ve Kızılay tarafından karşılanırken, Anadolu'dan Yunanistan'a giden Rum göçmenlerine yardım eden yedi ayrı Amerikan yardım teşkilâtı vardı. İskân işlerinde yerel yöneticiler de hükümete yardımcı olmaya çalışmışlardır (Çapa, www.sbe.erciyes.edu.tr, 49, 50). Türk Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ile Yunan Kızılhaçı kendi harp esirlerinin durumlarıyla yakından ilgilenmeye çalışmışlardır. Bu cemiyetler ortaya attıkları iddia ve hazırladıkları raporlarla birbirlerini Uluslararası Kızılhaç Komitesine şikâyet etmişlerdir. Bu nedenle Uluslararası Kızılhaç Komitesi zaman zaman her iki ülkedeki esir kamplarını teftiş etmek amacıyla, uzmanlar göndermek durumunda kalmıştır. Nitekim 1922 ve 1923 yıllarında değişik teftiş heyetleri, Yunan savaş esirlerinin bulunduğu kampları teftiş etmek için Türkiye'ye gönderilmiştir. Heyet üyeleri gittikleri bütün esir garnizonlarında Yunanlı esirlerin iyi göründüklerini ve sağlıklarının yerinde olduğunu bir tespit olarak raporlarında dile getirmişlerdir. Hatta "Aynı koşuğa bazen Türk askeri yere serili bir şiltede yattığı halde Yunan askerinin karyolada yattığına şahit olduk" diyen heyet üyeleri, yaptıkları onca kötülüğe rağmen Türk insanının Yunanlı esirlere karşı çok iyi davranmalarını "Türklerin bunu bir insanlık görevi olarak gördüklerine" bağlamaktadırlar (Akandere, www.atam.gov.tr).

Mübadelenin büyük bir kısmı 1923–1925 yılları arasında tamamlanmakla birlikte, Türkiye ile Yunanistan arasında uygulamadan doğan meseleler bir süre daha varlığını sürdürmüştür. İlk üç yıl içinde Yunanistan'dan Türkiye'ye 400 bine yakın mübadilin geldiği söylenebilir. 1923–1924 yılları arasında 380.243 mübadil iskân edilmiştir. 20 binden fazla mübadil yerleştirilen iller başta İzmir olmak üzere İstanbul, Bursa, Balıkesir, Edirne, Samsun ve Tekirdağ'dan oluşmaktaydı. Diğer illerden Kırklareli, Niğde ve Manisa'ya 10–20 bin arasında mübadil yerleştirilmiştir. Cemiyet,

kaynaklarının önemli kısmını bu işe tahsis ederek, sağlık ve ulaşım açısından Bakanlar Kurulu'nun çalışmalarına yardımcı olmuştur. 1924 Yılı sonlarına doğru, Yunanistan'dan gelecek mübadil sayısının azalması üzerine Kızılay Sağlık Heyetlerinin görevlerine tedricen son verilmiştir (Çapa, www.sbe.erciyes.edu.tr, 53).

Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sonrasında Balkanlarda baskı ve zulmün artışı Anadolu'ya doğru göçün de hızlanmasına sebep olmuştur. Milli Mücadele döneminde Yunan ordularının Batı Anadolu'yu işgali ile birlikte, Makedonya Türklerinin ve Anadolu Rumlarının karşılıklı değişimine giden süreci hızlandırmıştır. Lozan Konferansı'nda Batı Trakya Türkleri ve İstanbul Rumları hariç olmak üzere 463.000 Türk ve 1.200.000 Rum nüfus değişime tabi tutulmuştur. Kısıtlı bütçeyle kurulan Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ile ortak çalışmalar yapmak zorunda kalmıştır. Aynı sıkıntı Yunanistan'da da görülmüş, göçmenler için kurulan Göçmen Komisyonu, Kızılhaç ve Amerikan Yakındoğu Yardım Derneği ve mahalli yardım kuruluşları ile ortak çalışmıştır (Erdal, www.ankara.edu.tr, 204, 205). Belgrat'ta İsviçre Konsolosluğu'nun başkanlığında özel bir büro oluşturulmuştur. Osmanlı Devleti, Belgrat ile iletişimi sağlamak için İstanbul'da 'Esirler Komisyonu' adlı bir temsilcilik kurmuştur (14 Aralık 1912). Esirler Komisyonu, önce Uluslar arası Kızılhaç Örgütü aracılığı ile Balkan Savaşlarında tutsak olmuş Türk askerlerinin isimlerini Belgrat'taki komisyon aracılığı ile isterken, Türklerin elinde bulunan Yunan, Bulgar, Sırp ve Karadağlı tutsakların isimlerini de aynı komisyona bildirmiştir (Yeniaras, 2000, 80). Hilâl-i Ahmer Esir komisyonları, esirlerin aileleriyle yazışmalarını, tedavi görmelerini, ölen esirlerin ülkelerinin cenaze merasimine ve dini inançlarına göre gömülmesi, ailelerine esirlerle ilgili bilgi verilmesi, kimlik tespiti ve esir değişiminde önemli görevler üstlenmiştir. Hilâl-i Ahmer Esir Mübadele Komisyonu'nda görev yapan hanımlarımız da bulunmaktadır (Tepekaya ve Kaplan, www.sosyalbil.selcuk.edu.tr, 187, 188).

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin asker ve asker ailelerine verdiği hizmetlerden biri de merkezde oluşturulmuş adı geçen Üsera Komisyonu ile savaşta esir düşenler hakkında bilgi alabilmek, esirler ve aileleri arasında

iletişimi sağlamak ve kendilerine iane ve eşya gönderebilmek üzere aracılık etmek olmuştur (Akalin, 2007, 123). Hindistan'da esir bulunan Tefvik Efendi'nin ailesine verilen maaşların Hilâl-i Ahmer vasıtası ile gönderilmesi bu faaliyete bir örnek teşkil etmektedir (B.O.A. DH. İ. UM nr. E/68-55, 1332.R.19). 1919 yılı Mart ayına kadar dernek tarafından esirlerin aileleri aracılığıyla gönderilen yardım miktarları aşağıdaki şekildedir: (Tepekaya ve Kaplan, www.sosyalbil.selcuk.edu.tr, 188).

Çizelge 5

1916 yılına kadar.	1.188 lira
1917 yılına kadar.	2.823 lira
1918 yılına kadar.	4.888 lira
1919 yılı Mart sonuna kadar.	874 lira
Toplam	9.684 lira

Yardımların yanında kışı geçirebilmeleri için yakacak, yiyecek ve asıl önemlisi üretici bir duruma gelebilmeleri için yardımlar yapılmıştır. Mübadillere kullanılmış kazma, kürek, bel ve zirai aletler verilerek iskân köylerine yakın yerlerde bir buçuk- iki dönüm toprak kazandırılmasına, bu topraklar da en fazla ürün verecek tütün, pamuk, susam, fasulye, soğan, kavun, karpuz ve diğer sulu ve susuz yetişebilen sebzeler ile mısır, patates gibi mahsulün tohumlarının yerleri zamanında hazırlanarak hemen verilmesine dikkat edilmiştir. Bahçelerde meyve verecek ağaçların dikilmesi ve bağların kazılmasında yardım edilmesi kararı alınmıştır. Mübadillerin hemen üretici duruma getirilmesi için gereken yeterli ödeneğin Vekâlette bulunmamasından dolayı çiftçi mübadiller arasında kooperatifler kurulması

yoluna da gidilmiştir. Bu amaçla traktör, tohumluk ve hayvanların alımı gibi konularda destek için de bir talimatname yayınlanmıştır. Köylerde tıp, ziraat ve veterinerlik konusunda uzman olan kişiler var ise bunlara köylerde iskân olundukları müddetçe fazladan arazi verilmiş, ancak kasabalara veya şehirlere giderlerse bu araziler geri alınmıştır (Erdal, www.ankara.edu.tr, 210–112). Bahsettiğimiz olaya benzer çalışmalar Balkan Savaşları döneminde de gerçekleştirilmiş, Hindistan Müslümanlarının yardımı ile Adana Erzin’de göçmenlerin iskânları için bir köy oluşturma çalışmaları yapılmıştır (B.O.A. DH. UMVM nr.8–60, 1339.S.26).

4.2.6. Cemiyet’in Diğer Örgütlerle İlişkisi: İstanbul’daki Anadolu yanlısı gizli örgütlerce (Felah ve Muharip grupları) kendilerine itimat belgesi verilen cemiyete mensup birçok doktor ve eczacı Ankara’ya gitmiştir (İslam Ansiklopedisi, 2002, 546). Hilâl-i Ahmer kadınları aldıkları kararlara uygun olarak faaliyetlerde bulunarak, çeşitli derneklerle, özellikle kadın dernekleriyle işbirliğini yaygınlaştırmışlardır. Hilâl-i Ahmer’in kadın üyeleri yeni dernekler kurulmasına öncülük yaparak birden fazla derneğe üye olmakta, bazı dernekler Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkeziyle yazışmalar yaparak kuruluşlarını ve yaptıkları çalışmaları ayrıntılı olarak bildirmektedirler. Bunlardan biri Yardımcı Hanımlar Derneğidir (Tepekaya ve Kaplan, www.sosyalbil.selcuk.edu.tr, 179). 1 Şubat 1913’te kurulmuş olan “Müdafaa-i Milliye Cemiyeti” de Hilâl-i Ahmer ile temas halinde olmuştur. Bu cemiyetin iane heyeti Hilâl-i Ahmer Hanımlar Cemiyeti ile işbirliği yaparak şubeleri vasıtası ile para toplamıştır (Polat, 1991, 44, 630). Ki savaşların başlangıcından beri askerlere yardım amacı ile kurulmuş olan gönüllü yardımcı cemiyetlerin Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’ne bağlanarak çalışmaları konusunda da duyurular yapılmıştır (B.O.A. DH. SN. M. nr.36–122, 1333.Za.6).

Hilâl-i Ahmer faaliyetlerini destekleyecek yeni dernek ve kuruluşlar oluşturmak, onları yönlendirmek, ortak çalışmalar yapmak amaçlanmıştır. Oluşturulması planlanan derneklerden biri bulaşıcı hastalıklarla mücadele edecek dernektir. Ki özellikle vereme ve sıtmaya karşı tedbir alınması

kararlaştırılmıştır (Tepekaya ve Kaplan www.sosyalbil.selcuk.edu.tr, 178). Memlekette yardımına yetişilecek hastaların sadece kurşun ve süngü yaralıları olmadığı, bu hastalığın tamamen ortadan kaldırılması için Hilâl-i Ahmer'e görev düştüğü 1926 yılına ait Cumhuriyet gazetesinde de belirtilmektedir (Cumhuriyet, 1/7–31/12 1926 Envanter No: G.11) Vereme karşı “Salib-i Ahmer Pulu” 1911 senesinde Cemiyet'e 3.200.000 dolar gelir sağlamıştır. Besim Ömer Paşa da bundan yola çıkarak “Hilâl-i Ahmer Verem Pulu” oluşturmayı önermiştir (Akalın, 2007, 191–193).

4.3. 1. HİNDİSTAN MÜSLÜMANLARININ MİLLİ MÜCADELE'DEKİ ROLÜ

4.3.1.1. Heyet-i Temsiliye ve TBMM Dönemi Mali Kaynak

Sorunları: Kurtuluş Savaşı öncesinde Türkiye'nin maddi ve mali durumu çok kötü bir durumdaydı. Osmanlı Devleti, maddi ve mali zorunluluklar nedeni ile zaman zaman kâğıt para (banknot-kaime) çıkartmıştı. Ancak, çıkartılan kâğıt paralar Birinci Dünya Savaşı yıllarının enflasyonist baskısı ve savaş uzadıkça ekonomideki mal darlığının daha da artması sonucu doğan aşırı fiyat artışları karşısında hızla değer kaybetmeye başlamıştı. 1919 Mayıs'ında gelirlerinin önemli bir bölümü Düyun-ı Umumiye ve Tütün Rejisi idareleri gibi yabancı kökenli kuruluşların elindeydi. Bu nedenle devletin temel gelirlerinden olan vergi, harç ve diğer gelirlerden büyük bir kısmı bunların eliyle dış borç ödenmesi için toplanıyordu (Baş, www.osmanli.org.tr). Millî Mücadele'nin askeri ve siyasi gidişinde Birinci Dünya Savaşı'nın bütün ağırlığı duyulur. Gerçek anlamda istiklalini çoktan kaybetmiş Türk Milletinin bir ölüm kalım savaşına atılmasını, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesi mümkün kılmıştır. Fakat aynı sebep, Millî Mücadele'nin maddi şartlarını ağırlaştırmıştır. Birinci Dünya Savaşı, zaten dağılmakta olan Osmanlı Devleti'nin tasfiyesini hızlandırmıştır. Bu savaş yenilgisi Türk İstiklal Harbi'ni hazırlamıştır (Selek, 2004, 13, 14).

İtilaf Devletleri, 30 Ekim 1918'de şartları çok ağır koşullar taşıyan ve bazı maddeleri açısından gizli amaçları olduğu aşikâr olan Mondros

Mütarekesi'ni Osmanlı Hükümeti'ne imzalatmışlardı (Ayıışığı, 1998, 61). Osmanlı Devleti, hemen hiç hazırlığı olmadan, büyük sıkıntılar ile Birinci Dünya Savaşı'na girmiş ve savaş içinde birbirinden binlerce kilometre uzaklıktaki cephelerde savaşmıştır. Hayalci bir kadronun elinde yanlış yönetilmiş, her türlü hastalık ve cephane noksanlıklarına rağmen dünyanın en büyük devletlerinin ordularına karşı dört yıl savaşmış bulunan Türk orduları, bazı cephelerde yenilmiş olmalarına rağmen ateşkes antlaşmasının imzalandığı tarihte düşman ordularını ana vatana sokmamıştır (Ayıışığı, 1999, 381). Birinci Dünya Savaşı'nda dört yıl savaşan Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmesinden sonra Türkiye'nin kurtuluşu için yapılan Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın kaynakları her bakımdan çok kötü durumda idi. Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı peş peşe gelince 1918 sonunda ateşkes imzalandığında Türkiye altı yıl savaşmıştı. Bu savaşlar zaten mali ve ekonomik yönden perişan olan Türk kaynaklarını tüketmişti. Birinci Dünya Savaşı sonunda Türkiye'nin nüfusu, ekonomik, mali kaynakları yeni bir savaş kaldıramayacak durumda görüldüğü için, ülkenin kurtuluşunu İngiliz, Amerikan mandalarında arayanlar çıktığı gibi yöresel kurtuluş çareleri arayan Müdafaa-i Hukuk hareketi de oluştu (Aybars, www.kurtulussavasi.org.tr). İstanbul Mondros Mütarekesi'nden sonra resmen değilse bile fiilen düşman işgaline uğramıştı. Padişah Vahdettin ve İstanbul hükümeti ne pahasına olursa olsun, Osmanlı Saltanatının devamını sağlayabilmekten başka bir şey düşünememekteydiler. Bunu sağlayabilmenin yolunu itilaf devletleriyle elverdiğince anlaşmakta görüyorlardı. Başka bir deyişle, devletin resmi politikası, işgallere direnmekten uzaktı. Nitekim İzmir'in 15 Mayıs 1919'da işgal edilmesi bile İstanbul hükümetinin duyarsızlığını bozmadı. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, uzun ve kanlı milli mücadelenin her adımında vardı. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşundan sonra da tüm etkinliklerin Ankara hükümeti ile el ele yürütülmesi esas alınmıştı. Meclis de Hilâl-i Ahmer heyetlerine tam destek vermiş, Kuvâ-yı Milliye'ye heyetlerden yardım esirgenmemesi duyurulmuştu. Sürekli işgal güçlerine yaranmak peşinde olan İstanbul hükümeti ise, Hilâl-i Ahmer'e karşı tutumunu değiştirdi. Milli mücadelecileri asi olarak niteleyip idama mahkûm fetvası çıkaran hükümetin hedefinde Hilâl-i Ahmerciler de böylelikle yer aldılar. 23 Nisan 1920'de Ankara'da TBMM'nin açılması ve hükümetin kurulmasıyla Ankara-İstanbul ikilemi başladı. Dış

lkelerden gelen yardımlar ve bunların dağıtımından da artık Ankara'daki Hilâl-i Ahmer sorumlu olacaktı (Akgün ve Uluğtekin, 2000, 248–271).

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa'nın büyük devletlerinin kendisi hakkında vereceği son hükme, kaderine boyun eğmiş bir şekilde razı görünmekteydi. Doğu sorunu, Avrupa'nın hasta adamının mirasının paylaşılması ile kapanacak gibi görünüyordu. Rusya, Ekim Devrimi sonrası savaştan çekilmiş ve yeni rejim, bu yağmaya karışmadığını iln etmişti. Okyanusun teki yakasında doğan ve 20. yüzyılda dünya meselelerine ağırlığını koymaya başlayan A.B.D. de bu yağmaya katılmamakla birlikte, önemli bir çıkar bekliyordu. A.B.D. Başkanı Wilson, yayınladığı prensiplerdeki, ulusların kendi kaderini tayin hakkı ve Türklerin çoğunlukta yaşadığı yerlerde, bağımsız bir Türk Devleti kurulmalı hükümlerine rağmen, İngiltere ve Fransa tarafından ortaya konan manda oyununa düşüp, Ermeni ve Türkiye mandaları için incelemelere başlamıştı. A.B.D. General Harbord'u Anadolu'ya bu görevle göndermişti (Aybars, 1988, 603). 2 Eylül'de İstanbul'a gelen heyet önce padişah Vahdettin sonra da Sadrazam Damat Ferit ile görüşmüştür. Anadolu'ya hareket eden heyet, yokluk ve çaresizlik içindeki Anadolu insanının sıcak ilgisi ile karşlandı. Bölgedeki Türkleri dikkatle izleyen heyet; ne srldğu gibi Ermeni çoğunluğun olmadığını görmüş, Ermenilere zulüm yapıldığı iddialarını doğrulayan herhangi bir kanıtta da rastlamamıştı. Heyet-i Temsiliye de Harbord'un gezisini yakından izlemiş, tarafsızlık içinde bir karar alınmasını sağlamak istemiştir. General Harbord, Mustafa Kemal ile de görüşmüştür. Heyet 20 Eylül'de Kuvâ-yı Millîye hareketinin ileri gelenleri ile görüşmek için Sivas'a gelmiştir. Görüşmelerde Kuvâ-yı Millîye'nin ne olduğu, Ermeniler hakkında ve muavenet, muzaheret hakkında neler dşnldğu heyet tarafından araştırılmıştır. Tarafsız, kuvvetli bir devletin yardımının memnuniyet ile kabul edilebileceği anlaşılmıştır (Ayışığı, 2004, 95–98).

19 Mayıs 1919 Türkiye'sinin koşullarını incelediğimizde, o ümitsiz ve karanlık günlerde kurtuluğu yabancılara sığınmada bulma eğilimi yaygınlaşmıştı. İngiliz himayesi Padişahın da ön ayak olması ile adeta devletin resmi görüşü haline gelmiş ve bazı aydınlar Fransız mandasına bel bağlamışlardı. İlerici gler ve aydınların çoğunluğu ise Amerikan mandası

taftarıydı. Erzurum Kongresi toplanıncaya kadar Amerikan mandası çok sayıda taraftar bulmuştu. Amerikan mandası taraftarları, Erzurum'da kongre hazırlığı içinde bulunanlara fikirlerini aşılacak için çaba gösteriyorlardı. Mustafa Kemal Paşa manda fikri ile egemenlik arasındaki çelişkiyi belirterek, Amerika'dan yalnızca ekonomik ve teknik yardım sağlanmasının yerinde olacağını belirtmişti. Erzurum Kongresi'nde manda ve himaye fikrinin kesin olarak reddedilmesinde Mustafa Kemal Paşa'nın bu kesin tutumu etkili olmuştur (Müderrisoğlu, 1988, 619, 620). Mustafa Kemal, 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a geldi. Durumun mali boyutuna baktığımızda; Erzurum Kongresi'ne gelen doğu vilayetlerine ait temsilcilerin yolluklarının, kendilerini seçen Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak cemiyetleri tarafından ödenmiş olduğunu görürüz. Gelirleri üyelerinin ödedikleri aidatlar ve halkın bağışlarından oluşuyordu. Kısacası Erzurum Kongresi delegelerinin yollukları halk tarafından ödenmişti. Nitekim kongrenin toplanması kararlaştırıldığı zaman cemiyetin Erzurum şubesi yapılacak harcamaların karşılanması için halkın bağışının artırılması yönünde bir karar almıştı. Bu yolla 1.500 lira toplandı. Erzurum Kongresi bittikten sonra Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Sivas'a geçmeleri söz konusu olduğunda yine para meselesi bir sorun olarak ortaya çıktı. Çünkü Erzurum Kongresi yapılmış, eldeki gelirler tümüyle kongrenin masraflarına harcanmıştı. Çaresizlik içinde kalan cemiyet üyelerinin imdadına nihayet Heyet-i Faale azasından emekli Binbaşı Süleyman Bey yetişti. Onun hayatı boyunca biriktirmiş olduğu 900 lira ile yol ve iâşe masrafı yapıldı (Baş, www.osmanli.org.tr). Mustafa Kemal Paşa Erzurum'dan itibaren Heyet-i Temsiliye'nin kurulması ile birlikte, mali kaynak bulma sorunlarıyla karşılaşırken; Yunan işgaline karşı direnişi başlatan Kuvâ-yı Millîyecilerin de insan ve para kaynağı bulmaları gerekiyordu. Bu iki olay Sivas Kongresi'nde Mustafa Kemal tarafından birleştirildi. Mustafa Kemal Paşa Anadolu'ya 16 kişilik bir heyetle gelmişti. Başlangıçta bu heyetin masrafları, peşin alınan üç aylık ödenekleri ile karşılanabilmişti (Aybars, www.kurtulussavasi.org.tr). Erzurum Kongresi'nde uyguladığı gibi Sivas Kongresi'ne katılmak üzere gelen temsilcilerin masrafları da Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak cemiyetlerince ödendi. Bazı üyeler ise kendi imkânlarıyla kongreye katılarak maddi külfeti bir nebze azalttılar. Bütün güçlülere, ulaşım yetersizliğine, pahalılığa, yolların güvensizliğine rağmen 19 ilden 36 temsilci kongreye

katıldı. Ayrıca Sivas halkı da ellerinden gelen yardımı esirgemediler. Sivas'a gelen temsilcilerin barındırılma ve yemek ihtiyaçlarını Şekeroğlu İsmail Efendi karşıladı. 28 delegayı 32 gün ağırladı. Sivas Kongresi'nde seçilen Heyet-i Temsiliye'nin de parası yoktu. Erzurum'da alınan para tükenmişti. Rauf Bey 100 altın vererek bir süre ihtiyacı giderdi. Sivas'tan Ankara'ya kadar aynı sorunlar devam etti (Aybars, www.kurtulussavasi.org.tr). Bu durum da, Milli Mücadele'nin tamamen ve doğrudan doğruya Anadolu halkının desteğine dayandırılmasına sebep oldu (Baş, www.osmanli.org.tr). Millî Mücadele'nin maddi ve mali giderlerinin büyük kısmını bir süre nakdi ve aynı bağış adı ile daha sonra da vergi ve Tekâlif-i Millîye olarak tamamen halk karşılamıştır (Selek, 2004, 132).

Mustafa Kemal ve beraberindekiler üç ayı aşkın bir süre Sivas'ta kaldıktan sonra otomobilleri için lastik ve benzin temin ettiler. Yolculuk için gerekli olan para ise Mazhar Müfit Kansu adına Osmanlı Bankası'ndan borç para alınarak temin edildi. Mustafa Kemal Paşa, Osmanlı Bankası'ndan para teminine karşı çıktı ise de bu para temin edilmeseydi yolda bütünüyle aç kalmak ihtimali vardı. Bu şartlar altında 18 Aralık 1919'da Sivas'tan ayrılan Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekiler 27 Aralık 1919 günü Ankara'ya vardılar. Ankara'da halkın bağışları ve merkezi Ankara'da bulunan 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'nın desteğiyle ve milli bütünleşmenin en son halkası olan Büyük Millet Meclisi'nin 23 Nisan 1920'de açılmasıyla (Baş, www.osmanli.org.tr) çalışmalarına başladı. Ancak ilk beş ay çıkan çeşitli isyanların bastırılması ile geçti. Bu esnada mali kaynaklara son derece ihtiyaç duyulduğu halde zorunlu olarak gelir arttırıcı vergi kanunlarının çıkarılmasında yumuşak bir tutum izlendi. Bu dönemde üç önemli gelir kaynağının kullanıldığını görüyoruz. Bunlardan birincisi Düyun-ı Umumiye gelirleridir ki Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un işgal edilmesi üzerine bir yandan meclisi Ankara'ya davet ederken bir yandan da Anadolu'daki gelir kaynaklarına el koymuştu. Önceden belirttiğimiz Düyun-ı Umumiye ve Reji idarelerinin İstanbul'a ödeme yapmamaları ve mevcut gelirlerin Ankara'ya gönderilmesi için resmi ve askeri kurumlara telgraf çekmişti. Büyük Millet Meclisi'nin ikinci geliri de eskiden beri var olan ve yeni çıkartılan kanunlarla toplanan vergilerdi. Üçüncü gelir kaynağı ise dış yardımlardır (Baş,

www.osmanli.org.tr). TBMM hükümeti kurulduğu andan itibaren yeni yönetimin bir bütçeye dayanmaksızın sürekli harcamalar yapması kimi milletvekillerinin dikkatini çekmekte gecikmemiştir. Bunlar Kanun-u Esasi'nin bütçesiz harcama yapmayı yasakladığını bu nedenle bütçenin yapılmasını istemişlerdir. Oysa TBMM hükümetinin sağlam bir bütçe yapması olanaksızdı. Çünkü bütçe verilerinin tümü İstanbul'da bulunuyordu. Bunun yanında haberleşme ağı da yeterli olmadığı için merkezle taşra arasında yeterli bir bağlantı henüz kurulamamıştı. Hakkı Behiç Bey'in (TBMM hükümetinin ilk maliye vekilidir.) dâhiliye vekili olması üzerine maliye vekili olan Ferit Bey, 1 Mayıs 1920–1 Eylül 1920 arasını kapsayacak geçici bütçe yasasını 8 Eylül 1920'de meclise sunmuştur. Hazırlanan geçici bütçeye göre harcamalar 27.195.935 liraydı. Kurtuluş Savaşı boyunca TBMM hükümeti bütçesinin büyük bir bölümü Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne ayrılmış ve denk bir bütçe yapma olanağı doğmamıştır. Bütçe üç yıl boyunca sürekli açık vermiştir. Bu açığı giderebilmek için milletvekilleri çeşitli öneriler ortaya atmış ve hükümet de çeşitli önlemler almıştır. (Güneş, 1997, 293–300). Meclis'in 24 Nisan 1920'da ilk ele aldığı kanun *Ağnam Resmi* (Hayvanlar Vergisi) ile ilgili kanun oldu. Ağnam Resmi'nin eskiden olduğu gibi dört kat alınması kabul edildi. İlk gelir getirici kanun 28 Temmuz 1920'de kabul edildi. Anadolu'ya getirilen mallardan vergi alınması için, gümrük vergisi beş kat arttırıldı. Daha sonra Zonguldak yöresinden çıkartılan kömürden gümrük vergisi dışında, ayrıca ton başına 2–3 lira arası ihracat vergisi alınması için kanun çıkartıldı. Pul gelirleri için Maliyeye yetki tanındı. İhracat vergisi diğer mallara da uygulanmaya başlandı. Diğer yandan 1914 tarihli Gelir Vergisi Kanunu'ndaki oranlar 5–10 misli arttırıldı. Bütün bu gelir kaynağı bulmaya yönelik çalışmalarda köylüyü vergi yükü altına sokmamaya büyük özen gösterildi. Gelir kaynağı aranırken tasarruf önlemleri de alındı. Mebus maaş ve yolluklarından vergi kesildi. Gereksiz yere soba ve geceleri lamba yakılmaması, kışın öğlen saatlerinde çalışılıp, gündüzden yararlanılması, gereksiz telgraf haberleşmelerinin yapılmaması gibi yöntemler uygulanırken, 14 Eylül 1920'de Men-i Müskiyrat (içki yasağı) ve 25 Kasım 1920'de de Men-i İsrifat (israfı engelleme) kanunları kabul edildi (Aybars, www.kurtulussavasi.org.tr).

Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'dan ayrılışından yedi buçuk ay geçtikten sonra Ankara'ya geldiği zaman 1.200 lirası vardı. Ankara'da bir hafta boyunca belediye tarafından ağırlandılar. Anadolu'nun orta ve doğusunda maddi sıkıntı çekilirken, ilerlemekte olan Yunan kuvvetlerine karşı direnmeye çalışan Batı Anadolu'daki durum da iç açıcı değildi. Mesela 31 Temmuz 1919'da toplanan Balıkesir Kongresi'nde para konusuna ağırlık verilerek, kazalarda da Balıkesir'de olduğu gibi maliye örgütü ve levazım heyetlerinin kurulması kararlaştırılmıştı. Daha sonra toplanan Alaşehir ve Nazilli kongrelerinde de bu konularla ilgili ayrıntılı düzenlemeler yapılmıştır (Baş, www.osmanli.org.tr). Giderleri karşılamak ve gelirleri belli esaslar altında toplayarak daha düzenli ve fazla gelir temin etmek maksadıyla 7/8 Ağustos 1921 'de Milli Mücadele'nin maddi ve mali kaynaklarının temininde önemli bir etkisi olan Tekâlif-i Milliye Emirleri yayınlandı. Tekâlif-i Milliye Emirlerine göre Türk halkı verebileceği her şeyinin sınırlarını zorluyor ve cephelerdeki ordusuna veriyordu. Halktan toplanan mal, yine halk tarafından ve kendi araçlarıyla ordunun emrine veriliyordu ki, bu çalışmalar bedeni bir vergi türünü oluşturuyordu (Baş, www.osmanli.org.tr). Meclis'in açıldığı tarihte en büyük sorun bütçe hazırlamaktı. Yeni bir bütçe hazırlamak uzun zaman alacağı için, Meclis-i Mebusan tarafından çıkarılan bütçenin 1920 yılının Mart ve Nisan ayına ait olan kısımları geçici bütçe olarak kabul edildi. Bütçe hazırlanamadığı için geçici bütçeler (avans kanunları biçiminde) yapmak yoluna gidildi. 1 Mayıs–31 Ekim 1920 tarihleri arasında ilk altı aylık dönem için 30.000.000 lira harcama yetkisi tanındı. Bunun 10.775.303 lirası Milli Savunmaya aitti. Mayıs 1920'de çeşitli illerden toplanan para ancak 20.479 lira idi. Cephelere malzeme taşınması için 250 lira harcama yapılmasına bile M. Kemal'in imzası gerekmişti. Mayıs ayı sonunda Niğde'den 100.000 ve Kastamonu'dan gelen 200.000 lira büyük para sayılmıştı. Maliye bu paraları çok titiz bir şekilde harcıyordu. Subayların 6–14 ay maaş alamadıkları bir sırada bu paralar silah ve cephane için kullanılıyordu. Ekim ayında ikinci bütçe hazırlanmasına başlandı. Fakat çalışmalar sürdüğü için Kasım-Aralık ayları için 11.923.400 liralık geçici bütçe ile harcama yetkisi tanındı. Ocak-Şubat 1921 ayları için de 10.300.000 liralık (300.000 lirası fakir köylüye yardım idi.) harcama yetkisi tanındı. 1920 yılı esas bütçe kanunu ise ancak 28 Şubat 1921'de, yani mali yılın bitmesine iki

gün kala kabul edildi. Bu kanunla gelir arttırıcı yollar aranırken, Kuvâ-yı Milliye ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin ve Birlik Komutanlarının, halktan gelir toplamaları da yasaklandı. Bütçe gelirleri 61.388.626 lira, giderler ise 63.018.358 liradır. Açık 11.629.732 lira yani % 20'ye yaklaşmaktadır. Mali kaynak sağlamak için Duyun-u Umumiye ve Tütün Rejisi İdareleri ve Osmanlı Devleti'ne ait borç ödemeleri barışta ve yalnız Misak-ı Milli sınırlarına düşen hisseye ait olanının ödenmesi koşuluyla durduruldu. Fakat bu kurumların Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bulunduğu yerlerde devlet kuruluşlarına zarar vermeden çalışmalarına izin verildi. Osmanlı Bankası'ndan geçici avanslar alınması kabul edildi. Savaş yılları içinde, olağanüstü sebepler dolayısıyla, devlet harcamaları kısa vadeli avans kanunlarıyla yapılırken, gelirler gelir kanunlarına göre yapıldı. 1921 yılı bütçe giderleri yalnız ordu için 45.000.000 liraya ihtiyaç gösteriyordu. Oysa tahmin edilen gelir 55.000.000 lira idi. Birçok giderden tasarruf yapılmaya çalışıldıysa da açık kapanamadı. Bu sebeple dış para yardım kaynaklarına başvuruldu (Aybars, www.kurtulussavasi.org.tr).

4.3.1.2. DIŞ YARDIMLAR

4.3.1.2.1. Milli Mücadele Boyunca Hilâl-i Ahmer'e Yurtdışından Gelen Yardımlar: Osmanlı İmparatorluğu, yirminci yüzyılın başında, tek egemen Müslüman devletiydi. Çeşitli ırklardaki dünya Müslümanlarının önemli çoğunluğu sınırları içinde yaşıyor, geri kalanlar genellikle İngiliz ve Fransız sömürgelerinde bulunuyorlardı. Bu nedenle, Osmanlı Devleti'nin batıya karşı herhangi bir zaferi ya da başarısı dünya Müslümanlarınca Türklüğün değil, Müslümanlığın başarısı olarak kabul ediliyordu. Birinci Dünya Savaşı sonunda Anadolu'nun işgal edilerek Müslüman Türklere çeşitli işkenceler yapılması ve halifenin bulunduğu İstanbul'un yabancı devletlerin gözetimi altında bulunması Müslüman dünyasında tepkilere yol açıyordu (Müderrisoğlu, 1988, 651, 652). Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve Osmanlı Devleti'nin İngiltere karşısında savaşa girmesi yeni bir durum ortaya çıkardı. Hindistan Müslümanları kendi basınları ile beraber Osmanlı Devleti'nden yana bir tavır takındı (TDV, 2002, 79). İngiliz hükümeti;

Hindistan'da genel bir Müslüman ayaklanmasına karşı sıkı güvenlik tedbirleri almasına rağmen aynı zamanda büyük bir propagandaya da girişmiş (Cöhçe, www.atam.gov.tr) Birinci Dünya Savaşı sürerken Müslümanların bu tepkisini yumuşatmak üzere, hilafet ve kutsal toprakların durumlarında herhangi bir değişiklik olmayacağına dair bir güvence vermişti. Ancak savaştan sonra verilen sözler tutulmayınca Hindistan Müslümanları, İngiliz hükümetine baskı yapmak için Hindistan Hilafet Hareketi'ni kurdular (TDV, 2002, 79). Nitekim İngiliz hükümetine baskı yapmak amacı ile Hindistan'ın Hayderabad ve Delhi vekilleri ile diğer Müslüman ileri gelenleri İngiltere'nin Hindistan genel valisine Büyük Sulh Konferansı'nda hilafet makamına sahip olan Osmanlı hukukunun zarar görmemesi için müracaatta bulunmuşlardı (B.OA. DH. EUM. SSM, nr.39–60, 1338.Ra.29). Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda İngiltere'nin gerçek niyetinin anlaşılması ile ortaya çıkan Türk millî harekâtının başlangıçtaki karakteri, Hindistan Müslümanlarını Türk istiklâl mücadelesinde hem madden, hem de manen tam bir taraf haline getirmekte gecikmeyecektir (Cöhçe, www.atam.gov.tr).

Erzurum Kongresi'nde kararlaştırılan ve Sivas Kongresi'nde aynen kabul edilen bir karara göre hiç bir ön şart sürmeden ve art niyet taşımadan eşit sayılan devletlerce iyi niyetle yapılacak yardımların kabulü karara bağlanmıştı. Milli Mücadele'nin maddi ve mali kaynaklarından, dış ülkelerden alınan yardımlar arasında en önemlileri Hint Müslümanlarının yardımlarıdır. Bunun yanında Sovyetler Birliği'nden, Fransa'dan ufak çaplı da olsa Almanya, İtalya ve Bulgaristan'dan silah, cephane ve diğer araç gereçler çeşitli yollarla ve usullerle temin edilmiştir (Baş, www.osmanli.org.tr).

4.3.1.2.1.1. Hindistan Müslümanlarının Yardımları ve Ankara Hükümetleri ile Münasebetleri: Hindistan Müslümanları, dünya savaşının neticesinde Türk halkının içine düştüğü sıkıntıları Türkler kadar derinden hissedebilen yegâne millet olmuştur (Yıldıztaş, 2007, 56). Birinci Dünya Savaşı yıllarında bağımsız tek Müslüman Devleti Osmanlı Devleti idi ve aynı zamanda halifelik de Osmanlılarda devam ediyordu. Bu nedenle Osmanlı'nın durumu bütün Müslümanları ilgilendiriyordu. Dünya Müslümanları arasında

halifeliğe bağılıklarını sürdürenlerin başında Hint Müslümanları geliyordu. Anadolu'nun işgali ise Osmanlı Devleti'ne ve halifeye karşı bir tehlike arz ediyordu. İşte Hint Müslümanları, bu ilgi ve sempatilerinin sonucu olarak Anadolu'daki mücadeleye yardım etmişlerdi (Baş, www.osmanli.org.tr). Türkiye'nin Hint halkının gözünde değer ve sevgi yüklü özel bir yeri vardır ve bu özellikle Hindistan'daki Türk yönetiminin etkisi ve bıraktığı mirastan ileri geliyordu. Eşsiz kahramanlığa sahip ve her yere hükmedebilen adil kimseler olarak yer eden Türk imajı, bütün istiklâl savaşı boyunca aynı zamanda bir kültür, medeniyet ve ayrı bir kimliğe sahip olma şuurunu olarak da telakki edilecektir. Yenilgiyle Türk'e bağılılık daha da perçinlenmiştir. Haliyle Müslümanlar, son müstakil İslâm devleti olan Osmanlı Türklüğü'nün tarih sahnesinden çekilmesinin İslâm'ın olanca kültürü ve medeniyeti ile dünyadan silinmesine sebep olacağına inanmaktadırlar (Cöhçe, www.atam.gov.tr). Dolayısıyla Hindistan halkı ile Osmanlı devleti arasındaki ilişkilerin temelinde bu ülkede mevcut bulunan Müslüman kitlenin din birliğinden kaynaklanan yakınlık önemli bir rol oynamıştır (Keleşılmaz, 1999, 7).

Hindistan Müslümanları; sömürgecilik çağının vahşi piyasasında İngiliz hâkimiyetine girince kendi çaresizliklerine karşı bir varlık ümidi olarak, insanlık onurlarını ve İslamlık şereflerini Türklerin ve Osmanlı Devleti'nin varlığına raptederek yaşaya gelmişlerdir. Henüz haberleşme vasıtalarının hiç yaygın bulunmadığı 1854 Kırım Savaşı'ndan itibaren dualarını ve varlıklarını bizim için paylaşmayı bir hayat tarzı olarak benimsemiş olan Güney Asyalılar gün gelmiş yalınayak ulaştıkları Anadolu ve Balkanlarda bizimle aynı safta savaşa gönüllü olmuşlar, gün gelmiş oluşturdukları Kızılay ve tıp heyetleriyle yaralarımızı sarıp gözyaşlarımızı silmişlerdir. Dünyada savunmasız ve sahipsiz kaldığımızı düşündüğümüz zamanlarda her zaman yanı başımızda oluvermişlerdir. Tarihin hafızasında kayıtlı, sayısız misaller bulunmaktadır. Mesela 93 Harbi (1877–1878)'nin en karanlık safhalarında “Türkler için yapabileceğimiz her şeyi yapmak bizim için farzdır; zira yeryüzünde Müslümanların taşıdıkları haysiyet Türkler yüzündendir.” diyerek başlattıkları yardım kampanyaları ile o tarihler için muazzam sayılabilecek bir meblağı (125.000 Osmanlı Lirası) İstanbul'a ulaştırmışlardır. Bu rakamın ve fedakârlığın önemi, eğer aynı tarihlerde o ülkenin yaşadığı ve birkaç milyon

insanını kaybettiği kuraklık ve açlık felaketi dikkate alınırsa daha net anlaşılacaktır. 1897 Osmanlı-Yunan savaşında Karaçi halkının İstanbul'a çektiği bir telgraf metninde yer alan şu ifadeler de kayıtlardadır: "Bütün servetimiz, evlerimiz, mülklerimiz, bedenimiz ve ruhumuz büyük İslam hükümetinin yoluna feda olsun." (Özcan, www.risale-inur.org.tr). 1911 yılı Hindistan'daki İslamcı oluşumlar için yeni bir dönüm noktasıdır. Bu tarihte İtalyanların Trablusgarp'a saldırımları bir kızgınlığa sebep olmuştu. Savaşın Hindistan'daki yankılarına gelince; İtalyanların Trablusgarp'a saldırdıkları haberi Müslümanlar üzerinde şok etkisi yapmıştı. Büyük bir merak ve endişe ile gelişmeler takip edilmekteydi. Aynen eskiden olduğu gibi bu vesile ile de yardımlar toplandı ve gösteriler düzenlenerek İtalyan eşkıyalığı olarak nitelenen saldırı lanetlendi. Müslüman basın gelişmeleri büyük bir dikkatle takip ediyor ve okuyucularına aktarıyordu. Muhammed Ali'nin ünlü gazetesi Comrade ayrıca savaş eki çıkarmış ve yardım kampanyası başlatmıştı (Özcan, 1997, 178–181). Muhammed Ali, 7 Ekim 1911 tarihli Comrade gazetesindeki başmakalesinde İtalya'nın Trablusgarp istilasına temas ederek İtalya'nın Türklere karşı bir haçlı seferine girişmiş olduğunu söylemiştir (Öke, 1988, 16). Aynı şekilde Zemindar, Vatan, Paisa Ahbar, Vekil, Observer gibi gazeteler de Avrupa devletlerinin konuya yaklaşımını sert bir dille eleştirmişlerdi. Savaşa olan ilgi o kadar fazlaydı ki gazetelerin baskı sayısı olağanüstü artmış, hatta bu yüzden bazı haftalık gazeteler de günlük olarak çıkmaya başlamıştı (Özcan, 1997, 178–181). Kalküta'da İngilizce olarak yayınlanan Müslüman adlı gazetede İslam'ın haysiyetinin rencide edildiği ve Güney Asya'daki Müslümanların bu gidiş karşısında seyirci kalmamaları gerektiği kaydedilir. Gazete, 'Türkiye'ye asker sağlayamayız ama hiç olmazsa ona savaşın hasarını örtecek yardımda bulunalım' der. Akabinde bir komite kurularak, Türkiye'ye yardım sandığı açılır. Bu fon büyük ölçüde, Trablusgarp'ta şehit düşen Türk askerlerinin ailelerine verilmek üzere oluşturulur. Toplanan paralar da Türk Kızılayı'na teslim edilir (Öke 1988, 16, 17). Savaş devam ederken Hindistan'a ulaşan İtalyan vahşeti haberleri, Müslümanları iyice tahrik etmişti. Yeni bir heyecan ve hiddetle düzenlenen gösteri ve toplantıların yanı sıra Hindistan hükümetine gönderilen yüzlerce dilekçe ile de İngiltere'nin savaşa müdahale edip durdurması istenmekteydi (Özcan, 1997, 178–181). Böylece İtalyanların saldırısı Hindistan İslami basını

tarafından kınanmıştı. Hatta İngiltere'ye karşı artan güvensizliğin sonucunda, daha önce Seyyid Ahmet tarafından İngilizlerle işbirliğinin en güçlü merkezi olarak kurulan Aligarh, artık İngilizlere karşı en güçlü siyasi ve dini tahrik merkezlerinden biri haline gelmiş; üstelik Hindular da yer yer Osmanlı Devleti'ni desteklemişlerdir (Keleşılmaz, 1999, 18). Yeri gelmişken adı geçen Mevlana Muhammed Ali'nin asıl önemini belirtmekte yarar bulunmaktadır. Özellikle 1911 Trablusgarp Savaşı'ndan itibaren ağabeyi Şevket Ali ile beraber Osmanlı Devleti ve hilafet lehindeki faaliyetlerinden dolayı önem arz etmektedir. Basın yoluyla kitleleri harekete geçirmesinin yanında Balkan Savaşı'nda yardım toplanmasına ve Türkiye'ye bir sağlık heyeti gönderilmesine de öncülük eden Muhammed Ali Birinci Dünya Savaşı başlangıcında önce İttihat ve Terakki liderleriyle yazışarak mevcut şartlarda Osmanlıların savaşa girmesinin İslam dünyası için felaketle sonuçlanacağını söyleyip tarafsız kalınması için uğraştı. Bunu başaramayınca yazılarıyla Hint Müslümanlarını İngilizlere karşı Osmanlıları desteklemeye çağırdı (TDV, 2005, 499). Görünen odur ki, balkanların saldırısı Güney Asya Müslümanlarını da etkilemiştir. Onlar Türk dindaşlarının barış ve hürriyet içinde yaşamalarını istemektedirler. Bunu gönülden arzulamaktadırlar. Muhammed Ali'nin satırları yayınlarda yankı uyandırır. Türk davasında Müslüman basını tek vücut olmuştur. Muhammed Ali ve arkadaşları İngiltere'yi balkan vahşetine sessiz kalmakla suçlamışlardır. Buna karşılık Emir Ali ve Ağa Han ikilisi de İngiltere'nin suçsuz olduğunu kaydetmişler, hatta Türklerin en yakın dostlarının İngiltere hükümeti olduğunu iddia etmişlerdir. Böylelikle artık bir tarafta Emir Ali ve Ağa Han'ın temsil ettiği İngiliz yanlısı grupla, Muhammed Ali ve arkadaşlarının temsil ettiği Türk tarafı grup oluşumları belirginleşmiştir (Öke, 1988, 17–20).

Trablusgarp Savaşı, İslam dünyasında büyük tepki uyandırmıştı. İtalyanların Trablusgarp'a hücum ettikleri sırada Hint Müslümanları mitingler düzenliyordu. Bu mitinglerden birinde ünlü şair Muhammed İkbâl konuşmasında halkı heyecanlandıran bir şiir de okumuştur. On binlerce Müslüman bu coşkuyla ianeye katılmış hatta birçokları sırtlarındaki tek gömleği bile iane olarak vermişti (Keskin, 1991, 21). Balkan savaşları esnasında da İngiltere'nin tutumu Hindistan Müslümanları bakımından endişe

verici olmuştur. Çünkü savaşların başlangıcında, sonuç ne olursa olsun mevcut statünün değişmesine izin verilmeyeceği yolunda bir demeç verilmişse de Türklerin yenilgisi üzerine İngiliz başbakanı kazananların zaferlerinin meyvelerinden mahrum edilemeyeceğini söyleyerek Hindistan Müslümanlarının tepkisine yol açmıştı. Bu arada Ağa Han'ın İngiliz politikasını destekler mahiyetteki açıklamaları da İngiliz uşağı ve İslam düşmanı olarak nitelenmesine sebep olmuştur (Keleşyılmaz, 1999, 20). Ağa Han İngilizlere sadık kalınması yönünde birtakım açıklamalarda bulunmuştur. Hindistan Müslümanlarını yatıştırmaya yönelik tavsiyelerinde İngilizlere karşı şiddetli olunmamasını istemiştir. 'Bu durumda Hindistan Müslümanlarının yapması gereken şey, İngiltere'nin İslam'a saygısını ve Hindistan Müslümanlarının sadakatine olan güvenini sarsacak hiçbir şey söylememeleri ve yapmamalarıdır.' demiştir. Şüphesiz Ağa Han'ın bu görüşleri Hindistan gerçeklerini yansıtmadığı gibi, Müslümanların da bir anda dostlukla İngiltere'ye sarılmalarını beklemek mümkün değildi. Bu yüzden birçok çevrelerce Ağa Han'ın İslam düşmanı ve İngiliz uşağı olarak nitelenmesine şaşmamak gerekir. Sonuç olarak, Ağa Han'ın savunduğu türden görüşler Hindistan'da pek itibar görmedi. Bu durum artık savaşların bir İslam-Hıristiyan savaşı olduğu şeklinde kanaatlerin kuvvetlenmesini sağlıyordu (Özcan, 1997, 208–227).

Balkan savaşlarında oluk oluk Osmanlı kanı aktığı zamanlarda binlerce kilometre uzaklıktaki kardeşlerinin acısını yüreklerinde hisseden çaresiz halk bir telaş içindedir. Osmanlı için yardım sandıkları açılmış, herkes ellerinde ne varsa buraya yetiştirmektedir. Genç kızlar çeyizliklerini, öğrenciler harçlıklarını velhasıl herkes ne imkânları varsa 'tek Osmanlı yaşasın' diyerek buraya taşımaktadır. O topraklar o zamanlar İngiliz hâkimiyetindedir. Gelişmeleri takip eden bir İngiliz görevlinin kaleminden rapor edilen şu ifadeler kelimelerin anlam sınırlarını zorladığı bir vakayı da kaydetmiştir: "Herkes elindeki her şeyi Osmanlı'ya yardım için getirip bırakıyordu. Bir ara kalabalık telaşlandı, bir hareketlilik görüldü. Kucağında bebek bulunan fakir bir kadın can havliyle sağa sola koşuşturuyor, 'Yok mudur bir hayırsever, Allah rızası için bu çocuğumu satın alsın, bedelini Osmanlı'ya göndereyim.' diyordu. Herkes şaşkın, herkes perişandı. Yürekler

parçalanmıştı sanki. Hemdert olmanın bu derecesi mümkün müydü? Neyse ki bir hayır sahibi, kadın adına istediği meblağı yardım sandığına, çocuğu da annesine bıraktı.” (Özcan, www.risale-inur.org.tr). İslam’ın şan ve şerefini muhafaza edecek tek kuvvetin hilafet makamı olduğuna inanmışlardı. Osmanlılara karşı olan bu hissiyatlarını ispat için de büyük bir gayret ile maddi yardımda bulunmuşlardır. Dilencilerin bile bağışa katılmış olmalarına bakacak olursak Osmanlı kardeşlerine olan düşkünlüklerini bir parça olsa anlamış oluruz (K.A. nr. 101–18, 06.01.1912).

Savaşta zarar gören Müslümanların yaralarını sarmak için atılan adımlardan birisi de 2 Ekim 1911’de Kalküta’da Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’ne Yardım Komitesi’nin kurulmasıdır. Kısaca Hindistan Kızılay Cemiyeti olarak adlandırılan bu cemiyetin amacı, insanlık adına savaşı durdurmak için çalışmalarda bulunmak ve savaş kurbanlarına yardım toplamak olarak açıklanmıştı. Cemiyet daha sonra Mayıs 1912’de Trablusgarp’a bir sağlık heyeti gönderdi (Özcan, 1997, 178–180).

Hindistan Müslümanları, daha evvelki yıllarda, yani Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı yıllarında olduğu gibi Bağımsızlık Savaşı boyunca da Türkiye’ye önemli şekilde yardımda bulundular. Dr. Muhtar Ahmet Ensari Bey başkanlığında Hindistan Heyeti İstanbul’a gelmişlerdi. Dr. Ensari ve arkadaşları Anadolu’yu dolaşmışlar, Muhammed Ali ve Zafer Ali’nin destekleri sonucunda ‘Rumeli Göçmenlerine Yardım Kurumu’nu oluşturmuşlardı (Özaydın, www.ishim.net, 13). Büyük fedakârlıklarla sürdürülen hizmetin sonunda Kızılay ekibi Temmuz 1913’te Hindistan’a dönmüştür. Geri dönüş hem bir şeyler yapabilmış olmanın verdiği duygu ile sevinç vesilesi oldu hem de Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu son durumla ilgili haberleri öğrenme fırsatı verdi. Hindistan’daki faaliyetleri belirleyen bir kuruluş da Bombay’daki Encümen-i İslam Cemiyetiydi. Nihai hedefi İngilizleri Hindistan’dan çıkarmak olan ve ülkenin her yerinde birçok destekleyicisi bulunan Encümen’in toplantılarında genelde Osmanlılar, hilafet, Afganistan ve Orta Asya ile ilgili meseleler tartışılmaktaydı. Yine böyle bir toplantı yapıldı. Konuşmacı olarak katılan Dr. Ensari dinleyicilere faaliyetleri hakkında özet bir bilgi verdi ve Türklerin kendilerine nasıl müteşekkir olduğunu anlattı. Konuşma sırasında

yaşanan bir hadise Hindistan'daki haletiruhiyeyi yansıtması bakımından dikkat çekicidir. Dr. Ensari sultan-halifenin adını andığı zaman, dinleyiciler ayağa kalktılar ve Osmanlıların muvaffakiyeti için dua ettiler. Diğer taraftan benzer toplantılar Hindistan'ın birçok şehirlerinde de tekrar edilip Hindistan-Osmanlı münasebetlerinde Kızılay ekibinin tesirleri ve bunun önemi hakkında konuşmalar yapıldı (Özcan, 1997, 126–196). Savaş sırasında gelen Hindistan Heyetleri asker ve yaralılarımıza hizmet vermişlerdir. Hintli Müslümanlar bize nakden de yardımda bulunmuşlardır (Akalın, 2007, 129). Comrade (Arkadaş, yoldaş) Gazetesi sahibi tarafından Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderilen 3 Aralık 1912 tarihli telgrafta Delhi'den Muhtar Ahmet Ensari başkanlığındaki sağlık heyetinin yola çıktığı bildirilmektedir. Ayrıca heyetle birlikte 100 yataklı seyyar hastane ve hastabakıcıların yanı sıra 10.000 İngiliz Lirasının da gönderilmiş olduğunu görüyoruz (K.A. nr. 18–92, 3.KE.1912). Bu arada The Comrade gazetesini Muhammed Ali kardeşler çıkarıyordu. Bu kişiler o devrede bir yandan İngiltere aleyhine şiddetli yazılar yazan, öbür yandan da Osmanlı Hilâl-i Ahmer'i lehine para toplayan Zemindar gazetesi sahibi ve bir Müslüman olan Zafer Ali Han'ın yardımcılarınıdır. Bu kişiler ve onların arkadaşları İngiliz aleyhtarı ve Türk dostuydular (Bayur, 1987, 496).

Trablusgarp Savaşı'ndan beri bütün dikkatlerin Osmanlı Devleti üzerine toplandığı Hindistan'a, Balkanlardaki savaş haberleri ulaştığı zaman ortalık bir anda karışmıştı. Yoğun bir ilginin yanı sıra müthiş bir tepki de gösteriliyordu. Savaşın başlamasıyla birlikte bu konuda birçok adımlar atılmıştı. Ekim 1912'de Şevket Ali Comrade'de bir yazı yayımlayarak Müslümanları duygularını daha somut bir şekilde ifade etmeye çağırmış ve Balkanlarda savaşmak üzere gönüllü birlikler oluşturmaya davet etmişti. Öte yandan Hindistan'ın bazı bölgelerinde bütün Avrupa mallarını boykot etmeye yönelik yeni bir kampanya başlatıldı. Etkili gazetelerden Urdu-yu Mualla 'bir Müslüman millet savaşta iken onun düşmanlarına karşı harekete geçmek diğer Müslümanlara farzdır.' şeklinde bir fetva yayımladı. Comrade, Zemindar, El-Hilal gibi gazeteler kendi kampanyalarını başlattılar. İnsanı hislendiren gazete ve duvar ilanları ile yapılan yardım çağrıları olağanüstü derecede karşılık görmüş ve adeta yağmur gibi paralar yağmaya başlamıştı.

Gazetelerdeki ilanların birinde şöyle deniyordu: 'Birçok yaralı Türk sahipsiz yatıyor. Allah aşkına yardım gönderin. Fakirlik korkunç. Müslümanları açlığa ve ölüme terk etmeyin.' (Özcan, 1997, 190–193). Balkan Savaşları uzadıkça Bombay kentindeki Hint Müslümanları Cemiyet'e 80.000 ruble göndermişlerdir; bunu Emasiye'den Ziraat Bankası'na Cemiyet adına gönderilen 90 Osmanlı Lirası ve savaş bağıışı olarak gönderilen 15.000 kuruş izlemiştir. Kalküta Hilâl-i Ahmer Cemiyeti veznedarı Hacı Ahmet Abdülatif Efendi kanalı ile gönderilen 1.700 İngiliz Lirası Harbiye Nezareti veznesine yatırılırken Lahor kentinin Müslümanları Hilâl-i Ahmer Cemiyeti için Halife'ye 300 liralık bir çek, Rangon'dan da Hilâl-i Ahmer'e verilmek üzere İngiliz Sefareti'ne 3.500 İngiliz Lirası gönderilmiştir (Akgün ve Uluğtekin, 2000, 115). Yine Hilâl-i Ahmer ianesi olarak Vellur Müslümanları ve Mundi Abdülsahhab tarafından Londra Osmanlı Bankası vasıtası ile Osmanlı Bankası'na 110 lira 5 kuruş ile 7 lira 33 kuruş iletilmiştir (K.A. nr.98–80, 23.11.1913). Gün ve ay olarak tarihi bilinmese de 1913 yılında Bombay'dan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne yapılan yardım miktarları ile kişi isimlerinin listesi bulunmaktadır. Bu kişiler; Patna'dan Mirza Muhammed Hüseyin Bey 21 rupiye, Rangpur'dan Shabazulla 231 rupiye olarak listelenmiştir (K.A. nr.98–89, 1913). Bir başka belgeye göre de 1912–1913 yıllarında Hindistan'dan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderilen iane 22.399 sterlindir (K.A. nr.98–130, 11.05.1917). Yine Hindistan'ın Moradabad şehrinde çıkarılan El-Müşir gazetesi müdürü tarafından 1912 yılında 7 ve 13 Kasım'da toplam 355 İngiliz liralık çekler Hilâl-i Ahmer'e gönderilmiştir (K.A. nr.97–138, 21.11.1912).

Enver Paşa'nın gayretiyle 23 Şubat 1914'ten sonra Hindistan Müslümanlarına Teşkilat-ı Mahsûsa el attı ve onların topyekûn isyanlarını teşkilâtlandırmaya başladı. Bilhassa Balkan savaşlarından çok etkilenen Hindistan Müslümanları, 22 – 23 Mart 1913'de Lucknow'daki kongrelerinde başkan Muhammed Şafi'nin ağzından bu savaşları bir haçlı taassubu ve taarruzu olarak değerlendirip, sözde medeni Avrupa'nın Müslüman Türkleri kadın, çoluk-çocuk demeden mezalime tâbi tutmalarını nefretle kınayacaklardır. Şafi'nin konuşması dikkatle incelendiğinde Hindistan Müslümanlarının Türk istiklâl mücadelesine bakış açılarının daha o zaman netleşmeye başladığı görülür (Cöhçe, www.atam.gov.tr). Hindistan

Müslümanları ile olan temasta böylece önemli bir aşama Teşkilat-ı Mahsusa vasıtasıyla yaşanmıştır. Teşkilât-ı Mahsusa, İttihat ve Terakki Cemiyeti bünyesinde Enver Paşa'ya bağlı olarak kurulan gizli teşkilattır. İttihat ve Terakki'nin Türkçü ve İslamcı siyasi görüşleri doğrultusunda, yurt içi ve yurt dışında, karşı-istihbarat, propaganda, örgütlenme, suikast eylemlerinde bulunmuştur. Örgütün bir dönem başkanı olan Hüsametdin Ertürk Teşkilat-ı Mahsusa'nın kuruluş amacını şöyle tanımlar: "Bu teşkilatın gayesi, bir taraftan bütün İslamları bir bayrak altında toplamak, bu suretle Panislamizm'e vasıl olmaktır. Diğer taraftan da Türk ırkını siyasi bir birlik içinde bulundurmak, bu bakımdan da Pantürkizm'i hakikat sahasına sokmaktır." (www.wikipedia.org/wiki/Teşkilat-ı_Mahsusa). Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girişini takiben, 1914 yılının Kasım ayında gönderilen bir mektup Hint istiklalci örgütleri ile Türklerin temasını ortaya koyar niteliktedir. Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya hitaben Hindistan Cemiyet-i İhvanîye ve İslamiye ve Mecusiye adlı cemiyetin reisi Setayanand Sinha ve kâtabi tarafından yazılan mektupta Müslümanlar ve şark memleketlerinin şeref ve haysiyetinin Osmanlı Devleti'nin şeref ve şanına bağlı olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca cemiyet, İngiltere hükümeti lehinde ve savaşa girmesinden dolayı Osmanlı hükümeti aleyhinde bazı Hintliler tarafından alınan ve yayınlanan kararların tamamını reddetmektedir. Bu kararları alanların ya İngilizlerin dalkavukları olduğu veya İngiliz memurlarının baskısı altında böyle yaptıkları bildirilmektedir. Bundan dolayı bütün Hindistan Müslümanlarının suçlanmayacağı hususundan da emin oldukları eklenmektedir (Keleşyılmaz, 1999, 54, 55). Hindistan bağımsızlığının amaç edinilmiş olduğu da Avrupa'daki Hint milliyetçilerin önderi olarak bilinen Har Dayal'ın Teşkilat-ı Mahsusa yetkililerine sunduğu programdan anlaşılmaktadır. Üç kısımdan oluşan bu programın ilk bölümü 'Özgürleştirme Propagandası' başlığını taşımaktadır. Programın ikinci kısmında 'Türkiye ve Hindistan Arasında İlişkiler Kurmak İçin Propaganda Önerileri' yer almaktadır. Buradaki önerilerden biri Hint basınında Türkiye hakkında makaleler ve Türk basınında Hindistan hakkında makaleler yazılmasıdır. Son kısımda da cemiyet kurulması, aylık gazete çıkarılması yönünde öneriler vardır. Har Dayal'ın sunduğu bu programın milliyetçi ve antiemperyalist bir söylemle kaleme alındığı açıktır. Bu programın uygulamaya konulduğu da kurulan

cemiyetlerden anlaşılmaktadır. Bu cemiyetlerden biri 'Genç Hindistan Cemiyeti'dir. Cemiyetin nizamnamesinde kuruluş amacı şöyle belirtilmektedir:

1. Osmanlı Devleti ve Hindistan arasında içtimai, iktisadi, sınaî ve ilmi münasebetler kurmak ve geliştirmek.

2. Gerek Hindistan'da ve gerekse ecnebi memleketlerde bulunan bütün Hintli unsurlar arasında dayanışma ve birliği sağlamak.

Diğer bir cemiyet de 'Seyfi Hindistan Cemiyeti'dir. Nizamnamesine göre bu cemiyetin amaçları şu şekildedir:

1. Hindistan'daki İngiliz hükümetini yıkmak ve yerine milli, müstakil bir hükümet kurmak.

2. Memalik-i Şarkîye'de İngiliz nüfuzunu kırmak.

3. Türkiye ve Hindistan arasında irtibatı sağlamak.

Bir diğer cemiyet de 'Hind Uhuvvet-i İslam Cemiyeti'dir. Bu cemiyetlerin Har Dayal tarafından takdim edilen programın ruhuna ve muhtevasına uygun olarak kurulduklarını kesin olarak söylemek mümkündür (Keleşyılmaz, 1999, 55–68).

Sonuç olarak Hindistan'dan 1328 yılına kadar gelen yardımlar arasında Hindistan Ahali-yi İslamiyesi'nden Hariciye Nezareti vasıtasıyla 7.544 kuruş, Polinigel Behombu Gazetesi vasıtasıyla Ahal-i İslamiyeden toplanan 1.040 kuruş gibi önemli miktarlar göze çarpmaktadır. Kadınli erkekli hep birlikte toplanan miktarların yazıldığı Hilâl-i Ahmer yıllığında Rusya Müslümanları Bosna-Hersek ve Afrika'yı Cenubi Müslümanları tarafından gönderilen ve Afganistan ve Belüciistan ve İran'dan gelen yardımlar da yer almaktadır. Hilâl-i Ahmer Derneğine gelen yardımların; 1-Osmanlı ülkesinden yapılan yardımlar, 2-İslam ülkelerinden gönderilen yardımlar, 3-Yabancı ülke (insaniyetperveranı) yardım sevenleri tarafından gönderilen yardımlar olarak üçe ayrıldığı görülmektedir. 1912 yılında Osmanlı yardım sevenlerin yaptığı yardımlarının altmış bin Osmanlı lirasına eriştiğinin açıklandığı yılda sadece, İstanbul Merkez Umumi 16.023 Osmanlı lirası, İstanbul Hanımlar

Merkezinin 6.014 Osmanlı lirası, topladığı kaydedilmektedir. 1913 yılında da yardımların devam ettiği ve Hicaz vilayetinden on bin liraya yaklaşan bir paranın da geldiği açıklanmaktadır. İslâm ülkelerinden gelen yardımların toplam iki yüz altmış üç bin liraya ulaştığı, bu yardımlardan yirmi sekiz bin liralık toplam bir paranın gönderildiği yerler belirtilmeksizin İngiliz bankaları aracılığıyla ulaştırıldığı, bu yardımların ise muhtemelen Hindistan Müslümanları tarafından gönderilen yardımlar olduğu ve bu sebeple Hindistan Müslümanlarının yardımlarının 157 bin lira değil 185 bin lira olduğunun kabul edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Listede devamla isimleri bulunan ülkelerin bazıları ve yardım miktarları şunlardır: (Tepekaya ve Kaplan, www.sosyalbil.selcuk.edu.tr, 158, 159).

Çizelge 6

Hindistan	157.044 Osmanlı lirası
Rusya Müslümanları	19.464 Osmanlı lirası
Mısır	9.857 Osmanlı lirası
Bosna-Hersek	6.210 Osmanlı lirası

Diğer bir liste de yabancı ülkelere gelen yardım miktarlarını göstermektedir. On beş bin Osmanlı Lirasına ulaştığı belirtilen bu yardımlar şöyledir: (Tepekaya ve Kaplan, www.sosyalbil.selcuk.edu.tr, 160).

Çizelge 7

Almanya	4.676 Osmanlı Lirası
Avusturya ve Macaristan	3.866 Osmanlı Lirası
İngiltere	2.038 Osmanlı Lirası
Amerika	1.813 Osmanlı Lirası

Fransa	1.192 Osmanlı Lirası
Flemenk	251 Osmanlı Lirası
Belçika	127 Osmanlı Lirası
İsveç	48 Osmanlı Lirası
Japonya	43 Osmanlı Lirası
Danimarka	43 Osmanlı Lirası
İsviçre	23 Osmanlı Lirası
İtalya	4 Osmanlı Lirası
İspanya	184 Osmanlı Lirası

Dünyanın çeşitli yerlerinden gelen bu yardımlar arasında Güney Afrika'yı da zikretmek gerekir. Durban şehrinde oturan Osman Ahmet tarafından Nisan 1912'de Hilâl-i Ahmer için 210 lira kadar toplandığı belirtilmiş, ayrıca 500 lira kadar daha göndereceğini bildirmiştir. Senelik olarak da 6.000 lira temin edileceğini yazmıştır (K.A. nr.101-36, 25.04.1913). Şüphesiz yabancı ülkelerden gelen yardımların bir kısmı bu ülkelerde yaşayan Müslümanlar ile yine bu ülkelerin sömürgesi durumunda olan ülkelerdeki Müslüman halkın gönderdiği yardımlardır. Hilâl-i Ahmer Derneği'ne yapılan yardımlar sadece para yardımı olmamakta, yiyecek, giyecek, tıbbi araçlarla çeşitli ilaçlar da bağışlanmaktadır (Tepekaya ve Kaplan, www.sosyalbil.selcuk.edu.tr, 160). Bilhassa Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girişi dolayısıyla bütün Müslümanlara yaptığı cihat çağrısı Hindistan Müslümanlarını oldukça heyecanlandırmıştır. Bu heyecanın Hindistan Müslümanları arasında oldukça samimi ve derin olduğunu onların Türkiye'deki kardeşleri için, bilhassa Milli Mücadele yıllarında ellerinden geldiği kadar maddi-manevi destek sağlamaya çalışmalarından da anlaşılmaktadır (Saray, 1995, 191).

Dünya savaşında cihat ilan edilmesi savaşın kaderinde etkili olması umulan mühim bir gelişmedir. Cihat ilanı beş hükümden oluşmaktadır. Fetvalardan ilki bütün Müslümanlar üzerine cihadın farz olduğunu belirtmekte, ikinci fetva ise İtilaf Devletleri tebaası olan Müslümanların da cihada katılmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Üçüncü fetvada cihada girişmeyen Müslümanların dinen cezaya müstahak olacaklarına işaret edilmektedir. Dördüncü fetva ise her türlü tehdit ve baskı olsa da İtilaf Devletleri tebaası olan Müslüman askerlerinin İslam askerleri ile savaşmalarının cehennem azabına müstahak olmayı gerektireceği yolundadır. Son fetvada İtilaf Devletleri tebaası olan Müslüman askerlerin İslam hükümetine yardımcı olan Almanya ve Avusturya aleyhine harp etmelerinin de İslam hilafetinin zararına sebep olacağı hakkındadır (Keleşılmaz, 1999, 36, 37). Ancak Cihat ilanı tesirsiz kalmıştır. Bunda düşman devletlerinin bilhassa İngiltere'nin propaganda faaliyetleri etkilidir (Keskin, 1991, 32–34). Cihadın beklenen tesiri göstermeyişiinin sebeplerinden biri, o çağda İslam dünyasının bir odak noktası etrafında savaş için organize olması şöyle dursun, bizzat savaş davetini gereği gibi duyuracak iletişim araçlarından bile mahrum bulunmasıydı. İkinci olarak İngilizler cihada karşı yoğun bir propagandaya giriştiler. Savaş sonunda Türkiye'ye anlayışlı davranacaklarını, mukaddes topraklar başta olmak üzere Osmanlı Devleti'ni parçalamaya veya paylaşmaya kalkışmayacaklarını taahhüt etmişlerdi (Öke, 1988, 26). Ki Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne karşı savaşan İngiliz ordularının içinde çok sayıda Hindistan askerleri bulunuyordu. Bu askerlerin önemli bir kısmını da Müslümanlar teşkil ediyordu. Birinci Dünya Savaşı çıkar çıkmaz Hindistan'dan 80.000'i İngiliz olmak üzere 290.000 kişi savaş alanlarına gönderilmiştir (Keskin, 1991, 32–34). İngilizler tarafından gerçekleştirilen bu asker sevkıyatı daha sonraki yıllarda da devam etmiş, 1921'de 16.000 Hintli asker, İngilizlerce Anadolu'ya gönderilmiştir (B.O.A. DH. EUM. SSM, nr.37–153, 19.Z.1337). Savaş dolayısıyla İstanbul'a gelen askerlerin arasında çoğunluk Hintli olsa da Türkistan ve Çin'den gelenler de vardı (B.O.A. MV, nr.214–58, 01.Ca.1337).

En sadık ve en vefakâr halk olarak Hindistan Müslümanları, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Milli Müdafaada bulunduğu İstiklal

Savaşı'na karşı da kayıtsız kalamayarak yardım toplamaya başlamışlardır (Hacıfettahoğlu, 2007, 34). Çünkü Hindistan Müslümanlarının Türklerle tarihi, derin bağları vardı. Bu da Türklere duyulan sempatiyi daha da artırmıştı. 1919–1923 yılları Türk milletinin tarihinde kritik bir dönemdi. Zira var olmak için mücadele ediliyordu. Bu esnada 1919–1923 yılları arasında Hint Müslümanlarının ülke çapındaki heyecanları Türkler lehine bir atmosfer yarattı. Öyle ki Mustafa Kemal Paşa ismi, Hint Müslümanları arasında çok popülerdi. Hindistan Müslümanları tutuklanmalardan korkmaksızın Mustafa Kemal Paşa'ya yardım ediyordu. Yine de 30.000 Hint Müslüman'ının yardım kampanyaları çalışmalarından dolayı, İngilizler tarafından tutuklandığı söylenmiştir. Oysa bugünkü dünyada hiç kimse bir diğer millet için hapse girmek istemez (Khan, 1993, 203). Türk Milli Mücadele hareketine duydukları bu sıcak ve yakın ilginin boyutlarını anlayabilmek için Türkiye'ye yapmış oldukları yardımların miktarını bilmek gereklidir (Keskin, 1991, 87). Bu yardımlardan biri, Hindistan Hilâl-i Ahmeri'nin Londra merkezi tarafından İstanbul'daki ihtiyaç sahiplerine verilmek üzere Sadrazam ve Hariciye Nazırı Ferit Paşa'ya 1.287 lira 25 kuruş gönderilmiştir (Hadisat; 24 Nisan 1919, s.114). Hilâl-i Ahmer namına Müslüman göçmen ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılmak üzere Hilâl-i Ahmer Reisi Ali Emir Efendi tarafından İskoçya başrahibi ve Hilâl-i Ahmer azasından Doktor Mr. Frew vasıtası ile 1.285 lira gönderilmiştir. Bundan başka, kimlere yardım yapılacağı da belirtilmiştir. Bunlar Beyrut ve Batum göçmenleri ile Batı ve Rumeli ihtiyaç sahipleri (Tevhid-i Efkâr; 9 Mayıs 1919, 2720). Genel olarak paralar adı geçen Rahip Frew olarak tanınan, İngiliz Gizli İstihbaratı'na mensup Robert Frew aracılığı ile gönderilmiştir (Khan, 1993, 216). Hint Müslümanlarının Türkiye lehindeki tutum ve davranışları ile Anadolu'da Hint Müslümanları hakkında duyulan sempatiden İngiltere, casusluk işlerinde yararlanmaya çalışmıştır. Rahip Frew olarak bilinen bu kişi de İngiliz himayesine taraftar toplamaya çalışan, Anadolu'da Milli Mücadele başlayınca da İngiltere lehinde çalışma sürdüren bir casustur (Müderrişoğlu, 1988, 652). Rahip Frew tarafından düzenlenen yoğun bir yardım kampanyasının yardım amacı içermediği, İstanbul hükümeti ve İngiltere'ye sempati toplamaya yönelik olduğu açıktı (Akgün ve Uluğtekin, 2000, 284). Gerek Birinci Dünya Savaşı ve gerek Mütareke döneminde, Osmanlı ülkesinde ve özellikle İstanbul'da casuslar bulunmuşlardır. Hemen

her devletin casusu, bilgi toplamaya ve entrikalar çevirmeye çalışır. İşte böyle bir ortamda İngiltere de Osmanlı'yı boş bırakmaz. Daha sonra Millî Mücadele sırasında da, birtakım entrikalar ile bertaraf edemediği Mustafa Kemal'i en sonunda Mustafa Sagir adlı Hint asıllı bir casus eliyle öldürtmeye kalkışır. İngilizler o yıllarda Hindistan'ın çeşitli bölgelerinden her beş yılda bir küçük çocuklar arasından topladığı çocukları İngiltere'de kendileri için okutup casus olarak yetiştirmektedirler. İşte Mustafa Sagir de özel olarak yetiştirilip İngiltere Krallığı için hayatlarını feda edeceklerine dair yemin eden bu çocuklardan birisidir (Orhunlu, www.turkdirlik.com.tr). Sagir, 1910 yılında İngiltere adına Mısır'a gidip burada Mısır milliyetçileri arasına karışarak, edindiği bilgileri İngilizlere bildirmişti. 1911 yılında İngiltere'nin Hindistan valilerinden birinin öldürülmesi üzerine Mustafa Sagir Almanya'ya gönderilmiş, buradaki Hintli talebeleri izleyip İngiltere'ye bilgi vermişti (Aybars, 1998, 76). Birinci Dünya Savaşı sırasında kendisine İngiliz İstihbarat Servisi tarafından önemli görevler verilir. Türk Millî Mücadelesi başladıktan sonra da Mustafa Kemal'i öldürmek amacıyla Türkiye'ye gönderilir. Mustafa Sagir, 1920 yılının Temmuz ayı başlarında İstanbul'a gelir. Kırk yaşlarındadır. Kendisinin verdiği bilgiye göre, görevi Hindistan Hilafet Heyeti İstanbul Delegesidir. Kuvâ-yı Milliyeci rolüne bürünerek gençleri etrafına toplamaya çalışır. Hindistan'dan İstanbul'a gizlice geldiğini ve İngilizlerin aleyhine çalıştığını, Mustafa Kemal'e teslim edilmek üzere mukaddes bir sancak ile Hint Müslümanlarının Millî Hükümet'e yardımı olan milyonları aşan altını getirdiği söylenen Hintli İngiliz casusu Mustafa Sagirdir. 11 Aralık 1920 günü hava karardıktan sonra Ankara'ya varır. Mustafa Kemal, Sagir'i Büyük Millet Meclisi'ndeki Başkanlık odasında kabul eder. Mustafa Kemal, Sagir tarafından getirilip takdim edilen çok kıymetli bir kumaştan sırma ile işlenmiş ve üzerinde "Lâilâhe illâllah Muhammeden Resulûllah" yazan sancak-ı şerifi alarak öper ve bohçasının içine tekrar hürmetkâr bir tavırla geri bırakır. Sancağın yanı sıra, Mustafa Kemal'e, Hint Müslümanları arasında toplanan ve üç milyon altın liraya ulaşan yardımın ne şekilde Ankara'ya getirileceğini sorar (Orhunlu, www.turkdirlik.com.tr). Mustafa Sagir sözlerine şunları da eklemiştir: 'Biz Hintlilerin yapabileceğimiz yardım tabii şimdilik askerle falan olmayacak. Biz Türkiye'ye siyaseten ve nakden yardım edebiliriz. Siyasi yardımın nasıl olduğu malumalinizdir. Bunda daha ileri gitmek lazımdır.' Sagir ayrıca bir

müddettir zihnini işgal eden bir mesele olarak Ankara'da Urdu dili ile bir gazete çıkarılmasını ve bu gazetenin gizlice Hindistan'a dağıtılmasına dair tavsiyelerde bulunmuştur. Çünkü ona göre Ankara'dan Hindistan'a gidecek bir gazete Hint Müslümanları üzerinde çok tesirli olacaktı (Cumhuriyet, 1926, 1/1–30/6). Mustafa Kemal, aslında Sagir'den şüphelenmektedir. Nitekim ilk görüşte onun casus olduğunu anlar. Bu sebeple konuyu, İçişleri Bakanı Dr. Adnan Beyle görüşür. Adnan Bey, Sagir'i, sıkı bir göz hapsine aldırır ve takip ettirir. Mustafa Kemal'in Sagir'in casus olduğu hakkındaki sezgisi kesinlik kazanır (Orhunlu, www.turkdirlik.com.tr). Ancak Mustafa Sagir daha İstanbul'da iken de kendisinden kuşkulanan Türk Gizli Emniyet Örgütü, durumu Ankara'ya bildirmişti. Ankara'daki çalışmalarını hakkında İstanbul üzerinden Hindistan'daki yardım komitesine ulaştırılmak üzere yazdığı mektupların, aslında gizli mürekkeple İngiliz casusluk örgütüne yazıldığı tespit edilmiş olan Mustafa Sagir yakalanır (Müderrişoğlu, 1988, 652, 653). Ve sonra İstiklâl Mahkemesi'nde yargılama safhası başlar. Sagir, casusluktan dolayı tutuklandıktan sonra, penceresi tepede olan bir odaya hapsedilir. Onuncu gün, her şeyi açıklayacağını söyler ve Millî Emniyet huzurunda ifade vererek, Ankara'ya hangi amaçla geldiğini itiraf etmeye başlar. 'İngilizler beni de tabanca ile millî hükümeti ortadan kaldırmağa memur ettiler. Maksadım Mustafa Kemal'i vurmaktır. Bununla Türklerin İstiklâl Savaşı duracak, Millî Hükümet yıkılacaktı. Fakat muvaffak olamadık, suç kimsenin değil, benimdir.' der. Görevini İngiliz Dışişleri Bakanı'ndan aldığını, İstanbul'da temasta bulunduğu Nelson'un Anadolu hareketini boğmak için Padişah ve Hürriyet ve İtilaf Partisi'yle işbirliği içinde olduğunu; ayrıca İstanbul'dan Ankara'ya kendisini o tarihte İstanbul'da görevli olan (ve Mart ayında ayrılan) Yüzbaşı Bennett ile Dr. Frew'in gönderdiğini itiraf eder. Yapılan yargılama sonucunda 23 Mayıs 1921 günü, Mustafa Sagir hakkında oybirliğiyle, idam kararını verir. İngiliz gizli servisi tarafından organize edilen bu suikast hazırlığının içinde, İstanbul Hükümetinin başı Damat Ferit, onun kabinesindeki Maarif Bakanı Fahrettin Bey, Papaz Frew, İngiliz Albayı Nelson, İzmir Rumlarından Satılmışoğlu Mehmet, İngiliz ordusunda subay olan Papazyan gibi kişilerin bulunduğu anlaşılır. Fakat Hintli İngiliz casusu Mustafa Sagir, Karakol örgütünün yardımıyla Ankara'ya gelince örgüt büyük bir güven kaybına uğramış ve Mustafa Kemal ile silah arkadaşları tarafından kapatılmıştır

(Orhunlu, www.turkdirlik.com.tr). Bu yaşanan olaylar Hint Müslümanlarının iyi niyetlerinin, İngilizler tarafından casusluk amacı ile istismar edilmesinin bir göstergesidir (Müderrişoğlu, 1988, 653). İngiltere, ekonomik ve siyasî politikaları açısından hayatî öneme sahip olan Anadolu'yu kendi kontrolü altında tutmak istiyordu. İngilizler, kontrol altında tutmak istedikleri bölgelerde, bunu sağlamanın da, ancak buralarla ilgili doğru haber almakla mümkün olacağını biliyorlardı. Dolayısıyla bu yerlerde, önceden beri her çeşit istihbaratı sağlamakla görevli olarak, güçlü, sürekli ve birleşik bir istihbarat sistemi kurmuşlardı. İngilizler, Millî Mücadele döneminde Türkiye'de, Black Jumbo'nun yanında, Mr. Makri, Komanyos ve Agop Alpoyan idaresinde Sahil İstihbaratı adıyla bir başka casusluk teşkilâtı daha kurmuşlardır. Bu teşkilatlar vasıtasıyla Türkiye'deki istihbarat faaliyetlerini sürdüren İngilizler, Yunan İstihbaratı ile de işbirliği içinde çalışmışlardır. Elde edecekleri bilgiler sayesinde, bu hareketi yok etmeyi planlayan İngilizler, bu teşkilâtı, büyük paralar sarf ederek, geniş bir haber alma ve propaganda şebekesine sahip bir hale getirmişlerdi. Bu faaliyetleri sırasında, özellikle iyi Türkçe bilen Ermeni, Rum ve Musevî asıllı casusları kullanan teşkilâtın, bol miktarda para harcadığı da bilinmektedir (Dönmez, www.gazi.edu.tr). İngilizler, Ankara'ya çeşitli komplolar düzenlemişlerdir. Hindistan Müslümanlarının isyanından endişe eden İngiltere'ye karşı, yeni Türk Devleti'nin daha kuruluş aşamasındayken bile, kararlılıkla ve açıklıkla durulmuştur. Hindistan hilafet delegeşi İngiliz casusu Mustafa Sagir'in haklı nedene dayanan idamının gerçekleştirilmesi, İngiltere'nin bütün karşı propagandalarına rağmen, tüm dünya kamuoyunda ve Hindistan'da olumlu etkiler yaratmış, yeni Türk Devletinin devletleşme sürecine büyük bir ivme kazandırmıştır (Arslan, www.atam.gov.tr).

Bahsettiğimiz olayda olduğu gibi Hindistan Müslümanlarına acı veren tek husus sadece arka arkaya gelen savaşların Osmanlıları sarması değil, aynı zamanda Avrupa devletlerinin özellikle İngiltere'nin takındığı tavidir. Bu yüzden ülke genelinde İngiltere'ye karşı oluşan karamsar duygular zamanla İngiliz politikacıları tedirgin edecek boyutlara ulaştı. Hindistan hükümeti tarafından alınan tedbirler olmasaydı, İngilizlerin bazı sıkıntılarla hatta ayaklanmalarla karşılaşmaları büyük ihtimaldi. Fakat daha önemli sebep,

Hindistan Müslümanları kesinlikle hemen her bakımdan ayaklanabilecek ve İngilizlere karşı koyabilecek durumda değillerdi. Ne maddi güçleri, ne böyle bir şeye hazırlıkları, ne silahları ve ne de 1857 ayaklanması sırasında olduğu gibi disiplinli bir orduları vardı. Aynı zamanda gelişen olaylar, Hindistan'da çoğunluğu oluşturan Hinduları aynı derecede ilgilendirmediği için muhtemel bir ayaklanmada Hindu işbirliği de söz konusu olamazdı. Keza 1857'den itibaren Müslümanlar, içinde buldukları şartlar açısından Seyyid Ahmet Han gibi liderler veya Müslüman Birliği gibi teşkilatlar tarafından sürekli olarak İngilizlere bağlı kalmaya teşvik edilmişlerdi (Özcan, 1997, 206–229). Yine de Hindistan'daki karışıklıklar yabancı basında da yer bulmuştu. 18 Ocak 1921'de "L'information" gazetesi "Daily Mait'den alıntı yaparak Hindistan'daki karışıklıkları şöyle özetliyordu: "Ayaklanmalar, Race Barell ilçe merkezinde meydana gelmekte ve köylüler soylulara saldırmaktadır. Kaharya pazarındaki yağmayı polis ancak önleyebilmiş ve elebaşları tutuklanmıştır. Luckoiv Komiserinin son karışıklıklar konusundaki raporu, politik kışkırtıcıların suç ortaklığını ortaya koymuştur. Hindistan'da Allahabad'dan alınan bilgiye göre, Esparay bölgesindeki isyan şiddetlenmiştir. 10.000 kişilik bir nümayişçi grubu isyanda tevkif edilenlerin tahliyeleri için nümayişlerde bulunmuşlardır. Bu nümayişte ölü ve yaralı olduğu gibi 600 de tutuklu vardır." (Arslan, www.atam.gov.tr). İngiltere'nin Osmanlı Devleti ve Türkler aleyhine yaptıkları propagandaların Hindistan'da tesirleri de olmuştur. Mesela Hindistan İsmailiye mezhebi imamı Ağa Han 22 Haziran 1916'da Times'ta yayınlanan beyannamesinde şunları söylemektedir: 'Esasen binlerce Müslüman kendi hükümdarları (İngiliz kralı) için savaşmaktadır. Herkes görmelidir ki, Türkiye İslam davası veya istiklalinin korunması için savaşa girmemiştir. Dolayısıyla şimdi bizim Müslüman sıfatıyla görevimiz, İngiltere'ye sadık, bağlı ve itaatle kalmaktır.' İngiliz taraftarlığı ile ünlü Hindistan Müslümanlarından biri de Sir Seyyid Ahmet'tir. Sir unvanını alması da 1857'de çıkan sipahi isyanında birçok İngiliz'i ölümden kurtarması yüzündendir (Keskin, 1991, 25–32). Seyyid Ahmet Han kimi zaman İngiltere'ye bağlılığını dile getirerek şöyle demiştir: 'Hindistan Müslümanları ne kadar rencide olsalar ve onları ne kadar etkilese dahi, dini açıdan yine de İngiltere'ye sadık kalmak zorundadırlar.' İlginç olan taraf; Seyyid Ahmet Han'ın siyasi görüşleri bu yönde olmasına rağmen, Osmanlı'ya yardım toplama hususunda en az diğer Müslümanlar

kadar meşgul olmasıdır. Hatta bizzat sandıklar kurarak yardım toplama işini düzenlemiştir. Bununla birlikte ilerleyen yıllarda Seyyid Ahmed Han, Osmanlı meseleleri ile açıktan açığa pek ilgilenmeyecek ve Osmanlı sultanlarının halifeliğini de reddedecektir. Seyyid Ahmet Han'ın Osmanlı hilafeti ile ilgili görüşleri özellikle 93 Harbi'nden sonra değişmiştir. Bundan önce Hindistan'daki genel eğilimle paralel olarak o da Osmanlıcıydı. Önceki yazılarında hem Osmanlı sultanlarından övgüyle bahsetmiş hem de onlara halife olarak hitap etmişti. Ancak savaş sonrasında İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne karşı tavrının değişmesi muhtemelen onu da etkilemişti. Tabii ki burada onun için önemli olan şey Hindistan Müslümanlarının geleceğiydi. Daha sonra Osmanlı hilafetinin meşruiyetini sorgulamaya başladı ve II. Abdülhamit'in halife olarak sıfatlanmasına itiraz etti. Seyyid Ahmet Han'a göre, Hz. Peygamber'den otuz sene sonra gerçek hilafet sona ermişti. Bu sebeple onlardan sonra hiç kimse kendisini meşru halife olarak adlandıramazdı (Özcan, 1997, 97–139). Şu cümleleri de sahip olduğu görüşü ifade etmektedir: 'Biz Britanya Hükümeti'nin sadık tebasıyız, II. Abdülhamit'in değil. Halife olarak üzerimizde manevi olsa dahi nüfuzu olamaz. Bu nüfuz kendi ülkesinin sınırları içerisinde geçerlidir (Öke, 1988, 13).

İngiltere açısından Anadolu hâkimiyetinin gerçekleşmesi için her şeyin yolunda gittiği bir sırada, Anadolu'da Türk Milleti tarafından Mustafa Kemal'in önderliğinde Millî Mücadele adında, yabancı işgal ve boyunduruğunu reddeden ve bağımsız bir Türk devleti kurmayı amaçlayan bir hareket başlatılmıştı. Dolayısıyla, İngiltere için bu noktada en büyük engel Millî Mücadele idi. Bu sebeple Millî Mücadelenin başarıya ulaşması engellenmeliydi. Girişilen bir savaşta karşı tarafın yapmayı planladığı işleri önceden haber alarak, gerekli tedbirleri zamanında alabilmek, şüphesiz bilgilere sahip olan tarafa büyük avantajlar sağlar. Bu bilgileri elde edebilmek de ancak casusluk alnında yapılacak faaliyetlerle mümkün olabilirdi. Bu sebeple İngiltere, Millî hareketin başarısız kılınabilmesi için, onun gerçekleştirmeyi planladığı işleri önceden öğrenme hususuna büyük önem veriyordu. Bu maksatla da, Millî Mücadele döneminde Türkiye'de, çeşitli şekillerde elde ettiği, değişik ırklara mensup kişiler vasıtasıyla, bir takım casusluk faaliyetleri yürütmüştür (Dönmez, www.gazi.edu.tr). İngiltere'nin

genel amacı, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıdır. Osmanlı Devleti, İngiltere'nin Ortadoğu'daki durumu ile Hindistan'daki güvenliği için tek engeldi. Savaş zamanlarında İngilizlere oldukça yardım eden, onların vaatlerine kanarak arkalarından sürüklenen hatta dindaşlarına karşı savaştan Hintliler, İngiltere'nin gerçek maksadını görür görmez önce protesto ettiler, bunun bir sonuç vermeyeceğini anlayınca da maddi vasıtalarla başvurdular. Buna rağmen İngiltere, milyonlarca Hintliyi Birinci Dünya Savaşı'nda cephelere sürmüş, hatta Çanakkale'ye getirdiği Hintli Müslüman askerleri Almanlar halifeyi esir aldı onu kurtaracaksınız aldatmacası ile kandırmıştır. Düşman saflarında Müslüman Türklere karşı savaştan bu Müslümanlar 'dinden çıkmış, Müslüman olmayan Türklere' karşı cephelere sevk edilmişlerdi. Gerçeği öğrendikleri zaman büyük bir öfkeye kapıldıkları, Türk birliklerine katılmak istedikleri, İngiliz ordusunda bulunan dindaşlarını bunlar arasında savaşmamaya davet ettikleri anlaşılmaktadır. Aldatılan Hintli Müslümanların daha sonra Türk Milli Mücadelesine kendiliklerinden katılmaya başladıklarını görürüz (Keskin, 1991, 36–51). İstanbul'da bulunan 10.000'i aşkın Hintli Müslüman, İngiliz askerlerince memleketlerine gitmek üzere terhis edilmelerine rağmen, Osmanlı Devleti menfaatleri lehinde hiçbir yere gitmeyeceklerini beyan etmişlerdir (B.O.A. DH. EUM. SSM, nr.40–1, 04.R.1338). Bu ilgileri bütün Milli Mücadele boyunca devam ettiği gibi daha sonraki yıllarda da sürmüştür (Keskin, 1991, 36–51).

Hindistan Müslümanlarının duygularını ifade etme yollardan biri toplanan yardımlar olmuştur. Toplumun tüm kesimi buna katılmıştır. Gazete ve duvar ilanları ile yapılan yardım çağrıları sıra dışı şekilde karşılık görmüştür (Özcan, 1997, 192, 193). Mart 1919'da Hindistan'ın başkenti Delhi'de Hindular ve Müslümanlar, İngilizlere karşı boykota gittiler. Matem dolayısıyla bütün işyerleri kapatıldı. Bir Hindu lideri tarihte ilk defa olarak Cuma mescitte konuştu. Buna çok kızan İngiliz yönetimi halka ateş açtı (Sarıhan, 1993, 189). Türklerin desteklenmesi gerektiği düşüncesinde birleşmişti. 14 Kasım 1919'da Merkez Hilafet Komitesi kurulmuştur. Gandhi de bu destekte yer almış ve komitenin bir toplantısına başkanlık yapmıştır. Hilafet Hareketi, Hindistan'da büyük bir halk hareketine dönüşmüştür (Hacıfettahoğlu, 2007, 19). Hindistan Müslümanları protestolarına 1919 yılı

boyunca devam etti. Nisan 1919'da Bombay halkı, Gandhi başta olmak üzere İngilizlere karşı boykot yaptı. İngiliz sömürge yönetimince yasaklanmış bir kitap, gönüllüler tarafından satışa çıkarıldı. Hapsedilmekten korkmayan halk kitabı kapıştı. İngiliz yönetimi aciz kalınca satılan kitabın yasaklananın aslı değil kopyası olduğunu ilan etti (Sarıhan, 1993, 195). 1919 Eylül'ünde Hilafet Komitesi'nin düzenlediği mitinge on bin Müslüman katılmış, mitingde konuşma yapan Gandhi, Hint-Müslüman birliğine destek verdiğini açıklayarak Hindistan'da barışın sağlanmasının Türkiye'deki sorunun çözümlenmesine bağlı olduğunu vurgulamıştı. Gandhi'nin Bombay Chronicle gazetesinde yayımlanan yazısında ayrıca, "Müslüman Türkiye'nin parçalanması karşısında suskun kalınamayacağı" ifade edilmişti (Altun, www.mehmetaltun.com.tr).

Birinci Dünya Savaşı süresince Türkiye'nin parçalanmaması gerektiği yönünde demeçler vermiş olan Hintli lider ve düşünce adamı Mahatma Gandhi, 9 Mayıs 1919 tarihinde Hindistan'ın önemli şehirlerinden biri olan Bombay'da düzenlediği bir toplantıda, Türkiye'nin işgaline dair düşüncelerini açıklamış, bir diğer konuşmada da Hindulara işgal altında olan Türkiye'ye yardım etme çağrısında bulunmuştu (Altun, www.mehmetaltun.com.tr). Hindistan'da Gandhi'nin Müslüman Hintlilere destek vermesi, Ahmedâbad'taki Milli Hint Kongresi'nin İstanbul'un boşaltılmasını, İzmir'in ve Edirne ile birlikte Doğu Trakya'nın Türkiye'ye geri verilmesini ısrarla istemesi İngiltere'yi güç durumda bırakmıştır (Ayışığı, 1992, 169). Kurdukları Hilafet Cemiyeti sayesinde de hem Anadolu'daki mücadeleyi siyasi ve ekonomik açıdan desteklemişler, hem de Britanya Hilâl-i Ahmeri vasıtası ile İstanbul ve Anadolu'daki felaketzedeleri yardımsız bırakmamışlardır (Yıldıztaş, 2007, 56). Hindistan Müslümanları Birinci Dünya Savaşı'ndaki tüm baskılara rağmen Osmanlılara olan ilgilerini devam ettirmişlerdi. Hilafet Hareketi'nin amacı, Osmanlı toprak bütünlüğünü korumak ve mukaddes yerlerin Osmanlı himayesinde kalmasını sağlamaya yöneliktir (Özcan, 1997, 237). Hilafet Komitesi'ne göre değişik tarihlerde Anadolu'ya yollanan miktarlar şöyledir:

Çizelge 8

Tarih	Gönderen	TL
Mayıs 1920	Emir Ali	5.730
Haziran 1920	Mevlana Muhammed	10.686
Kasım 1920	Hilafet Komitesi Bombay	28.650
Mart 1921	Seyyid Chotani	5.730
Mart 1921	-	28.650
Mayıs 1921	Hilâl-i Ahmer Başkanı	5.730
Haziran 1921	Cami Bey	-

Esas yardım 1921–1924 yılları arasında gönderilmiştir. Nisan 1921 ile Ağustos 1921 tarihleri arasında; Hilâl-i Ahmer'e yardım, öksüzlere yardım, şehit askerlerin yoksul ailelerine yardım amaçlı olarak toplam 58.650 TL gönderilmiştir (Khan, 1993, 209–213). Hint Müslümanları dikkatlerini daha çok Anadolu üzerine yoğunlaştırmışlarsa da İstanbul'daki felaketzedeleri de ihmal etmemişlerdir. Mayıs 1920-Ocak 1921 tarihleri arasında Bombay'daki Hilafet Cemiyeti'nin gönderdiği yardım 33.000 İngiliz lirasına ulaşmıştır. Bu miktarın 2.000 lirası İstanbul'a gönderilmiştir (Yıldıztaş, 2007, 56). 21 Kasım 1921'de Vakit gazetesindeki bilgiye göre 500 İngiliz lirası Hint Hilâl-i Ahmer'i reisi Emir Ali tarafından Hilâl-i Ahmer'e gönderilmiştir. Ve Emir Ali'ye teşekkür dile getirilmiştir (Vakit, 21.11.1921, s.1418). Mustafa Kemal Paşa tarafından tutulan ve "Doğrudan doğruya emrime Hint Hilafet Komitesi'nden gelen meblağ" başlığını taşıyan liste şu şekildedir: (Keskin, 1991, 90, 91).

Çizelge 9

Makbuz Tarihi	Türk Lirası (adet)	İngiliz Lirası (adet)
26.12.1921	144.400	26.000
06.02.1922	36.300	6.000
18.02.1922	25.320	4.000
20.02.1922	32.300	5.000
22.02.1922	64.700	10.000
02.03.1922	32.300	5.000
28.03.1922	131.500	20.000
18.04.1922	33.150	5.000
02.05.1922	32.000	5.000
31.05.1922	26.800	4.000
26.06.1922	42.120	6.000
05.07.1922	35.500	5.000
12.08.1922	35.900	5.000
13.02.1923	14.000	2.000
19.03.1923	19.410	3.000
27.03.1923	68.000	10.000
09.08.1923	7.770	1.000
Toplam	781.570	122.000

Muhtelif yerlerden gelen miktarları gösterir tablo aşağıdadır (Keskin, 1991, 102–104).

Çizelge 10

Gönderilen Merkez	Türk Lirası (adet)	İngiliz Lirası (adet)
24.05.1922 Natal İslam Gençlerine Yardım Cemiyeti'nden	1.169	175
17.07.1922 Natal İslam Gençlerine Yardım Cemiyeti'nden	2.904	400
Antalya yolu ile Ankara'ya gelen	6.386	-
Londra'dan Nihat Reşat Bey vasıtası ile	619	-
Nihat Reşat Bey Vasıtası ile	2.091	-
Raunyun Müslüman Cemiyeti'nden	12.987	-
Ranfute'den gelen çek içeriği	24.300	2.000
19.12.1922 tarihli makbuz içeriği	3.800	-
Raunyun Müslüman Cemiyeti'nden Nihat Reşat Bey vasıtası ile	1.252	-
Bank-ı Osmanî vasıtası ile	3.075	-
Fr. Hindistan'ından	65.066	-
Londra'dan Dr. Ensari tarafından 4000 İngiliz Lirasına eşdeğer olarak	35.570	-

Kudüs'ten Hacı Faik Bey tarafından	27	-
Paris temsilcisi Ferit Bey'in gönderdiği	191	-
Paris temsilcisi Ferit Bey'in gönderdiği	5.284	-
Kudüs'ten Şeyh Mahmut Davudi'nin gönderdiği	800	112
Londra'da Durban Cemiyeti'nden	1.400	-
08.05.1923 tarihli makbuz	873	115
Saint Lui Cemaat-i İslamiyesinden	5.811	-
Ağaoğlu Ahmet vasıtası ile	731	-
Durban Cemiyeti'nden	2.475	300
Osmanlı Bankası Londra Şubesi'nden	1.242	150
Durban Cemiyeti'nden 26.04 1923 tarihli	1.400	-
Durban Cemiyeti'nden	2.475	-
Fr. Hindistan'ın Kasılkıl İslam hanımları tarafından	650	-
12.02.1923 tarihli Dr. Ensari tarafından	35.560	-
12.08 1922 tarihli makbuz	35.900	5.000
Toplam	254.038	8.252

Görüldüğü gibi Hint Hilafet Komitesi'nden 781.570 Türk Lirası, 122.000 İngiliz Lirası; muhtelif yerlerden de 254.038 Türk Lirası, 8.252 İngiliz Lirası olmak üzere toplam; 1.035.608 Türk Lirası, 130.250 İngiliz Lirası yardım toplanmıştır (Keskin, 1991, 105). Mustafa Kemal Paşa'nın ismine toplam 2.143.523 rupiye gönderilmiştir. 15 rupiye 1 İngiliz lirası olduğuna göre bu meblağ 1 milyon Osmanlı lirası etmektedir. Hindistan Müslümanları tarafından gönderilen bu miktarı ve gayreti takdir ederek Mustafa Kemal Paşa tarafından Hindistan Müslümanlarına mektup gönderilmiştir. Mektupta Mustafa Kemal, Hindistan Müslümanlarına, Türk kardeşlerine karşı gösterdikleri hissiyat ve yardımlarından dolayı teşekkür etmektedir (Tevhid-i Efkâr; 11.08.1922, s.3447). Bununla birlikte konuyu ele alan bazı kaynaklarda gönderilen para miktarı hakkında değişik görüşler bulunmaktadır. Hint Müslümanlarının yardımı olarak Ankara'ya ulaştırılan paranın miktarı Alptekin Müderrisoğlu tarafından 125.000 İngiliz Lirası olarak kabul edilmektedir. Ancak Hint Müslümanlarının bağışının daha fazla olduğu ve Türkiye'ye gelinceye kadar kayıplara uğradığı belirtilmektedir. Dolayısıyla bunu tespiti imkân olmadığı kanaatine varılmaktadır (Müderrisoğlu, 1988, 654). Yine başka bir kaynakta bu miktarın 500–600 bin lira tutarında olduğundan bahisle paranın harcanmayan kısmı ile de milli bir banka kurma düşüncesi belirmiş ve İş Bankası kurulduğu belirtilmektedir (Kocabay, www.acikarsiv.ankara.edu.tr, 64) Aynı ifade yani 500–600 bin lira arasında bulunan miktar, Hasan Rıza Soyak tarafından da dile getirilmektedir (Soyak, 2005, 244). Zikredilen miktar her ne olursa olsun Hindistan Müslümanlarının dine olan bağlılıklarının ve göstermiş oldukları yardımlaşmanın önemi buradan anlaşılmaktadır.

Atatürk Hintli Müslümanlara kendi el yazısı ile bir de teşekkür mektubu yollamıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi ve Başkumandan sıfatıyla Hindistan Müslümanlarından gelen yardım için parayı gönderen Hindistan Merkez-i Hilafet Reisi Seyyid Chotani'ye 9.11.1338 tarihli teşekkür mektubunda bu paranın milletin işleri için kullanılacağını dile getirmiştir (Ünal ve Gönültaş, 1995, 11). Mustafa Kemal'in cevabi mektubu:

“Hindistan Merkezi Hilafet Komitesi reisi Muhibb-i Hâlisim Seyyid Chotani Hazretlerine

9.11.1338

Hiçbir hak ve ahde istinat etmeksizin memleketimizin en kıymetli parçasını işgal eyleyen ve Anadolu’yu istila ederek istiklal davamızı mahkûm-ı akamet eylemeye çalışan yunan ordusu aleyhine ihraz ettiğimiz büyük zaferi tes’iden 17 Eylül’de taraf-ı âlilerinden irad buyrulan nutkun sureti muhareresini ancak bugünlerde mütalaa edebildim. Bizim bu büyük zaferimizin tevlit edeceği netayic-i azime yalnız Türkiye’nin mukadderatı üzerine müessir olmakla kalmayacak, aynı zamanda bütün zulümdîde milletleri, kendi hayat ve istiklallerini tehdit ve tazyik eyleyen zalimler aleyhine hareket için teşci eyleyecektir. Filhakika kemali azim ve ısrar ile idame ve müdafaa edilen istiklal, hak ve hürriyet davalarının muvaffakiyetini külliyyen men edecek hiçbir kuvvet mutasavver değildir. Zat-ı âlileri ve rüfeka-yı mesailerini gibi fedakâr ve sahib-i azim zevat tarafından sevk ve idare edilen Hindistan davasının da pek uzak olmayan bir zamanda muvaffakiyet-i kâmile tetevvüç edeceğinden tamamen ümitvar bulunuyoruz. Ve bunun için dua ediyoruz. Tarafımızdan ihraz olunan zaferde Hindistan için de mühim bir hisse-i şeref vardır. Bilhassa hikmet-i âlileriyle temin buyrulan muavenet-i maddiye ve iane paraları Türkiye davasının tahakkuku yolunda pek ziyade işimize yaramıştır. Bundan sonra dahi devam edecek müzaherat-ı maneviyeniz sureti nihaiyede akd olan sulhumuzun tesriine ve amal-i milliyemizin tamamen istihsaline yardım edecektir.

Bilhassa ordumuzun bimisal kahramanlığı ile yunanlılardan kurtarılan yüz bin kilometre murabba arazide sakin milyonlarca ahali elbisesiz, me’vasız ve erzaksız bir halde yaklaşan kışın tesiratına maruz bulunmaktadırlar. Yunanlıların gayr-i kabil-i tasavvur vahşetleri tahripkârlığı yüzünden bu vaziyete düşen Türkiye Müslümanları, Hindistan’daki din kardeşlerinin vasi surette muavenetlerine muhtaçtırlar. Türkiye halkı hakkında daima yüksek bir alaka ile hareket eden ve her fırsatta samimi teveccühatını izhar eyleyen bütün Hintli kardeşlerimize hürmetkâr selamlarımızı ve tahiyatımızı arza

tavassut-ı âlilerini rica eder ve zat-ı âlilerine ihtiramat-ı kalbiyemi arz eylerim efendim.

TBMM Reisi Başkumandan Gazi Mustafa Kemal” (Saray, 1995, 221).

Mustafa Kemal ve Chotani arasında başka mektuplaşmalar da olmuştur. Mesela Temmuz 1922’de Hindistan Merkezi Hilafet Komitesi Başkanı olarak Chotani, Bombay’dan Mustafa Kemal’e gönderdiği mektupta şöyle dedi: ‘İslam’ın kutsal toprakları, her ne pahasına olursa olsun gayrimüslimlerin denetim ve müdahalesinden mutlak surette serbest kalmalıdır. Hindistan Müslümanları, hilafet meselesine dair haklı dini taleplerini gerçekleştirenceye kadar her ne pahasına olursa olsun giriştikleri mücadeleden vazgeçmemeye karar vermişlerdir.’ Aynı ayda Paris temsilcisi Ferit Bey, Mustafa Kemal’in Hint Hilafet Komitesi Başkanı Chotani’ye teşekkür eden bir telgrafını Hindistan’a ulaştırdı. Mustafa Kemal, mektubunda Yunanlıların Karadeniz limanlarını bombalamasını protesto eden Hint Müslümanlarına teşekkür ediyordu (Sarıhan, 1996, 513–533). Eylül 1922’de Chotani’nin Ankara’nın Paris temsilcisi Ferit Bey’e çektiği telde de bütün Hindistan’ın özellikle Müslümanların büyük zaferden dolayı kutlamalarını bildirdi. Ve 8 Eylül Cuma günü bütün Hindistan’da Yunan ordusunun tamamen kovulması için dua edileceğini haber verdi (Sarıhan, 1996, 633).

Bahsedilen tüm maddi yardımların yanı sıra yakın geçmişe kadar Hindistan Müslümanları olarak adlandırılan ve günümüzde Pakistan, Bangladeş, Hindistan sınırları içinde yaşayan adı geçen Müslümanlar manevi desteklerini de Türk milletinden esirgememişlerdir. Bu manevi desteğin örnekleri bildiriler ve protestolar ile verilmiştir. Türkiye’yi İtilâf Devletlerinin savaşa sürdüğünü iddia edecekler ve Türklerin savaş öncesi statükosunun korunmasını isteyeceklerdir. Dolayısıyla Hindistan Müslümanlarına göre Yunanlı vasıtasıyla Türklere haçlı seferi açan İngiltere, dünyadaki en intikamcı ve kan dökücü ruhları tatmin edecek bir yola girmemelidir. Zira Hindistan Müslümanları, “Türkler için kalplerimiz kan ağlıyor. İngiltere savaş sırasında bize vaat ettiklerini şimdi gerçekleştirmelidir. Londra, Türk meselesinin bir İslâm meselesi olduğunu hiç bir zaman unutmamalıdır. Padişahları halifedir. Yüzyıllardır İslâm’ın gururu onların elindeydi, bu şeref

için şehit verdiler. Şimdi de Anadolu'da yaşlı-genç, kadın-erkek demeden aynı mücadeleye hazırlanmaktadırlar." diye haykırıyorlardı. Ayrıca Türklerle yapılacak barış tatminkâr olmazsa İngiltere'nin Müslüman tebaasından sadakat beklememesi gerektiği ve esasen bu tebaanın hilâfet için, Türklük için silahlı mücadele de dâhil ellerinden geleni yapacaklarını açıklıyorlardı. Buna ek olarak, Batılıların son aylarda giriştikleri bütün hareketler de, haçlı faaliyetleri olarak niteleniyordu (Cöhçe, www.atam.gov.tr).

Son derece üzüntülü ve öfkeli olan Müslümanlar Sevr Antlaşmasının iptal edilmesi ve Yunanlıların İzmir ve diğer vatan topraklarından atılmasını istiyorlardı. Bu sıralarda Mustafa Kemal komutasındaki kuvvetler Anadolu'da Yunanlılarla çarpışmaktaydı. Ve Hintli Müslümanlar Türk Kurtuluş Savaşı'nı tam olarak destekliyorlardı (Asrar, www.ekitap.kulturturizm.gov.tr). Peşaver'den Askot'a kadar tüm İslam toplumu öfke içindeydi. Çünkü İslam'ın son bağımsız gücü olan Türkiye'ye umut bağlamışlardı. En kutsal İslam Kurumu olan halifelik, dünyanın dört bir yanında sömürge hayatı yaşayan Müslümanlar için bir ilham kaynağıydı. Ağa Han, Seyyid Emir Ali, Abdülbari, Yusuf Ali, Şeyh Kıdvayi ve İspahani gibi Hint Müslüman önderleri Türk tezini güçlü bir şekilde savunuyorlardı (Sonyel, 1995, 183, 184). Türkler üzerinde büyük oyunlar dönüyor, galipler zaferin nimetlerini nasıl paylaşacaklarını düşünüyorlardı. Bu paylaşımın hesabı Paris'te toplanan Barış Konseyi'nde ele alındı. Onlar Konseyi şeklinde başlayan toplantı kısa sürede Dörtler Konseyi'ne (İngiltere, Fransa, İtalya, ABD) dönüştü. Ocak 1919'da Paris'te başlayan barış görüşmelerinin yankıları çeşitli ülkelerin basınında yer aldı (Aybars, 1988, 603). Bahsettiğimiz Türk tezi savunusunun basına yansıyan bir örneğini 19 Mayıs 1919 tarihli İstiklal Harbi gazetesinde görmekteyiz. Paris'teki yüksek konsey toplantısına katılan Hindistan Müslümanlarının temsilcilerinden Ağa Han şunları söylemiştir: 'Hindistan'da sınır memleketler de nazara alınırsa, 75 milyon Müslüman bulunmaktadır. Türkiye hakkındaki hislerine Müslüman olmayan Hintliler de iştirak etmektedirler. Türkiye'nin mağlubiyeti, bilhassa Hindistan imparatorluğunun gayretleri sayesinde mümkün olmuştur. Hintliler savaşa adalet prensipleri uğrunda katıldıklarına inanmışlardır. Bunun için de inanıyoruz ki, Türk ırkının memleketi olan Anadolu, İstanbul ve Trakya dâhil Türklerin elinde kalmalıdır. İslam'ın

menfaatleri ile kendi menfaatleri bağılı bulunan İngiltere ile Fransa'ya hitap ediyoruz. Başkan Wilson'a hitap ederek 14 noktasını hatırlatıyoruz. Uğrunda harp ettiğimiz prensiplerin burada da tatbik edilmesini istiyoruz.' Ağa Han halifenin de durumuna temasla demiştir ki: 'Mezopotamya'da ve Filistin'de bütün gün Türklerle savaşan Hintli askerler akşam namazında halife için dua ediyorlardı. Hiç kimse Almanların elinden Berlin'in alınmasını teklif etmedi. Avusturyalıların elinden de Viyana'nın alınmasını istemedi. Padişahın elinden başkenti ne diye alınsın?'

Ağa Han'dan sonra söz alan Ahmet Han da Hindistan Müslümanlarının savaşta oynadıkları role temas ederek şunları ilave etmiştir: 'İstanbul'un artık Türk olmayacağını ve Anadolu'nun da Fransa, İtalya ve Yunanistan arasında paylaşılacağını, Mezopotamya, Suriye ve Filistin'in de Müslüman olmayan hükümetlerin idaresine terk edileceğini öğreniyoruz. 1918 yılının Ocak ayında Lloyd George, başkentini ve Anadolu'daki Türk topraklarını Türkiye'nin elinden almak için savaşılmadığı hususunda teminat vermiştir. Yalnız hilafetin değil Türk ırkının da istikbali mevzubahistir. Konferans milliyetler prensibini Türkiye'de de tatbik etmelidir.' Ahmet Han konuşması sonunda Hindistan Müslümanlarının bu taleplerinin nazara alınmasını istemiş ve Hindistan'ın İngiliz devleti ile münasebetlerinin verilecek cevaplara göre ayarlanacağını da söylemiştir. Ahmet Han, bütün Müslüman dünyasının verilecek bu cevaba göre durumunu ayarlayacağını da belirtmiştir. Bikaner mihracesi de, İngiliz ordusundaki Hintli Müslüman askerlerin bir taraftan halife için dua ettiklerini fakat diğer taraftan da Osmanlı imparatorluğunu yendiklerini söylemiş ve Türklerin İstanbul'dan çıkarılması ve Anadolu'nun paylaşılması hususundaki planlardan süratle vazgeçilmesini ısrarla istemişti. Daha sonra konuşan Lord Sinha da Osmanlı ordularının Hindistan'da toplanan askerlerin yardımı ile ancak yenilebildiğinden bahsederek Anadolu'nun paylaşılmasına dair haberlerin Hindistan'da büyük heyecan yarattığını söylemiştir. İngiliz hükümetinde Hindistan nazırı olarak bulunan Montagu 'Bu mesele dünya barışı için büyük bir tehlike teşkil etmektedir.' diye söze başlamış ve ilave etmiştir: 'Taşkent'te Bolşeviklerin eline esir düşen ve sonra kurtularak Paris'e dönen bir Amerikalı ile geçenlerde konuştum. Mütarekeden beri Müslümanların müttefiklere karşı

davranışları ona tesir etmiş, bunlar arasındaki kanaat şu merkezdedir ki, konferans İslam'a cephe almaktadır. Son zamanlarda Mısır'da ve Afganistan'da cereyan eden olayları hatırlatmama lüzum yok. Pencap'ta Bolşevikler tarafından tahrik edilen Hintli bozguncular halkı isyana tahrik etmektedirler. Bütün bunlara sebep, İstanbul'un akıbeti etrafında duyulan haberler, Ayasofya'nın artık cami olmayacağı ve tekrar Hıristiyan âlemine terk edileceği, İtalyan ve Yunan askerlerinin Anadolu'ya çıkarmalar yapmalarıdır. Cihan harbinin sonunda İslam'a karşı bir harp haline geldiği kanaati vardır. Bu durumun devam ettirilmesi çok tehlikelidir.' Bundan sonra Hintli delegeler ile Montagu konferans salonundan çekilip gitmişlerdir. Lloyd George bu defa şu şekilde konuşmuştur: 'Şu neticeye varıyorum ki Türkiye'yi parçalamak imkânsızdır. İslam dünyasında büyük karışıklıklara yol açarız. Bu tehlike de sadece İngiltere'yi tehdit etmez.' (İstiklal Harbi Gazetesi, 19 Mayıs, 1919). Bunların üzerine İngiliz başbakanı yeni bir manda planı sundu. İtalyan temsilcisi bütün Anadolu'nun İtalyan mandasına verilmesini önerdi. Yunanistan'ın işgal edeceği bölge İzmir ve Ayvalık'la sınırlandı (Sarıhan, 1993, 258). Mayıs 1919'da İngiliz Genelkurmay Başkanı Mareşal Wilson bir rapor yayınlamıştır. Şöyle demektedir: 'İngiltere'ye bağlı İslam ülkeleri halkı, Türkiye'ye karşı iyi duygular besliyor. Bu kışkırtıcılar için verimli bir ortam hazırlıyor. İngiltere'nin İslam aleyhtarı bir siyaset izlemesi çığırılıktır. Türkiye'ye yardımda bulunalım. İslam aleyhtarı siyasetimiz yüzünden bize dost olması gereken Hindistan, Mısır ve Suriye'de çok sayıda asker bulundurmaya zorunda kalıyoruz.' (Sarıhan, 1993, 227). Böylelikle Hindistan Müslümanları faktörünü İngilizler göz önüne almak zorunda kalmışlardı. Bununla birlikte İngiliz politikacıları kendilerine 'Osmanlı politikamızı Hindistan Müslümanlarının isteklerine göre mi tayin edeceğiz.' sorusunu sormaktan kendilerini alamamışlardır (Özcan, 1997, 253).

Hindistan Müslümanları tarafından İngiltere hükümetine takdim edilen muhtıra Daily Telegraph gazetesinin 21 Ocak 1919 tarihli nüshasında yayınlanmıştı. İngiltere Dış İşlerine sunulan bir örneği de Başbakanlığa verilen muhtıra örneğinin özeti şu şekildedir:

'Dış İşleri Bakanının yüksek huzurlarına;

Efendim,

- 1- Kral hazretlerinin Müslüman uyrukları olan bizler, gazetelerin son zamanlarda İstanbul'un geleceğine dair çeşitli resmi olmayan merkezlerden yayınladıkları düşünceleri büyük bir dikkat ve endişe ile okuduk. Bu fikirler, İstanbul'da Türklerin çok üstün bir unsur olmalarına rağmen, İstanbul'u şimdiki sahiplerinden alıp, bir Hıristiyan millet veya devletine vermek veya milletlerarası kontrol altına koymak gayesini hedef seçmektedirler. Böyle bir hareket tarzı, yalnız Hindistan Müslümanları arasında değil, bütün dünya Müslümanları arasında büyük bir hoşnutsuzluk doğuracaktır.
- 2- Dört yüzyıldan beri İstanbul pek çok değişmiştir ve bugün her yönden bir Müslüman şehri olmuştur. Her tarafı Müslüman müesseseleriyle ve İslam dinine ait abidelerle doludur. Ahalisinin çoğunluğu ırk itibarıyla Türk ve din itibarıyla Müslüman'dır. Bu yönler Avam Kamarasında açık bir dille itiraf edilmiştir.
- 3- İngiltere başvekilinin, Türk milletinin Türklerle meskûn arazideki hâkimiyetine zerre kadar hâlel gelmeyeceği ve İstanbul'un Türk başkenti kalacağı hakkında kısa bir zaman önce kati şekilde söylediği sözler, Hindistan'da ve diğer taraflarda bulunan Müslümanlar üzerinde oldukça tatmin edici tesirler bırakmıştı. Biz şurasına eminiz ki, bu unutulmayan açıklamanın esasında zerre kadar sapma olması durumunda tehlikeli bir hoşnutsuzluk doğacaktır.

İngiliz İmparatorluğunu savunmak için kanını döken veya ellerindeki araçlarla yardımda bulunan Müslümanlar, bağımsızlık ve milli birlik esasının diğer Avrupa milletleri hakkında olduğu gibi, Türkiye hakkında da uygulanışını kontrol etmeye yetkili görürler. Başka bir yolda bir hareket tarzı seçilecek olursa, Müslümanlar arasında şu esef verici düşünce doğacaktır ki, İslam dünyasının büyük bir kısmının müttefiklere katılmasını ve onlarla işbirliğini davet edici olan yüksek emeller ve büyük prensipler sırf Müslüman olduğu için Türkiye hakkında tatbik yeri bulmamıştır. Bununla beraber biz şurasına

inanmaktayız ki, batıl bir dini ve ırki düşmanlık yüzünden Müslüman milletlerin itilaf devletlerinin iyi niyeti hakkındaki güvenini sarsmasına yer bırakmayacak ve bütün önemli dünya meseleleri hakkaniyet, eşitlik kaidesine ve İngiltere başvekili ve Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı tarafından ilan edilen bağımsızlık ve milli birlik esasına dayanılarak çözümlenecektir.

- 4- Asya'da asıl Suriye'nin kuzey sınırında Adalar denizine, Karadeniz'e ve Azerbaycan'a kadar varan arazide mevcut 19–20 milyon Müslüman, bazı mıntikalarda kâmilen ve bazı mıntikalarda çoğunluk itibariyle ırk olarak Türk, dinen Müslüman'dır. Trakya'da da aynı şartlar mevcuttur. Burada da ahali çoğunluk itibariyle Türk'tür. Bütün bu arazinin başkenti olan İstanbul şehriyle beraber, başvekilin açıklaması gereğince Türklerin elinde bırakılmasını tam bir saygı ile istirham ederiz. Şurasını da istirham ederiz ki, her milletin kendi kendini idare etmesi ve kendi mukadderatına hâkim olması müttefik devletler tarafından ısrarlı bir biçimde ilan edilen ve milliyete dayanan Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında eşit biçimde tatbik imkânı bulsun. Biz Türk milleti için yeni bir durum istemiyoruz. Bizim isteğimiz, Türk milletinin sahip olduğu ve oturmakta bulunduğu araziye eskisi gibi hâkim kalmasından ibarettir.
- 5- Türkiye'nin diğer vilayetleri hakkında şimdilik hiçbir fikir açıklamak arzusunda değiliz. Yalnız şurasını isteriz ki, ermeni meselesi ne şekilde çözümlenirse çözümlensin, bu taraflarda oturmakta bulunan Müslüman ahalinin hakları göz önüne alınsın ve kendileri takibattan korunsun. Doğu Avrupa'da cereyan eden haller ispat etmiştir ki, az bir derecede ileri topluluklar için ortaya çıkan ırki çekişmeler her iki taraftan barbarlıklar yapılmasına sebep olmaktadır. Dili daha çabuk olan taraf ortaya atılarak masumiyetini iddia eder ve diğer tarafın tahrikle zulümler yaptığını söyler. Ermeni meselesi çözümlenirken sayıca çok fazla olan Müslüman ahalinin hukukunun, gayrimüslimlerin hukuku derecesinde ehemmiyetle telakki olunacağına itimadımız vardır.'

Bu muhtıradaki amacın, Türkiye'nin geleceği hakkında İngiltere devletinin şimdiden dikkatini çekmek olduğunu görmekteyiz. İngiltere'ye takdim edilen bu beş maddelik muhtıra o zaman İngiltere kralının müşavirlerinden olan Seyyit Emir Ali tarafından kaleme alınmıştır. Bu muhtıra İngiltere ve dünya kamuoyunda Türkler ve Hindistan Müslümanları arasındaki hissiyatı göstermeye yönelik en önemli kanıttır (Keskin, 1991, 52–55). 22 Mart 1919 tarihli Daily Telegraph gazetesinde İngiltere'de bulunan Hintli Müslüman liderlerinin İngiltere Dış İşleri Bakanlığına sundukları ikinci bir muhtırada, daha önceki muhtırada yer almayan hususlara değinilmektedir. Bu hususları şu şekilde özetlemek mümkündür:

- 1- 'Paris Barış Konferansı'nda açıklanan isteklerden daha önce haberdar olmadığımız için adı geçen kısımların müttefik devletlerin ve ortaklarından birinin himayesinde olarak muhtar hükümetler şekline döndürüleceğini şimdi öğrenmiş bulunuyoruz. İslam dünyasına ait önemli meseleler hakkında İngiltere'nin İslam uyruğunun düşüncelerini barış konferansına bildirmek üzere konferansta İslam temsilcileri olmadığından düşüncelerimizi İngiliz hükümetine, müttefik devletlere ve ortaklarına bildirmek için meşru usule uygun bir tarzda müracaatla düşüncelerimizi bu muhtıra ile arz etmeye cesaret ediyoruz.
- 2- Yeni barışın, şimdiye kadar Asya'daki karışıklıktan ve kötü idareden, ekonomik ve siyasi istila maksadıyla yararlanmış olan iki imparatorluğa benzemeyecek batı ve orta Asya'da barış ilerlemesini devamlı olarak sağlayacağını ümit ederiz.
- 3- Türkiye'nin işgal edilen vilayetlerinde ve Ermenistan'da bir birleşmiş milletler koruması altında bağımsız idareler teşkili tasavvurunu iyi karşılarız. Ancak, bunların Türkiye'den tamamen ayrılmasına şiddetli karşıyız. Bu konudaki düşüncelerimiz duygulara dayalı değildir. Ameli ve siyasi bakış açılarına dayanmaktadır. Bu sebeplerin İngiliz hükümeti ile müttefik devletler ve ortaklarının dikkatlerini çekmeye cidden şayan olduğuna zannederiz: yalnız Hindistan Müslüman ahali değil, Afganlılar da, hudut kabilelerindeki, bunlar Hint ordusunda İslam unsurun esasını teşkil etmektedir. Türkiye'nin taksimi aleyhinde,

Türkiye'nin nüfuz ve itibarının korunması lehinde pek derin duygular olduğunun delilleri gittikçe artıyor.

- 4- Geleceği söz konusu olan vilayetler Türkiye'den kati biçimde ayrıldığı durumda bunun bir adaletsizlik doğuracağından korkarız.
- 5- Herhalde teşkili tasavvur edilen bu yeni muhtar hükümetlerin Osmanlı hükümdarının halife sıfatıyla mevcut manevi hâkimiyetinden ayrılmaması lüzumunu kesinlikle iddia ederiz. Bu maruzatımız, önce batı Asya'nın barış ilerlemeleri hakkındaki arzumuz, ikinci olarak krallık hükümetinin İngiliz imparatorluğunun genel nüfusunun dörtte birini teşkil eden Müslümanların meşru hayatını ve emellerini imkân dairesinde uygulamaya gayret etmesi gerektiği hakkındaki kanaatimize dayanmaktadır.
- 6- Yüce şeriat gereğince yeni bir hükümdarın halife tarafından tayini, onun mevkinin tebaasının nazarında meşru ve aleyhinde meydana gelecek her türlü kıyama gayri meşru kılar. Ve İslam dünyasında ona bir manevi nüfuz verir ve onu ele geçirilmesi mümkün olmayan bir mevkiye yükseltir. İşte bu sebeptendir ki, Hindistan'ın Müslüman hükümdarları kendilerini batının Sünnilerinden ayırmış olan şia imparatorluğunun ortaya çıkmasından önce halifeye müracaatla, onun tarafından tayin olunurlardı. Binaenaleyh, bizim fikrimizce barış konferansı İslam hükümdarına yani halifeye yeni teşkil olunacak muhtar hükümetler reislerinin tahta geçmelerine usulen onları nasp etmek yetkisini verirse, yalnız Müslümanların duygularına riayet etmiş olacak değildir. Ayrıca bu memleketlerin ahali arasında barış ve sakinliğin korunması, barışın gelişmesi için teminat da olacaktır. Aksi durum, bu yeni hükümetlerin Osmanlı devletinden hem cismani hem de ruhani açıdan ayrılması demek olacaktır. Ve bu da fikrimizce sonu gelmez bir karışıklığı çıkaracaktır.
- 7- Filistin'de bir Musevi hükümetinin teşkil konusunda şunu açıklamak isteriz ki, barış konferansı Filistin'i bir muhtar hükümet haline dönüştürmek istiyorsa, bu hükümet her ne şekilde olursa olsun, Müslüman olmayan bir hükümdarın idaresi altına konulduğu durumda bütün İslam dünyası buna öfke duyacaktır. Kudüs'e saygı, İslam dini gelenekleri ile ortak olduktan başka, 14 yüzyıldan beri memleket İslam

dinine ait eserler ve hatıralar ile dolmuştur. Bu memleketi bir Musevi hükümeti haline getirmek veya bir Musevi hükümdarının idaresi altına koymak İslam duygularına çok acılar verecektir. Her şeyden önce, Filistin ahalisinin yedide biri Musevi'dir. Musevilerin Müslüman hükümdarların idaresi altında Müslüman vatandaşlarıyla çok dostane bir şekilde yaşayabildikleri ve hatta şimdi bile birçok Avrupa devletleri tarafından kendilerinde verilen müstesna iznin aynısına Müslüman hükümetlerinin de mazhar oldukları tarihle sabittir.

- 8- Özet olarak, yeni Ermenistan hükümetinin şekli tayin edildiği zaman, adı geçen hükümet dâhilinde oturan ve birçok yerlerde yoğun kitleler halinde çoğunluğu teşkil eden Müslüman ahalinin haklarının, çıkarlarının, dini müesseseleri ile ibadet yerlerinin korumuş olması ve her türlü baskıdan koruma altına alınarak bütün mülki haklar ve ayrıcalıklarda Müslüman olmayan ahali ile eşit tutulması gerektiği kraliyet hükümeti ve barış konferansına bir daha arz ve açıklanmıştır.'

Yukarıda yer alan ikinci muhtıradan da anlaşılacağı gibi Hindistan Müslümanlarının Türkiye'ye karşı aldıkları ve takip ettikleri durum akıl ve mantığa değil, derin dini inançlara ve ateşli duygulara dayanmaktadır. Onlar Türkiye'nin savaşa katılmasını doğuran halleri ve zor şartları göz önüne almamaktadırlar. Hindistan Müslümanları en zor şartlarda bile kendisine sadık kaldıkları İngiltere'den ümit etmekte ve beklemektedirler. Ümit ettikleri ve bekledikleri şey ise esas olarak hilafet meselesinin çözümünü Müslümanlara bırakması ve mübarek makamlar üstündeki hakkın bütün İslam topluluğunca tanınan bir halifeye ait olduğunu tasdik ve teslim etmesidir (Keskin, 1991, 56–58). Hint Müslümanlarının Türkiye lehine İngiliz hükümetine ve Barış Konferansı'na yaptıkları müdahaleler bazı gazetelerde eleştiriye sebep olmuştur. 9 Eylül 1919 tarihli Times'ta Hindistan'dan Türk bağımsızlığı için sundukları muhtıra yer almıştı. 11 Eylül tarihli gazetede, Türk gazetelerine dayanarak, Türkiye'de çeşitli hastalıkların yaygın olduğu, köy ve kazalarıyla 1.100.000 nüfusu olan İstanbul'da 40.000 kişinin hastalığa yakalandığı bildiriliyordu. Verem, tifo ve koleranın yaygınlığına dikkat çekiliyordu. Ekonomik sefaletin her çeşit ahlak çöküşüne yol açtığı ve Ağa Han gibi seçkin kişilerin, İngiliz Başbakanına dilekçe vererek, İstanbul'un

seçkin bir İslam merkezi olduğunu nasıl savunduğunu soruyor: 'İstanbul'un Türk egemenliğinde kalması için birçok sebep vardır. Fakat İstanbul'un İslam'ın merkezi olduğunu ileri sürmek oldukça gülünçtür.' dedikten sonra, 'Hindistan Muhipler Cemiyeti Türkiye'ye böyle politik yardımlar yapacağına tıbbi yardım yapsa daha iyi olur' ifadesiyle Hint Müslümanlarının iddialarını gereksiz buluyordu (Aybars, 1988, 613, 614).

Türk Kurtuluş Savaşı'nın en umutsuz anlarının yaşandığı 1921 yılında Yunanlılar Ankara yakınlarına kadar gelmişlerdi. Yunanlıların bu saldırıları karşısında Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin bazıları başkentin Kayseri'ye hatta Sivas'a nakledilmesini isterken Mustafa Kemal, bütün İslam dünyasını ayağa kaldıran bir beyanname kaleme aldı. "Bütün İslam yüreklerinin bir kalp halinde çarpması için kendisini perişan eden Türk milletine muzahir olsun" çağrısını içeren bu beyannamenin ardından ikinci beyannamede şu satır yer oluyordu. "İslam'ın her tarafta düçar-i hezimet olan sancakları Anadolu'da toplanmıştır." Bu beyannameyi Kurban Bayramı namazı için 250 bin kişinin toplandığı Lahor'daki tarihî Badşahi Camiinde okuyan büyük şair ve filozof Dr. Muhammed İkbâl uzun bir konuşma yaptı ve şöyle dedi: "Dua edelim kardeşler, o bayrak o burçlardan kıyamete kadar düşmesin. İslâm'ın güneşi kararmasın. Allah, Müslümanları Hıristiyanlara karşı savunan Büyük Lider Mustafa Kemal'e yardım etsin. İslâm'ın son askerlerini muzaffer kılsın." İkbâl'in bu çok ünlü konuşmasından sonradır ki, Hint yarımadası Müslümanları Türk kardeşlerine büyük bir maddî destek sağladılar (Asrar, www.ekitap.kulturturizm.gov.tr). Ayrıca İkbâl'in Müslüman Hintli mücahitler adıyla yazdığı şiirleri, Hindistan'daki Müslümanların hareketlenerek İngiliz sömürüsüne başkaldırmalarında ve Pakistan'ın kuruluşunda büyük tesiri olmuştu. Bu yönüyle İkbâl M. Akif Ersoy'a da benzetilmiştir (www.wikipedia.org/wiki/Muhammed_Ikbal). Bu, bahsettiğimiz gibi Türk Millî Mücadele liderleri ile Hint Müslümanları arasındaki ilk temas değildi. Bu dönemde Ankara hükümeti ile Hint Müslümanları arasında pek çok mektuplaşmanın olduğunu görüyoruz. Örneğin, Mustafa Kemal, Mevlana Muhammed Ali Cevher'e yazdığı bir mektupta İngiltere'nin Türk Kurtuluş mücadelesini ana karnında boğmak amacıyla muhtemelen Hindistan'dan askerî birlikler gönderebileceğini belirtiyor ve bu girişimi engellemesini

istiyordu. Muhammed Ali ise cevabında şöyle diyordu: "Gerekirse, Hint Ordusu'ndaki Müslümanlar toplu halde isyan edecektir. Bir defa, herhangi bir Hintli Müslüman, bir Türk'e silah çekme gafletinde bulunmayacaktır." Velhasıl, Hintli Müslümanlar, Türk kardeşleri için kan ağlıyordu. Hindistan'ın her köşesinde şu haykırış duyulabiliyordu: "İslam tıpkı bir duvar gibidir. Herhangi bir tuğlasını yerinden oynatırsanız, bütün duvar çöker. Mustafa Kemal'i destekleyin." (Asrar, www.ekitap.kulturturizm.gov.tr). İrtibatı sağlayıcı başka mektuplaşmalar da olmuştur. Onlardan biri de Mart 1922'de Mevlana Muhammed Ali tarafından Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'daki temsilcisi Esat Fuat Tugay'a gönderdiği mektuptur. Bu mektupta Mevlana Muhammed Ali şöyle demektedir: 'Mustafa Kemal Paşa mucize yarattı. Hint halkı tarafından Mustafa Kemal Paşa'nın ne kadar sevildiğini bilemezsiniz. Türk milleti bir defa daha kendisine yöneltilen onur kırıcı saldırının öcünü aldı. Ankara'nın yunanlılara ne biçim bir sulh teklifi yapacağını merakla bekliyoruz.' Yine Mart 1922'de Mevlana Muhammed Ali'nin sekreteri Hasan Mahmut Hayat, Esat Bey'e bir mektup göndererek; 'Hint Müslümanları bilhassa fakirler ve orta sınıf Ankara'ya para yardımı yapmak için birbirleriyle yarışa girdiler. Geçen altı aylık sürede 70.000 sterlin yolladık. Allah'ın inayetiyle yakın zamanda bunun iki katını göndereceğimize inanıyorum. Allah, Mustafa Kemal Paşa'nın ordusuna yardımcı olsun. Böylece hem zafer hem de onu ve İslam'ı düşmanlarından korusun.' (Khan, 1993, 204, 205).

Mayıs 1919'da Hindistan'ın Bombay kentinde Müslümanlar Gandhi'nin de hazır bulunup desteklediği bir toplantı yaptılar. İngiliz yönetimine verdikleri kararlarda Türkiye'nin parçalanmasına karşı çıktılar. Pasif Direnme Konseyi'nin toplantısında konuşan Gandhi 'Bir Müslüman devleti olan Türkiye'nin kutsal yerlerinin korunması için Hinduların Müslümanlara yardım elini uzatıp dostluğunu göstermesi gerekir.' dedi (Sarıhan, 1993, 230–244). Avrupa'da protestolar devam etti. Londra'da Essex Hall'de Hint Müslümanlarının yaptığı bir mitingde, Türkiye'nin parçalanmasına razı olunmayacağı kararı alındı. Ve karar Barış Konferansı'na bildirildi. Haziran ayında Setron'da Müslümanlar bir miting yaparak Türkiye'nin taksimine karşı çıktılar. Münir İsfehani'nin başkanlığı altında yapılan mitinge Abbas Ali, Türkiye'nin Hristiyan devletlerarasında paylaşılmasının büyük haksızlık

olduğunu bildirdi. Miting yöneticisi de Hint Müslümanlarının bunu protesto etmek için birleşmiş olduğunu söyledi (Sarıhan, 1993, 274–322). Times'ta 1 Ağustos 1919'da yayınlanan 'Türkiye'nin Geleceği Hint Müslümanlarının Protestosu' başlıklı yazıda; Ağa Han, Emir Ali, Sir Krishna, Gupta, Lord Headley, Sir Abbas Ali ve Mr. Aftab Ahmet imzalarıyla yayınlanan bildiriye yer verilmiştir. Bildiride iki asırdan beri Hıristiyan komşularının entrikaları yüzünden Osmanlı imparatorluğunun büyük zarar gördüğü, reform yapmak için nefes almadığı belirtiliyordu. 'Dünyada hiç kimse Türk-Müslüman'dan daha toleranslı değildir.' dendiikten sonra, bütün Hint Müslümanlarının Türklere Akdeniz'e çıkışı olmayan bir yer bırakılmasını protesto ettiklerini; Küçük Asya'yı ele geçirenlerin gizli anlaşmaları açıklayıp, bu isteklerinden vazgeçmelerini istiyorlardı (Aybars, 1988, 611). Ekim 1919'da da Ağa Han'ın raporu, İngiliz Hindistan Bakanı Montagu tarafından kabineye sunuldu. Raporda, 'Türkler tarih boyunca yabancı boyunduruğuna boyun eğmediler, Türkiye'nin bölünmesi Hindistan'da sonu gelmez olaylara yol açar. Hintliler için Türkiye meselesi bir ölüm kalım meselesidir.' deniliyordu. Aynı ayda Hindistan genel valisinin bildirdiğine göre Delhi, Burma ve Assam'da halk Türkiye lehine tahrik ediliyordu. Hindistan şehirlerinde Türkiye'nin bağımsızlığı ve bütünlüğü lehinde gösteriler yapılıyordu (Sarıhan, 1994, 161–173).

Hindistan Müslümanlarına göre Osmanlı Devleti'ni İstanbul'dan mahrum etmek, devleti tamamen imha etmektir. İstanbul en güzel camileri, en kıymetli medeniyetleri, en büyük mektepleri, tersaneleri barındırmaktaydı. İstanbul gerek nüfusu, gerek her türlü medeniyeti ile tamamen Türk'tür. Her milletin mağlup dahi olsa milli ve tarihi haklarına tecavüz edilemez. İstanbul'u sahiplerinden alıp Hıristiyan bir millet veya devlete vermek veya uluslar arası bir kontrol altına almak yalnız Hindistan Müslümanları arasında değil, tüm Müslümanlar arasında İngiltere hükümetine arz eylemeye karar vermişlerdir (Tasvir-i Efkâr; 10.03.1919, s.2676). İngiliz dışişleri bakanı Curzon, Atina büyükelçiliğine çektiği telde, Hindistan'da Türkiye'nin lehine yapılan bu gösterilerden duyduğu telaşı dile getirdi. 'Türkiye İstanbul'dan çıkarılırsa doğu dünyasının her yanında kargaşalık çıkacak ve ayaklanma olacak. Hatta İngiltere'nin Hindistan'daki durumu güçleşecek.' dedi (Sarıhan, 1994, 184).

Bu düşüncelerinde haklıydı, çünkü Ocak 1920'de Hindistan'ın Haydarabad şehrinde yapılan hilafet konferansında Hindistan Müslümanları halifeye bağlılıklarını bir kez daha bildirmişlerdi (Vakit, 16 Ocak 1920, s.789).

Savaş devam ederken İngiliz hükümeti Hindistan Müslümanlarının desteğini sağlayabilmek için pazarlıkları daima saklı tutmuş, aksine Türklere adil davranılacağı hususunda nice teminatlarda bulunmuştu. Mesela başbakan Lloyd George 5 Ocak 1918'de mecliste yaptığı konuşmada Türklerle İstanbul'u, Anadolu'yu ve Trakya'yı onlardan ayırmak için savaşta olmadıklarını söylemiştir. Ancak Mondros Mütarekesi'nden sonra gelişen olaylar bu tarz teminatların aslında pek kıymeti olmadığını ortaya koymuştur (Özcan, 1997, 235238). Lloyd George, savaşın karanlık günlerinde İngiliz imparatorluğundaki Müslümanların bağlılık ve işbirliğini sağlamak amacıyla bu sözü vermişti. Şimdi bunu yerine getirmek istemiyordu. Oysa İngilizlerin yanında çarpışan Müslüman askerleri İngiltere'ye Irak ve Filistin savaşlarını kazandırmışlardı. Bununla birlikte İngiliz devlet adamları arasında Türk tezine ve Hindistan'daki halifelik akımına bir dereceye kadar sempati besleyen Hindistan Bakanı ve Musevi asıllı Edwin S. Montagu, Türk sorunu yüzünden Hindistan'ın genel bir huzursuzluk içinde olduğunu biliyordu. Ve bunu yatıştırmak için Yunan taraftarı Lloyd George üzerinde her türlü etkiyi kullanmaya çalışıyordu. Bu çabalarında Hintli Müslüman önderlerinden Ağa Han'dan yardım görüyordu. Ağa Han'a göre Türk sorunu, Hindistan Müslümanları için bir ölüm kalım davası haline gelmişti. Trakya ve Edirne, İzmir, İstanbul ve Türkçe konuşan nüfusun yaşadığı bölgeler bağımsız ve özgür bir ülke olarak padişahın yönetiminde bırakılmalıydı. Ve Türkiye Cemiyet-i Akvam'a üye olmaya davet edilmeliydi. Ağa Han'ın bu önerileri tam zamanında yapılıyordu. Çünkü Hindistan'da Türk ulusal akımına destek artmıştı. Mesela 18 Eylül'de Bombay'da yerli hilafet komitesinin düzenlediği bir mitinge 10.000 Müslüman katılmıştı. Burada Gandhi söz alarak kutsal yerlerin kendileri için bir ölüm kalım davası olduğunu belirtmişti. Daha sonra siyah bayraklar taşıyarak sokaklarda yürüyüş yapılmıştı. Tüm Bombay Müslümanları mağazalarını kapayarak grev (hartal) ilan etmişlerdi (Sonyel, 1995, 184, 185). Hilafet Komitesi'nin merkezi Bombay şehrinde bulunmaktadır. Her ne kadar cemiyet faaliyetlerini Hindistan dâhilinde

gerçekleşirse de Londra'da da şubesi bulunmaktaydı. Böylelikle bu heyet Avrupa'da önemli teşebbüslerde bulunmuştur (Vakit, 2.6.1921, s.1352). Yine Eylül 1919'da Hindistan'ın Lucknov kentinde toplanan İslam Kongresi, Türkiye lehinde gösteri yaptı (Sarıhan, 1994, 122–161). 22 Eylül 1919 tarihli bu toplantıda sekiz önemli karar alınır. Bunlar;

1. Halife'nin cismani gücü, onun ruhani kudret ve gururu için vazgeçilmezdir.

2. Makamat-ı Mübareke dokunulmazdır.

3. Anadolu ve Trakya Türklere bırakılmalıdır.

4. Yunanlılar İzmir ve Batı Anadolu'yu terk etmelidirler.

5. Türk barışı ile ilgili hassasiyetler İngilizlere iletilecektir.

6. 17 Ekim Halife'nin izzet-i nefsi için dua günü olarak kabul edilecektir ve o gün ülke çapında protestolar yapılacaktır.

7. Bombay'daki Merkez Hilafet Komitesi merkez olarak seçilecektir ve bütün yurttaki şubeler açılacaktır. Son olarak da tutanakların basılması hususunda kararlar alınmıştır (Öke, 1988, 49). 9 Mayıs'ta Bombay'da yapılan toplantıda Türkiye'nin parçalanmasına karşı çıkmış, 13 Eylül'de de greve gidilmişti. Hindistan 17 Ekim Hilafet Günü için sessiz direnişe hazırlandı. Pasif Direnme Konseyi, 30.000 adet bildiri dağıttı. Gandhi, Müslümanlarla birlikte Hinduların da direnmesini istedi (Sarıhan, 1994, 122–161). Hindistan Müslümanları, Birinci Dünya Savaşı'ndaki bütün baskılara rağmen Osmanlılara olan ilgilerini devam ettirmişlerdi. Mondros Mütarekesi'nin ortaya koyduğu şartların hemen akabinde oluşan hilafet hareketi; Abdülbari, Dr. Ensari, Hekim Ecmel Han, Ebü'l-Kelam Azad, Hasret Mohani, Seyyid Chotani, Ömer Subhani, Müşir Hüseyin Kıdvai, Seyyid Zahir Ahmet ve Ali kardeşlerin öncülüğünde başladı. Hindistan Müslüman Birliği'nin 1918 sonlarında yaptığı bir toplantıda ortaya çıkan Türkleri destekleme fikri geniş kabul gördü. Böylece 14 Kasım 1919'da merkez Hilafet Komitesi kuruldu ve başkanlığına Seyyid Chotani getirildi (Özcan, 1997, 235–238).

Londra'da barış görüşmelerinin başladığı sırada Hindistan heyeti 1 Şubat 1920'de Bombay'dan Avrupa'ya gitmek üzere yola çıktı. 26 Şubat'ta Londra'ya ulaşan heyet doğrudan Türk meselesinin tartışılmakta olduğu İngiliz parlamentosuna gitti. İngiliz politikasının en etkili iki ismi Lloyd George ve Lord Curson'un Türklere karşı tavrı zaten bilindiği için Hindistan heyeti son derece zor bir görevle karşı karşıya kaldıklarını çoktan anlamıştı. Her şeye rağmen heyet üyeleri İngiliz hükümeti temsilcileri ile iki görüşme yaptılar. 2 Mart 1920'de gerçekleşen ilk görüşmede Muhammed Ali Hindistan Müslümanlarının beklentilerini açık bir şekilde ortaya koydu: 'Halife bütün Müslümanların hamisidir ve onun İslam âlemindeki siyasi-dini otoritesi aynen muhafaza edilmelidir.' İngiltere'de Türklerin temsilcisi olarak değil, inançlarını savunan Müslümanlar olarak bulunmaktadır. İstekleri tamamen dini endişeleri yansıtmaktadır. Bu bakımdan İngiliz hükümetinden kendi hassasiyetlerine anlayış beklemektedirler. İkinci görüşme 17 Mart 1920'de Lloyd George ile yapıldı (Özcan, 1997, 239, 240). Lloyd George ise bu defa daha önceki teminatlarına hiç değinmeden, her kaybeden millet gibi Türklerin de mağlubiyetin bedelini ödemelerinin gerekli olduğunu açıkladı. Dolayısıyla hiçbir şey hatırına Türklere farklı muamelede bulunulması beklenilmemeliydi. İngiltere'de umduğunu bulamayan heyet her şeye rağmen Avrupa kamuoyunu etkilemek için Fransa ve İtalya'da şehirleri dolaşarak kendi tezlerini açıklamak istediler (Özcan, 1997, 239, 240). Bu sırada Mart 1920'de Mustafa Kemal İslam dünyasına seslendiği bir bildiri yayımlayarak şöyle demişti: 'İstanbul'un işgali Mısır'ın Suriye ve Irak'ın, Azerbaycan'ın, Kuzey Kafkasya'nın, Türkistan'ın, Afganistan'ın, İran'ın, Hint'in, Çin'in kısacası bütün Afrika'nın ve bütün doğunun birlik, coşku ve derin bir kurtuluş isteği ile titreyen ortak kamuoyuna indirilmiş bir darbedir. Bu hareket maneviyatı bozmayacak, kuvvetlendirecektir.' (Sarıhan, 1994, 433).

Hint Müslümanlarının temsilcileri daha sonra Roma'ya gittiler. Hintliler, Papa XV. Benoit'ten Türk ve İslamlara reva görülen zulme müdahale etmesini istediler. Papa, Asya'da Müslümanların yaşadığı diğer yerlerde İngiliz-Fransız zulmüne karşı gelişen hareketleri meşru savunma olarak gördüğünü söyledi. Bu faaliyetler dâhilinde Hindistan İşleri Bakanlığı, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na Hindistan Hilafet Komitesi'nin Türkiye lehine

çalışmalarıyla ilgili uzun bir rapor sundu. Raporda Muhammed Ali başkanlığındaki üç kişilik hilafet komitesi kurulunun Avrupa'ya yaptığı gezi, Muhammed Ali'nin Roma'dan 70 milyon Müslüman adına Mustafa Kemal'e bir mektup gönderdiği, 17 Eylül 1920'de de Mustafa Kemal'den bir mektup aldığı ve aralarında sürekli bir ilişki bulunduğu, Türk sorununun Hindistan'da sürekli karışıklık çıkarmak için kullanıldığı ve Hindistan'ın bağımsızlığını amaçladığı bildirildi (Sarıhan, 1994, 359). Sayısız toplantılar düzenlediler. Avrupa'nın etkili devlet ve siyaset adamlarıyla görüşmeler yaptılar. Heyet, Ekim 1920'de çaresizlik içinde Hindistan'a döndü (Özcan, 1997, 239, 240). Bunun dışında Mevlana Muhammed Ali, Hilafet delegasyonu başkanı olarak Türk davasını anlatmak için Avrupa'yı ziyaret etti. Şubat 1921'de Mustafa Kemal Paşa'nın İtalya'daki temsilcisi Galip Kemali Bey ile buluştu ve meseleleri görüştüler. İngilizlerin Hint halkının Türkiye'ye para göndermelerine engel oldukları dile getirildi. Bundan sonra paraların Kızılay adına yollanılması kararlaştırıldı. Ayrıca Türk davasının Roma, Paris ve İsviçre'de anlatılması için 30.000 Pound Galip Kemali Bey'e verdi. Bu para propaganda için Avrupa'da harcandı. Muhammed Ali 31 Temmuz 1921'de aynı amaç için Galip Kemali Bey'e Roma'da 2.000 Pound daha vermişti. Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti başkanı yardımcısına Seyyid Chotani'den yazılan bir mektuptan anlaşıldığı üzere, ona 1.000 Pound da yollanmıştı. Seyyid Chotani, Karisbad'tan Dr. Ömer Besim Paşa'ya 25 Haziran 1921 tarihinde yazdığı mektuba göre, Hindistan Bankası'na 1.000 Pound bağışta bulunduğunu ve paranın İstanbul halkına yollanması için talimat verdiği anlaşılmaktadır. Onun Karisbad Grand Hotel'den 11 Mayıs 1921'de Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti sekreterine yazdığı başka bir mektuptan anlaşıldığı üzere, Bombay Hilafet Komitesi de 100 Pound yollamıştır. Seyyid Chotani, Londra'dan Hikmet Bey'e yazdığı bir başka mektupta Merkez Hilafet Komitesi'nin 1.000 Poundluk yardımı İstanbul göçmenlerinin durumunu iyileştirmek için Tefvik Bey'e gönderildiğini belirtiyordu (Khan, 1993, 210). Hindistan Müslümanları her ne kadar Ankara hükümeti ile temas kurmuşlarsa da şüphesiz İstanbul ile olan irtibatlarını da kesmemişlerdir. Mesela Roma'dan İsviçre'ye geçen Muhammed Ali, 6 Ağustos 1919'da Talat Paşa ve ittihatçılarla buluşmuştur. Onlara, Asya Müslümanları federasyonunun bir üyesi olarak, Mustafa Kemal Paşa'nın desteklenmesi gerektiğini hatırlatır.

Öte yandan Hindistan Müslümanları, 2 Ocak 1921'de Nagpur'da toplanan Hilafet Konferansı'nda Halife'nin savaş öncesi statüsüne kavuşturulmasına kadar bu mücadeleye devam edileceğini kararlaştırmışlardır. Hilafetçiler bir ay sonra Lucknow'da bir araya geldiler. Bu toplantıda Padişah'ın Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğindeki Kuvâ-yı Milliye'yi tanıması ve destek olması için İstanbul'a müracaat edilmesi kararını aldılar (Öke, 1988, 68, 84).

Ülke çapındaki ayaklanmadan huzursuz olan İngiliz Hükümet'i 21 Mart'ta Müslümanların bir heyetini Londra'ya davet etti. Ağa Han başkanlığındaki heyet Lloyd George ve kabine üyeleriyle bir görüşme yaptı ve isteklerini kendilerine ilettiler. Heyet üyeleri 14 Mart 1921'de Ankara Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı Bekir Sami ile bir toplantı yaptı. Toplantıda Bekir Sami, Hintli Müslümanların kendilerine sağladığı destekten dolayı minnet ve şükranlarını belirtmek için kelime bulamadığını bildirdi. 23 Haziran 1921'de Londra'da Yunanlıların Anadolu'daki baskı ve katliamı protesto etmek amacıyla bir toplantı düzenlendi. Bu toplantıda söz alan Muhammed Ali Cinnah, İngilizlere Türkiye hakkında Hintli Müslümanlara verdiği sözü hatırlattı, bunu unuttuklarından dolayı kendilerini kınadı ve politikalarının iflas ettiğini söyledi. Cinnah bu sözlerle de İngilizleri vicdan muhasebesine davet etti. "Bir Müslüman'ın canından çok sevdiği o Türk topraklarının Yunanistan'a peşkeş çekilmesine tepkisi ne olur sanıyorsunuz? Hele İstanbul'un İngiltere ve yandaşlarının silahlarının gölgesinde, müttefiklerin bir çıkar ve güvence aracı haline getirilmesine ne demeli? Şunu iyi bilmelisiniz ki, hiçbir zaman siz Hindistan halkı veya Müslümanların iyi niyetine nail olamazsınız. Ve hiçbir zaman rahat ve huzur bulamayacaksınız." (Asrar, www.ekitap.kulturturizm.gov.tr). Bu sözleri sarf eden Muhammed Ali Cinnah'ın kişiliğinde ve takip ettiği politikada en etkili faktörlerden biri Mustafa Kemal'dir. Birçok konuşmasında da bizzat dile getirdiği gibi onu örnek almış ve meclis kendisine kaid-i a'zam unvanını verirken liyakat Ali Han tarafından 'devletimizin Atatürk'ü' sözleri ile alkışlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ni destekleyen Cinnah, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Türkiye'ye olan ilgisini daha da artırmıştır. Pakistan'ın tarih sahnesine çıkmasından sonra diplomatik münasebet kurulacak ülkeler arasında ilk sıranın Türkiye'ye verilmesi, Türklere olan sevgi ve saygısının

işaretidir (TDV, 1993, 18). Ekim 1921'de Hindistan'da içlerinde Gandhi, Ajmal Han, Nehru, Ensari'nin de bulunduğu Hindu ve Müslüman 47 ünlü kişi bir bildiri yayımlayarak İngiltere hükümetiyle ilişkinin kesilmesini istediler. Bildiride, 'Hint askerlerinin Araplar, Türkler, Mısırlılar ve benzeri milletlerin özgürlüklerini ellerinden almak için hizmet etmesi, milli onura aykırıdır. İngiltere hükümetiyle ilişkiyi kesmek, herkesin görevidir.' denildi (Sarıhan, 1996, 89).

30 Aralık 1921'de Muhammed Ali Cinnah'ın başkanı bulunduğu Tüm Hindistan Müslüman Birliği'nin Ahmedabad'daki 14. Kurultayı'nda kabul edilen karar tasarısında Yunanlılara karşı kazandığı görkemli zaferden dolayı Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Atatürk tebrik edilmiş ve İslam dünyasına büyük hizmetlerde bulunduğu ifade edilmiştir. Kurultayda söz alan ünlü şair ve politikacı Hasret Mohani, Trakya ve İzmir'in Türklere iade edilmesini, İstanbul, Boğazlar ve Marmara'dan bütün yabancı askerlerin çekilmesini istemişti. Yine Temmuz 1921'de Karaçi'de toplanan Hindistan Hilafet Konferansında kabul edilen karar tasarısında Gazi Mustafa Kemal ve Ankara Hükümeti'nin düşmanlara karşı kazandığı zaferler en güzel sözlerle övülmüştü. Bu sıralarda bazı Hint Müslüman liderleri Atatürk'e Seyf-ül İslâm (İslâm'ın Kılıcı) unvanı verilmesini de kararlaştırdı (Asrar, www.ekitap.kulturturizm.gov.tr). İngiltere'nin Mustafa Kemal'e çekeceği kılıcın bütün İslâm âlemine çekilmiş kabul edileceği ve Hindistan İmparatorluğu mezarının kazılmış olacağı bir kere daha hatırlatılır. Bu vesile ile Mustafa Kemal'e de Mücahid-i İslâm (İslam Savaşçısı), Seyf-ül İslâm (İslamın Kılıcı), daha sonra da Mücahid-i İslâmiyet Şampiyonu, Çağdaş İslâm Dünyasındaki En Büyük Müslüman gibi unvanlar da verilir. Aslında Mustafa Kemal bütün bu unvanları hak etmiştir. Zira o, eşine az rastlanır bir gerçekliği, dinamik bir kişilikte birleştirerek Hindistan aydınlarının hayal gücünü alevlendirmiş, Hintlilerin politik toplumsal ve dinî bakış açılarını değiştirmiştir (Cöhçe, www.atam.gov.tr). Daha Sevr'in gündeme gelmesinden sonra Hindistan'da İngilizlerin Müslümanların arzularına kayıtsız kalmalarından dolayı kızgınlıklar artmıştı. Artık İngilizlere güvenilmeyecek ve kolay pes edilmeyecekti. Bu çerçevede tespit edilen faaliyet alanları içinde yeni bir eylem kararlaştırıldı: pasif direniş. 22 Haziran 1920'de Gandhi, Hindistan genel valisine bir mektup

göndererek İngiltere'nin Osmanlı politikasını eleştirdi. Bu gelişmeler genel vali için son derece açık bir uyarıydı. Eğer Sevr şartlarında bir yumuşama olmazsa 1 Ağustos 1920'den itibaren Hindistan'da genel direniş başlayacaktı. Nitekim bu tarihte direniş başladı. Devlet daireleri durdu, dükkânlar kapandı, öğrenciler okulları boşalttı, Avrupa malı her türlü eşyaya karşı boykot başlatıldı ve yerli askerler silahlarını bıraktılar. Hindistan gerçekten felç olmuş, İngilizler ne yapacaklarını şaşırılmışlardı. Gandhi ve Muhammed Ali şehirleri dolaşip halka moral veriyorlardı. Başlangıçta bunun tamamen şiddet dışı bir eylem olması kararlaştırılmıştı ancak çok geçmeden gelişmeler kontrolden çıktı. Gandhi bir açıklama yaparak pasif direnişi durdurdu (Özcan, 1997, 240–242). Muhammed Ali ve arkadaşları; Mustafa Kemal Paşa'ya verdikleri söz doğrultusunda hiçbir Müslüman'ın Türkiye'ye savaşa gönderilmek üzere yazılmamasını, yazıldıysa derhal istifa etmesini ilan ettiler. Ardından genel grev doğrultusunda öğrenciler okullarını, memurlar ofislerini bıraktılar. Halife ve Mustafa Kemal Paşa'ya dua için ise camileri doldurdular. Muhammed Ali ve gönüllüler maddi yardım toplama kampanyaları başlattılar. Hatta bu görev için özel kıyafet hazırladılar. Yeşil bir üniforma üzerine yine yeşil bir cüppe ve başlarına da önünde ayyıldız olan Kuvâ-yı Milliye kalpağı. Onların gayretleri ile Ankara ve İzmir sandıkları olmak üzere iki fon kuruldu. İlki askere silah ve cephane alımı; ikincisi ise halka ilaç, yiyecek ve giyecek yardımı içindi (Öke, 1988, 82).

Hindistan'da Sevr'e karşı duyulan tepkinin ifade edildiği bir başka girişim de hicret hareketidir. Müslümanlar en yakın bir İslam ülkesine göçe başladılar (Özcan, 1997, 240–242). Hindistan Müslümanları, Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye geçişinden ilham alarak hicret hareketine yöneldiler (Öke, 1988, 82). O dönemde İngilizlerle girdiği savaştan yeni çıkıp istiklâlini sağlam temeller üzerine oturtmaya çalışan Afgan Kralı Emânullah Han'ın hicret edecek Müslümanların hangi ülkeye hicret edecekleri hususunda tereddütte kalmaları üzerine yaptığı konuşmada "Afganistan toprakları tüm genişliğiyle Hindistanlı göçmenleri kabul etmeye hazırdır." şeklindeki açıklaması, hicret hareketinin başlaması ve büyük bir ivme kazanmasına sebep vermiştir. Hindistan Müslümanlarının Osmanlı Hilâfeti'ni ya da Türk din kardeşlerini kurtarmak için giriştikleri tüm çabaları

sonuçsuz kalmıştı. Böylece Hindistan Müslümanları, çabalarının son aşamasına ulaştığını ve artık daha fazla yapacak bir şeylerinin kalmadığını anlayarak son bir atağa kalkışmışlar ve dini cevap alınması üzerine İngiliz Hindistan Hükümetini sarsabileceğini, belki de Türk kardeşlerine yardım edebileceğini düşündükleri hicret hareketini başlatmışlardı. Tabiidir ki bu hicrette Hindistan'daki baskılar ve yoksulluk da etkili olmuştu. O günlerde hiçbir hazırlık yapılmadan girişilen ve binlerce insanı kapsayacak böyle bir hicret hareketinin getireceği vahim sonuçların farkına varıp bunu engellemeye çalışanlar da olmuştu. Hicret fetvası üzerine saf kalpli Müslümanlar ev ve tarlalarını yarı fiyatına satarak neticesini ve akıbetini düşünmeden Afganistan'a doğru yola çıktılar. Kafiler peyderpey Celalabad yoluyla Kâbil'e ulaşmaya başladı. Ama herkes için yeterli düzenlemeleri yapmak imkânsızdı. Muhacirlerin sayısı artınca bunlar Afganistan'ın diğer eyaletleri, örneğin Katgan, Bedehşan ve Türkistan'a gönderildiler. Yolun dağlık olması, yokluklar, durak yerlerinde yiyecek içecek bulunmaması, üstesinden gelinmesi imkânsız zorluklardı. Hicret Hareketi, iyi niyetle başlatılmış bir hareket olmakla beraber düzensizlik, yokluklar sebebiyle yarar yerine büyük zarar getirdi. Yola çıkanlardan bir kısmı yollarda telef olmuş, Afganistan'da son derece kötü koşullarda geçirdikleri günlerden sonra büyük bir hayal kırıklığı içerisinde memleketlerine geri dönmek zorunda kalmışlardı (Toker, www.urdulanguage.org.tr). Birkaç hafta içinde Afganistan sınırına başlayan bu akınla Ağustos 1920'de 25.000'e yakın insan sınırı geçmişti. Ancak beklenmedik bir akınla karşılaşan Afgan hükümeti, bu kadar insanla başa çıkamayacağı düşüncesi ile sınırı kapattı. Yaklaşık Afganistan'a hicret için yola çıkan 60.000 kişiden sadece 20.000 kadarı geri dönebilmişti (Özcan, 1997, 240–242).

Hindistan Müslümanları ile Ankara arasındaki temasların gelişmesinde basın son derecede önemli katkıları olmuştur. Bu durum da Hindistan Müslümanlarının milli mücadeleye ve Türklere duydukları ilgi ve heyecanı daha da artırmıştır. Bahsettiğimiz basın ile olan iletişime en iyi örneklerden biri 'Pakistan Postası' isimli dergidir. Bu dergi 1953 yılından itibaren düzenli şekilde yayınlanmaya başlanmıştır. Ancak Hint Yarımadası'nı ilk çağlardan itibaren İslamiyet dönemi ağırlıklı olarak bugünlere taşımıştır. Çeşitli

sayılarında müstakil Pakistan fikrinin babası şair Muhammet İkbâl'i, Pakistan Devleti'ni kurma başarısını gösteren Muhammet Ali Cinnah'ı ve diğer birçok Doğu ve Batı Pakistanlı yazar, şair ve düşünürü derginin çeşitli sayılarında görmek mümkündür. Derginin 1 Şubat 1955 tarihli nüshasında Kazi Nazrul İslam isimli şair "Harikalar Yaratan Kahraman Atatürk" başlığı ve "Doğu Pakistanlı Hürriyet Aşığı Bir Şair ve Kemal Paşa Adlı Şiiri" alt başlığı ile verilmiştir. Şiir, Kurtuluş Savaşı sırasında Mustafa Kemal Paşa komutasındaki ordularımızın 13 Eylül 1921 tarihinde zaferi ile biten Sakarya Savaşı haberlerinin Kalküta'ya ulaşmasından hemen sonra yazılmış ve Ekim 1921'de, o tarihte hem İngiliz Hindistan'ının hem de Bengal'in merkezi olan Kalküta'da yayınlanan Muslim Bharat -Müslüman Hindistan- dergisinde basılmıştır. Çok kısa bir sürede de Hindistan Müslümanları arasında bir özgürlük şarkısı, bir destan olmuştur. Mustafa Kemal Paşa da Hindistan Müslümanları arasında özgürlüğün, kurtuluşun, bağımsızlığın bayrağı, önderi ve bir milli kahraman katına yükselmiştir (Davaz, 2000, 11–13). Türk-İslâm kültürü Hindistan'da kalıcı izler bırakmıştır. Hindistan'ın, Kurtuluş Savaşı'nın en karanlık günlerinde Ankara Hükümeti'ne gönderdiği büyük yardımlarda bu izlerin payı vardır (www.populertarih.com.tr).

4.3.1.2.1.2. Halifeliğin Kaldırılışı ve Hindistan Müslümanları:

Ankara ve Hindistan Müslümanları arasındaki münasebetlerde değinilmesi gereken bir diğer husus da Hilafet meselesi ile ilgili oluşmuş olan durumdur. Halifelik hiçbir zaman İslam dünyası üzerinde, papalığın Katolik dünyası üzerindeki yetkisi gibi bir yetkiye sahip olmamıştır. Halifelik zamanla gerici güçlerin hem sembolü hem de dayanağı olmuştur (Kinroos, 1990, 451–452). Milli Mücadele boyunca Mustafa Kemal'in takip ettiği politikanın temeli; her ne pahasına olursa olsun, kayıtsız şartsız millet egemenliğine dayanan milli bir Türk Devleti kurmaktır. (Keskin, 1991, 74–76). Ki Mustafa Kemal daha Üçüncü Ordu Müfettişi olarak görevdeyken 21 Haziran 1919 tarihinde Polis müdürü Miralay Halil Bey'e gönderdiği mektupta "Her ne şekil ve surette olursa olsun Anadolu'da sine-i millette kalarak istiklal ve mevcudiyetimiz uğrunda çalışmaya karar verdim." demiştir. (ATBD, 1981, 2).

Milli bağımsızlık, milli hâkimiyet, milli devlet, milli meclis, milli irade gibi kavramlar Mustafa Kemal'in üzerinde en çok durduğu ve gerçekleştirmeye çalıştığı hususlardı. Bunları sadece Türk milleti için değil, mazlum ve mağdur bütün Müslüman milletler için de temenni etmektedir. Mustafa Kemal geçmişte takip edilmiş olan İslamcılık politikasının nasıl hüsrarla sonuçlandığını çok iyi bilmektedir (Keskin, 1991, 74–76). Atatürk'ün hilâfetin kaldırılmasındaki kararlılığında rol oynayan en önemli faktör, O'nun "millî bağımsızlık" konusundaki hassasiyetidir. Atatürk'ün Hilâfet'e tepkisi; bu müessesenin, bir takım devletlerin Türkiye'nin iç işlerine burunlarını sokmalarına imkân vermesi, Türkiye'nin bağımsızlığını ihlâl sebepleri olacak nitelikte bulunmasıydı (Armaoğlu, www.atam.gov.tr). Müslümanlık, Mustafa Kemal'in gözünde mantık, muhakeme, bilim ve bilgiyle uyumluluk içinde olan doğal bir dindi. Yobazlığa bütün gücüyle karşıydı. Savaşın bazı aşamalarında olduğu gibi, birtakım dış müdahaleler Mustafa Kemal'in bu konudaki işini kolaylaştırmaya yaramıştır. Bu kolaylığı sağlayan da Ağa Han ile Emir Ali'nin yazdıkları mektuplar olmuştur (Kinroos, 1990, 451, 452). Mustafa Kemal'in görüşü, hilafetin yabancı güçlerce kullanılabileceği kuşkusundan hareketle artık zararlı bir niteliğe sahip olduğu şeklindedir. Hindistan Müslümanları ise heyecan içindedir. Türkiye'nin istiklaline kavuşması ve Lozan ile bunu dış devletlere kabul ettirmesi Güney Asya'da şenliklere yol açar. Yeni Türkiye'deki siyasi gelişmelerin hilafet kurumu üzerindeki etkilerini izlemeye başlarlar (Öke, 1988, 123, 141). Ancak Hilafetin kaldırılmasını kolaylaştıran son hareket de böylelikle Türkiye'nin dışından Güney Asya'dan gelmiştir. Ağa Han ile Emir Ali'nin Başbakan İsmet Paşa'ya birlikte yolladıkları, Hilafet'in kaldırılmamasını isteyen mektup, Başbakan'ın eline geçmeden 5 Aralık 1923'te Tanin ve İkdâm, 6 Aralık'ta da Tevhid-i Efkâr'da yayınlandı. Ağa Han, Şiiilerin On İki İmamı'ndan biri olan İmam Caferî Sadık'ın büyük oğlu İsmail'i son imam tanıyanların lideri idi. Hint Müslümanlarının temsilciliğini yapan ve her sene tarikatlarından büyük para yardımı gören bu kişiler Hindistan'ın güç yaşam şartları içinde değil, İngiltere'nin lüksü içinde yaşamakta ve İngiliz politikasının etkisinde bulunmaktaydılar. Türkiye'nin iç işlerine karışmak sayılacak bu davranışın, Hint Müslümanlarının görüşünü yansıttığını kabul etmek olanaksızdır (Aybars, 1998, 184, 185). Ağa Han ile Emir Ali imzalı mektubun, doğrudan doğruya Türkiye'de bir fesat çıkarma emelinde bulunan

o zamanki İngiliz siyasetinin bir eseri olduğu aşikârdı. Bu sebeple Hükümet, meseleye olağanüstü bir önem vermiştir. Ayrıca merkezi İstanbul'da bulunan Cumhuriyet aleyhtarlığı ve casusluk üzerinde çok ciddi gayretler sarf eden gizli bir teşkilatın mevcut olduğuna dair şüpheler oluşmuştu. Anayasa aleyhinde bir hareket olan bu hadisenin faillerini yargılamak, aynı zamanda şüphe edildiği mahiyette gizli bir teşkilatın mevcut olup olmadığını ortaya çıkarmak için İstanbul'a bir İstiklal Mahkemesi gönderilmesi gereğine karar verildi (Soyak, 2005, 208).

Ağa Han ve Emir Ali'nin mektuplarının kendi eline geçmeden yayınlanması üzerine Başbakan İsmet Paşa 8 Aralık 1923'te konuyu meclise getirdi. Önemli ve gizli açıklamalarda bulunmak üzere, gizli celse yapılmasını istedi. Teklifinin kabulü ile konu gizli oturumda görüşülmeye başlandı (Aybars, 1998, 185, 186). Başbakan İsmet Paşa'nın 8 Aralık 1923 günü TBMM gizli oturumunda olayla ilgili açıklamaları şu şekildedir. "Saygıdeğer milletvekilleri, Çarşamba günü İstanbul'un iki gazetesinde yayınlanan iki mektubu görmüşlerdir. Bu mektuplardan birisinin bana, diğerinin Cumhurbaşkanı'na yazıldığı belirtiliyor. Mektuplar açıkça 1 Kasım kararının aksini kapsayan bir öneridir. Genel olarak açık anlam şudur: 'Halifeye, yönetime ilişkin bir göreve vermezseniz İslamiyet çöker; İslam dünyası bundan üzülür.' Gerçekten bana Londra'dan İngilizce bir mektup gönderilmiş ve Salı günü akşamı buraya gelmiştir. Tercümesi yapıp neticesini almadan, öğrendim ki İstanbul'da bu mektuplar yayınlanmıştır. Yayını kim yapmıştır? Bu konu bilinmemektedir. Cumhurbaşkanı'na ait olan diğer mektup ise henüz Cumhurbaşkanı'na gelmemiştir. Bu durumda mektup ona gelmeden yayınlanmıştır. İmza sahipleri Ağa Han ve Emir Ali hakkında yüce heyetinize bilgi sunacağım. Hint Hilafet Komitesi vardır. Bunların yöneticileri Mehmet Han ve diğerleridir. Ağa Han ve Emir Ali'nin bu komite ile ilgileri yoktur. Bunlar İngiliz vatandaşıdır. Hükümet olarak yayınlanan mektupları inceledik. Elimizdeki kanunlara göre açıkça bir Vatana Hıyanet suçu karşısında kaldığımız anlaşıldı. Vatana Hıyanet suçu için Yüce Meclisten özellikle olağanüstü bir önlem olmak üzere kanunun verdiği yetkiye dayanarak İstanbul'a bir İstiklal Mahkemesi gönderilmesini ve bu mahkemenin meseleye el koyarak süratle takibat yapmasını, söz konusu olan vatana hıyanet cürmü

ile bu cürmün içinde ve dışarıda bağlantıları ve hazırlıkları hakkında memleketi aydınlatmasını teklif ve arz ediyorum.” (BTTD, 1988, 46–49). Bu oturumda Rauf Orbay da söz alır. İngilizlerin kürt meselesinin de ardında olduğunu ve ileride İngilizlerin halkı Şiilik ve Sünnilik olarak bölmeye gayret göstereceklerini vurgular. Savaş sırasında propagandaları ile sömürgelerindeki Müslüman halkı Türklerden soğutmaya çalıştıklarını kaydeden Rauf Orbay, asıl korkularının Milli Mücadele'nin bu ülkelerde örnek teşkil etmesi olduğunu belirtir. Ayrıca Rauf Orbay, İngiliz maşaları (Ağa Han ve Emir Ali) ile samimi Türk dostu (Muhammed Ali ve arkadaşları) olan Hindistan Müslümanlarını birbirinden ayırmaktadır. Dolayısıyla Ankara bu işin arkasında İngilizlerin varlığının olduğuna inanmaktadır (Öke, 1988, 128–132). Yayınlanmış olan mektubun Türkçe sureti:

“5 Aralık 1923 tarihli İkdam Gazetesi No: 9582 Sayfa 1

Hilafet ve İngiltere İslam Cemiyeti'nin Gazi Cumhurbaşkanımıza gönderdiği mektup

Hilafet meselesine ilişkin olarak İngiltere İslam Cemiyeti reisi Ağa Han ve Emir Ali tarafından Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilen 24 Kasım 1923 tarihli mektubu aynen çevirerek yayınlıyoruz.

1. Yeni Türkiye'nin samimi dostları, dünyanın serbest milletleri arasında bir tam bağımsızlık sahibi olmak hususundaki emel ve çalışmalarının takdirkârı sıfatıyla Büyük Millet Meclisi'nin dikkatini müsaadenizle, Halifenin Sünni mezhebine bağlı büyük Müslüman nüfus üzerindeki durumunun bugünkü kararsızlığına yönlendirmek arzusundadır.

2. Açıklamak gerekmez ki, Sünni mezhebinde Hilafet, Müslümanları cesur bir toplum halinde birbirlerine bağlayan bir bağıdır. Hilafet makamının dışardan saldırı tehlikesine uğradığı zamanlarda bütün dünyada Müslümanların hissiyatı galeyana gelmiş ve Hindistan Müslümanları Türklerin bağımsızlıkları yanında mücadele etmekle İslam dünyasının temsilcisi olan Hilafet makamını korumak görevini yerine getirmekte olduklarını sanarak Türk milletine bağlılık ve yardım göstermişlerdir. O ciddi zamanlarda ‘Türk

Davası'nı içtenlikle savunduk. Trablus Muharebelerinden beri bir 'İngiliz İslam Cumhuriyeti' Türk Milletinin üzüntü ve güçlüklerini hafifletmek için bütün kuvvet ve çalışmalarını sarf etti. Bu sebeple bütün Müslümanlarla birlikte ilgilendiğimiz bir mesele hakkındaki açıklama ve önerilerimizin hükümetinizce dikkat ve ele alınacağına eminiz.

3. Açıklamalarımızdan milletvekillerinin iktidarlarının düşük bir düzeyde hafifletmek istediğimiz anlaşılmamalıdır. Saygı ile talep ettiğimiz şey, Sünni dünyasının başkanlık makamının şeriata uygun bir şekilde dokunulmaz kalmasıdır. Fikrimizce Hilafet etkinliğinin eksilmesi yahut Hilafet makamının Türk siyasi yapısında dini bir etmen olma niteliğinin kaldırılması İslamiyet'in yeryüzünde sahip bulunduğu manevi kuvvetin yok olması sonucunu doğurur ki, bunu ne Büyük Millet Meclisi'nin ne Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin uygun bulmayacağına eminiz.

4. Düşüncemize göre Halife Sünni toplumun birliğini temsil eder. Halifenin Türk Milletinin bireylerinden ve Millet kurucularının oğullarından olması Türkiye'ye İslam Milletleri arasında üstün bir yer sağlar.

5. On dört asırdan beri Müslümanlar arasında 'İçtimai Ümmet' kuvvetinde kabul edilmiş olan esasa göre: Peygamberin vekili olan Halife, Sünnilerin imamı olduğundan Müslüman toplumlar arasındaki bağ O'nun varlığı ile devam edebilir. Bu kural, İslam dünyasında bir ayrılık meydana getirmeksizin Müslümanların zihinlerinden çıkarılamaz.

6. Yüce bilgileriniz içerisinde olduğu üzere; Halifenin maddi kuvvetlerini kaybetmiş bulunduğu zamanlarda bile İslam hükümdarları ve başkanları milletler üzerinde yönetme yetkilerini kullanmak ve halkı ibadete yönlendirebilmek için Halifeye bağlılıklarını bildiriyorlardı. İslamiyet'in büyük bir manevi güç olarak kalması için Hilafetin yeri ve şerefi hiçbir zaman Papa'nın yeri ve şerefinden düşük olmamalıdır.

7. Bu ve buna benzer diğer kuvvetli sebeplerden dolayı biz Türkiye'nin gerçek dostları sıfatıyla Büyük Millet Meclisi'nden ve Türkiye'nin büyük ve aydın yönetici ve başkanlarından saygılarla talep ederiz ki; Hilafet makamının

büyük İslam dünyasına güven ve saygı uyandıracak esaslar içerisinde İslam'ın manevi ve dini bütünlüğünü korumaya yararlı bir duruma konulsun.

Bundan Türk Devleti'nin kuvvet ve şerefi de yükselecektir.

İmzalar

Ağa Han Emir Ali" (BTTD, 1988, 49).

Kısacası bu sözlerle hilâfetin, Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal yapısının temel müessesesi haline getirilmesi istenmekteydi (Armaoğlu, www.atam.gov.tr). Ve bu mektup tüm dünya Müslümanları adına yazılmıştı. Halifeliğin kaldırıldığı takdirde Türkiye'nin bütün İslam âlemi içinde itibarını yitireceğini, üçüncü sınıf bir devlet haline geleceğinin sözde uyarısında bulunuyordu. Mektubu yollayan Ağa Han aslında kendisi habersiz, İngiltere'de yaşıyordu. Yani Hindistan'da Hintlilerin meşakkatini çeken biri değildi. İngiltere hükümeti ona ödenek veriyor, ağırlığınca altın veriyordu. Önemli olan o İslami yapının düşürülmesini engellemek ve bu yolda yapılacak her şeyin önünde durulmasıydı. Nitekim bu şahsın mektubu, meclise geldiği aynı gün İstanbul basınında da yer alıyordu. Yani danışıklı dövüştü bir iş olduğu ortaya çıkıyordu. (Akgün, www.siyasitarih.com.tr). Bu doğrultuda adı geçen kişilerin Hindistan Müslümanlarını gerçek anlamda temsil ettiklerini söylemek mümkün değildir. Paris Barış Konferansı'na giden heyetin temsilcileri olarak İngilizler tarafından Ağa Han ve Emir Ali'nin seçilmiş olması da Hindistan Müslümanlarını rahatsız etmiş ve durumu protesto etmeleri gerekmişti. Çünkü Hindistan Müslümanları Ağa Han ve Emir Ali'nin hislerine tercüman olamayacaklarına inanıyorlardı. Heyet temsilcisi olarak Muhammed Ali ve arkadaşlarından Mevlana Mahmut Hasan'ı önermişlerdi ama Londra bu taleplere kayıtsız kalmıştı (Öke, 1988, 36).

8 Aralık Cumartesi seçilmiş olan İstanbul İstiklal Mahkemesi Yargıçlar Kurulu, aynı gece mecliste toplandı. Yukarıda Türkçesini verdiğimiz Ağa Han ve Emir Ali tarafından yollanan Tanin, İkdam ve Tevhid-i Efkâr gazetelerinde yayınlanan mektuplarla ilgili durum görüşüldü. Adı geçen gazetelerin sahipleri

ile sorumlu müdürlerinin gözaltına alınmalarına karar verildi. Bunun üzerine savcı tutuklama emri çıkartarak gönderilen mektupların Başbakan'ın eline geçmeden adı geçen gazetelerde yayınlanmasının 'kamuoyunda kışkırtma ve karışıklık çıkarma cüretinde buldukları' gerekçesiyle suç unsuru görülmüştür. Gazetelerin sahipleri ve sorumlu müdürleri olan Hüseyin Cahit, Velit, Ahmet Cevdet ve Ömer İzzettin beylerin vatana ihanet ve devletin dış ve iç güvenliğini bozmak, hükümeti devirmek suçlarından dolayı İstiklal Mahkemelerince haklarında yargılama yapılmak üzere tutuklanmalarını bildirdi. 11 Aralık'ta gözaltına alınmış olan gazetecilerin Savcılıkta ilk sorguları yapıldı. Savunmalar, uzun süren duruşmalardan sonra 31 Aralık 1923 Pazartesi günü son buldu. Gerek gazete sahiplerinin gerekse yazı işleri müdürlerinin mektubun yayınlanmasında kesin bir bilgileri bulunmadığı anlaşıldı (Aybars, 1998, 187–197). Neticede 2 Ocak 1924 (Soyak, 2005, 216)'te kasıtlı bir amaçları görülmediğinden, tüm gazetecilerin beraatına karar verildi. Böylece kamuoyunda ve basında oldukça etki yapan gazetecilerin yargılanması olayı beraatla sonuçlanırken, kamuoyu yatıştırılmış, basına da Türk Devrimi'nin kararlılığı gösterilmiştir (Aybars, 1998, 197). Bütün bunlar bardağı taşıran damlalar oldu. 3 Mart 1924 kanunları, arasında yer alan 431 sayılı kanunla da Hilâfet'e son verildi. 13 maddelik olan bu kanuna göre, Halife hal edilmiştir ve Hilâfet makamı da kaldırılmıştır. Halife ve Osmanlı Saltanatı'nın erkek, kadın bilcümle üyeleri ve damatlar, Türkiye Cumhuriyeti'nde hiç bir şekilde ikamet edemeyeceklerdir. Bunlar Türk vatandaşlığından da yoksun bırakılmışlardır. Bundan böyle, Türkiye'de gayrimenkul edinemezler. Halife ve ailesi efradı on gün içinde Türkiye'yi terk etmek zorundadırlar. Geride bıraktıkları gayrimenkullerini bir yıl içinde tasfiye etmek zorundadırlar. Bu süreler içinde tasfiye edemezlerse, bu gayrimenkuller hükümet tarafından satılıp bedelleri kendilerine verilecektir. Halife ve ailesi efradının Türkiye'yi terk etmeleri için gerekli masrafları karşılamak üzere hükümetçe kendilerine belirli bir para ödenecektir. Bu suretle Hilâfet müessesesi tarihe karıştıyordu (Armaoğlu, www.atam.gov.tr). Ancak şunu da belirtelim ki Hilafet Hareketi çerçevesinde esasen Türk ve Hindistan halkları arasında giderek derinleşen bir dayanışma ve dostluk mevcuttu. Halife sultan Vahdettin'in 13 Kasım 1922'de bir İngiliz zırhlısı ile İstanbul'u terk etmesinden ve dahası Cumhuriyet'in ilanını takiben 3 Mart

1924'te halifeliğin kaldırılmasından sonra, hilafet hareketinin mevcudiyet nedeni de ortadan kalkmıştır. Ancak yaşanan kısa ve derin bir hayal kırıklığı dönemini takiben saltanatı ve hilafeti ilga eden güçlere, Atatürk'e, Türkiye Cumhuriyeti'ne çok önemli bir destek sağlamış ve Türkiye'nin başarısını tüm mazlum ve sömürülen milletler tarafından izlenmesi gereken bir örnek olarak görmüştür (Davaz, 2000, 66, 67). Ayrıca mektup ile ilgili yaşanan bu olay tüm Hindistan Müslümanlarına mâl edilmemelidir. Bunu 27 Aralık 1923'te Cocanada'da toplanan Hilafet Konferansı kanıtlamaktadır. Toplantının başkanlık konuşmasında Mevlana Şevket Ali; 'Hindistan'ın bağımsızlığına engel olan İslam'ın en büyük düşmanı Britanya Hükümeti ve İngiliz milletidir.' demiştir. Mevlana Şevket Ali, mektubu yazan Ağa Han ve Emir Ali hakkında da şunları söylemiştir: 'Ne kadar iyi niyetli olurlarsa olsunlar Hindistan'dan uzakta olanlar, Hindistan Müslümanlarının gerçek hissiyatını anlamadan hilafet gibi böylesine hassas bir konuda fikir beyan etmemelidirler.' Şevket Ali diplomatik olan bu ikazdan sonra İslam'ı kurtardığı için Seyf-ül İslam Gazi Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının cesaretleri, azimleri, kahramanlıkları ve başarıları için tebrik edilmeleri gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa'ya birkaç cümlesine yer vereceğimiz telgrafın gönderilmesine karar verilir: "...Hint Müslümanları Türk Cumhuriyeti'ni ve hilafetin Cumhuriyet tarafından tanınan şeklini terakkiyat-ı İslâmiye'nin ümidi olarak tanırlar. Türkiye Cumhuriyeti'ne zarar verecek yahut onun ilerlemesine mani olacak mahiyette her türlü siyasi entrikalara düşmandır." (Öke, 1988, 130, 131).

Millî Mücadele'nin yönetici kadrosu "İslâm etkeni"nin önemini çok iyi biliyordu. Bu çerçevede, bir taraftan iç kamuoyuna yönelik mesajlar verirken, öte yandan Türkiye dışındaki Müslümanlara yönelik bildirimler yayınlıyor, faaliyetler yürütüyordu. İş, İslâm ülkelerine Türkiye hesabına çalışacak ajan ve temsilciler göndermeye kadar varıyor, hatta Senusî şeyhi, İslam topluluklarını İtilaf Devletlerine karşı ayaklandırmak için vazifelendiriliyordu. Böylece, Heyet-i Temsiliye, dış ilişkilerinde hilafet akımına ve tüm Müslüman ülkelerin yardımına güveniyor; genel bir İslâm ayaklanması ihtimalini göz önünde tutuyordu (Doğan, www.ilkadimdergisi.com.tr). Mustafa Kemal Paşa, İslam birliği politikası ve sonuçları hakkında şunları söylemektedir: 'Batıda ve doğuda başka başka tebaalara, ilme ve emele sahip birbirine uymayan

unsurları toplayan bir devletin dâhili teşkilatı asılsız ve çürük olur. O halde dış politikası da esaslı ve kuvvetli olmaz. Çeşitli milletleri ortak ve genel bir unvan altında toplamak ve bu çeşitli unsur topluluklarını aynı hukuk ve şartlar altında bulundurarak kuvvetli bir devlet kurmak, parlak ve cazip bir politika bakış açısıdır. Fakat aldatıcıdır. Hatta hiçbir sınır tanımayarak, dünyada mevcut bütün Türkleri dahi bir devlet halinde birleştirmek, varılması mümkün olmayan bir hedeftir. Bu asırların ve asırlarca yaşamakta olan insanların çok acı, çok kanlı olaylarla meydana koyduğu bir gerçektir. Biz Panislamizm yapmadık, belki yapıyoruz, yapacağız dedik.’ Bu cümleler de göstertmektedir ki, Mustafa Kemal İslamcılığı bir etken olarak kullanmıştır. Ancak Mustafa Kemal’in bu etkeni kullanmasında Türkiye’nin o zamanki sosyo-psikolojik durumunun tesirli olduğunu unutmamak gerekir. Velhasıl Mustafa Kemal, İslam ülkeleri arası bir dayanışmaya taraftar olmakla birlikte, zamanın milliyetler çağı olduğunu biliyor ve her milletin bağımsız bir şekilde milletler ailesi içinde yer alacağını biliyordu (Keskin, 1991, 20–75).

İki yılı aşkın bir süre Mustafa Kemal Paşa önderliğinde devam eden Milli Mücadele Lozan Antlaşması ile sonlanma sürecine girmişken konferansa katılacak heyetin tespiti İstanbul ve Ankara’da mevcut iki hükümetten kaynaklanan iki başlılığın sıkıntılarını gündeme getirmişti. İngilizler de taktik gereği her iki merkezden de temsilci davet etmişlerdi. Ankara hükümeti bu durumdan kurtulma gerekliliğine inanarak Kasım 1922’de saltanat ve hilafeti birbirinden ayırdı ve saltanatı sona erdirdi. Bu gelişmeler Hindistan’da değişikliklere ait haberlerin doğruluk derecelerinde tereddüt yarattı. Birçok kimse bu haberlerin Türklerle Hindistan Müslümanlarının arasını açmak isteyen Avrupalılar tarafından uydurulduğunu düşünüyordu (Özcan, 1997, 236–243). Hindistan hilafet hareketi için asıl şok edici gelişme hilafetin bizzat Türkler tarafından ilga edilmesi oldu. Hilafetin ilga edilmesi Hindistan’da büyük tepkilere ve çalkantılara yol açmıştı. Her zamanki gibi önce bu tür haberlere inanılmadı. Ancak gelişmeler doğrulanınca karar, büyük çoğunluk tarafından İslam dışı olarak değerlendirildi. Ankara hükümeti geri adım atmaya ve bu konuda yalnız karar vermek yerine İslam âleminin görüşlerine de itibar etmeye davet edildi. Ankara’nın gerekçeleri ve izah çabaları ise Hindistan Müslümanlarını ikna

etmeye yetmemiştir. Hindistan Müslümanlarının talepleri karşısında Ankara hükümetinin kararında bir değişme olmayınca Hindistan Müslümanlarının öngördüğü çıkış yolu değişti. Mustafa Kemal Paşa'nın bizzat kendisinin halife unvanını almasını istediler. Nitekim çok geçmeden bu teklif de yapıldı ancak Mustafa Kemal Paşa bunu reddetti (Özcan, 1997, 244–248). Milli Mücadele döneminde Hindistan'da, bağımsızlık olmaksızın din özgürlüğünün hayal olduğunu ispat eden bir olay yaşanmıştı. Ayrıca Mustafa Kemal'i de bu reddedişte haklı çıkaran, din ve devlet işlerinin ayrılması gerekliliğinin de bir kanıtıdır. Hindistan Müslümanları Hilâl-i Ahmer'e başvurarak bir heyeti memleketlerine davet etmişlerdi. Başvuru, hükümet tarafından Büyük Millet Meclisi'ne bildirildi ve Antalya milletvekili Hoca Rasih Kaplan Efendi'nin başkanlığında beş kişilik bir heyet Hindistan'a, Hint Hilafet Komitesi'nin davetlisi olarak gitti. İngiliz makamları, bu ziyaretin gösterilere yol açmaması için birçok tedbirler aldı. Bunların içinde; Müslümanların kalabalık olduğu şehirlerde Cuma namazından sonra hutbe yerine Anadolu mücadelesini anlatan bir bildiri okunacağını öğrenince Cuma namazını yasaklama da vardı. O hafta birçok yerde Cuma namazı kılınmadı. Çünkü camilerin kapılarına silahlı muhafızlar dikilmişti. Rasih Efendi dönüşte o günün parası ile beş yüz bin lira getirdi ve Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya zaferden sonra halifeliği kabul ederse, Hint Hilafet Komitesi'nin kendisine yardımcı olacağı vaadini de ilettili. Mustafa Kemal şu cevabı verdi:

“Bir memlekette hakiki istiklal ve bunu koruyacak kudret kuvvet olmazsa, sizin şahit olduğunuz gibi ülkeye hâkim olanlar bir emirle camileri kapatırlar, üstelik ibadet hakkından da yoksun bırakırlar. Ben bu teklifi kabul edersem ve halife olarak da benzer bir olayda müdahaleye kalkarsam İngiltere'ye harp mi ilan edeceğim? İstanbul'da halen bir halife var ve düşmanlarımızın işgali altında yaşıyor. İslamiyet'e yapılacak en büyük hizmet; dini, devletten ayırmak ve önce müstakil bir devlete sahip olmaktır. İşte biz onun kavgasını yapıyoruz. Zafer nasip olacak, istilacıları kovacağız ve dini devletten ayırarak onun sadece bir vicdan ve iman varlığı olarak kalmasını temin edeceğiz.” (Kutay, 2003, 79–81). Ayrıca Mustafa Kemal nutkunda hilafetin kaldırılışıyla ilgili olarak şunları söylemektedir: “Efendiler, hilafet makamının korunmasında, dini ve siyasi menfaat ve zaruret

bulunduğu inancında olan bazı kimseler, arz ettiğim kararların alınmakta olduğu son dakikalarda, hilafet görevini kendi üzerime almam teklifinde bulundular. Bu gibilere, hemen gereken ret cevabını vermişim. Yeri gelmişken başka bir noktayı da arz edeyim. Büyük Millet Meclisi hilafeti kaldırdığı zaman, din bilginlerinden Antalya milletvekili Rasih Efendi, Kızılay adına Hindistan'da bulunan bir heyetin başkanlığını yapıyordu. Rasih Efendi Mısır'a uğrayarak Ankara'ya döndü. Benimle görüşmek isteyerek şunları söyledi: 'Gezdiği ülkelerde Müslüman halk benim halife olmamı istiyormuş. Yetkili İslam heyetleri, bana bu durumu bildirmek üzere Rasih Efendi'yi vekil etmişler.' Rasih Efendi'ye verdiğim cevapta, Müslümanların bana olan bağlılık ve sevgilerine teşekkür ettikten sonra dedim ki: 'Zatîâliniz din bilginlerindensiniz. Halifenin devlet başkanı demek olduğunu bilirsiniz. Başlarında kralları, imparatorları bulunan halkın bana ulaştırdığınız dilek ve tekliflerini ben nasıl kabul edebilirim. Kabul ettim desem, buna o halkların başında bulunanlar razı olur mu? Halifenin emir ve yasakları yerine getirilir. Beni halife yapmak isteyenler emirlerimi yerine getirebilecekler midir? Durum böyle olunca, anlamı ve fonksiyonu olmayan asılsız bir sıfatı takınmak gülünç olmaz mı?

Efendiler, açık ve kesin olarak söylemeliyim ki, Müslümanları hala bir halife korkuluğu ile uğraştırıp aldatmak gayretinde bulunanlar, yalnız ve ancak Müslümanların ve özellikle Türkiye'nin düşmanlarıdır. Böyle bir oyuna kapılıp hayal kurmak da ancak ve ancak cahillik ve gaflet eseri olabilir." (Atatürk, 2006, 575). O günler hilafetin kaldırılması kararının verilmesi ve bu kararın uygulanması değil, konunun düşünülmesinin dahi mümkün olmadığı günlerdi. Ama görünen bir gerçek vardır ki, Mustafa Kemal yaptığı her inkılâpta olduğu gibi bu konuda da tesadüflere yer vermemiştir (Kutay, 2003, 79–81).

4.3.1.2.1.3. Amerikan Yardımları: İstanbul'da en fazla yardım yapan ve en fazla yardım kuruluşu bulunduran ülke Amerika'dır. Bu kuruluşlar her ne kadar gayrimüslimler ve Rus mülteciler üzerinde yoğunlaşmışlarsa da Müslümanları da görmezlikten gelmemişlerdir. 1920 yılında İstanbul'da faaliyet gösteren Amerikan yardım kuruluşları şunlardır: Amerikan Kızılhaç'ı Tepebaşı Şubesi, Amerikan Kızılhaç'ı İstanbul Şubesi, Yakın Doğu Yardım Teşkilatı, Rus Çocuklarının Kurtarılması ve Eğitimi İçin Amerikan Komitesi, Yabancı Misyonlarla İlgili Amerikan Komisyon Heyeti, Memonit Yardım Birimi, Hıristiyan Kadınlar Birliği, Hıristiyan Gençler Birliği, İstanbul Muavenet-i İçtimaiye Beynelmilel Cemiyeti. Ancak bu kuruluşlardan en faal olan ve Müslüman fakirlere en fazla yardımda bulunanlar Yakın Doğu Yardım Teşkilatı, İstanbul Muavenet-i İçtimaiye Beynelmilel Cemiyeti ve Genç Hıristiyanlar Birliği'dir. Savaşın getirdiği yoksulluklardan acı çekenlere besin, ilaç gibi malzemelerin dağıtımını örgütlemek, sıkıntı çekenlere iş imkânı sağlamak üzere 1919 senesinde Newyork'ta bir Amerikan komitesi kurulmuştu. Komite 1920'de adını Yakın Doğu Yardım Teşkilatı olarak değiştirdi. Örgüt İstanbul'daki faaliyetlerine Yedikule'deki Kanada Veremli Çocuklar Hastanesi'ni ve Boğaz'daki Trahomlu Öksüzler Evi'ni açarak başladı. Tonlarca Amerikan ununu ve sütü İstanbul'a getirerek ekmek ve süt fiyatlarının düşmesini sağladı. Yakın Doğu Yardım Teşkilatı'nın bu tür faaliyetlerine hükümet de elden geldiğince yardım yapıyor, kolaylık sağlıyordu. Amerikan Kızılhaç'ı da muhacirlere gıda ve ilaç yardımında bulunuyordu. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ikinci reisi Hamit Bey, Amerika Salib-i Ahmer reisi Binbaşı Mr. Doyz'a Amerikan Salib-i Ahmeri tarafından Müslümanlara yapılan muavenetin bir teşekkürü olarak bir gümüş Hilâl-i Ahmer madalyası vermiştir. Genç Hıristiyanlar Birliği'nin üyeleri arasında farklı uluslardan birçok kişi vardı. Birçok Türk ve hatta İranlının bulunması da dikkat çekiciydi. İstanbul ve Beyoğlu'nda iki ayrı şubede faaliyet gösteren teşkilatın İstanbul şubesinde 72, Beyoğlu şubesinde ise 92 aktif Türk üye bulunmaktaydı. Teşkilatın en önemli özelliği, bilimsel çalışmayı prensip edinmiş olmasıdır. Ayrıca sinema, konser, eğlence, yabancı dil dersleri, konferans, tiyatro, ocak başı sohbetleri, muhasebe, aritmetik, liderlik kursları, boks, jimnastik gibi beden eğitimi kursları ve dini etkinlikler faaliyetlerinden bazılarıdır. Cemiyet, bazen Türk yardım kuruluşları ile de işbirliğine giderek

özellikle yetimhanelerde faaliyetlerde bulunmuştur (Yıldıztaş, 2007, 57–59). Amerika Birleşik Devletleri Hilâl-i Ahmer'e yardımcı olabilmek için İstanbul'daki Yüksek Komiseri Amiral Bristol'un eşi vasıtasıyla Türk yetimleri hakkında geniş bilgi istedi. Bundan sonra C. J. Webb, Cemiyet'e 13 Ağustos 1920 tarihli yazısıyla çok düşük fiyata çeşitli cinslerde pamuk satmayı önerirken 9 Aralık'ta Amerikan Yardım Teşkilatı, Amerikan Elçiliği ve hem devletin hem de Amerikan Kızılhaçı'nın İstanbul'daki temsilcisi Amiral Bristol kanalıyla tıbbi malzeme gönderdi. Madam Bristol'un armağanı olan 25 kasa yardım malzemesi dağıtım için Hilâl-i Ahmer'e iletildi (Akgün ve Uluğtekin, 2000, 275).

Çeşitli ülkelerde yaşayan Müslüman toplulukları Hilâl-i Ahmer'in açtığı yardım kampanyalarına nakdi yardımlarıyla katkıda bulunmuşlardır. Bunlardan Amerika'nın Providence şehrinde bulunan Müslümanlar tarafından toplanan 1.500 dolar, 75 santim, yani 185 lira 605 kuruş Hilâl-i Ahmer'e teslim edilmiştir (Ayışığı, 1992, 174). Muhtelif tarihlerde Amerika'ya göç etmiş bulunan gerek Anadolu gerek Anadolu kökenli gerekse diğer İslam memleketlerine mensup Müslümanlar da her fırsatta Anadolu'daki milli harekete ellerinden gelen yardımı esirgememişlerdi. Örneğin Amerika'nın Philedelpia kentinde Türklerin Aralık 1921'de organize ettiği bir kampanya neticesinde 430 dolar (730 lira), Chicago'daki organizasyonda ise 289 dolar (500 lira) toplanarak Hilâl-i Ahmer vasıtasıyla İstanbul'a ulaştırılmıştır. Tevhid-i Efkâr gazetesi aynı şahıslar tarafından daha önce de doğrudan doğruya Ankara Hilâl-i Ahmer Cemiyeti riyasetine 250 dolar göndermiş olduklarını bildirmiştir. Yine aynı gazete 23 Ocak 1922 tarihli sayısında Amerika'daki dindaşlarımız tarafından İstanbul'daki muhacirlere sarf olunmak üzere 1.500 dolar gönderildiğini yazmaktadır. Bununla beraber Ocak 1922'de Amerika'daki Müslümanların katkılarıyla felaketzedelere muhacirin müdüriyeti tarafından kışlık birer palto dağıtılmıştır. (Yıldıztaş, 2007, 59).

4.3.1.2.1.4. Rus Yardımları: Büyük para sıkıntısı çeken Türkiye, ülke içinde yeni para kaynakları, tasarruf uygulamaları ve olağanüstü yöntemlerle (Tekâlif-i Milliye) para bulmaya çalışırken, dışarıdan da para yardımı aldı. Mustafa Kemal Paşa, daha 26 Nisan 1920'de Meclis'in açılışından üç gün sonra Sovyetler Birliği'ne yazdığı mektupla, silah, cephane ve malzeme yanında para da istemişti. Mustafa Kemal, tam bağımsızlık temeli üzerine oturttuğu temel politikasını, dış yardım konusunda da bu esastan ödün vermeden kabul etmektedir. Dış yardım bir araçtır, oysa bağımsızlık amaçtır. Bu bakımdan her ülke ile ilişki kurmak mümkündür. Bağımsızlığın ön koşulu, uluslaşmak olduğuna göre Mustafa Kemal, ulusal bağımsızlığın her şeyden önce ulusun kendi öz kaynaklarına dayanmasına, dış yardımın himaye biçimine girmemesine dikkat etmektedir (Aybars, www.kurtulussavasi.org.tr). Birinci Dünya savaşı sonrası ülkenin içinde bulunduğu güç şartlar, yeni Türk Devleti'nin kurulabilmesi için, başta İngiltere olmak üzere İtilaf Devletlerine karşı verilecek mücadelede dışardan yardım alınmasını zorunlu kılıyordu. Mustafa Kemal Paşa, yardım sağlanabilecek ülke olarak, 1917 Bolşevik İhtilali sonrası kurulan Sovyet Rejimini görüyordu. Çünkü Batılı Devletler (özellikle İngiltere) Türkiye'yi düşman gördükleri kadar, Rusya'daki yeni rejimi de kabul etmeyip ona karşı tavır almışlardı. Bu durumda ortak düşmana karşı Türkiye ve Rusya'nın karşı koymaları tabii şartlardan doğan bir dostluğu, yani Türk – Sovyet dostluğunu başlatmıştı. Türk – Rus yakınlaşması ve işbirliği, tabii bir olay gibi görünüyorsa da; Rusların Türkiye'ye karşı olumlu bir tavır izlemeleri onların dış politikalarının bir gerçeği idi. Bolşevikler iktidara geldikten sonra 1917 Aralığının ilk günlerinde yayınladıkları bir bildiri ile Rusya'da yaşayan bütün milletlerin bağımsızlıklarını tanıdıklarını ilan etmişlerdi. Bunu takiben, 1 Mayıs 1919 günü Komintern İcra Komitesi 'Dünya İşçilerine' yayınladığı bir bildiride, Türkiye'ye de yer ayırmış ve Anadolu'daki hareketin başarıya ulaşarak, kendi kızıl ordusunu ve köylü Sovyetlerini kurmasını istemişti. İşte, 1919 yazı sonlarına doğru, uzaktan uzağa karşılıklı iyi niyetleri belirtmeyle başlayan bu ilişki; Mustafa Kemal Paşa'nın 23 Temmuz'da Erzurum Kongresi'ndeki konuşmasında Sovyetleri öven sözler söylemesi ve bunu takiben Sivas Kongresi'nden iki gün sonra 13 Eylül 1919'da Sovyetlerin 'Türkiye İşçi ve Köylülerine' hitaben ikinci bir demeç yayınlarak Milli Mücadeleyi desteklemeye hazır olduklarını belirtmeleri ile

gelişiyordu. Yalnız, kurulacak olan ilişkide iki tarafın beklediği şeyler farklıydı. Şöyle ki, Anadolu'daki direniş hareketini başlatanlar ve özellikle Mustafa Kemal Paşa açısından bu ilişkiden beklenen, Rusya'daki yeni rejimle iyi komşuluk ve işbirliği sonucu onlardan silah yardımı sağlayarak, ortak düşman olan emperyalistlere karşı mücadele vermektir. Mustafa Kemal Paşa'nın bu beklentilerinin Milli Mücadele'nin genel dış politikası üzerinde de etkili olduğu ilke olarak ileri sürülebilir. Bu sayede Rusya'da yeni kurulan rejimi benimsemeyen ve ona savaş açan batılı devletlere ve özellikle İngiltere'ye karşı, Ruslarla iyi ilişkiler içinde bulunarak bir güç birliği elde edilmiş olacak; bu güç birliği aynı zamanda Türkiye açısından da batıya karşı sürekli olarak kullanılabilir bir tehdit vasıtası olabilecekti. Ruslar ise Anadolu'daki hareketi, batılı emperyalistlere karşı savaş veren ve ona karşı duran bir hareket olarak değerlendirmekle birlikte, bu hareketin Müslüman halkların uyanışında bir örnek teşkil edeceğini ve bu sayede onların da ayaklanabileceğini, bundan ise, batılı devletlerin zarar göreceğini hesaplayarak Burjuva Milliyetçi ihtilalini bir proleter ve köylü ihtilaline döndürmeyi, yani, Türkiye'de Sovyet sistemine benzer bir sistem kurmayı amaçlıyorlardı. Ayrıca, Türkiye ile kurulan ilişkileri batılı devletlerle yürüttükleri müzakerelerde bir koz olarak kullanmayı düşünüyorlardı (www.ait.hacettepe.edu.tr).

Mustafa Kemal Paşa Anadolu'ya geçtikten sonra bir Rus heyeti Havza'da onu ziyaret etmiş, halifeliği yıkması, komünizmi ilan etmesi, ortak düşmanları olan İngiltere ve diğer devletlere karşı Rusya'nın yanında yer alması karşılığında silah, cephane ve para yardımı yapacağını vaat etmişti. Milli kuvvetlerin Anadolu'da başarı kazanması üzerine Ruslar, Kuvâ-yı Milliye ile ilişki kurmaya çalışmıştı. 1919 Ekim'inde Ege bölgesine gelen bazı Sovyet ajanları, komünizm görüşünü yaymaları karşılığında Kuvâ-yı Milliyecilere para ve silah temin edeceklerini bildirmişlerdi. Ancak Rusya, daha sonra Anadolu'da yapılan mücadelenin bir sınıf mücadelesi olmadığını ve komünizme fırsat tanımadığını görmüş ve olaylara müşterek menfaatler açısından bakmaya başlamıştı (Baş, www.osmanli.org.tr). İki ülke açısından da şartların güçlüğü ortadaydı. Mustafa Kemal ve Milli Mücadelenin komutanları arasında, Sovyetlerden yardım temin etme konusunda bir takım

yazışmalar olmuştur. Sonuçta Türk – Sovyet ilişkileri, Ankara’da 23 Nisan 1920’de Büyük Millet Meclisi’nin açılmasından sonra resmi bir nitelik kazanmıştır. 26 Nisanda Büyük Millet Meclisi Başkanı sıfatıyla Mustafa Kemal Paşa’nın imzasını taşıyan ve Lenin’e gönderilen mektup, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Moskova Sovyet Hükümetine birinci teklifidir. Emperyalistlere karşı mücadelede Rusya Bolşevikleri ile askeri harekâtı birleştirmek, Kafkas Seddi’nin yıkılmasında, Sovyet kuvvetlerinin Gürcistan’a, Türk birliklerinin de Ermenistan’a karşı harekâtını, Azerbaycan’ın da Sovyet Rusya’ya katılmasının kabulünü, silah, cephane, para yardımı sağlanmasını isteyen bu teklifin Lenin’e 1 Haziran’da ulaşması üzerine Dışişleri Komiseri Çiçerin 2 Haziranda karşılık vermişse de, bu Türkiye’nin beklediği cevap sayılmazdı. Çiçerin’in cevabından önce, Meclisin açılmasını müteakip kurulan hükümette Hariciye Vekilliğini üstlenen Bekir Sami (Kunduh) Bey başkanlığındaki bir heyet Moskova’da görüşmeler yapmak üzere 11 Mayıs’ta Ankara’dan hareket etmişti. Türk delegelerince bu karmaşık ortamda Moskova’da sürdürülen görüşmeler sonunda, 24 Ağustos 1920’de bir dostluk anlaşması taslağı hazırlanmış; fakat bu anlaşmanın ve bunda taahhüt edilen yardımın geçerli olabilmesi için de Ermenilere Van, Muş ve Bitlis vilayetlerinden yer verilmesi şartı getirilmiştir. Görüşmelerin çıkmaza girmesi üzerine Yusuf Kemal Bey Anadolu’ya geri dönmüş ve 18 Eylül 1920 tarihinde Trabzon’dan çektiği telle, dostluk anlaşması projesini ve Bekir Sami Bey’in raporunu Ankara’ya bildirmişti. Türk birliklerinin doğudaki harekâtı gerçekleştirmesinden evvel, Mayıs’ın son haftasında Sovyetler Birliği’nden resmi olmayan ilk temsilci Ankara’ya gelmişti. Bunu başkâtip derecesinde Umpal Angarski başkanlığında kalabalık bir heyetin Türkiye’ye gelmesi takip etti. Bundan sonra da 21 Kasım 1920’de Moskova büyükelçiliğine tayin edilen Ali Fuat (Cebesoy) Paşa ile birlikte İktisat Vekili Yusuf Kemal ve Maarif Vekili Rıza Nuri Beylerden oluşan kalabalık bir heyet 1920 yılı Aralık ayı başında Ankara’dan ayrıldı. İlk Rus elçisi de aynı tarihlerde Türkiye’ye gelmek üzere hareket etmişti. Moskova’ya varan heyet, 16 Mart 1921’de Türk – Rus dostluk anlaşmasını imzaladı. Böylece Sovyetlerle olan ilişki şekillenmiş oldu ve Doğu Cephesinin kuvvetlenmesi üzerine batıdaki birliklere de yardım edilebildi (www.ait.hacettepe.edu.tr).

Sovyetlerden silah ve cephane temini yolunda ilk ciddi adım Halil Paşa'nın Atatürk'ün emriyle Rusya'ya gitmesiyle atılmıştı. Halil Paşa Temmuz 1920'de 100 bin lira değerindeki altınla Moskova'dan ayrılmıştı. Bundan sonra da 19 Temmuz 1920'de Ekonomi Bakanı Yusuf Kemal Bey ve Bekir Sami Bey bu maksatla Moskova'ya gönderildi. Rusların komünizmi kabul ettirme ve toprak istekleri karşılığında silah verebileceklerini ileri sürmeleri, bu yoldaki gayretleri bir süre için daha başarısız bıraktı. Ancak sonunda gerçeği görerek iki tarafın menfaatine olacağı düşüncesiyle Türkiye'ye yardım yapmayı kabul ettiler. İlk silah ve cephane yardımı kafilesi 1920 Eylül'ünde geldi. Daha sonra Moskova'dan dönmekte olan Yusuf Kemal Bey 6 Ekim 1920 günü beraberindeki bir milyon altın ruble ile Ankara'ya gelmiştir. Daha sonra Sovyet yöneticilerinin bu yardımı arttırdığı görülmektedir. Sovyet Rusya, Moskova Antlaşması'nın resmi metni dışında 10 milyon altın rublelik para yardımı yapmayı kabul etmesinden sonra bu paralar, 1920 ve 1922 yıllarında çeşitli partiler halinde gönderilmiştir (Baş, www.osmanli.org.tr). Sovyet yardımı yapılacağı tarihte Sovyetlerin elinde yeterli altın Ruble bulunmadığı için, Buhara Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Osman (Kocaoğlu) Bey, Lenin'e, kendilerinde altın para bulunduğunu ve Türkiye'ye verilmek üzere 100.000.000 altın Ruble verebileceklerini söyledi. Buhara Meclisi de bunu kabul edince Buhara Cumhuriyeti, Ankara'ya gönderilmek üzere Ruslara parayı teslim etti. Buna göre üç yıl içinde yapılan Sovyet yardımı şöyledir: (Aybars, www.kurtulussavasi.org.tr).

Çizelge 11

1920 Yılı	Cinsi	TL Olarak
516.800	Adet Altın Ruble (1Ruble 59 kuruştur.)	304.912
1.000.000	Adet Altın Ruble	590.000
1.500.000	Adet Altın Ruble	885.000

50.000	Adet Altın Ruble	29.500
100.000	Osmanlı Altını	507.000
Toplam		2.316.412
1921 Yılı	Cinsi	TL Olarak
4.000.000	Adet Altın Ruble	2.360.000
4.000.000	Adet Altın Ruble	2.360.000
1.160.000	Adet Altın Ruble	900.000
240.000	Adet Altın Ruble	241.000
400.000	Adet Altın Ruble	236.000
Toplam		5.997.000
1922 Yılı	Cinsi	TL Olarak
1.100.000	Adet Altın Ruble	649.000
3.500.000	Adet Altın Ruble	2.065.000
Toplam		2.714.000
Genel Toplam		11.028.012

Sovyetler Birliği Hükümeti, Yunan mezaliminden kurtulabilenlere harcanması için, büyük miktarı hâkimiyetleri altında bulunan Müslümanların aralarında topladıkları paralardan oluşan 30.000 altın Rubleyi, Hilâl-i Ahmer'e gönderdi. Para, Sovyetler Birliğinin Ankara temsilcisi tarafından Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne verilmek üzere bir mektup ekinde TBMM Başkanlığına teslim edildi. Stefanos Yerasimos'un Rus kaynaklarından aktardığı, Temsilci

Mdivani'nin TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya hitaben yazdığı 9 Nisan 1921 tarihli mektupta şu ifadeler yer alıyor:

“Sayın Başkan, RSFSC ve Sovyet Rusya emekçileri adına, zalim istilacının terk etmeden önce yakıp yıktığı bölgelerdeki halkın ihtiyaçlarını hafifletmek üzere, lütfen, 30.000 altın Rublelik mütevazı armağanı kabul etmenizi dilerim. Rusya emekçilerinin bu karınca kararınca armağanının, Türk halkının saldırgan emperyalizm ile Sovyet Rusya emekçi kardeş halkı arasındaki farkı anlamasına yardım edeceği umudu bana onur vermektedir.”

Para teslim alındıktan sonra, TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın, Sovyet temsilcisi B. G. Mdivani'ye yazdığı 12 Nisan 1921 tarihli teşekkür mektubunda şöyle deniliyor: “Mümessil Efendi, Zaferimizin istihlas ettiği aksam-ı vatandan Yunan katliamlarından kurtulabilenlere verilmek üzere Hilâl-i Ahmer'e teberru edilen otuz bin altın rubleden dolayı teşekkürat-ı mahsusamı takdim ederim. Haris emperyalistlere Rum vahşetinin en müthiş felakete sevk ettiği bu bedbahtlığa karşı Sovyet Rusya'sının bu hareket-i alicenabane ve insaniyetkâresi bütün milletimiz tarafından tamamen takdir edilecektir. Ana toprağını müdafaa eden milletimizin idare ettiği bu harbe gösterdiğiniz alakadan dolayı bi-l-hassa pek bahtiyarım. Yunanlıların ricatları esnasında ika ettikleri hasarat ve fecai vicdan-ı beşeriyeti isyan ettirecek bir mahiyettedir. Yunanlıların son taarruzları esnasında ve nihayetinde irtikâp ettikleri cinayetin hükümet-i metbuanıza tebliği ve en vasi mikyasta nesrini temin ederseniz minnettarınız olurum. Ordumuzun bütün düşmanlara çalacağı muzafferiyet-i karibe ve tammemiz için temenniyatınızı fal-i hayrad ile ihtiramat-ı faikamın kabulünü rica ederim.”

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi

Mustafa Kemal

Sovyetler Birliği'nden Hilâl-i Ahmer'e gönderilen bu paranın ancak 3.000 altın Rublesinin Cemiyet'e intikal ettiği anlaşılıyor. TBMM Başkanlığından Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Murahhaslığına hitaben yazılan, Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal imzalı yazıda şöyle deniliyor: “Bu defa Yunanlılar tarafından istila ve İkinci İnönü Muharebesi neticesinde terke mecbur edilmiş arazi dâhilinde felaketzede ahalimizin muhtaç-ı muavenet olanlarına tevzi' edilmek üzere Rusya Federatif Şuralar Cumhuriyeti Ankara Salahiyettar Mümessilliği tarafından üç bin altın ruble

iane verilmiştir. Meblağ-i mezburun makbuz mukabilinde ahzıyla ol vechile mahalline husn-i sarfıyla riyasete malumat itasını rica ederim.” Bu durum, Hilâl-i Ahmer’e ulaştırılmak üzere yurt dışında toplanan ve çeşitli vasıtalarla gönderilen yardımlardan bir kısmının, zamanın şartları ve başka ihtiyaçlar sebebiyle olsa gerek, Cemiyet’e ulaşamadığını göstermektedir (Hacıfettahoğlu, 2007, 21–23).

4.3.1.2.1.5. Türkistan Türkleri: Türkistan Türkleri, daha Balkan Savaşı yıllarında Türkiye'ye para yardımı yapmaya başlamışlardı. Kazak Türkleri bu konuda ellerinden geleni esirgememişlerdir. Berlin'de 1930'lu yıllarda Çağatay Türkçesinde yayınlanan "Yaş Türkistan" dergisinde yer alan bir makaleye göre, Balkan harbi yıllarında (1912–1913), Türkistan'ın Akmeşit şehrinde Sadık Ötegenov isimli bir ihtiyar Kazak, küçük heybesinin iki gözüne doldurmuş olduğu altınları Rusya'nın başkenti Petersburg'a getirir. Burada tahsilde bulunan hemşerisi Mustafa Çokay'ın evine gider ve ondan kendisini Osmanlı elçisine götürmesini rica eder. Elçilikte, ihtiyar Kazak Osmanlı elçisi Turhan Paşa'dan, Türkistanlı Türk kardeşlerinin sevgi ve sempatisinin küçük bir ifadesi olmak üzere getirdiği yardımı gerekli yere ulaştırması için ricada bulunur. Bunun üzerine gözleri dolan Turhan Paşa her ikisini kucaklayıp öper ve emaneti kabul ederek yerine ulaştıracağına söz verir. Yine bu dönemde Medine'de tahsil görmekte olan Kazak öğrenciler Osmanlı askerine yardım için harçlıklarından 200 lira toplarlar. Balkan harbi yıllarında Kazakistan'da yayınlanmakta olan "Aykap" gazetesinin bu konudaki haberine göre, öğrenciler topladıkları paraları Medine valisi Basri Paşa'ya teslim ederek, ondan bu yardımı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne ulaştırmasını isterler. Yardım küçüktür, ama Türkistanlı öğrencilerin dahi Balkan Savaşı sırasında Türkiye'ye yardım etme arzusunda bulunduğunu göstermesi açısından önemlidir (Aysan, www.aysan.blogcu.com.tr).

1920'li yıllarda Türkiye Türkleri bağımsızlık yolunda büyük bir ölüm-kalım mücadelesi verirken; Türkistan'da da durum pek farklı değildi. Kırım, Kazan, Astırahan, Hive Hanlıklarını yutan Sovyet Rusya, Batı Türkistan'daki son Türk Devleti olan Buhara Hanlığı'na göz dikmiştir. Buhara

ve havalisinde Buhara Halk Cumhuriyeti ilan edilmiş, başkanlığına da Osman Kocaoğlu seçilmiştir. Ankara Hükümeti bu kardeş Türk Devletini resmen tanır (Serik, www.groups.google.com.tr). Uzakdoğu'daki Türklerden de Milli mücadeleye destek gelmiştir. 22 Şubat 1922'de Vladivostok'ta milli Türk şarkıları söyleyerek büyük bir cemaat halinde iskeleye gelen halk, Anadolu Türkleri hakkındaki bağlılık ve sevgilerini dile getirmişler ve Anadolu Türklerine 2000 sancak hediye ederek giriştiğimiz istiklal mücadelesinde tam bir muvaffakiyet için temennide bulunmuşlardır. Vladivostok Cemiyet-i İslamiyesi tarafından 'din ve kan kardeşlerimiz Osmanlı askerlerine' sözleriyle şunlar yazılı olarak iletilmiştir: 'Sizin yurdunuza avdetiniz bizim için de aynı saadettir. Takdim ettiğimiz şu mukaddes sancak uzakta kalan din kardeşlerinizin hatırası olsun. Bu aziz sancağın gölgesinde saadete vatanınıza avdet ediniz. Şu kahraman Türk oğullarının muvaffakiyeti ve saadeti ahz-ı amalimizdir.' (İkdam, 30 Temmuz 1922, sayı:9103, s.2). Vladivostok'taki bu halet-i ruhiye hakkında Niğde'nin Bor ilçesinden Halil Ataman bilgi vermektedir. Kendisi 1915 yılında İstanbul Medrese öğrencisi iken orduya alınmış ve derhal Ruslara karşı Erzurum cephesine gönderilmişti. Neticede Ruslara esir düşmüşlerdi. Yedek Subay Halil Efendide bu esirler arasında idi. 1920 yılında Ruslar esirleri tekrar trene bindirip kışta kıyamette bu defa Japon denizi yakınındaki, Japon işgalindeki Vladivostok şehrine getirip İngilizlerin muhalefetine rağmen, Türkiye'ye teslim edilmek üzere Japonlara teslim etmişlerdi. Halil Ataman 1920 yılında Vladivostok'a gelir ve bu şehirde Çin'deki Türklerle karşılaşır. Bu Türkler hakkında verdiği bilgiler şöyledir: 25 Haziran 1920 günü para kazanmak için bulunduğu fırın işinde çalışırken bir adamla tanışır. Adamcağız Halil Ataman'a Rusça hangi milletten olduğunu sorar. Türk olduğunu söyler. 'Müslümanınız değil mi?' der. Halil Ataman da 'evet' deyince ellerini sıkıp, gözlerinden öpmek ister. Çünkü o da Türk ve Müslüman'dır. Onun anlattığına göre Çin Türkistan'ında herkes göğsünde Türk bayrağı ve Türk rozeti taşıyordu ve Türklük için canını istediğinde tereddütsüz vermeye her zaman hazırды. Hilâl-i Ahmer'e yardım ettiklerini de sözlerine ekliyordu (Çayırdağ, www.gokbayrak.com.tr) Türkiye lehindeki protestolardan biri de Afgan dindaşlarımızdan gelmiştir. İstanbul'a yönelik Yunan tehdidini protesto etmişlerdir (Tevhid-i Efkâr; 22.08.1922, s.3458-430).

4.3.1.2.1.6. Fransız Yardımları: Birinci Dünya Savaşı sonunda Fransa'nın en büyük meselesi, Almanya'nın bir daha belini doğrultamayacak duruma getirilmesiydi. İngiltere'yi buna razı etmek için, Osmanlı Devleti'nden kopan Arap ülkelerinden daha az pay almaya razı olmuş ve Yunanistan'ın Türkiye'den pay almasına göz yummuştu. Fransa, katlandığı fedakârlıklara rağmen istediklerini elde edememişti. Bu durumdan ötürü Fransa, İngiltere'den kopmuştu. Güney Anadolu'da yaptığı savaş Fransa'ya bir şey kazandırmadığı gibi, İngiltere'nin de işine geliyordu. Fransa, Türk cephesinde devamlı hırpalanıp ağır kayıplara uğramanın gereksizliğini anlamıştı. Sakarya Zaferi'nin kazanılmasından sonra Fransa'nın barış isteği daha da koyulaştı. Anadolu'da bağımsız ve güçlü bir Türk Devleti'nin yaşaması, kendi menfaatleri bakımından gerekiyordu. Her şeyden önemlisi Türkiye, İngiltere'nin her türlü isteğine karşı koyacak kadar güçlenmişti ve daha çok güçlenmesi Fransa'nın yararınaydı. Böylece yeniden başlayan barış görüşmeleri ile (Müderrişoğlu, 1988, 646–648) Ankara hükümetini resmen tanıyan ilk batı devleti Fransa olmuş ve 20 Ekim 1921 tarihinde Ankara'da Türk-Fransız antlaşması imzalanmıştır. Fransızlar, Adana'yı terk ederken ellerinde bulunan silah, cephane ve diğer savaş araçlarının bir bölümünü bağış olarak bırakmışlardır. Araç ve gereçlerin diğer bir bölümü satın alınmıştır (Tekin, 2002, 148). Sonuçta 1921 yılı sonlarına gelindiğinde İstanbul'daki kötü duruma kayıtsız kalınamayacağını Fransızlar da anlamıştı. Bu nedenle sabık Düyun-ı Umumiye İdare Meclisi Reisi ve Fransa Kızılhaçı Başkanı Monsieur de Labolinyer, Fransa Kızılhaçı'nı temsilen İstanbul'a geldi. Labolinyer bu ziyareti sırasında Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Muhacirin Müdüriyeti gibi ilgili kuruluşları ziyaret ederek bilgi edindi. Neticede Fransız yardımlarının organize edileceği bir mahal tedariki ile yardımların yapılacağı muhacir merkezleri kararlaştırıldı. Buna göre Fransızlar, Davutpaşa ve Selimiye'de bulunan 5 bin civarında Türk muhacir ile ilgileneceklerdi. Labolinyer böyle bir organizasyon için ayda 300 bin frank, yani 15 bin liraya ihtiyaç duyacaklarını da belirtmiştir. Yine ihtiyaç sahibi Müslüman çocuklarının her an açlık ve ölüm tehdidi karşısında kıvrandıklarını dikkate alan Fransız siyasi temsilcisi General Pelle'nin bir süthane tesisi ve ücretsiz olarak süt dağıtımı için Fransız Kızılhaçı nezdinde teşebbüste bulunması üzerine Fransız Kızılhaçı Kadınlar Şubesi Başkanı Matmazel Verdo öncülüğünde bir süthane tesis

edilmiştir. Sûthane Darülfünun karşısındaki sebilde tesis edilmiş olup her gün fakir çocuklarına 50 kilo kadar süt dağıtmayı taahhüt etmiştir. Ayrıca Fransız Kızılhaç Teşkilatı kanalıyla Paris'te ve İstanbul'da yardım organizasyonları gerçekleştirilmiş; Paris'teki organizasyonda 2 bin 500 frank toplanarak İstanbul'a gönderilmiştir. 1800 ailenin barınabileceği barınak inşası da yine Fransızların gayretleri ile gerçekleşmiştir (Yıldıztaş, 2007, 60). Anadolu'nun paylaşımında müttefikleriyle tam olarak anlaşmaya varamayan, Milli Mücadele karşısında Anadolu'yu boşaltmak zorunda kalan ve yine İngiltere, İtalya ve Yunanistan'a karşı Türkiye'yi desteklemeyi menfaatlerine uygun bulan Fransa, zaten bu fikirlerden hareketle 20 Ekim 1921 'de TBMM Hükümeti'yle Ankara Antlaşması'nı yaptı. Ankara Antlaşması'nın tam metni içinde bulunmakla beraber, Fransız birlikleri Güney Anadolu'da işgal ettikleri yerlerden çekilirken Türklere karşı savaş araç ve gereçleri bırakmıştır. Fransızlar, bıraktıkları 10 binin üzerinde silah, 1.500 sandıktan fazla cephane ve askeri malzemeden başka on adet uçağı, üç telsiz istasyonu, dört uçak motoru, 10 bin üniforma ve ayakkabı ve 2 bin atı da Türkiye'ye hediye etmişlerdi. Ayrıca antlaşma neticesinde Fransa piyasalarından silah ve cephane alma imkânı da doğdu ve bolca silah, cephane, top, tüfek ve araç alındı (Baş, www.osmanli.org.tr). Fransızların işgal ettikleri Türk topraklarından çekilirken bıraktıkları silah ve cephanenin miktarı şöyledir:

Çizelge 12

Cinsi	Tüfek (Adet)	Mermi (Sandık)
Osmanlı	4.484	574
Alman	3.865	-
Manliher	10	-
Büyük çaplı mavzer	-	247

Gra	-	101
Shneider	-	577
Büyük çaplı martin	1.730	-
Çeşitli	-	6
Toplam	10.089	1.505

Fransızlar bıraktıkları bu silah ve cephanelerden başka, düzgün durumdaki on adet uçağı da Türkiye'ye hediye etmiş bulunuyorlardı. Ankara Antlaşması, Fransa'nın bu yardımlarından başka, daha önemli olarak Anadolu'nun Fransa piyasalarından silah ve cephane satın almasına zemin hazırlamış bulunuyordu (Müderrişoğlu, 1988, 649, 650).

4.3.1.2.1.7. İtalyan Yardımları: İstanbul'daki felaketzedeler hususunda olayları en geriden takip eden işgalci ülke İtalya olmuştur. Fransızların 1921 yılı sonlarında başlattığı yardım faaliyetleri hususunda, İtalyanlar ancak 1922 yılının Mart ayında harekete geçebilmişlerdir. İtalya İşgal Kumandanı General Monpelli 29 Mart 1922'de Eyüp Sultan'daki muhacirleri ziyaret ederek, buradaki 2 bin muhacirin iaşesini karşılayacaklarına söz vermiştir. Mütareke İstanbul'unda yaşananlar bir gerçeğı daha ortaya çıkarmıştı. Artık savaş bitmişti. Barışın tesisine gayret ediliyordu. Ancak bu esnada aynı mekânlarda farklı ulus ve dinlere mensup insanlar mülteci ya da muhacir sıfatı ile yan yana yaşama savaşı veriyorlarken, yapılan yardımlarda öncelik dini inançlara göre sınıflandırıldı. Britanya devletinin hâkim unsuru İngilizler önceliğı Rus mülteciler ve azınlıkların mağdur ve muhtaçlarına verirken, aynı devletin İslam unsurları da her şeye rağmen yardımlarını din kardeşlerine tahsis ettiler (Yıldıztaş, 2007, 60).

4.3.1.2.2. Yurtdışından Gelen Yardımların Hilâl-i Ahmer'e Ulaştırılması

Yurtdışı yardımlarının toplanma ve ulaştırılmasında çeşitli güçlükler yaşanmıştır. Bazen yardımların bir kısmı ülkeye ulaşsa da Cemiyet'e ulaşamamıştır. Çünkü yardımlar, vasıtalı şekilde Hilâl-i Ahmer Ankara Mutasarrıflığı'na ulaşmıştır. Özellikle Roma Büyükelçiliği ile gelen yardımlarda gecikme ve eksilme olabiliyordu. Hint Hilafet Komitesi Reisi Seyyid Chotani'nin gönderdikleri 28.000 İngiliz lirasının ulaşıp ulaşmadığını sorduğu mektubuna Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği cevapta paranın 20.000 lirasının Cemiyet tarafından amacına uygun harcandığı, kalan 8.000 liranın henüz gelmediği belirtilmiştir (Hacıfettahoğlu, 2007, 20, 21). Türkiye Büyük Millet Meclisi ile savaş halindeki ülkelerin sömürgelerindeki İslam topluluklarından gelen bağışların büyük bir olasılıkla gizli toplandığı, dahası bu bağışlardan haberdar olan hatta ilkeleri gereği bunların Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne ulaştırılmasında yardımcı olması gereken Salib-i Ahmer her zaman tarafsızlığını korumamıştır. Dolayısıyla bu bağışların özgür bir ortamda kolaylıkla birkaç misline katlanabileceğini düşünmemek elde değildir. Bu yaklaşımla o zamanlar sömürge olan İslam halklarının, Türk Kurtuluş Savaşı'na bütün ezilen ulusların emperyalizme karşı koyuşu olarak bakıp her birinin Türk zaferinden kendilerine de bir umut ışığı beklemekte oldukları bir kez daha doğrulanmaktadır. Bağışların genellikle Hilâl-i Ahmer Cemiyeti genel merkezinin bulunduğu İstanbul yerine Ankara'ya yani Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne hatta Mustafa Kemal Paşa'nın adına gönderilmesi de bu görüşü desteklemektedir (Akgün ve Uluğtekin, 2000, 276, 277). Hilâl-i Ahmer hastanelerinin ihtiyaçlarının karşılanması da toplanan yardımlarla gerçekleştirilmektedir. Yardımların toplanmasında ve dağıtılmasında kadınların rolü son derece önemlidir (Tepekaya ve Kaplan, www.sosyalbil.selcuk.edu.tr, 193).

Hint para yardımları, Atatürk'e çeşitli kuruluşlar yoluyla gönderildi. Roma Bankası, İran Bankası, Hollanda Ticaret Şirketi, Bombay'daki Afganistan Konsolosluğu, Hindistan İmparatorluk Bankası gibi bankalar ve çeşitli şahıslar aracılığıyla gönderildi. Türkiye'ye yardımın 2.000 rupisini The

All Madid Tournament Commite topladı. 7 Aralık 1922'deki Bombay hükümetinin telgrafı gösteriyor ki, İran Bankası ve The Netherland Trading Society aracılığıyla merkezi hilafet komitesi ve Sind Vilayet Komitesince toplam 10.000 ve 8.000 pound iletilmesi için Hindistan hükümeti dışişleri bakanlığına bilgi verdi (Khan, 1993, 206). Bu kuruluşlardan biri olan Londra'daki Hindistan Ulusal Bankası vasıtası ile 20 Ocak 1913 tarihinde Muhammed Kayimali tarafından İstanbul Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne toplam 200 pound iletilmiştir (K.A. nr. 18–27, 20.01.1913). Yine Hindistan Ulusal Bankası vasıtası ile Kalküta şubesinde Akram Khan ve Editör Muhammedi tarafından Osmanlı Bankası'na 700 pound iletilmiştir (K.A. nr. 18–28, 28.01.1913). Bankaların dışında, Türk Kızılay Heyeti iki defa Hindistan'ı ziyaret etmiştir. Türkiye'ye bağışlanan madeni eşya ve makineler satılarak paraya dönüştürülmüştür (Khan, 1993, 206, 208).

Bu arada şunu da belirtmek gerekir ki; Müslümanlarla mevcut bağları kuvvetlendirmek için birçok Osmanlı vatandaşının Hindistan'a değişik bahanelerle gittiğini görüyoruz. 1913'ten Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar Hindistan'a gidenler arasında kayda değer olanlar Sebîlürreşâd gazetesi yazarlarından Tevfik Bey, Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin delegeleri olarak Dr. Adnan Adıvar, Dr. Kemal Ömer Bey, Kuşçubaşı Eşref Bey'in kardeşi Hacı Sami Bey ile Yüzbaşı Mustafa Sadık Beylerdir. Keza Dr. Adnan ve Kemal Ömer Beyler Şubat 1914'te Hindistan'a ulaştılar. Ziyaret sebepleri Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti adına Hindistan Müslümanlarına yaptıkları yardımlar için teşekkür etmektir. Ancak geri döndükten sonra İstanbul'dan Hindistan'a gönderdikleri gizli bir mektup Dr. Adnan ve Kemal Ömer Beylerin Hindistan'a sadece bir nezaket ziyareti için gitmediklerine işaret etmektedir. Bu mektup eğer bir savaş çıkarsa Osmanlıların Hindistan Müslümanlarından neler beklediklerini açıkça ifade etmekteydi. Mektupta şöyle denilmekteydi: 'Şüphesiz Avrupa'daki savaştan haberdar olmuşsunuzdur. Allah korusun bizim haysiyet ve şerefimize bir hanel getirmeye çalışan olursa buna karşı koymak, mukaddes toprakları ve İslam'ın son devleti olan Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü korumak ve yeryüzündeki bütün Müslümanları müdafaa edip onların şeref ve haysiyetlerine leke

sürdürmemek için gereken her türlü şey yapılacaktır.' (Özcan, 1997, 214, 215).

4.3.1.2.3. Yardımların Kullanım Alanları: Hindistan Müslümanları tarafından çeşitli kanallardan Türkiye'ye ulaştırılan yardımlar çeşitli maksatlarla savaşların yaralarının sarılmasında ve Türk Devletinin inşasında kullanılmıştır (Keskin, 1991, 105). Hindistan Hilafet Komitesi'nin gönderdiği para yardımları, Maliye Bakanlığı'nın kayıtlarına ve hazineye girmemiş; Mustafa Kemal Paşa'nın emrinde durmuş ve Osmanlı Bankası'nda muhafaza edilmiştir. Kurtuluş Savaşının büyük hazırlık döneminde çekilen her türlü mali sıkıntılara rağmen, bu paraya el sürülmemiştir. Büyük taarruz öncesinde bütün mali olanaklar tükenince, Milli Savunma Bakanı Kazım Özalp ile Maliye Bakanı Hasan Fehmi Bey, bu parayı kullanmayı düşünmüşlerdi. Kazım Özalp'in durumu iletmesi üzerine Mustafa Kemal Paşa, Osmanlı Bankası'na emir vermiş, para geçici olarak Maliye Bakanlığı'na devredilmiştir. Paranın küçük bir kısmı ordu ihtiyaçlarında kullanılmıştır. Büyük taarruz sonunda yunanlıların yakıp yıktığı köyleri gören Mustafa Kemal, halka dağıtılmak üzere bir miktar paranın Cephe Komutanlığı'na gönderilmesini emretmiştir. Zaferden sonra paranın harcanmış olan kısmı Maliye Bakanlığı tarafından iade edilmiş ve Hindistan Hilafet Komitesi'nin gönderdiği paranın tümü böylece Osmanlı Bankası'ndaki bir hesapta topluca muhafaza edilmiştir (Müderrisoğlu, 1988, 654). Mustafa Kemal, bu parayı pek kullanmak istememiştir. Bunun sebebi, ileride halifelik kaldırıldığında bazı itirazların olabildiğini tahmin etmesindedir. Çünkü parayı gönderen örgüt Hint Hilafet Komitesi'dir ve yardımı halifeyi kurtarmak için yaptıklarını dile getirebilirlerdi. İşte bu olasılık paranın kullanılmasında isteksizlik yaratmıştı. Bu yüzden de bu paralar hilafetin kaldırılmasından sonra kullanılmıştır. Büyük taarruz döneminde geçici bir kullanım olsa da bu tekrar yerine koyulmuştur.

1976 yılında İş Bankası Genel Müdürü olan Hüseyin Cahit Koca Ömer Celal Bayar bu konuda şöyle bilgi vermektedir: 'Atatürk 250 bin lira ile o tarihte Osmanlı Bankası'na yatırdığı parasını değerlendirmek istemiş. Bizi çağırdı ve banka kuracağız dedi.' İşte bu 250 bin lira Hintli Müslümanların

gönderdiği 250 bin liradır. Celal Bayar'ın Genel Müdürlüğü'nde Atatürk'ün şahsi bankası olarak kurulan İş Bankası'nın kuruluş tarihi 26 Ağustos 1924'tür. Banka kuruluşundan 2 yıl sonra sermayesini yüzde yüz artırır. 1 Temmuz 1927 tarihinde İtibari Milli Bankası, İş Bankası'na katılır ve bankanın sermayesi dört milyona yükselir. Bankanın kuruluş yılı olan 1924'de safi kârı 17 bin liraydı. 1925'de 402 bin liraya, 1926'da 831 bin liraya yükseldi. Bankanın 1927, 1928 ve 1929 yıllarındaki kârları bir milyon liranın üstüne çıktı. İş Bankası 1937 yılında yuvarlak rakamlarla 751 bin lira kâr etti (Ünal ve Gönültaş, 1995, 11). Velhasıl Cumhuriyetin kurucuları, sanayileşmeyi ve kalkınmayı gerçekleştirecek ulusal bir banka kurulması yönünde hemfikir olmuşlardı. Kurulacak banka, sermayeyi verimli alanlara yatıracak, ulusal bankacılığa öncülük edecek ve Cumhuriyet'in sanayileşmesine katkı sağlayacak nitelikte olacaktı. Bankayı kurma ve yürütme görevi eski bir bankacı olan Celal Bey'e verilmişti (Kocabay, www.acikarsiv.ankara.edu.tr, 64). Ayrıca Mustafa Kemal, bu paranın bir kısmını ziraat sektöründe kullanmayı uygun bulmuştur. Atatürk bu para ile Tekir ve Şovelya Piloğlu Çiftliğini, içinde büyük bir narenciye bahçesi olan Karabasamak Çiftliğini satın aldı. Daha sonraki yıllarda bu çiftliklerin adedi hem çoğaltıldı, hem de sahaları genişletildi. Çiftliklerin gelirleri de İş Bankası hesabına dâhil edildi. Atatürk tarafından satın alınan çiftlikler, TBMM'nin 12 Haziran 1937 tarihli oturumunda hazineye devredildi. Kalan para İş Bankası'nda tutuldu. Faizleri de buna ilave edildi. Bununla da Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu oluşturuldu (Khan, 1993, 205, 206).

4.4.1. HİNDİSTAN BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ

Hindistan'daki siyasi örgütlenmelerin tarihi 1857 öncesine dayanır. Bu ilk örgütlenmeler toprak aristokrasisinin çıkarlarını koruma amacını taşır ve hoşnutsuzlukların giderilmesi için örgütlü bir hareket oluşturarak, çıkar birliği ile İngilizlerle işbirliği içinde bulunmuşlardır (Bali, 2006, 19–24). Yabancı bir devletin boyunduruğu altında bulunmanın her yerde yaptığı manevi tahribat, Hindistan'da da görülmektedir. Hindistan elden geldiği kadar İngiliz menfaati ile yönetilmiştir. Hindistan köylüsü dünyanın en yoksul köylüsü kalmış, gümrükler sırf İngiliz sanayi ve ticaretinin geliştirilmesi için düzenlenmiş, büyük memuriyetlere Hintliler pek az alınmış, Hindistan'ın ordusu ve parası ile dünyanın dört köşesinde savaşılmıştır. Tüm bunlar yüzünden Hint düşüncesi uyanıp aydınlar bağırmaya ve bunların teşkilatları güçlenip halk üzerinde etki yapmaya başlamıştır. Bunlar Hindistan'ı bağımsızlığa ulaştıran Hint inkılâp hareketini doğuran maddi sebeplerdir (Bayur, 1983, 349, 350). Hindistan'ın İngiliz sömürgesinden kurtularak bağımsızlığını kazanması için mücadele veren Sih, Hindu ve Müslüman eylemciler Teşkilat-ı Mahsusa tarafından desteklendiler. Hint İhtilal Komitesi'nin ipek mendillere görünmez mürekkeple yazdıkları esrarengiz mektuplar, İngilizleri dehşete düşürdü. Teşkilat-ı Mahsusa Hindu, Sih ve Müslüman ihtilalcilerle ilişki kurdu. Sih-Gadar Partisi lideri Har Dayal ve Raca Mahendra Pratap bunlardan ikisiydi. Stanford Üniversitesi'nde ders veren ve İsviçre'ye sürgün edilen Dayal, İstanbul'a gelerek Teşkilat-ı Mahsusa ile ilişki kurdu. Dayal, Enver Paşa'ya bir ihtilal programı sundu. Program geniş ölçüde kabul gördü. "Genç Hindistan Cemiyeti", "Seyfi Hindistan Cemiyeti", "Hind Uhuvvet-i İslam Cemiyeti" gibi örgütler bu program çerçevesinde kuruldu. İstanbul'da Urduca, Arapça ve Türkçe olarak çıkan Cihan-ı İslam ve Uhuvvet gazetelerini Teşkilat-ı Mahsusa finanse ediyordu. Teşkilat'ın amacı Müslüman ülkelerin ittifadı ve kurtuluşuydu (Muradoğlu, www.yenisafak.com.tr)

1885'te toplanan Hint Ulusal Kongresi Hindistan'daki siyasi gelişmeler arasında en dikkat çekicisidir. Tüm Hindistan'ı temsil etme iddiası taşımasına rağmen, aslında uzun bir sürecin sonrasında olgunlaşan Hint orta sınıfının, seçkinlerin siyasi alanda yer alması gerekliliğinin bir sonucudur. İlk

toplantısında katılım düşük olsa da (sadece 72 üye katılmıştı), 1887’de üye sayısı 627’ye çıktı. Kongre’nin Hindistan’ın Müslüman topluluklarını temsilde başarılı olduğu söylenemez, aksine Müslüman-Hindu uyuşmazlığının yansıdığı alanlardan biri oldu. Müslümanlar Kongre’yi Hinduların baskın olduğu bir topluluk olarak gördüler ve özellikle Aligarh Okul mensupları Kongre’ye katılımı engellemeye çalıştılar. 1905 yılında 758 üyeden sadece 17’si Müslüman’dı. Müslümanların Kongre’ye karşı olumsuz tutumu Bengal’in 1905’te bölünmesiyle daha da açığa çıktı (Bali, 2006, 19–24). Hindistan’da uzun süre hizmet etmiş olan yüksek İngiliz memurlarından A. O. Hume tarafından kurulan Hind Ulusal Birliği’nin 27 Aralık 1885’te Bombay’da gerçekleştirilen ilk kongresinde Hindistan halkının kendi ülkelerinin yönetimini denetlemek hakkını elde etmesi için ilk istekler bilinçli şekilde ortaya atılmıştı (Bayur, 1983, 464, 465). Şunu da söylemek gerekir ki, 1885 yılında yapılan bu ilk kongrede açıklanan amaçlar arasında Hindistan’ın İngiltere’ye bağlı kalmasının zaruri sayılması oldukça düşündürücüdür (Keleşyılmaz, 1999, 14, 15). Lord Curzon, Bengal’in yönetimini kolaylaştırmak amacıyla doğu ve batı olarak ayrılmasını öngörmüştü. Bu ayırım Bengal Müslümanlarına ayrı bir eyalet vaat ederken, Hindu-Müslüman çatışmasını alevlendirdi. Bengal’in bölünmesiyle Hindistan’da üç önemli grup belirginleşti: İlk ikisi Kongre içerisindeki ayrışmayla ortaya çıktı: İlimliler ve aşırılar. İlimliler anayasal çözümler ararken, aşırılar doğrudan eylemden yana tavır almışlardı; fakat kısa bir süre içinde aşırılar güçlerini yitirdiler. Üçüncü grup İngilizler karşısında artan Hindu etkisini azaltmaya çalışan ve Müslümanların çıkarlarını korumak amacıyla ortaya çıkan Müslüman Birliğiydi. Müslüman Birliği (Muslim League) 1906’da Navab Vikarül Mülk’ün başkanlığında “Müslümanlar arasında İngiliz Hükümeti’ne bağlılık hislerini geliştirmek, Hint Müslümanlarının siyasal hak ve menfaatlerini korumak” amacıyla kuruldu (Bali, 2006, 19–24). 1 Ekim 1906’da bazı Müslüman önderler, Ağa Han başta olmak üzere verdikleri dilekçede isteklerini dile getirmişlerdi. İstedikleri; Hindistan yönetimine seçim usulü girecekse 62 milyon Müslüman’a da sayıları ve siyasal önemleri ile bir seçiş payı sağlanmasıydı. Müslümanlar Ligi veya Müslüman Cemiyeti bu suretle doğdu. Cemiyet Londra’da da Emir Ali’nin başkanlığında bir şube açtı (Bayur, 1983, 475, 476). Mart 1913’te ‘Tüm Hindistan Müslüman Derneği’ yeni bir ülkü tespit etmişti. Ona göre

derneğin amacı 'Hindistan'a uygun bir öz hükümet'e sahip olmaktı. Kongres'in istediği ise Hindistan'ın kendi kendini yönetmesiydi. Kongres'in ülküsü gerçekleşecek olursa Müslüman azınlık Hindu çokluğunun egemenliği altına girerdi. Müslüman Derneği'nin kullandığı 'Hindistan'a uygun' tabiri bu tehlikeyi önlemek içindi (Bayur, 1983, 495, 496). İngiltere'nin tutumuna karşı hoşnutsuzluk arttıkça, Müslüman Birliği İngiliz Hükümeti'ne sadakatini yitirmeye başladı. Ülke içi gelişmelerin yanı sıra bazı Müslümanlar (Hilafet Hareketi), panislamist bir zihniyetle İngiltere'nin Türkiye'deki politikasından da hoşnut değildi. Hoşnutsuz tüm gruplar, Hindular ve Müslümanlar, Gandhi'nin sivil itaatsizlik eyleminde birleştiler (Bali, 2006, 19–24). Bu olayın gelişim süreci 15 Mayıs 1919'da Yunanlıların Türklere saldırısı ile başlar. Gandhi bu olaydan Hindistan davası bakımından istifade edebileceğini anlar. Yunanlılarca yapılan zulümler Hindistan'da duyulunca Gandhi, ön safta gelen davaların başında Türk-Müslüman davasının geldiğini ilan eder. Böylelikle İngiltere aleyhinde çok kuvvetli bir Müslüman-Hindu cephesinin kurulmasını sağlar. 24 Kasım 1919'da Delhi'de Tüm Hindistan Hilafet Konferansı toplanır ve buna Gandhi başkanlık eder. Bu konferansta başlıca alınan karar; Türk meselesi memnurluk verecek şekilde çözülmezse İngiliz hükümeti ile her türlü işbirliğinden sakınmak ve İngiliz mallarını boykot etmek olur (Bayur, 1983, 538, 539). Böylece 1919'dan itibaren Gandhi tarafından 'sivil itaatsizlik' kampanyalarının hazırlığına başlandı. Daha sonra Gandhi; tutuklandı, hapsedildi, sonra serbest bırakıldı. İngilizlere karşı mücadelesini sürdürmeye devam ederken, Hindu radikalizmi nedeniyle kilitlenen Kongre Partisi içinde uzlaşma aradı (www.populertarih.com.tr). Yine Şubat 1920'de toplanan başka bir konferans, Müslümanların dileklerini açıklar. Hükümetin Türk barışı işinde tuttuğu yolu değiştirmemezse sonucun kötü olabileceği açıklanır. Loyd George'u doğru yola getirmek için de İngiltere'ye bir heyet gönderilir. Ancak İngiliz başbakanı Yunan dostluğu ve Türk düşmanlığı siyasetinden vazgeçmez. Mayıs 1920'de ve ardından Sevr'da imzalanacak şartlar yayınlanınca Hindistan'daki coşkunluk artar. 28 Mayıs 1920'de Hindistan Hilafet Komitesi, Gandhi'nin İngiliz hükümeti ile işbirliği yapmama hareketini kabul eder (Bayur, 1983, 539–541). Dönemin genel valisi Lord Reding Hindistan'ın bağımsızlığa yönelik olan amacının ancak İngiltere ile dostane geçinmek suretiyle gerçekleşebileceğini beyan etmişti (Cumhuriyet, nr. G.11,

1/7–31/12, 1341). 1 Ocak 1930'da Kongre'nin Lahor toplantısında alınan karar doğrultusunda tam bağımsızlık amacına yönelmişti. Bu karar Gandhi'nin 1927 Aralık'ında Kongre'nin Madras toplantısında ilk defa gündeme geldi ve 1930 kararıyla, İngiltere ve Müslüman Birliği ile ilişkilerin bağımsız bir Hindistan talebi çerçevesinde yürütüleceği kabul edildi. 26 Ocak 1930'da Kongre'de Bağımsızlık Andı'nın içilmesiyle bu karar giderek somutlaştı. Müslüman Birliği'nin 1930 toplantısında İkbâl, Müslümanların ayrı bir ulus olduğunu ve ayrı bir devlet olarak var olması gerekliliğini dile getirmişti; ancak birlik, azınlık statüsüne itiraz etmiyordu. Çünkü henüz Müslümanların ayrı bir ulus oldukları şiarıyla ayrı bir devlet kurmanın mümkün olmadığını düşünmekteydi. 1936 seçimleriyle beraber Müslüman Birliği'nin politikası tamamen değişmiştir. Cinnah, İslami değerleri daha fazla ön plana çıkararak konuşmalar yapmaya başlamış, ayrı bir devlet fikrini açıklamasa da Müslümanların ayrı değerlere sahip bir ulus olduğuna ilişkin bir söylem geliştirmeye yönelmişti. Temmuz 1938'de Müslüman Birliği'nin Hindistan'daki tüm Müslümanları temsil ettiğini açıklamaktaydı ve artık Cinnah "Kaid-i Azam-Büyük Önder" olarak anılıyordu (Bali, 2006, 19–24). Bu anlamda Cinnah, parçalanmış, esaret içindeki Hintli Müslümanları birleştiren, çağın en güçlü sömürgeci gücü İngiliz İmparatorluğu'na karşı savaşan ve zamanın en büyük İslam Devleti'ni kuran bir devlet adamıydı. M. Ali Cinnah, Atatürk'ün büyük bir hayranıydı. Cinnah, Türk milletinin Kurtuluş Mücadelesini ve Atatürk'ü kendine bir rehber ve örnek olarak seçmişti (Asrar, www.ekitap.kulturturizm.gov.tr). Sonuçta Türk ulusal mücadelesi de Ağustos-Eylül 1922 zaferleri ile kesin başarı ile sonuçlandı, Loyd George'nin siyaseti tam iflasa uğradı. Ancak doğan hareket gitgide büyüdü sonunda İngilizleri Hindistan'dan çıkmaya mecbur etti. İngilizler Türkiye aleyhindeki amaçlarına ulaşamadıkları gibi Hindistan'da da zarara uğradılar (Bayur, 1983, 539–541).

Gandi, Aralık 1928'de Kalküta kongresinde İngiliz hükümetinden, Hindistan'a İngiliz Milletler Topluluğu'na bağlı yönetim hakkı verilmesini ya da bu sefer amacı tam bağımsızlık olan yeni bir işbirliği yapmama kampanyasıyla yüz yüze kalacaklarını bildiren bir kararın kabul edilmesini sağladı. Britanyalılar bunu cevapsız bıraktı. 31 Aralık 1929'da Lahore'da Hindistan bayrağı açıldı. 26 Ocak 1930, Lahore'da toplanan Hindistan Ulusal

Kongresi tarafından Hindistan'ın Bağımsızlık Günü olarak kutlandı. O gün hemen hemen tüm Hintli örgütler tarafından kutlanmıştır. Lord Edward Irwin tarafından temsil edilen hükümet, Gandhi ile görüşmeye karar verdi. Mart 1931'de Gandhi–Irwin Paktı imzalandı (www.wikipedia.org/wiki/Gandhi). II. Dünya Savaşı'nda Hindistan genel olarak İngiltere'nin savaş gayretine destek verirken, tüm taraflar savaş sonrasında tükenmiş bir İngiltere'nin artık bu büyük ülkeyi yönetemeyeceğini ve bağımsızlık tanımaktan başka çaresi kalmadığını anladı. Savaş biter bitmez de bağımsızlık görüşmeleri başladı. Hinduların Nehru liderliğindeki katı tutumu, Müslümanların endişelerini körükleyince, Cinnah da mücadele çağrısı yaptı (www.populertarih.com.tr). Savaş ilerledikçe Gandhi bağımsızlık için isteklerini daha da yoğunlaştırdı ve Britanyalılardan hazırladığı çağrı ile Hindistan'ı terk etmelerini istedi. Bu; Gandhi ve Kongre Partisinin, Britanyalıların Hindistan'ı terk etmelerini sağlamak için yaptıkları en kararlı başkaldırıydı. Gandhi ve yandaşları Hindistan'a hemen bağımsızlık verilmezse savaşa destek vermeyeceklerini açıkça belirtti. Gandhi ve Kongre Çalışma Komitesinin tamamı Britanyalılar tarafından 9 Ağustos 1942'de Bombay'da tutuklandı. Gandhi iki yıl boyunca Pune'de Ağa Han Sarayında tutuldu. Sağlığının kötüleşmesi ve ameliyat gereksinimi nedeniyle savaş sona ermeden 6 Mayıs 1944'te salıverildi. Britanyalılar Gandhi'nin hapiste ölmesi karşısında ülkeyi kızdırmak istemedi (www.wikipedia.org/wiki/Gandhi). 1945'te Hindistan Kongre Partisi, genel valinin Simla konferansına davetini kabul etmiştir. Gandhi, kongre komitesinin toplantısı için Bombay'a gitmiştir (Ulus, 22 Haziran 1945). Ancak gitmeden önce Lord Wawell'e çektiği telgrafta şunları söylemiştir: 'Üyelerin konferansta teklifleri kabul veya reddetmek hususunda serbest bulunmaları, onlara konferansta lehte ve aleyhte münakaşalarda bulunmak imkânını vermektedir. Kongre, ne yüksek sınıf Hintliler ne de paryalar lehinde hiçbir zaman vaziyet almamıştır. Hatta istiklal için bile olsa. Çünkü böyle ikili bir istiklal sahte, noksan ve tehlikeli olur. Kongre bu yüzden mevcudiyetinin sebebini korumak ve Hindistan'ın istiklalini kazanmak için daima serbest kalmalıdır' (Ulus, 21 Haziran 1945). İngiliz imparatorluğu camiasına dâhil bütün memleketlerden, seçimlerde doğrudan doğruya en çok menfaati olan memleket Hindistan'dır. Birçok bakan Hindistan'a vaatlerde bulunmuştur. Lord Wavell tarafından yapılan planda da Hindistan tıpkı Avustralya ve Güney Afrika gibi büyük

dominyonlar seviyesine yükseltilecekti. Doğal olarak, planı reddedildi (Ulus, 30 Temmuz 1945). İngiliz hükümeti Hindistan'a muhtariyet verilmesi hakkındaki fikirlerini Başbakan Attlee'nin ve genel vali Lord Wavell'in vasıtasıyla dünyaya bildirmiştir. İngilizlerin Hindistan'a muhtariyet verme yolundaki teşebbüsleri Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar gider. Savaşta yararlılık gösteren Hindistan'a İngilizler muharebeden sonra muhtariyet vermeyi zaten vaat etmişlerdi. Bunun üzerine İngiltere Sir John Simon'un başkanlığı altında bir komisyon teşkil ederek bunu Hindistan'a yollamış ise de Hintliler, komisyona kendilerinin de katılmalarını ileri sürerek bunun faaliyetine karşı tavır aldılar. Bundan sonra Londra'da toplanan iki yuvarlak masa konferansı da sonuçsuz kaldı. İngilizlerin iddialarına göre, Hindistan'a muhtariyet verilmesi için en büyük engel, Hindularla Müslümanlar arasındaki anlaşmazlıktır (Ulus, 22 Eylül 1945). 1945'te İşçi Partisi'nin seçimleri kazanmasıyla beraber İngiltere'nin alt kıtadaki egemenliğinin bitmekte olduğu iyice belirginleşmişti. Yeni hükümet Hindistan'da seçimlerin yapılmasını istedi ve 1946'da yapılan seçimler Müslüman Birliği'nin artan gücünü ortaya koydu. 16 Ağustos 1946'da Müslüman Birliği işbirliğine yönelik politikasından vazgeçerek, ayrı ve bağımsız bir devlet talebini ortaya koydu. Cinnah, Müslüman nüfusun etkisini göstermek amacıyla 16 Ağustos 1946'yı Doğrudan Eylem Günü olarak ilan etti (Bali, 2006, 19–24). Genel direniş kanlı çatışmalara dönüşmüştü. Birkaç ayda en az 12 bin kişi öldü. Hindular ve Müslümanlar kendi bölgelerine göçe başladılar. İngiltere bağımsızlık ve bölünme işlerini yönetmek üzere, son genel vali olarak savaş kahramanı Lord Mountbatten'i Hindistan'a gönderdi. 14 Ağustos 1947'nin gece yarısından itibaren Hindistan ve Kuzeydoğu ile Kuzeybatı'daki Müslüman çoğunluğa dayanan Pakistan birbirlerinden kopup bağımsızlıklarını ilan ettiler (www.populertarih.com.tr). Yani tam bir yıl sonra, 15 Ağustos 1947'de Pakistan, bağımsız bir devlet olarak varlığını ilan edecekti. Bu doğrultuda, 20 Şubat 1947'de, İngiliz Hükümeti, İngiltere'nin Hindistan'dan Haziran 1948'e kadar çekileceğini açıkladı. Kongre Partisi, 19 Nisan 1947'de alt kıtanın Pakistan ve Hindistan olarak ikiye bölünmesini kabul etti. 15 Ağustos 1947 tarihinde Hindistan'da Pakistan ve Hindistan iki ayrı devlet olarak bağımsızlığını kazanmıştır. Ancak, bağımsızlık günü her iki ülkede de ayaklanmalara ve ciddi boyutlarda insancıl soruna neden olacaktır. 1948'e

kadar devam eden olaylarda yaklaşık iki milyon kişi ölmüş, on milyon kişi de mülteci durumuna gelmiştir. Her iki devlet de siyasi ve ekonomik zorluklar içinde doğmuştur. Her iki ülkede de öncelikli süreç ulus inşası olmuştur. Pakistan için birleştirici ideoloji dindi. Bununla birlikte, Pakistan'ın teokratik bir devlet olmadığını belirten Cinnah, bu çerçevede İslam'a evrensel bir değer anlayışı yükleyerek, demokratik bir hukuk sistemiyle birleştirmeye çalışıyordu (Bali, 2006, 26–29). Pakistan'ın 14 Ağustos 1947'de özerk, bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasının ilk adımı, 23 Mart 1940'da, Lahor Minto Park'ta (bugün İkbal Park olarak adı değiştirilmiştir) yapılan tüm Hindistan Müslüman Birliği'nin Lahor kararlarında atılır ve Müslümanların ayrı bir millet olma talepleri esasına göre hareket başlatılır. Bu toplantıda yaptığı konuşmada Cinnah “Hindular ve Müslümanlar, iki farklı dine, felsefeye, toplumsal geleneğe, edebiyata sahiptir. Ne birbirleriyle evlenir ne de birbirlerini yemeğe davet ederler. Onların, kavramları ve düşünceleri, farklı temeller üzerine kurulmuş iki farklı medeniyete aittir. Yaşamdaki amaçları farklıdır. Hindistan'daki problem toplumlar arası değildir, ancak açıkça uluslar arası karakterdedir” demiştir. Hinduizm-İslam çatışması, kültür farklılıkları neticesinde Cinnah'ın liderliğinde önce kafalarda daha sonra da Hindistan topraklarında iki uluslu bağımsız tek bir ülke oluşumu inancının tükenişine tanık olmuştur (Övenç, www.fen.selcuk.edu.tr, 225–236).

4.4.1.1. Hindistan'da İngiliz Hâkimiyeti ve Hint Ayaklanması: İngiliz sermayesi ilk olarak Kalküta'yı kendisine merkez seçmişti; ayrıca iç kısımlara doğru bazı imalathaneler de kurmuş ve görece küçük ölçekli üretime başlamıştı. İngiltere'nin Hindistan'da pasif bir alıcı tutumunu değiştirmesi 1758 yılında Robert Clive'in Plassey zaferi sonrasında olmuştur. İngiliz yönetimi, Doğu Hindistan Şirketi aracılığıyla Hindistan'da yayılma politikasını başlatabilmiştir. Ayrıca, bu sonuçta 1763'te yenilgiye uğratılan Fransızların Hindistan'dan çekilmesinin de etkisi büyüktür. İngilizlerin bu ilk dönem yönetimi etkisiz olsa da zamanla gelişmiştir. Warren Hastings'in 1771 yılında Bengal valisi ardından 1774'te de Hindistan genel valisi olmasıyla İngiltere'nin etkinliği artacaktır. Bu tarihten itibaren Moğol hükümdarıyla uzlaşma çabası olmamış, temel İngiliz siyaseti Hindistan'ın içlerine doğru

yayıma biçimini almıştır. İngiltere sadece ticari anlamda değil, idari, hukuki alanlarda da etkisini hızla arttırmıştır. Genel Vali Lord Cornwallis'in görevlendirilmesiyle İngiliz düzeni diyebileceğimiz ve Hindistan'ın sonraki yüzyılını belirleyen temel adımlar atılmış, İngiliz hukuku, toprak sistemi, ulaşım ve iletişim hatları, eğitim kurumları ve bunlara ek olarak giderek parasallaşan ve büyüyen bir ekonomi 'Doğu Hindistan Şirketi' üzerinden yürütülen İngiliz iktidarıyla yayılmıştır (Bali, 2006, 8). Başlangıçta İngilizlerin Hindistan'daki bütün örgütleri Gürkanlıların elinde bulunan bir kentten yönetilirdi. Sonra yönetimin İngiliz toprağında olması gerekçesi ile merkez Bombay'a taşındı. Ancak zamanın ulaşma güçlükleri ile o kadar dağınık ve büyük bir ülkenin tek merkezden yönetilmesi imkânsız görülmüştü. Bu sebepten Bombay, Madras ve Kalküta ayrı ayrı bağımsız üç merkez yapılmıştır. Her merkezde bir meclis ve vali vardı. Vali doğrudan doğruya İngiltere'den atanırdı (Bayur, 1983, 93). 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İngilizler ticari menfaatlerini silah ile korumaya yöneldiler. Ancak bu girişimleri tepki ile karşılandı. Bunun üzerine İngiliz Doğu Hindistan Şirketi Bombay, Madras ve Kalküta'da bağımsız ticaret merkezleri oluşturdu. Bu arada Hindistan'da İngiliz-Fransız rekabeti başladı. Bölgedeki Fransız varlığını büyük ölçüde ortadan kaldıran İngilizler, 18. yüzyıl ortalarına gelindiğinde ülkenin siyasi ve idari yönetiminde söz sahibi oldular. Belirttiğimiz gibi 1758'den itibaren Bengal'in idari ve mali yönetimi tamamen İngilizlerin eline geçti. 1784'te ise İngiliz hükümeti Hindistan'a doğrudan müdahale imkânı veren bir kanunu yürürlüğe koydu. 1790'dan itibaren Güney Hindistan'da tekrar beliren Fransız tehdidi İngilizleri yayılmacı bir siyasete yöneltti (TDV, 2002, 78). Hindistan Türk İmparatorluğu'nun çözülmesinden sonra, Hindistan büyüklü küçüklü hükümdarlıklara ayrılmıştı. Bu küçük hükümdarlıklar arası rekabet, Fransa'ya ve İngiltere'ye iç işlerine karışma fırsatını vermiş (Keskin, 1991, 6) ve İngiltere; 1857'de Hindistan'a tamamen hâkim olarak Hint Müslümanlarını Millet-i Hâkime oldukları ülkede ikinci sınıf vatandaşlığa iterken, bu tarihten yaklaşık yirmi beş sene sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun, dolayısıyla batı Türklüğünün de can düşmanı haline gelmiştir (Cöhçe, www.atam.gov.tr). 1857'de önce bir grup askerin baş kaldırışı olarak başlayan hareket kısa zamanda yayılmış ve İngilizleri Hindistan'dan çıkarmaya yönelik bir bağımsızlık mücadelesine dönüşmüştü.

Ancak İngilizler, Kırım Savaşı'nda Osmanlılara yardım etmiş olmalarını kendi lehlerine çok iyi bir şekilde kullanacaklardı. İngilizler, hem ayaklanmayı bastırmak için gönderdikleri askerlerin Mısır'dan geçmesi için Sultan Abdülmecit'ten (1839–1861) izin almışlar, hem de Müslümanların İngilizlere karşı savaşmamasını tavsiye eden bir mektup göndermesini sağlamışlardı. Şüphesiz Abdülmecit, Müslümanlar üzerinde ciddi bir nüfuza sahipti. Ve o günkü şartlar içinde Osmanlı Devleti'nin hem Rus tehdidine karşı hem de 1839'da uygulamaya konulan Tanzimat'ın başarısı için İngiltere'nin desteğine ihtiyacı olduğu düşünüldüğünde Abdülmecit'in bu şekilde davranması beklenilir bir durumdu (Özcan, 1997, 24–26). 1857'de gerçekleşen Sipahi Ayaklanması, rahatsız kitlelerin İngiliz yönetimine ciddi anlamda ilk karşı çıkışıydı. Ayaklanmanın asıl önemi ise, Hindistan'ın bağımsızlığına kadar sürecek yeni bir yönetim yapısı ve politik anlayışın yerleşmesine yol açmış olmasıdır. Ayaklanma ile ilgili bir diğer önemli nokta ise, Hindistan tarihinde İngilizlere karşı örgütlü ve güçlü bir karşı koyuşu simgelemesiydi. Ordu içinde başlayarak Kuzey Hindistan'a yayılan hareket sonraki milliyetçi kuşaklar için örnek teşkil edecek ve "İlk Hindistan Bağımsızlık Savaşı" olarak kabul edilecektir. Müslüman askerlerin gerçekleştirdiği, İngilizlerin yıkmakta olduğu eski düzenin tekrar inşasının amaçlandığı bir eylemdi. İngiltere'nin kurumlarıyla, araçlarıyla ve hatta diniyle alt kıtada yayılışına bir karşı koyuştu ve adaletsizlik düşüncesiyle beslenmekteydi. Ayaklanma İngiltere'nin başını çok ağrıttıysa da, tüm Hindistan'a yayılmamıştı. Tüm bunların sonucunda İngiltere, Hindistan'daki iktidarını güçlendirmeye yönelik olarak ülkenin parçalanmışlığını kullanmayı seçti: Prenslar, dinsel gruplar, kastlar desteklendi ve bunlar arasındaki bölünmelerden yararlandı (Bali, 2006, 9–11). Sipahi ayaklanması önemini kaybettikten sonra, Şubat 1858'de İngiliz hükümeti, Hindistan yönetiminin Şirketten hükümete geçmesini gerektiren bir kanunu meclise sunmuştur. Ünlü filozof John Stuart Mill'in de aralarında bulunduğu karşı koyanlara rağmen bu kanun kabul edilir. Şirket zamanında Hindistan yönetimi İngiliz hükümetince denetlenmekte ve ora halkının aşırı sömürülmesi önlenilmekteydi. Ancak yönetim İngiltere hükümetine geçince hiçbir denetleme kalmamış, Hindistan'ı azami suretle sömürme işlemi başlamıştır. Genel olarak denilebilir ki yeni usule göre Hindistan'daki hükümet git gide daha büyük ölçüde genel valinin bir türlü özel hükümeti

olmuştur. Böylece İngiltere'deki siyasal ve mali çevreler parlamento yolu ile Hindistan bakanı üzerinde, o ise buyruğu altında olan Hindistan'daki genel vali üzerinde ve vali de son söz sahibi bulunduğu kendi yürütme kurulunda etkide bulunarak yerli halkın menfaatlerini hiç göze almadan istediklerini yaptırabilmektedirler. Bu doğrultuda hükümetin amacı; Hindistan'dan İngiltere'ye elden geldiği kadar çok para ve servet çekerek, İngiltere halkını ve iş adamlarını memnun etmek olmuştur (Bayur, 1983, 317–326). Sonuç olarak İngilizler 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Hindistan'ın kuzeyine yönelip kıtanın büyük bir kısmının kontrolünü ele geçirmişlerdi. Daha sonra Sind, Keşmir, Asam, Peşâver, Satara, Cihansi ve Magpûr bölgelerinin de ilhakı tamamlanarak bütün Hindistan fiilen İngiliz hâkimiyeti altına alınmıştı. 1857'deki Bengal ordusundaki sipahilerin ayaklanması ile ortaya çıkan isyan, Hindu ve Müslümanların birlikte hareketi ile böylece İngiliz hâkimiyetine karşı genel bir ayaklanmaya dönüşmüş oldu. Ancak kısa sürede İngiliz ordusu ayaklanmayı kanlı bir şekilde bastırdı. Ayaklanmanın bastırılmasının ardından İngiliz Parlamentosu'nda çıkarılan Hindistan İdare Kanunu (2 Ağustos 1858) ile İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin yetkileri ortadan kaldırılarak ülke yönetimi doğrudan Londra'ya bağlandı ve bu işle sorumlu bir bakanlık kuruldu (TDV, 2002, 78). 1757 yılına kadar 'Doğu Hindistan Şirketi', tek tük bazı köylere bir iki kente sahip bir şirketti. Onun varlığını kurmuş olan işlerini ve İngiliz hükümeti ile münasebetlerini düzenleyen kanunlar da ona göre yapılmıştı. 1773'te Hindistan'a ait bir 'Düzenleme Kanunu' çıkar. Genel valilik kurulunda validen başka dört üye daha bulunacağı kararlaştırılır. İlk genel vali olarak, Hindistan'da İngiliz yönetimine bir devlet yönetimi biçimi veren Warren Hastings olmuştur. Önemli düzenlemeler yapmıştır. Memurların daha doğru iş görmelerini sağlamış, vergileri yerli ve Avrupalı herkes için % 25 indirmiştir, adalet işlerini düzeltmiştir. Böylece İngiliz egemenliğini devam ettirmiş, oradaki bütün devletlere İngiltere'nin kendilerinden üstün olduğunu göstermiştir (Bayur, 1983, 171–184). 1784'te genel vali olarak Hindistan'a Lord Cornwallis gelir. Aynı yılda yeni bir kanun da çıkarılır. Buna göre Kalküta'daki genel vali Madras ve Bombay valilerinin amiri olur. Bu kanun adını İngiltere başbakanı Pitt'ten alır ve 'Pitt Hindistan Kanunu' olarak anılır. Kanunun getirdiği başlıca değişikliklerden biri, 'Denetleme Kurulu'nun oluşturulmasıdır. 1793'te oluşturulan kanun ile de

İngiliz Hükümetinin yani 'Denetleme Kurulu'nun yetkileri çok artar ve şirketin kesin egemeni olur. Yavaş yavaş İngiliz hükümeti Hindistan'ın sömürülmesinden sağlanan menfaatleri böylelikle Hindistan ile ticaret etmek için kurulmuş olan Doğu Hindistan Şirketi'ne bırakmaz. Ancak bu devre 1857'de biter. Yönetim hükümete geçince her türlü denetleme kalkmış olduğundan Hindistan, sırf İngiliz seçmenlerinin menfaatleri için yönetilmiş ve bu hal 19. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir. Bundan itibaren ise batı kültürünün yayılmasından dolayı işsiz kalan Hint aydınlarının itirazları çoğalmış ve büyük memuriyetlere getirilmişlerdir. 20. yüzyılın başlarından itibaren de, özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan, artık memuriyet ile doyurulamayacak kadar çoğalan Hint aydınları, ülkelerinin sömürülmesi hakkındaki itiraz ve şikâyetlerini halka dile getirip onları ayaklandırmaya mecbur olmuşlardır (Bayur, 1983, 185–187, 350, 351).

19. yüzyıldaki istilaları sonunda İngilizler dünya topraklarının yaklaşık dörtte birine, dünya nüfusunun da dörtte birinden fazlasına sahip oldular. İngiliz sömürgelerinin en önemlisi Hindistan'dı. Çünkü İngilizlere, dünya hâkimiyetini sağlayan Hindistan'ın nüfusu ve doğal kaynakları vardı. Sadece Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere, Hindistan'dan bir buçuk milyon asker ve bir milyar rupiye (Hindistan para birimi) nakdi para almıştır. Bunların çoğunu Osmanlı Devleti'ni parçalamak için kullanmıştır. Barış zamanında da Hindistan önem taşımaktadır. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi dünyayı sömürmeye en büyük engel olarak gördükleri İslamiyet, Hindistan'da yayılmıştı. İkinci sebep ise Hindistan'ın doğal zenginleridir. Bu sebeplerden Hindistan yolu üzerinde bulunan bütün İslam ülkelerine saldırmış, doğal kaynak ve milli servetlerini de kendi ülkelerine taşımışlardır (Gümüş, 2003, 81). Hindistan, İngiltere için o kadar önemlidir ki; Cebel-i Tarık, Malta, Kıbrıs, Mısır ve Süveyş Kanalı ile Aden Hindistan'a giden yolun en önemli merkezleri olduğu için birer vesile ile zapt olunmuştur. Napolyon zamanından itibaren İngiltere ile Fransa arasındaki ihtilaflar, ittifak anlaşması imzalanıncaya kadar doğrudan veya dolaylı olarak hep Hindistan yüzünden çıkmıştır. 1907 itilafına kadar Rusya'ya karşı izlediği politika önce Türkiye'yi, sonra da Japonya'ya ona karşı kullanmaktı. Bu da Hindistan'ı tehlikeden kurtarmak için seçilmiş bir politika idi. İngiltere'nin Türkiye'ye karşı yaptığı kötülüklerin, izlemiş olduğu

kötü politikanın bütün sırrı hilafetin nüfuzu yüzünden Hindistan'ın tehlikede kalmasıdır (Keskin, 1991, 51). 1860'dan Birinci Dünya Savaşı'na kadar, Hindistan'da sayıları istikrarlı bir biçimde 65–70 bin arasında değişen İngiliz gücüyle, sayıları 140 binden 130 bine indirilen Hintli askerler vardır. Kısacası, ortalama 70 bin sivil ve asker İngiliz, 250 milyonluk bir kıtayı denetlemektedir. Hindistan'daki toplam İngiliz nüfusu ise, aileleriyle birlikte 115 bini hiç geçmemiştir (www.populertarih.com.tr). Buna rağmen Hindistan'daki İngiliz egemenliği Türk egemenliğinden daha sağlam görünecektir. Bunun birçok sebebi vardır. Birincisi, 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa silah ve savaş tekniği bakımından hiçbir kuvvetin karşı koyamayacağı ölçüde üstünleşmiş olmasıdır. Oradaki Türkler hiçbir vakit bu derece bir üstünlüğe sahip olmamışlardır. İkincisi, İngilizler denizci bir devletti. Deniz egemenliğini kesin olarak elde tutmaları yüzünden ordularını taşıma bakımından Türklerin hiçbir zaman sahip olmadıkları bir kolaylığa sahiptiler. Üçüncüsü, İngilizler yerli hükümdarları kukla durumuna getirdikten sonra onları tahtta bırakmışlardır. Türkler ise fethettikleri yerleri doğrudan kendi valileri ile idare etmişlerdir. Ancak İngilizlerin saymış olduğumuz bu üstünlüklerine rağmen egemenlikleri uzun sürmemiştir. Bunun sebepleri arasında Türklerin başka ulusları yönetme bakımından üstünlükleri ve ulusal duyguların aşırılığı vardır. Bunların dışında Türkler Hindistan'a tüm varlıkları ile yani; padişah, ordu, hükümet ve devlet olarak yerleşmişlerdir. Kendilerini Hindistan'ın, Hindistan'ı da kendilerinin malı saymışlardır. Oysa İngilizler bunu yapmamışlar ve orada bir yabancı işgalci olma durumlarını daima korumuşlardır (Bayur, 1983, 279, 280).

İngiliz yönetimi, araçlarıyla, eğitim ve hukuk sistemiyle Hindistan'ı birleştiren ve bağımsızlığa taşıyan unsurları geliştirmiştir. Kendi sistemini kurarken aynı zamanda kullandığı araçlar ülkenin ortak değerlerini de yaratmaktaydı. İngiliz kapitalizminin gereksinmelerinin sonucunda ülke birleşik bir pazar haline gelmiştir. Bununla birlikte sosyal hayatın gelişimi ve bilinçlenme, bağımsızlık düşüncesinin yeşereceği ortamları da yaratmıştır. Fakat böl ve yönet siyasetinin daha da ağırlaştırdığı sosyal ayrımlar ve ekonomik anlamda farklı gruplar arasında eşitsiz gelişimin çakışması; çatışmalı, sorunlu bir bağımsızlığı ve ayrılmayı beraberinde getirmiştir.

Hindistan'ın İngiliz egemenliğindeki gelişimi Hindistan ve Pakistan'ın yönelimlerini ve ideolojilerini belirlemede önemli bir etkiye de sahiptir (Bali, 2006, 12). Çoğunluğu Hindûlar'ın oluşturduğu ülkede İngiliz hâkimiyeti altında yaşamak zorunda kalmanın getirdiği çeşitli sıkıntıların yanı sıra hayatlarını bağımsız bir toplum olarak sürdürebilmelerinin de tehlikeye düşmesi Müslüman liderleri yeni arayışlara yöneltti. Nevvâb Abdülatif, Emir Ali ve Seyyid Ahmed Han gibi önde gelen isimler, kurdukları cemiyetler vasıtasıyla Müslümanlar ile İngilizleri karşılıklı güven içinde bir araya getirmeye çalıştılar. Müslümanların yönetimde bağımsız olarak temsil edilmesi yönündeki istekleri sonucunda İngiliz hükümetinin 1905'te Bengal'de bir Müslüman bölgesi oluşturmaya rıza göstermesi Hindûlar'ın tepkisine yol açtı. Bunun üzerine Müslümanlar, Aralık 1906'da Hindistan Müslüman Birliği'ni kurdular (TDV, 2002, 78). Böylece Hinduların İslâm düşmanlığını sokağa dökmelerine fırsat veren İngiltere'nin, ayrıca Hindistan Müslümanlarını parçalamaya yönelik bir politika geliştirmesi, Hindu ve İngilizler arasında kaldıklarını anlayan İslamların teşkilatlanmasına zemin hazırladı (Cöhçe, www.atam.gov.tr). İngilizlere karşı nefret büyüktür; ama bunun örgütlü bir eyleme dönüşmesi, uzun zaman alacaktır. Milliyetçilik, diğer ülkelere olduğu gibi, Hindistan'a da Avrupa'dan gelir. Ülkeye politik istikrarın geldiğine inanan bazı liberal İngilizlerin de teşvikiyle, 1885'te, ileride geniş tabanlı bir partinin, Kongre Partisi'nin (Hindistan Ulusal Kongresi diye de adlandırılır) çekirdeğini oluşturacak bir örgütlenmeye gidilir. 1906'da Ağa Han ile kardeşleri Muhammed ve Ali Han'ın liderlikleriyle 'Müslüman Birliği' kurulur ve Müslüman liderler de, her yıl Dakka, Karaçi, Aligarh gibi farklı kentlerde toplanmaya başlarlar (www.populertarih.com.tr). Londra şubesinin başkanlığını Emir Ali yapmaktadır. Müslüman Cemiyeti, Hinduların amaçlarının Müslümanlarca benimsenmesine karar verecektir ki bu durum İngiliz egemenliğini fazlası ile sarsacak bir öneme sahiptir. Cemiyet böyle bir politika değişikliğine yöneldiği zaman, o sırada başkanı bulunan Ağa Han'ın istifasına sebep olur. Ağa Han'ın görevinden ayrılmasına sebep, kendisinin İngiliz taraftarı olmasıdır. Hint Müslümanlarının hilafete bağlılıkları yüzyıllardan beri bağımsız bir İslam devleti idealine bağlı oluşları, kendilerinin Avrupa devletlerine öfkelerini artırıyordu (Keskin, 1991, 40). Dolayısıyla 1857 sonrasında Hindistan Müslümanları, yeni şartlara uyum sağlayamayacak

derecede karamsar, objektif değerlendirme yapamayacak kadar dünyalarına küskün ve gelecekle ilgili bir plan yapmalarını engelleyecek derecede geçmişe gömülmüşler ve geçmişten teselli arar hale gelmişlerdi. Böyle bir ruhsal durumun Hindistan Müslümanlarını Osmanlı Devleti'ne yaklaştırması gayet tabiidir. Hindistan'da artık Müslüman bir sultan kalmayınca da en azından Osmanlı sultan ve halifesinin varlığından duyulan rahatlık bu durumdan kaynaklanmaktadır (Özcan, 1997, 28). Ki zaten Doğu uygarlığı çevresinde kalan ülkeler kadere dayanan bir inanç düzenine bağlı kalmışlardır. Bu ülkelerde inanç, düşünceden öncedir; düşünce, geçmişten gelen bu inancın elverişliliği oranında ve inanca uygun olmak zorunluluğundadır. Böyle olunca, doğuda düşünce paslanmış, yaratıcılığını yitirmiştir. Buna karşılık inanç düzenine sızan kurallar, gelenekler, önyargılar ve bir takım yasaklarla doğu toplumu, kendini kapalı bir toplum haline getirmiştir (Öztoprak, www.atam.gov.tr). Bu haletiruhiyenin sonucunda da Hindistan'daki Cuma namazlarında Osmanlı sultan ve halifesinin ismi zikredilmeye başlandı (Özcan, 1997, 28). Ancak 1924'te Türkiye'de hilafetin kaldırılması, Hindistan Hilafet Hareketi'nin de çökmesine neden oldu ve bağımsızlık isteklerinin yoğunlaştığı yeni bir döneme girildi (TDV, 2002, 79). Bağımsızlık amacıyla Hindistan'da çıkan isyanlar yine İngilizler tarafından bastırıldı (B.O.A. DH. EUM. SSM, nr.44-3A, 1339.M.09).

4.4.1.2. Hindistan Milli Kongresi ve Tüm Hindistan Müslümanları

Birliği: İngiliz hâkimiyetindeki Hindistan'da bütün Hintlilerin hakları için mücadele etmek üzere 1885'te kurulan Hindistan Milli Kongresi'nin giderek bir Hindu partisine dönüşmesi Müslüman aydınları harekete geçirdi ve Hindistan Müslümanları Birliği (All Indian Muslim League) kuruldu. Kısa sürede de ülke geneline yayılan bir hareket haline geldi. Hareketin varlık sebebi Müslümanların dini, kültürel ve tarihi değerler açısından Hindulardan farklı olmaları, dolayısıyla ayrı temsil edilmeleri gerektiğine inanılmasıdır (TDV, 2002, 111). Birliğin ortaya çıktığı dönemde Hindistan Müslümanlarının içinde bulunduğu şartlar iç açıcı değildi. 1857'den itibaren ülke tamamen İngiliz sömürgesi oldu. 1857'deki Hint ayaklanmasının sorumlusu görülen Müslümanlar her alanda baskıya maruz kaldılar ve çoğunluğu teşkil eden

Hindular karşısında bütün siyasi, ekonomik ve kültürel imtiyazlarını kaybettiler (TDV, 2002, 111, 112). Müslümanlar zaten ülke bürokrasisinden uzaklaştırılmışlardı. İngilizler, askeri tedbirlerini, kültürel asimilasyon politikasıyla da takviye ettiler. Güney Asya Müslümanlarınca kullanılan Farsça ve Urduca'nın eğitim ve yönetim mekanizmasında kullanımını yasaklayıp yerine İngilizceyi koyacaklardı. İngiliz hâkimiyetinin baskısı ve Hinduların kendilerini değişime adapte etmeleri, Müslümanlara varlıklarını koruma zamanının geldiğini anlatan önemli işaretlerdi. Böylece Güney Asya'da İslam uyanışının temelleri atıldı (Öke, 1988, 4, 5). Bu şartlarda varlıklarını sürdürebilmek için yeni oluşumlar teşkil etmeye başladılar. Bunların içinde Seyyid Ahmed Han'ın önderliğini yaptığı İngilizlerle uzlaşmayı savunan 'Aligarh Ekolü' en etkilisidi. Öncelikle bir eğitim ve kültür hareketi olan bu ekol mevcut şartlar altında hemen siyasi bir karakter kazandı. Ve Hindistan Kongre Partisi'nin bir Hindu partisi hüviyetine bürünmesi karşısında yeni bir tavır takınılmasını istedi. Kısa zamanda Müslüman aydınlar arasında genel kabul gören bu anlayışla 1906 sonbaharında Leknev ve Simla'da toplanan önderler tarafından çerçevesi çizilen yeni bir siyasi parti kurma fikrini tartıştılar. Aralık 1906'da da Müslüman Eğitim Konferansı için Dakka'da toplanmış olan önderler, Hindistan Müslüman Birliği'nin kurulduğunu ilan ettiler. Ağa Han başkanlığa getirildi. Amacını 'Hindistan Müslümanlarının siyasi haklarını korumak ve geliştirmek' olarak açıklayan birlik, kısa sürede toplumun hemen her kesiminde benimsendi ve Müslümanlara örgütlü bir biçimde kendi düşüncelerini açıklama fırsatı verdi. Aralık 1907'de Karaçi'de yapılan ilk kongrede tüzüğü kabul edildi. 1908'de de Emir Ali tarafından Londra şubesi kuruldu. Birlik; idari, mali ve icrai olmak üzere üç ayrı birim halinde faaliyet gösterdi (TDV, 2002, 111, 112). Congress'i kuran Hintlilere karşı oluşturulan Müslüman Ligi'nin kuruluş beyannamesine göre amaçları şöyledir:

a. İngiliz idaresi tarafından alınan bazı kararların yanlış anlaşılması ve provokasyonlara neden olmaması için, Hint Müslümanlarının İngiliz hükümetine güven ve bağlılık duygularını teşvik etmek, geliştirmek.

b. Müslümanların siyasi çıkarları ve haklarını korumak ve bu alandaki taleplerini doğrudan İngiliz hükümetine sunmak.

c. Diğer cemaatlere karşı düşmanlık hisleri oluşmasını önlemek.

Bu maddelere göre Lig'in kuruluş beyannamesi İngiliz hükümetine tam bağlılığı teyit etmektedir. Ancak Müslümanların tüm sorunlarının İngiliz hükümetine iletilmesinde Lig'e tüm Müslümanları temsil yetkisi vermek ve bunu İngilizlere kabul ettirmek de amaçlanmaktadır. Bu beyanname, Müslümanlar açısından Hindistan'da bölünmenin ve bağımsızlık arayışının ilk işaretleridir (Davaz, 2000, 63). Faaliyetleri dikkat çeken Müslümanların en önemli siyasi teşkilatı olan Hindistan Müslüman Birliği 7 Ekim 1911'de Leknev'de Osmanlı'nın yaşadığı Trablusgarp Savaşı'nı görüşmek üzere bir toplantı düzenlemiştir. Uzun bir oturumdan sonra Müslümanların duygularını yansıtan üç maddelik bir bildiri yayınlandı. Buna göre birlik ilk olarak İtalyan saldırısını nefretle karşılarken, Osmanlıları desteklediklerini açıklıyor ve İngiliz hükümetine çağrıda bulunarak savaşı durduracak müdahaleler yapmasını istiyordu. İkinci olarak birlik, Müslümanlara güçlü olma tavsiyesinde bulunuyor ve Osmanlılara maddi yardımlarda bulunulmasını istiyordu. Son olarak da bütün Hindistan'da İtalyan mallarının boykot edilmesi çağrısı yapılıyordu (Özcan, 1997, 180).

Hindistan Ulusal Kongresi'nin önemli siyasal üyelerinden biri de Pandit Jawaharlal Nehru'dur. (Jawaharlal, Persçe kızıl cevher demektir.) Nehru, Hindistan'ın bağımsızlık hareketi sırasında önemli bir figür olmuştur. Ayrıca kendisi Hindistan'ın ilk başbakanıdır. Hindistan Ulusal Kongresi'nin en genç liderlerinden biri olmuştur. Mahatma Gandhi'nin rehber kılavuzluğunda yükselerek radikal bir lider oldu. İngilizlere karşı bağımsızlık mücadelesinde Hindistan gençliği için bir ikon, aynı zamanda sosyalizmin temsilcisiydi. Kongre başkanı olarak hizmet ettiği sırada 31 Aralık 1929'da Lahor'da bağımsız Hindistan bayrağını kaldırdı. İyi hatipliği sayesinde milliyetçi isyanları düzenlemekte büyük etkisi vardı aynı zamanda azınlıkların haklarını gözetici tavırlar gösterdi. Ölümüne kadar yani 27 Mayıs 1964'e kadar Hindistan'ın başbakanı olarak görev yaptı (www.wikipedia.org/wiki/Nehru). Toplumsal değişim kavramının kökünde geleneksel olarak Hindistan'a ait Gandhi politikasının felsefesi ve metodolojisi tarafından yükseltilmiş derin bir hümanizm bulunmaktadır. Gandhi gibi Nehru da insanoğlunu, her şeyin merkezine koymuştur. Ancak barışçı metoda bağlılığı Nehru'yu, şiddet içeren

bir devrimin beklenmeyen bir durum olarak ortaya çıkma olasılığına karşı kör etmemiştir. Nehru Hindistan toplumundaki devrimci güçlerin bir araya gelerek çoğaldıklarının çok iyi farkındaydı. Ve şiddete dayalı devrimi, erken davranıp önceden engellemek amacıyla, hızlı ve radikal toplumsal-ekonomik değişimlerin gerçekleşmesi için barışçı yolların alışılmadık dışında ve korkusuzca kullanımını desteklemiştir (Narayanan, 1999, 30–33). Nehru 7 Eylül 1946'da meşhur bir konuşma yapmıştır. Bu konuşma Hindistan Ulusal Meclisi dış ilişkiler politikası ile Hindistan Bağımsız Hükümetinin dış politikası arasında bir sınır oluşturmuş ve bağlantısızlık politikasının tartışmasız olarak ilk kez telaffuz edilmesi olmuştur. Bu politikanın oluşmasında rol oynayan önemli unsurlar şu ifadede mevcuttur: 'Hür hakların, serbest işbirliğinin bulunduğu ve hiçbir sınıf ya da grubun bir diğerini sömürmediği bir dünya ulusu oluşturma, barış için ve dünya savaşından kaçınılması için çalışılması, başka ülkelere karşı grup oluşturma politikalarından uzak durulması, teori ve uygulamada tüm ırklara eşit fırsatların tanınması, bağımsız halkların ve ülkelerin özgürlüğüdür.' Bağlantısızlık düşüncesinin merkezinde, ulusal bağımsızlığı elde etme ve koruma, kendi ilkelerine göre politik, sosyal ve ekonomik bir sistem düzenleme özgürlüğü ve kendi çıkarlarına, hedeflerine ve ideallerine bağlı olarak yaptığı, kendi tercihinin ürünü olan bir dış politika takip etmek anlamına gelen bağlantısızlık kavramı bulunmaktadır. Nehru, Hindistan'ın bağımsızlık kavramını ve Hindistan'ın dünyaya bakışını geliştirmek için çok çalışmıştır (Narayanan, 1999, 50–54). Hindistan'ın ilk başbakanı Javaharlal Nehru, emperyalizmi eleştirmekle birlikte tarafsız ülke konumunu başarıyla sürdürmüştür. Sonra kızı olan İndira Gandhi başbakan olmuştur. 1966 seçimlerinden başarıyla çıkan İndira Gandhi, 1975 yılında ciddi sorunlarla karşılaşmış ve olağanüstü durum ilan etmiştir. Bu durum, Hindistan'ı başka ülkelerde olduğu gibi diktatörlüğe sürüklememekle birlikte, birçok iyi ve kötü politikaların izlenmesine sebep olmuştur. Kendi korumalarının suikastıyla öldürülmüştür. Daha sonra yerine geçen oğlu Rajiv Gandhi döneminde, demokratikleşme yönünde ileri adımlar atılmış, büyük yatırımlar, enflasyonun yükselmesi pahasına gerçekleştirilmiştir. Rajiv Gandhi de 1991 yılında bir seçim gezisi sırasında bombalı bir suikaste kurban gitmiştir. Kongre Partisi, daha sonra, ilk kez Gandhi ailesi dışından bir kişiyi (Narasimha Rao) başkan seçmiştir (www.hindistangezi.com.tr).

Hindistan Müslümanları Birliği 1924'te Türkiye'de hilafetin kaldırılmasından sonra karışıklık içerisinde bir ara ikiye ayrıldı. Fakat kısa süre sonra Hindu tehditlerine karşı tekrar birleşti (1928). Ve Muhammed Ali Cinnah liderliğinde giderek bağımsızlık ve müstakil Müslüman vatani arayışlarını dile getirmeye başladı. Bu istekler Aralık 1931'de resmen ilan edildi. 1930'lu yıllarda şiddetlenen Hindu Müslüman çatışmaları, birliğin yöneticilerini, isteklerini daha kararlı biçimde ifade etmeye yöneltti. Hindu çoğunluğun arasında eşit şartlarda yaşamının mümkün olmayacağı iddiasıyla Mart 1940'ta açıklanan Lahor kararları çerçevesinde Hindistan'ın tam bağımsız iki devlete ayrılması savunuldu. Hindu basınının Pakistan kararı adını verdiği bu kararlar Hindistan'ın kuzeybatısı ile doğusundaki Müslümanların çoğunlukta bulunduğu bölgelerde bir İslam devletinin kurulması öngörülüyordu. Bu tarihten sonra Hindistan Müslümanları Birliği'nin en büyük hedefi, Pakistan'ın kuruluşunu gerçekleştirmek oldu. Birlik, Müslüman çoğunluğun desteğini arkasına aldı. İngiltere'nin 1948 Haziran'ına kadar Hindistan'dan çekileceğini açıklamasıyla bu destek daha da arttı. Sonunda İngiltere hükümeti, 3 Haziran 1947'de bağımsız Pakistan Devleti ilan ederek yönetimi Hindistan Müslümanları Birliği'ne bıraktı. Bu birlik, Hindistan ve Pakistan tarihlerini büyük ölçüde etkilemiş ve özellikle sadece Müslümanlara açık olmasından dolayı herhangi bir siyasi partiden farklı olarak milyonlarca insanı aynı hedefe yöneltmeyi başarmıştır. Muhammed Ali Cinnah'ın üstün kişiliğinde etkin bir yönetime kavuşan birlik, uzun mücadeleler sonucunda amacına ulaşmış, fakat onun bölünmesiyle çok kısa sürede çeşitli gruplara bölünerek siyasi hayattaki etkinliğini kaybetmiştir (TDV, 2002, 112). Gandhi, 1918'den beri Hinduların, Cinnah ise Müslümanların önderi olarak simgeleşmiştir. Bu durum Hindularla Müslümanlar arasındaki ayrılığın derinleşmesine yol açmıştır. Cinnah'ın hayatı Gandhi ve Nehru'nun Hindistan'ın bağımsızlığına kavuşması için mücadelelerine koşut mücadele içinde geçmiştir. Önceleri Hindu-Müslüman birliğine inandıysa da sonra bu tutumundan vazgeçerek Müslümanlara önderlik etmiştir. Uzun ve kararlı bir mücadele sonunda Hindistan'da Müslümanları, tek bir ulus ve devlet altında toplamayı başarmıştır (www.turkishembassy.org.pk/Jinnah).

20. yüzyıla girilirken, İtalya'nın Habeşistan, Rusya'nın da Japonya karşısında aldıkları yenilgiler, açlık ve salgınlardan bunalmış kitleler üzerinde, muazzam bir etki yapmıştı: 'Asya Asyalılarıdır' sloganı, Endonezya'dan Hindistan'a kadar, bütün ülkelerde yayıldı. Lord Curzon'un 18 milyon Müslüman ve 12 milyon Hindu'nun yaşadığı Doğu Bengal'i 42 milyon Hindu ile 12 milyon Müslüman'ın yaşadığı Batı Bengal'den ayırarak yeni bir eyalet kurması, öfkeyi doruğuna çıkardı. 1906'dan itibaren bombalı terör Hindistan'da hayatın bir parçası oldu. Şiddet tırmanırken, İngilizler de kapsamlı reform çalışmaları başlattılar. 1910'dan Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, Hindistan'da nispeten sakin bir dönem yaşandı ve 1 milyona yakın Hintli; Asya, Afrika ve Avrupa'nın tüm cephelerinde İngiltere için savaştı. Ancak binlerce muhalefet odağı direnişe hazırlanıyordu ve radikal Hinduların hedefleri, sadece İngilizler değil, aynı zamanda Müslümanlardı ve bu iki mücadele daima at başı gidecekti (www.populertarih.com.tr). İslam Hindu düşmanlığı gittikçe artan bir surette baş göstermiştir. İngilizler Hindistan'ın birçok yerini Müslümanlardan fethetmişler ve en çok savaşlar İngiliz-Müslüman arasında olmuştur. İslamiyet'teki cihat zihniyetini kırmak İngilizler için önemli bir iş olmuştur. Bunun için de; cihadın İslam'ın esasında olmadığını, hilafetin Kureyşilerin hakkı olduğunu ve dolayısıyla Hind Müslümanlarının Türklerle ve diğer Müslümanlarla ilgilenmemeleri gerektiğini ispata çalışmışlardır. (Bu hususta Sir Seyyid Ahmed ve arkadaşları akla gelmektedir.) Bu sebeplerden Müslümanlar İngilizlere düşmandılar. Hindulara gelince, yüzyıllardan beri İslam egemenliği altında yaşamaya alıştıklarından onlar ancak efendi değiştirebilirlerdi ve İngiliz egemenliği onlar için o derece ağır görünmemişti. Bu yüzden İngilizlerin açtıkları Avrupai okullara Müslümanlar az, Hindular çok sayıda gitmişlerdi. Bunun sonucu olarak 19. yüzyıl sonlarında Hindu aydınlar Müslüman aydınlardan çoktu. Ancak, bu Avrupa kültürü ile yetişenler, esaretin ve ekonomik sömürülmenin acısını daha şiddetli duyduklarından sonunda İngilizleri, Hindistan'ı bırakıp gitmeye mecbur etmişlerdir (Bayur, 1983, 352–357). Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki; batı eğitim kurumlarında yetişmiş çok sınırlı sayıdaki elit sınıf mensuplarından ünlü Aligarh College'in (üniversitenin) kurucusu Seyyid Ahmed Han (1815–1898), Dakka Valisi Navab Abdullatif (1828–1893), Seyid Emir Ali (1849–1928) gibi İngiliz yanlısı olarak eleştirilen veya A.K. Fazlul

Haq gibi İslamcı reformist olarak bilinen Bengalli aydınlar, reformcular, İslam toplumunun ihtiyaçlarını karşılamaya, birliğini dirliğini sağlamaya ve Seyyid Emir Ali'nin 1876'da Kalküta'da kurduğu 'Central National Mohammedan Association' gibi, toplumda başta eğitim olmak üzere birçok alanda reformlar yapılmasını öngören dernekler, yayın organları, vakıflar kurarak Müslüman aydınları bu kurumların, dergilerin, gazetelerin etrafında toplamaya çalışmışlardır. Reformistlerin çalışmaları özellikle eğitim alanında Müslüman aydın kesimin yetiştirilmesinde çok yararlı olmuştur. Seyyid Ahmed'in Aligarh, A. K. Fazlul Haq'ın 1921'de Dakka Üniversitesini kurmaları önemli kazanımlardır (Davaz, 2000, 58, 59). Adı geçen Seyyid Emir Ali, Hz. Fatıma'nın soyundan geldiğini iddia eden Horasanlı Şii bir aileye mensuptur. Sanat, hukuk, tarih ve iktisat eğitimi aldığı Kalküta Üniversitesi'nden 1867'de mezun oldu. Eğitimini ilerletmek için İngiltere'ye gitti. 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlılar için Hindistan'da faaliyetler düzenledi, yardımlar topladı. 6 Mayıs 1908'de Hindistan Müslüman Birliği'nin Londra şubesini açtı. Müslüman seçmenler için bağımsız bir seçim sistemini savundu. Siyasi olarak İngiltere'ye bağlılığı savundu. Trablusgarp ve Balkanlar'da savaşan Osmanlı ordusuna yardım için Londra'da British Red Crescent Society (İngiliz Kızılay Cemiyeti) adıyla bir cemiyet kurdu. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Hindistan Hilafet Hareketi'nin Londra'daki öncüsü oldu (TDV, 1995, 123, 124). Hindistan'ın, bağımsızlığını kazanması durumunda, Hindu egemenliğine girmesi yerine İngiliz yönetiminde kalmasını savunmuştur. İslam üzerine bir Müslüman'ın İngilizce yazdığı ilk kitap olan *The Critical Examination of the Life and Teachings of Mohammed* (1873; Muhammed'in Yaşamı ve Öğretileri Üzerine Eleştirel Bir İnceleme) ile Batılıların İslam'ı daha iyi kavramasına katkıda bulundu. *Spirit of İslam* (1891; Ruh-ı İslam) adlı yapıtı ise İslam klasikleri arasında sayılır (www.wikipedia.org/wiki/Seyyid_Emir_Ali).

Neticede bağımsızlıklarına kavuşana kadar geçen süreç içinde Hindistan'ın ve Hindistan kıtasının devamı olarak düşünüldüklerinde Pakistan ve Bangladeş'in yaşadıkları gelişimler şu şekilde olmuştur. Belirttiğimiz gibi Sir Seyyid Ahmed Han, Ağa Han gibi liderlerin öncülüğünde Hint Müslümanları 1906 yılında Tüm Hindistan Müslüman Ligi (All Indian Muslim

League) Partisini kurmuşlardı. Müslüman Ligi'nin Muhammed Ali Cinnah'ın başkanlığındaki 23 Mart 1940 tarihli oturumunda Hindistan'ın Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında bölünmesi kararı alınmıştır. 23 Mart halen, Pakistan'da, "Pakistan Günü" olarak kutlanmaktadır. 14 Ağustos 1947 yılında Muhammed Ali Cinnah, Pakistan Genel Valisi olmuş ve Pakistan bağımsızlığını kazanmıştır. Bilahare, milyonlarca Müslüman, Hindu ve Sih'in karşılıklı göçü başlamış, toplam 12 milyon civarında kişi sınırın iki tarafında yer değiştirmiştir. 1971'e kadar Pakistan, bugünkü Pakistan (Batı Pakistan) ve Bangladeş (Doğu Pakistan) topraklarından oluşmaktaydı. Hindistan ve İngiltere'nin de etkisiyle 1971 yılındaki iç savaştan sonra Doğu Pakistan, Bangladeş adında bağımsızlığını ilan etti. Bu savaştan sonra Pakistan ile Bangladeş'in arası düzelmedi (www.wikipedia.org/wiki/pakistan). İki toplumun liderleri arasında bölünme hattının geçeceği yer hakkında sonu gelmeyen tartışmalara başlandı. Bu konuda anlaşmaya varılması en zor olan yerler Bengal ve Pencap bölgeleri oldu. Pencap'ta toplumlar arası mücadele çok kanlı boyutlara ulaşmıştır. Burası, ülkenin en verimli topraklarının bulunduğu bir bölgedir. Sonuçta, tüm Hindistan'da Müslümanlar kuzeye (Pakistan'a) doğru; Pakistan sınırları içinde kalan Hindu ve Sihler de Hindistan'a doğru göç etmeye başlamışlardır. Bu ayrılığın yarattığı önemli sonuçlardan birisi ise hala çözülemeden kalan Keşmir problemidir. Keşmir, Müslüman bir çoğunluğa sahip olduğu halde Hindu bir Mihrace tarafından yönetilmekteydi. Bölünme döneminde Mihrace, Pakistan tarafında mı yoksa Hindistan tarafında mı kalacağı konusunda kararsızdı. Mihrace de Hindistan tarafında kalma yönünde karar verdi. Kısa süren bir Hint - Pakistan çatışmasından sonra Birleşmiş Milletlerin araya girmesiyle ortalık yatıştı (www.hindistangezi.com.tr). Ülkede 1999 yılında gerçekleşen askeri darbe ile Pervez Müşerref, tüm yetkileri kendisinde toplamıştır. 2008 Ocak'ta genel seçimlere gidilmesi kararı alınmıştır. Sürgünde bulunan eski başbakan Benazir Butto 2007 Ekim'de ülkesine dönmüş ve döndüğünde düzenlenen saldırıdan yara almadan kurtulurken 140 civarında kişi ölmüştür. Bundan sonra karışıklıklar devam ederken olağanüstü hal ilan edilmiştir. Aralık 2007 Pakistan için çok kötü bir dönem olmuş ve Benazir Butto öldürülmüştür. Butto'nun ölümünden sonra yaşanan şiddet olaylarında onlarca kişi ölmüş, milyonlarca dolarlık maddi hasar meydana gelmiştir. Bunun üzerine seçimler

Şubat 2008'e ertelenmiştir. Ertelenen seçimler 18 Şubat 2008'de yapılmış ve devlet başkanı Müşerref'in partisi yenilgiye uğrarken Buttolar'ın partisi birinci, Navaz Şerif'in partisi ise ikinci olmuştur. Buna rağmen Müşerref, önce devlet başkanlığı görevini sürdüreceğini açıklamakla beraber, sonradan ordunun desteğini kaybeden Pervez Müşerref 18 Ağustos 2008'de devlet başkanlığı görevinden istifa etmiştir. Bu durum Pakistan için sıkıntılı günlerin devam edeceğinin göstergesidir (www.wikipedia.org/wiki/pakistan). Bangladeş, M.Ö. bölgede hüküm süren büyük devletlerin, M.S. 750–1200 arasında yerel Palas Hanedanların hâkimiyeti altında kaldı. Onuncu asırdan itibaren Müslümanlar bölgeye hâkim olmaya başladılar. Bangladeş 12. asırdan 1757 yılına kadar Müslümanların idaresinde, 1757'den 1905 yılına kadar İngilizlerin hâkimiyetinde kaldı (www.wikipedia.org/wiki/bangladeş). 1857'ye kadar 500 yıl boyunca Bengal, Bağımsız Bengal Sultanlıkları olarak adlandırılan Türk-Afgan ve Türk-Moğol kökenli sultanlıkların idaresindedir. Müslümanlar, İngiliz idaresinin gelişi ile idari, sosyal ve ekonomik anlamda tamamen tepetaklak olan bir sosyal yapıda ikinci sınıf vatandaş durumuna düşmüşlerdir. İngilizlerin Hindistan'ı tümüyle İngiliz imparatorluğunun bir parçası ilan ettikleri 1857'den itibaren felaketler ve ümitler peş peşe gelir. 1947'ye kadar uzanan bu yıllarda efendilikten esarete, esaretten istiklale giden bir dönem yaşanır (Davaz, 2000, 56, 57). 1947 yılında da Müslüman kesimi "Doğu Pakistan" adıyla Pakistan'ın bir eyaleti oldu. 1969 yılına kadar Pakistan'ın eyaleti olarak kaldı. 28 Kasım 1969'da meclis üyelerinin teşkili için yapılan seçim propagandaları esnasında Mucib-ür-Rahman ve onun Avami Partisi seçim propagandalarını Doğu Pakistan'a muhtariyet vereceği vadi üzerine kurmuştu. Aralık 1970'te yapılan seçimler neticesinde Avami Partisi 313 sandalyeden 167'sini aldı. 1 Mart 1971'de Millet Meclisinin teşkili ertelendi. Bu durum Doğu Pakistan'da meşru hakların ihlali sayıldı ve genel greve gidildi. Bunun üzerine ordu, grevcilerin üzerine gitti ve iç harp başladı. Bir kısım halk da Hindistan'a sığındı. Bu arada Hindistan-Pakistan Savaşı başladı. 1971 Aralık ayında savaş bittiğinde Hindistan, Doğu Pakistan'ın büyük bir bölümünü işgal etmişti. Hindistan burayı iki hafta kadar kontrol altında tuttu. 22 Aralık 1971'de Mucib-ür-Rahman'ın liderliğinde Bangladeş Müslüman Halk Cumhuriyeti kuruldu. Genel Kurmay Başkanı Muhammed Erşad, askeri bir darbe ile idareye el koydu. Askeri idare iki sene iş başında

kalacağını ilan etti. 21 Mart 1985'te yapılan referandumda Erşad'ın devlet başkanlığında kalması onaylandı. Diktatörlük ve otoriter bir rejimle ülkeyi yönettiği söylenen Muhammed Erşad'ın geniş çaplı kitle gösterileri neticesi istifa etmesi üzerine 6 Aralık 1990 senesinde Şahabeddin Ahmed devlet başkanlığına vekâleten getirildi. 19 Eylül 1991 senesinde yapılan seçimleri kazanan Ziya-ür-Rahman'ın eşi, Halide Ziya başbakan oldu (www.wikipedia.org/wiki/bangladeş).

4.4.1.3. Hindistan Hilafet Hareketi: Hindistan Hilafet Hareketi, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü ve hilafetin otoritesini savunmak üzere Hindistan'da oluşturulan dini ve siyasi bir harekettir. İslam'ın dünyevi gücünün sembolü olan hilafet, merkez olarak özellikle İngiliz Hindistan'ındaki Hindu çoğunluk içinde yaşayan Müslümanlara bir güvenlik duygusu veriyordu. Fakat 19. yüzyılın ikinci yarısında Hint Müslümanları, Osmanlı Devleti'nin parçalanması halinde Hindular karşısında kendi siyasi güçlerinin büyük ölçüde azalacağı korkusuna kapıldılar. Bu duygu ile Hint Müslümanları, Hindistan ve İngiltere hükümetleri nezdinde Osmanlı Devleti lehine kamuoyu oluşturmaya başladılar. Mondros mütarekesi ile İtilaf Devletleri'nin özellikle İngiltere'nin takındığı istilacı tutum Hint Müslümanları arasında büyük bir galeyana sebep oldu. Çünkü Hint Müslümanları açısından kendilerinin savaştaki hizmetlerine ve İngiliz devlet adamlarının buna karşılık verdikleri sözlere rağmen, Türkiye'nin bütünlük ve bağımsızlığının tehlikeye düştüğü açıkça ortaya çıkmıştı. İtilaf devletleri içinde, Hindistan'ın ve Türkiye'nin başına gelen felaketlerden en başta İngiltere sorumlu olduğu için halkın heyecanı kısa sürede İngiliz karşıtı bir nitelik kazandı. Kısa zamanda hilafet hareketi Hindistan'da İngiliz idaresine karşı milli bir dava haline geldi (TDV, 2002, 109, 110). Hilafet meselesi bir bakıma Hindistan'daki endişelerin belki de en önemli sebebiydi. Çünkü onları ilgilendiren en önemli şey, Türkiye'de hilafetin ve İslam'ın nasıl bir yeri olacığıydı (Özcan, 1997, 168). Halifeliğin kaldırılacağıının ilk sinyalleri daha Amasya Genelgesi'nde veriliyor ve "Ulusun istikbalini ulusun azim ve kararı kurtaracaktır." deniliyordu. O anda artık ne fetva ne şeyhülislam ne padişah ve ne de halife vardı. Saltanat

kaldırıldıktan sonra hiç önemi kalmıyordu. Ama Cumhuriyet yönetiminde çok sırıtırıyor ve çok iki başlı bir durum yaratıyordu. Çünkü yönetsel görev olmuş, yani imamlıktan öteye bir dinsel görevi olmamıştı. Ama bunun kaldırılacağına yönelik söylentilerin ortaya çıkmasıyla içte ve dışta müthiş muhalefet oldu (Akgün, www.siyaistarih.com.tr).

Hilafet Hareketi, Trablusgarp ve Balkan Savaşları yenilgilerinden sonra dünyadaki en güçlü ve tek bağımsız Müslüman devlet olan Osmanlı Devleti'nin de artık sonuna giden yıllarda akıbetinin ve asıl İslam âleminin başkomutanı konumundaki Sultan Halife'nin akıbetinin sorgulandığı bir dönemde oluşmuştur. Bir haçlı zihniyeti ile Osmanlı Devleti'ni hedef alıp yıkmaya karar vermiş İngiltere ve batı ittifakı karşısında çareyi bir İslam birliğinde gören ve bu birlik gerçekleştiği takdirde, İslam toplumlarının kendi sorunlarının da halledilebileceği düşüncesine yönelik bir hareket olmuştur (Davaz, 2000, 65). Bu harekette toplumun çeşitli kesimlerinden gelen liderler arasında, batı eğitimi görmüş aydınlar da geleneksel medrese mezunları da bulunuyordu. Mesela Muhtar Ahmet Ensârî ve Ecmel Han Hekim, Şevket ve Muhammed Ali kardeşler ile Hasret Mohani (gazeteci), Seyyid Chotani başlıca isimlerdi. Bunlar hep birlikte kamuoyunu yönlendirmeyi ve hilafet hareketini oluşturmayı başardılar. Savaştan sonra ilk somut adım, Aralık 1918'de Tüm Hindistan Müslümanları Birliği'nin Delhi'de yapılan yıllık toplantısında atıldı. Amaç barış konferansları başlamadan (18 Ocak 1919) Türkiye lehine bir halk desteği sağlamaktı. 1919 ortalarında hilafetçiler Chotani başkanlığındaki bir merkez komitesi etrafında örgütlenmiş etkili bir organizasyona sahiptiler. Böylece hareket düzenli bir mücadele haline geldi (TDV, 2002, 109, 110).

Osmanlı Devleti için savaştan önceki statükonun korunması, Hindistan için milli hâkimiyetin elde edilmesi şeklinde tespit edilen ikili hedefe ulaşmak amacıyla faaliyete geçildiğinde güçlü bir dini, siyasi organizasyon olan Hint Ulema Cemiyeti'nin katkısı, din âlimlerinin tamamı harekete katılmadığı halde çok büyük oldu. Önemli bir katkı da İngiltere'de ikamet eden Hint ve İngiliz Müslümanları ile Türk dostlarından geldi. Bunlar İngiltere'de hilafet meselesi üzerine Hintlilerin duygularını dile getirmek ve Türk düşmanı propagandalara cevap vermek yoluyla harekete yardımcı oldular. Bir diğer önemli yardım ise

Hint Ulusal Kongresi'nin lideri Gandhi'nin doğrudan merkez komitesine katılması ile geldi. Bu sayede Hindu toplumunun da desteği sağlandı (TDV, 2002, 110). 1915'ten itibaren Hindistan'ın milli kahramanı, kurtarıcısı niteliğini kazanmış M. Gandhi'nin etkisi altındaki Ulusal Kongre'nin sıkı sıkıya bağlı olduğu 'Hindistan'ın Birliği ve Bölünmezliği' ilkesinde birleşmiştir (Davaz, 2000, 64). Böylece bütün Hindistan'ı arkalarına alan hilafetçiler, İngiltere ve müttefiklerine isteklerini kabul ettirebilmek için iki yoldan baskı uygulamaya başladılar. Bunlardan biri yazılı başvurular yapmak ve heyetler göndermek, diğeri gösteriler tertip etmek ve pasif direnişte bulunmaktı. Bir yandan Avrupa başkentlerine Hindistan ve İngiltere'den yüzlerce mektup ve dilekçe gönderilerek Hint Müslümanlarının beklentileri ifade edilirken, bir yandan da aynı istekleri ayrıntılı biçimde anlatmaları için çeşitli heyetler yollandı. Bunların en önemlileri başkanlıklarını Ağa Han (1919), Muhammed Ali Cinnah (1919), Muhammed Ali (1920) ve Hasan İmam'ın (1921) yaptıklarıdır. Fakat bu heyetlerin hiçbiri ne görüşmelerde, ne de Paris Barış Konferansı sırasındaki çalışmalarda istenilen sonucu elde etti. Ancak konferans, gösteri ve mitinglerle halkın heyecanı sürdürüldü. Delhi'de yapılan ilk konferanstan (Kasım 1919) Hilafet Hareketi bildirisinin yayımlandığı Bombay Konferansı'na kadar (Şubat 1920) hızlı bir faaliyet gösterildi. Bu sırada İngilizlerin zafer kutlamaları boykot edilirken pasif direniş programı da uygulamaya konuldu (TDV, 2002, 110). Paris Barış Konferansı (1919–1920) müzakerelerinde Hilâfet konusu doğrudan doğruya söz konusu olmamıştır. Yalnız, Boğazlar ve İstanbul söz konusu olduğunda, amansız Türk düşmanı Başkan Wilson, Türklerin İstanbul'dan behemehâl çıkarılmalarını istediğinde, Padişah ve Halife'ye yer konusu ortaya çıkmış ve tartışmalarda, Padişah'ın, dinsel nitelikli şehirler olan Bursa veya Konya'da oturtulması fikri de ortaya atılmıştır. Fakat bu fikir gerçekleşmemiştir (Armaoğlu, www.atam.gov.tr). Gandhi, İngilizlere karşı yürüttüğü 'işbirliği yapmama' kitle hareketlerine Müslümanların katılımlarını teşvik etmiştir. Bununla beraber bu hareket, Hint Müslümanları için aynı zamanda Hindulardan ayrı bir kimliklerinin bulunduğu kanıtlanması ve müstakil bir Pakistan kurmayı öngören kendi amaçları doğrultusunda İngiltere ile işbirliği imkânlarının araştırılmasına da büyük ölçüde yardımcı olmuştur (Davaz, 2000, 65, 66). Gandhi'nin öncülüğünü yaptığı bu programın birkaç aşaması vardı. Son aşaması askerlik

hizmetini ve vergi ödemeyi reddetmekti. Bu durum, Türklerin aleyhine ilan edilecek barış şartlarının sessizce kabullenilmeyeceğini gösteriyordu. Nitekim öyle de oldu. Mayıs 1920'de Osmanlı Devleti'ne dayatılan Sevr Antlaşması şartları açıklandığında Müslümanlar iki şekilde tepki gösterdiler. Bir kısmı cihat mümkün görünmediği için komşu Afganistan'a hicret etti. Bir kısmı ise hükümete baskı uygulamanın tek yolunun pasif direniş olduğunu kabul ederek şiddete başvurmamak şartıyla bu hareketi destekledi. 60.000 kadar Müslüman'ın katıldığı hicret düzensiz bir gelişme gösterdi ve hüsrarla sonuçlandı. Pasif direniş ise kitlesel katılımı daha büyük bir aşamaya ulaştı ancak hiçbir başarı elde edemedi. Gandhi ve lideri olduğu Hint Ulusal Kongresi'nin ayrılması ile hilafet hareketi Hindu desteğinden mahrum kaldı. Ancak yine de faaliyetine devam etti (TDV, 2002, 110).

4.4.2. Gandhi ve Sivil İtaatsizlik: Mohandas Karamchand Gandhi, Hindistan Bağımsızlık Hareketi'nin siyasi ve ruhani lideridir. Gerçek ve kötülüğe karşı aktif ama şiddet unsuru içermeyen direniş ile ilgili olan Satyagraha felsefesinin öncüsüdür. Bu felsefe Hindistan'ı bağımsızlığa kavuşturmuş ve dünya üzerinde vatandaşlık hakları ve özgürlük savunucularına ilham kaynağı olmuştur (www.wikipeida.org/wiki/Gandhi). Satyagraha; lügat anlamıyla hakikate tutunma demektir ve bu yüzden hakikatin gücü anlamına gelir. Hakikat ise ruhi ve manevidir. O yüzden satyagraha ruhi güç olarak bilinir. Bu felsefe insanın mutlak gerçeği bilememesi ve bu yüzden de cezalandırmaya yetkili olamaması anlayışına dayalı olarak şiddet kullanmayı dışlar. Ancak bu terim zayıfların kullandığı bir silah olarak algılanmamalıdır. Ki bu yönü ile 'Pasif Direniş' kavramından ayrılmaktadır. Pasif direniş, non-konformistlerin direnişi ve kadınların oy hakkı gibi hareketleri kapsar. Bu yüzden zayıfların silahı gibi değerlendirilmiştir. Genelde şiddetten kaçınmasına rağmen pasif direnişçi, koşullar gerektirdiğinde şiddet kullanmayı reddetmez. Sivil İtaatsizlik ise gayri ahlaki yasaların sivil olarak ihlal edilmesidir. Bu ifade Thoreau tarafından oluşturulmuştur. Ancak onun yasalara karşı gelmesi vergilerin ödenmesiyle sınırlıdır. Buna rağmen 1919'da Gandhi tarafından uygulanan sivil itaatsizlik kavramı, her tür gayri ahlaki kanuna direnmeyi ve direnişin şiddet dışı bir

tarzda olmasına işaret eder (Thoreau, 1999, 73, 74). Gandhi, Hindistan'da ve dünyada Tagore tarafından verilen ve yüce ruh anlamına gelen Mahatma adıyla anılır. Hindistan'da resmi olarak Ulus'un Babası ilan edilmiştir ve doğum günü olan 2 Ekim Gandhi Jayanti adıyla ulusal tatil olarak kutlanır. 15 Haziran 2007'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu oybirliği ile 2 Ekim gününü 'Dünya Şiddete Hayır Günü' olarak ilan etmiştir (www.wikipeida.org/wiki/Gandhi). 1915'te Gandhi, Hindistan'a gelecek ve barışçı bir mücadele platformu yaratmaya çalışacaktı (www.populertarih.com.tr). Gandhi'nin milliyetçi direniş yolu manevi temellerini Hinduizm'den alır. Hindistan'ın bağımsızlığı konusundaki fikrini 1909'da Güney Afrika'dayken 'Hint Swarac' (Öz Egemenlik) bildirisinde ortaya koymuştu. Dinsel bir ifadeydi ve zarar vermemeyi içeren bir anlayışı simgeliyordu. Gandhi'nin eyleminin özü 'siyasal güçlerin dinsel bir şekilde kullanımı' olmuştu. Ancak, uzlaşma konusunda hayli isteksiz Müslüman ve Hindu topluluklarını dinsel güdülerle belirlenmiş milliyetçilikler çerçevesinde bir araya getirmek ve "Birleşik Bir Hindistan" yaratmak pek mümkün değildi. Müslüman topluluğun modern düşünce tarzı içinde kendini yeniden kurması Sir Seyyid Ahmet' (1817'de doğmuş, 1839'dan itibaren İngiliz hizmetine girmiştir. 1885'e kadar başlıca işi, Hindistan Müslümanlarını İngiliz hükümetine dost etmek, düşmanlık ve şüpheleri ortadan kaldırmak olmuştur. 28 Mayıs 1875'te kraliçe Viktorya'nın doğum gününde adı geçen koleji açmıştır. 1889'da Sir unvanını almıştır. 1898'de ölen Seyyid Ahmed'in birçok eseri vardır. 'Hind Ayaklanmasının Sebepleri' onun en ünlü eseridir. (Bayur, 1983, 380–386) in 1875'de kurduğu "Aligarh Anglo-Muhammeden Oriental College" ile gerçekleşti. Bu okul Müslüman aydınların modernleşen Hindistan'a katılımını simgeliyordu. Modernist bir anlayışla kurulmuştu, İslami atıf söz konusu olmasına rağmen ilerlemeci anlayış temel alınmıştı. Okul İslami unsurlar içeren milliyetçiliğin ideolojik temellerini ortaya koymaktaydı. Pakistan fikrinin kurucuları ve Pakistan yöneticilerinin bir kısmı (Liyakat Ali Han vb.) bu okuldan mezun olmuşlardı (Bali, 2006, 16–19). Sir Seyyid Ahmed'in dini bakımdan faaliyetleri Hıristiyan kültürünün yaydığı yeniliklerin İslamiyet'e aykırı olmadığını ispat yolunda olmuştur. Sir Seyyid Ahmed'in en tanınmış taraftarlarından biri Seyyid Emir Ali'dir. Bütün çalışmaları Müslümanları Hıristiyanlığa ve İngilizlere ısındırmak yolundadır. Ancak İslam

dinini bırakmak söz konusu değildir (Bayur, 1983, 483, 484). İngiltere'ye sadakatle bağlılık söz konusudur. Müslüman topluluğun İngiltere'ye sadakatle birlikte sürdürdüğü dinsel temalı milliyetçiliği, konjonktüre uygun olarak 1930'larda direniş ve ayrılma söylemini beraberinde getirdi. Muhammed İkbâl bu düşüncenin en önemli temsilcisidir. Direnişçi şiirleri ve yazılarıyla, özellikle Müslüman orta sınıfı etkilemiş olan İkbâl, bağımsız Pakistan fikrinin kurucusu olarak, alışılmış İngiltere'ye sadakatle bağlılık anlayışını da yıkmaktaydı. İkbâl'in asıl mücadelesi Hindulara karşıydı. İkbâl'e göre İslam, Müslümanları ve Hinduları birbirinden ayırır, kendisinin yarattığı bir sosyal düzene sahiptir, ayrı bir kimlik, yaşantı oluşturur ve bu nedenle Hindu politikacılarla iktidarın paylaşıldığı birleşik bir Hindistan'ın kurulması mümkün değildir. Cinnah, Hintli Müslümanların sadece dini değil, her alanda Hindulardan farklı olduğunu savunurken 'Hindistan'da hiçbir zaman gerçek bir ulus olmamıştır' diyordu. 'Müslümanların Hindularla paylaştıkları tek şey, İngiliz boyunduruğu altında köleliktir.' (Bali, 2006, 16–19). Cinnah; Müslümanlar, Hindular ve diğer azınlıklar arasında organizasyon, eğitim ve ekonomik güç bakımından farklılıklar olduğunu da bilincindedir ve Millet Meclisi bütün toplulukların desteğini kazanmadıkça Hindistan'ın özgürlüğünü kazanamayacağını görebilmektedir (Özenç, www.fen.selcuk.edu.tr, 225–236). Nehru'nun ortaya koyduğu din dışı, antiemperyalist Hindistan milliyetçiliği söylemi, birleştirici bir formül sunamamıştı. Yaklaşımı milliyetçiliği bağımsızlıkla bir tutmaktaydı. Hindistan milliyetçiliği, bağımsızlık demektir ve bağımsızlık da sadece İngiltere ile savaşmak değil, temsil ettiği tüm emperyalist değerlerle mücadeleydi (Bali, 2006, 16–19).

Gandhi ilk olarak Güney Afrika'da Hint toplumunun vatandaşlık hakları için barışçı başkaldırı uyguladı. Afrika'dan Hindistan'a döndükten sonra yoksul çiftçi ve emekçileri baskıcı vergilendirme politikasına ve yaygın ayrımcılığa karşı protesto etmeleri için örgütledi. Hindistan Ulusal Kongresi'nin liderliğini üstlenerek ülke çapında yoksulluğun azaltılması, kadınların serbestisi, farklı din ve etnik gruplar arasında kardeşlik, kast ve dokunulmazlık ayrımcılığına son, ülkenin ekonomik yeterliliğine kavuşması ve en önemlisi olan Swarac yani Hindistan'ın yabancı hâkimiyetinden kurtulması konularında ülke çapında kampanyalar yürüttü. 1942'de Britanyalılara açık

çağrıda bulunarak Hindistan'ı terk etmelerini istedi. Hem Güney Afrika hem de Hindistan'da birçok kere hapsedildi (www.wikipedia.org/wiki/Gandhi). Sivil İtaatsizlik (Civil Disobedience, 1849) isimli makalesi ile siyasi tarihe iz bırakan Amerikalı yazar, düşünür ve çevreci Henry David Thoreau; Gandhi'nin en büyük ilham kaynağı olmuştur (www.wikipedia.org/wiki/Henry_David_Thoreau). Gandhi, Güney Afrika'da Hintlileri bir araya getirmek amacıyla Indian Opinion (Hintlilerin Kanısı) adlı bir gazete çıkarmaya girişti. Gazetesinin 26 Ekim 1907 tarihli sayısında Thoreau'nun sivil itaatsizlik yazısını yayınladı (Thoreau ve Gandhi, 1999, 33). Gandhi, Güney Afrika'da Hintlilere uygulanan ayrımcılığa maruz kaldı. Uğradığı sosyal haksızlıklar karşısında uyanmasına neden olan olaylar hayatında bir dönüm noktası olmuş ve daha sonraki sosyal eylemciliğine temel oluşturmuştur. Hintlilerin maruz kaldığı ırkçılık, önyargı ve haksızlıklara doğrudan tanık olmuş ve halkının Britanya İmparatorluğu içindeki yeri ile kendisinin topluluk içindeki yerini sorgulamaya başlamıştır (www.wikipedia.org/wiki/Gandhi). İş birliği yapmama ve barışçıl karşı koyma Gandhi'nin haksızlığa karşı silahlarıydı. Ancak şiddet olaylarına neden olmuştu. Bu yüzden Gandhi, kendi kendini yönetme ve tüm Hindistan hükümet kuruluşlarının yönetimini ele geçirme fikri üzerinde yoğunlaştı. Bunun sonucunda tam kişisel, tinsel ve siyasal bağımsızlık anlamına gelen Swarac olgunlaştı (www.wikipedia.org/wiki/Gandhi). 30 Haziran'da Allahabad'da Hilafet meselesini ve Türk barışı işini incelemek üzere müşterek bir Müslüman-Hindu konferansı toplandı. Ve İngilizlerle işbirliğinden sakınmak (non cooperation) hareketine başlanması kararlaştırıldı. 1 Ağustos'ta Gandhi, bu işe fiilen başladı. Eylül 1920 başlarında Kongres de bu hareketi kabul etti. Böylelikle İngiltere'ye karşı silahsız bir savaş ilan edilmiş oldu. Bu savaşta Müslüman ve Hindu herkes elbirliği yaptı ve İngiliz egemenliği manen de olsa temelinden sarsıldı (Bayur, 1983, 539–541). Gandhi şiddet karşıtı hareketlerinin içine yani yabancı ürünlerin özellikle de Britanya ürünlerinin boykotunu da kattı. Britanya ürünlerinin yanı sıra Gandhi, halkı Britanya eğitim kurumlarını ve mahkemelerini de boykot etmeye, hükümet işinden istifaya ve Britanya unvanlarını kullanmamaya çağırdı. İş birliği yapmama Hint toplumunun her katmanından çok geniş bir katılım sonucunda büyük başarı kazandı. Ancak hareketin şiddete doğru yönelmesinden ve

bunun bütün yapılanları yıkmasından korkan Gandhi ulusal itaatsizlik kampanyasını sona erdirdi. Gandhi 10 Mart 1922'de tutuklandı, isyana teşvikten yargılanarak altı yıl hapis cezasına çarptırıldı. 18 Mart 1922'de başlayan cezası iki yıl sonra bitti (www.wikipedia.org/wiki/Gandhi). Böylelikle İngilizlerin sunduğu her şeyin (okul, seçim, unvan...) reddini içeren eylem, 1922'de gerçekleşen bazı şiddet gösterileri sonrasında sona erdi. Hilafet hareketi ise, halifeliğin kaldırılmasıyla hedefini yitirerek ortadan kalktı. Böylelikle Birinci Dünya Savaşı sonrası birleşerek yükselen eylemlilik kendisini yerel, tekil hareketlere bırakarak etkisini yitirdi (Bali, 2006, 19–24).

Gandhi, Hindistan'ın bağımsızlığa kavuşmasında büyük bir rol oynamıştır ve bu pasif direniş usullerinin pek de tesirsiz olmadığına bir ispatı sayılır (Thoreau ve Gandhi, 1999, 14). Gandhi 30 Ocak 1948'de, Yeni Delhi'de bulunan Birla Bhavan 'ın (Birla Evi) bahçesinde gece yürüyüşünü yaparken vuruldu ve öldü. Suikastçı Nathuram Godse Hindu bir radikaldi çıkarıldıkları mahkemede yargılandılar ve suçlu bulundular. 15 Kasım 1949'da idam edildiler. Gandhi'nin Yeni Delhi'de bulunan anıtı üzerinde 'Hē Ram', yazar ve 'Aman Tanrım' olarak tercüme edilebilir. Her ne kadar doğruluğunda tartışmalar olsa da bunların Gandhi vurulduktan sonra son sözleri olduğu iddia edilmektedir (www.wikipedia.org/wiki/Gandhi). Gandhi 1937 ile 1948 yılları arasında beş kez aday gösterilmesine rağmen Nobel Barış Ödülü'nü alamadı. Yıllar sonra Nobel Komitesi kamuoyuna yaptığı açıklamada bu ödülü verememenin derin üzüntüsünü bildirmiş ve ödülün verilmesinde aşırı ulusalcı görüşlerin olduğunu kabul etmiştir. Mahatma Gandhi 1948 yılında ödülü alacaktı ancak suikasta uğraması sonucu alamamıştır. Mahatma Gandhi'nin öldüğü 30 Ocak günü her yıl birçok ülkenin okullarında Şiddet Karşıtı ve Barış Günü olarak kutlanır. İlk olarak 1964'de İspanya'da kutlanmaya başlamıştır. Güney Yarımküre okul takvimini kullanan ülkelerde bu gün 30 Mart'ta ya da yakın günlerde kutlanır (www.wikipedia.org/wiki/Gandhi).

4.4.3. Yeni Türk Devleti'nin Hindistan Müslümanları Üzerindeki

Etkisi: Kurtuluş Savaşı'nın silâhlı vuruşma döneminin 1922 sonlarında ateşkese bağlanması ve bu durumun 1923 yazında uluslararası antlaşmayla resmen kabul edilmesiyle birlikte millet olarak ulaşılmak istenilen, amaç olarak gösterilen batının çağdaş uygarlık düzeyi olmuştur. Çağdaşlaşmayı hızlandıran ve ona anlam kazandıran sadece siyasal kurum ve kuruluşlarda meydana gelen değişimler ile toplumun daha refahlı olması gibi sorunların çözümü değildir. Çünkü çağdaşlaşma bir bütün olup, şu alanlardaki değişimleri de kapsamaktadır: Kişinin davranışlarının, değer yargılarının, öbür kişilerle, devletlerle, örgütlerle olan ilişkilerinin biçimidir. Çağdaşlaşma, ayrıca toplumsal, psikolojik ve siyasal değişmeyi içermektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün uzak görüşlülüğünün ve çağdaş dünya anlayışının en değerli bir belgesi olması bakımından şu sözleri önem taşımaktadır: “Bugün, günün ağardığını nasıl görüyorsam, uzaktan, bütün şark milletlerinin de uyanışlarını öyle görüyorum. İstiklâl ve hürriyetine kavuşacak olan çok kardeş millet vardır. Müstemlekecilik ve emperyalizm yeryüzünden yok olacak ve yerlerine milletler arasında hiçbir renk, din ve ırk farkı gözetmeyen yeni bir ahenk ve işbirliği çağı hâkim olacaktır.” Mustafa Kemal Atatürk'ün bu sözleri O'nun, Türk Kurtuluş Savaşı'nın ezilen doğunun mazlum ülkeleri üzerinde ne denli etkili olacağını ve bu ulusların kendi mücadelelerinde örnek alacaklarını çok önceden görmüş olduğunu göstermektedir. Millî Mücadele'nin çıkış noktasını oluşturan Atatürk'ün milliyetçilik ilkesi doğunun mazlum milletlerinin Batı'nın emperyalizmine karşı tam bağımsızlığı amaçlayan kurtuluş hareketlerine ışık tutmuştur (Öztoprak, www.atam.gov.tr). Hindistan Müslümanlarının Türk istiklâl mücadelesine bakış açılarının temellerini Galyur anıtında da görüleceği gibi daha VI. yüzyılda Hintlilerin hafızasında “eşsiz kahramanlığa sahip ve her yere hükmedebilen adil kimseler” olarak yer eden Türk imajı oluşturmaktadır. Ki bu durum bütün istiklâl savaşı boyunca aynı zamanda bir kültür, medeniyet ve ayrı bir kimliğe sahip olma şuuru olarak da telâkki edilmesi göstermektedir. Yenilgiyle Türk'e bağlılık daha da perçinlenmiştir. Haliyle Müslümanlar, son müstakil İslâm devleti olan Osmanlı Türklüğü'nün tarih sahnesinden çekilmesinin İslâm'ın olanca kültürü ve medeniyeti ile dünyadan silinmesine sebep olacağına inanmaktadırlar (Cöhçe, www.atam.gov.tr). Müslümanların bu çerçevede İngiltere'den

bekledikleri açıktır; Türkiye ile ayrı bir barış antlaşması yapıp Türklere anlayışlı davranılmasını ve Osmanlı Devleti'nin yine müstakil ve büyük bir dünya devleti olarak bırakılmasını istemektedirler (Öke, 1988, 37). Tarihi gelişmeler göz önüne alınırsa Osmanlılara bu derece bağlanılmasının kaçınılmaz olduğu görülecektir. Şöyle ki; 16.-18. yüzyıllar arasında İslam dünyasının büyük bir kısmına hâkim olan üç büyük devlet vardı: Osmanlılar, Safevîler, Babürülüler. Geri kalan İslam memleketleri ise genelde bağımsız hanlıklar tarafından yönetilmekteydi. 18. yüzyılın sonlarına doğru, diğer İslam devletleri zayıflarken Osmanlı Devleti belli oranda hala gücünü koruyabilmişti. Bu gelişme doğal olarak Müslümanların gözünü Osmanlı Devleti'ne çevirmesine sebep oldu. Öte yandan, Osmanlı sultanlarının halife sıfatını taşımaları bu gelişmelere katkıda bulunmuştur (Özcan, 1997, 40). Bu bağlamda, Hindistan Müslümanlarının Türk İstiklâl mücadelesine bakış açılarının odak noktasını İslamiyet'in teşkil ettiği söylenebilir. Ama onları esas harekete geçiren husus, bu ülkede geçmişteki Türk varlığından tevarüs edilen değerleri Anadolu'da gelişen Türk istiklâl mücadelesinin tahrik etmesiyle başlayan uyanıştır. Bu uyanışla tarihten gelen birikim, hâlihazırda ülkeyi kontrol eden İngiliz varlığı ve temsil ettiği değerlere karşı bir tepkinin ifadesi olarak tezahür etmiştir. Baştan beri benzer tarihi süreci yaşayan bu iki toplumdan birisi olan Anadolu Türklüğü, tarihi gerçeklerine uygun millî bir kimliğe kavuşurken farklı bir yapılanma içerisinde bulunmasına rağmen Hindistan Müslümanları da böyle bir kimliğe ulaşma yolunda önemli adımlar atacaklardır (Cöhçe, www.atam.gov.tr). Mesela 1921 yılında kurulmuş olan Dakka Üniversitesi'nde 1926 yılından itibaren kendilerine 'Kemalistler' denen bir grubun varlığından söz edilmektedir. Dakka Üniversitesi'nde edebiyat profesörü olan Gazi Abdul Wadud etrafında toplanmış genç aydınlar, kurulacak olan bağımsız devletin felsefe ve fikriyatında olduğu gibi uygulamada da demokratik öğelerin yerleşmesini esas alan bir görüş ve düşünce bütününe daha o tarihten itibaren savunmaktadırlar. Kemal Atatürk'ün mücadelesinden, radikal reformlarından ilham almışlardır. Gazi Abdul Wadud'un öngördüğü Kemalist çizgideki Bengal; günümüzde giderek çeşitlenen ve çok kültürlü bir yapı kazanan çağdaş toplumlar açısından da geçerli olan, demokrasiye ve insan haklarına dayalı bir toplum özlemini yansıtmaktadır. Kemalistlerin önemlileri arasında Seyyid İsmail Hüseyin

Shirazi (1880–1931) ve Gazi Abdul Wadud (1894–1970) gelir. Şirazi hem Bengal’de hem de Türkiye’de sömürgeci İngiliz idaresine karşı mücadele etmeye kendisini adanmış ve Bengallilere anavatan duygusunu aşıl原因an aydınlardan biri olmuştur. Bu arada Ankara Hükümeti için Bengal’de kendi gayretleri ile o günkü değeri ile 10 bin dolarlık bir yardım toplamış ve kız kardeşinin hatıratına göre bu parayı Ankara’ya teslim etmiştir (Davaz, 2000, 29–31). Wadud, Atatürk hakkında 1926’da ‘Mustafa Kemal Üzerine Birkaç Söz’ başlıklı bir makale yazmıştır. Bu makalede şunları dile getirmiştir: ‘Bir gün bizler de Türkler gibi fikri ve manevi mirasımızı yeniden değerlendirebileceğiz. Gerçek odur ki; Müslüman milletler arasında bugün yalnız Türkiye, dogmatik uykusundan uyanabilmiş ve bir şuurlanma, kendine güvenme aşamasına gelebilmiştir. Yalnız Türkiye hem fikri hem de manevi planda verdiği mücadele ile ideallerini gerçekleştirme başarısını gösterebilmiştir.’ (Davaz, 2000, 31–33).

Türk Kurtuluş Savaşı’nın henüz silahlı vuruşma döneminde diğer uluslara özellikle de doğunun mazlum milletlerine örnek olmaya başlaması, inkılâpların dış ülkelerde -daha çok Asya ve Afrika’nın Müslüman ülkelerinde- etkisini göstermesi, dikkati çeken bir husus olmuştur. Osmanlı saltanatı yıkılırken ve yerine Türk milletince yeni ve bağımsız bir devlet kurulurken, Türk vatanını yabancı saldırganlardan kurtarmak, Osmanlı Devletinin iktisadî ve adlî bağımlılığını, yeni Türk devletine geçirmemek, yeni Türk devlet ve cemiyetini lâik ilkelere dayandırmak, doğu uygarlığından açıklıkla batı uygarlığına geçmek, Ortaçağ uygarlığında önemli bir yer tutan hurafelerle dolu anane ve örgütleri yıkmak. İşte bunlar gerçekleştirilirse Türk milleti; bütünlüğünü, millî bağımsızlık ve özgürlüğünü elde edecek, refah ve mutluluğunu kemiren kapitülasyonlardan ve bunlara dayanan malî örgütlerden kurtulacaktı. Özet olarak Türk Bağımsızlık Savaşı, doğunun dinî, toplumsal ve siyasî baskısıyla batılı devletlerin siyasî ve iktisadî zorbalığından korunmuş yeni ve tam bağımsız bir Türk devleti kurmak için girişilen çok yönlü ulusal savaşımın, ikinci bir anlatımla kurtuluş hareketinin bütünüdür (Öztoprak, www.atam.gov.tr). Türk Milleti’ni çağdaş uygarlıklar seviyesine götürecektir bir toplumsal hareket olduğu kadar, evrensel olan yönleriyle de, pek çok toplum için seçkin bir örnek ve umut kaynağı olmuştur.

Doğu toplumları, batının çağdaş değerlerine ve bu değerlere dayalı olarak teknolojik gelişmelere kapalı kaldıklarından ümmetçilik esasını aşamamışlar, tam bağımsızlıklarını koruyamamışlar, millî duyguların uyanması ve özgür iradelerini ellerine alma yönünden de geri kalmışlardır. Batı dünyasını çağdaş yapan, onun zihin yapısı, akılcı düşünce biçimi olmuştur. Millî sınırlara kavuşma, tam bağımsızlık anlayışına yönelme, millî egemenliğe değer verme, kuvvetler ayrılığı ilkeleri ile demokratik nizamı benimseme, tarihin akışı içinde sabırla elde edilen çağdaş değerler olmuşlardır. Doğu toplumlarının bunları yaşamadığı ve bunları elde edecek toplumsal bilgi ve beceri düzeyine ulaşamadıktan da görülmüştür. Sonuçta, batının doğuya üstünlüğü ile doğulu toplumların sömürge toplumları haline geldiklerine tanık olunmuştur. Osmanlı Devleti'nin de aynı akıbete doğru sürüklendiğine tarihi olaylar tanıklık etmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminin hemen ardından, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğindeki Türk Milleti, hem batılı sömürgeci güçlere karşı savaşmış, hem de bu milletin, insanlığın ortak malı olmuş çağdaş değerleri elde etmek gibi çok yönlü mücadelesine tanık olunmuştur. Atatürk, ülkesini bağımsız, insanını da hür yapmıştır. Türk Milleti'nin verdiği mücadelenin, yalnızca Türkiye sınırları içinde kalmayacağını, bunun ezilen Asya ve Afrika uluslarını bağımsızlık savaşına itecek evrensel nitelikli bir hareket olduğunu düşünmüştür. Nitekim Türk Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, üçüncü dünya toplumlarınca o zamana kadar yenilemez olarak düşünülen sömürgeciliğe karşı, bağımsızlık savaşlarının Kuzey Afrika ve Asya toplumlarını sarması, Atatürk'ün bu uzak görüşlülüğünün ispatı olmuştur. Türk Kurtuluş Savaşı'nın bitiminden sonra, üçüncü dünya toplumlarının bağımsızlık ve özgürlük hareketleri, bu görüşlerin doğruluğunu ispatlamış ve Türk İnkılâbı'nın evrensel niteliğinin sözünü ettiğimiz en büyük ve en önemli boyutunu ortaya koymuştur (Tanfer, www.atam.gov.tr). Mesela Atatürk'ün emperyalist güçlere başkaldıran başarılı bir lider olarak oynadığı rolün değerini ve etkisini kavramış ve takdir etmiş bir devlet adamı olan Tunus Cumhurbaşkanı Habib Burgiba şöyle demiştir: 'Bütün başkaldıran ve kurtuluş hareketine girişen milletlerin gözü Mustafa Kemal'deydi. Bu mücadeleler onun ölümünden sonra yaygınlaşmış, doğu ve batı blokları arasında bağlantısız ülkeler olarak bilinen ülkelere yayılmış ve onların sömürgeciliğin zulmünden kurtuluşunu sağlamıştır.'

(Haqqı, 1985, 342). 1965'te de şunları dile getirmiştir: "Sakarya zaferi yirmi yaşımın en kuvvetli hatırası olmuştur. O zamanlar kendi kendime diyordum, acaba ben de ulusumu böyle seferber edemez miyim, onun ruhuna bu kurtarıcı hamleyi, bu dizgin tanımaz ihtirası aşılabilir miyim?" (Öztoprak, www.atam.gov.tr). Arap ülkeleri de Türkiye'de yaşanan gelişmeleri yakından izliyor, bildiriler yayınlıyor, Mustafa Kemal ile iletişim kurmanın yollarını arıyor, yeni yönetim biçimine ilişkin övgülerini her fırsatta dile getiriyorlardı. Afrika kıtası da bu gelişmelerin dışında kalmıyor, çeşitli ülkelerde Türk Kurtuluş Savaşı'nın etkisiyle yeni girişimler başlıyor, halklar bağımsızlıklarını sağlamak üzere harekete geçiyordu. Örneğin Mısır, İngiliz emperyalizmine karşı bir ulusal hareket örgütüyor, ülkede yayımlanan gazetelerde Mustafa Kemal'in Doğu için bir ışık olduğu, eşi bulunmaz devrimler gerçekleştirdiği, halkları gaflet uykusundan uyandırdığı yazılıyordu. Mısır devlet adamı Enver Sedat, bir açıklamasında Türkiye'deki Kurtuluş Savaşı'nın emperyalizme direnen her ulus için bir örnek teşkil ettiğini, Mısır'da devrim yapan genç subayların bu örnek üzerinden hareket ettiklerini bildiriyordu. İslam ülkeleri dışındaki ülkelerde de Mustafa Kemal'in ve Anadolu'nun başarısı en nihayetinde övgüyle karşılanıyor, hatta kimi liderler bazı itiraflarda bulunuyorlardı. Bir gün Dolmabahçe Sarayı'na gelen Yugoslavya Kralı Aleksandr, her türlü protokol formalitesini bir kenara bırakıp Paşa'yla görüşmek istediğini bildirmiş, yapılan görüşmede hemen bir dostluk kurulmuştu. Hatta bir ara kral yavaşça "Size bir sır ifşa edeyim ekselans. Eğer bazı Avrupa devletlerinin vaatlerine aldanmış olsaydım, Yunanlıların yerine Anadolu'ya biz çıkacaktık" deyince, şakayla karışık "Geçmiş olsun majesteleri!" cevabını almıştı (Altun, www.mehmetaltun.com.tr). Yine 1934 yılında Atatürk'ün daveti üzerine Türkiye'yi ziyaret eden İran Şahı'nın ülkesine döndükten sonra, çağdaşlaşma yolundaki Atatürk dönemi Türkiye örneğinin etkisiyle bir takım reformlar yaptığı görülür. İran Şahı, Türkiye gezisini tamamlayıp ülkesine dönerken, Atatürk inkılâplarının üzerinde bıraktığı etkiyi belirtmesi açısından ilginç olan şu cümleleri İran sınırını henüz geçtiği sırada söylemişti: "Biz büyük bir insanla görüşmeye gitmiştik. Biz de ulusumuzu, O'nun ulusunu ulaştırdığı düzeye erdirmeliyiz." Rıza Şah, işte bu etkilemenin sonucu olarak ülkesinde ilköğrenimi zorunlu kılmış, yabancı okulların açılmasını yasaklamış ve tarihî eserlerin korunması için müzeler ile

kitaplıklar kurdurmuştu. Kılık kıyafet konusunda yaptığı düzenlemeler dışında kadın hakları konusunda da bir takım girişimlerde bulundu. 1924'te Halifeliğin kaldırılmış olmasını İran Şahı olumlu karşılamıştı (Öztoprak, www.atam.gov.tr). Türkiye, Hindistan'ın özellikle Müslüman toplumu için, karanlıkta parlayan bir yıldız olmuş, bu ülkede hiçbir yabancı devlet adamı ya da halka mal olmuş kişi, Gazi Mustafa Kemal Paşa kadar değişik yerlerden ve onun kadar çok övgüye mazhar olmamıştır (Cöhçe, www.atam.gov.tr). Bunun en çarpıcı kanıtlarından biri de Mahatma Gandhi'nin torunu Sumitra Gandhi Kulkarni'nin sözleridir: "Belki üzerinden 80 yıl gibi bir süre geçti ama ben Atatürk'ün yaptığı devrimleri sizlere baktığımda görebiliyorum. Atatürk gibi bir lideriniz olduğu için sizlerin önünde saygıyla eğiliyorum. Dün Anıtkabir'i ziyaret ettik. Orası bir tapınak değil ama benim gibi insanlara güzel fikirler verecek devrimsel bir mekân." diyen Kulkarni, Hindistan'ın Gandhi, Türkiye'nin Atatürk gibi büyük bir lidere sahip olduğu için çok şanslı olduğunu vurguladı. Kulkarni, şöyle devam etti: "Hepiniz Atatürk'e saygı ve şükranlarınızı sunmalısınız çünkü sizleri siz yapan o." (www.fox.com.tr).

Tarih boyunca Türk milletiyle yakın ilişkiler içinde olan Pakistan milleti, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğindeki Kurtuluş Savaşı'na, dünyada belki de en büyük desteği vermiştir. Hint-Pakistan Müslümanlarının Türk Kurtuluş Savaşı'ndan ilham aldığı ve Atatürk'ü örnek olarak kabul ettiği bilinen bir gerçektir. Türk Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet'in kuruluşunun her aşaması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bugüne kadar geçtiği bütün siyasî ve ekonomik evreler Güney Asya Müslümanlarının basın ve yayın organlarına ve literatürüne yansımıştır (Asrar, www.ekitap.kulturturizm.gov.tr). Pakistan'la ilişkilerimiz, Pakistan'ın bağımsız bir devlet olarak kurulduğu 14 Ağustos 1947'den itibaren yakın dostluk ilişkileri temelinde şekillenmiştir. Pakistan'ın kurucusu Cinnah Türkiye'yi model almıştır. Türkiye ile Pakistan arasındaki örnek teşkil eden yakın dostluk ilişkileri, sadece iki ülke halklarının değil, aynı zamanda bölgesel barış ve istikrarının da yararınadır. İki ülke arasında, uluslararası platformlardaki siyasi konularda ve seçimlerde geleneksel olarak karşılıklı destek verilmektedir. İlişkilerin ulaştığı düzey, iki ülke arasındaki potansiyel işbirliği alanları için de sağlam bir zemin oluşturmaktadır. Türkiye ve Pakistan'da, ilişkilerin ve işbirliğinin daha da

geliştirilmesi için sağlam bir irade mevcuttur. Türkiye açısından Pakistan, Müslüman ülkeler arasında en sıkı müttefikidir. Bu çerçevede, iki ülke arasında sık sık üst düzey ziyaretler de gerçekleştirilmektedir. Ülkemizin Pakistan'la ekonomik ilişkileri siyasi ilişkilerin düzeyini yansıtmaktan uzaktır. Yaklaşık 150 milyon dolarlık ithalatımıza karşı 50 milyon dolar civarındaki ihracatımızla ülkemiz aleyhine 100 milyon dolarlık bir denge gösteren ticaret hacmimiz mevcuttur. Türkiye Cumhuriyeti ile Pakistan İslam Cumhuriyeti arasında bugüne kadar toplam 14 adet Askeri Anlaşma akdedilmiştir. Birçok Anlaşma ve Protokol taslak durumda olup çalışmaları halen devam etmektedir. Pakistan ile üst düzey askeri ziyaret ve temaslar yoğun bir şekilde devam etmektedir. İki ülke arasında askeri eğitim konusunda da yakın işbirliği mevcut olup, 1955 yılından günümüze kadar 501 Pakistanlı askeri personele Türkiye'de, 134 Türk askeri personele ise Pakistan'da eğitim-öğretim verilmiştir (www.wikipedia.org/wiki/Pakistan).

Pakistan'ın Türkiye için her zaman özel bir yeri olmuştur. Haritadaki yerini dahi bilmese de sokaktaki Türk için Pakistan hep 'kardeş ülke'dir. Üstelik bu kardeşlik statüsü, Pakistan'a birçok Türk cumhuriyetinden dahi önce verilmiştir. Pakistanlılardaki Türkiye sevgisinin en önemli somut nedeni olarak hilafet gösterilir. Osmanlı uzunca bir süre bu bölgeden uzak durmuşsa da II. Abdülhamit'in Hint alt kıtasındaki halifelik çalışmalarının da katkısıyla Hindistan Müslümanları kendilerini İstanbul'a çok yakın hissetmişlerdir. Kaderlerini Anadolu Türkleri ile adeta bir saymışlardır. Öyle ki sadece Hindistan Müslümanları değil, Hindistan'ın diğer ezilen halkları dahi Osmanlı Türklerini müttefik saymıştır. Bu nedenle Cumhuriyet kurulup da Halifelik kaldırılınca buna kimse inanmamıştır. Uzunca bir süre halifeliğin kaldırıldığı haberi 'İngilizlerin yalanı' olarak bilinmiştir. Gerçek anlaşıldığında elbette çok üzölmüşler, fakat anlamaya da çalışmışlardır (Laçiner, www.usakgundem.com.tr). Hindistan'dan ilk gelen haberler, TBMM'nin 1 Kasım 1922 kararını onaylar biçimdedir. Hint Ulema-yı İslâm Cemiyeti, Ankara'ya sahip çıkılması ve Millî Kuvvetlere güvenilmesini önermektedir. Delhi'de yapılan toplantıya hem Hindistan Ulema-yı İslâmiye Cemiyeti ve hem de Hilafet Komitesi katılmıştı. Bu toplantıda her iki kuruluş da, TBMM'nin saltanattan hilafetin ayrılma kararını onaylamışlardır. Hint Hilafet Komitesi

Reisi Chotani, Türkiye'nin Roma temsilcisi Celalettin Arif Bey'e gönderdiği telgrafta; Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşlarına Hint Müslümanlarının saygı beslediklerini ve kendilerine tam bir güven duyduklarını belirttikten sonra, hutbede zikredilecek ismin değiştirilmesi için Abdülmecit'in halife seçilip seçilmediğini sormuşlardır. Seçildiğini öğrendikten sonra da, Hint Hilafet Merkez Komitesi'nin Kalküta'da yaptığı toplantıda yine Chotani, bu mutlu seçimden dolayı İslam dünyasını ve özellikle Türk milletini tebrik etmiş, hilafetin Müslümanlar üzerinde sürekli kalmasını ve feyiz kaynağı olmasını dilemiştir. TBMM'nin bu kararından sonra hutbelerde de, Abdülmecit'in adının anılacağını belirtmiştir. Ayrıca Halifenin seçimle işbaşına gelmiş olmasının önemine değinen Chotani, "Asırlardan beri ortadan kaybolmuş olan seçim ananesini diriltmek suretiyle bu seçimi olumlu bir sonuca ulaştırmış olan Ankara TBMM'ye teşekkür eder, TBMM'nin dini ruhunu takdir ve İslam'a daha nice faydalı hizmetlerde bulunacağını ümit ederiz." diye eklemiştir (Gülmez, www.atam.gov.tr). Bu bağlamda Atatürk inkılâplarının Hindistan üzerindeki etkilerine baktığımızda Saltanat ve Halifeliğin kaldırılmasıyla ilgili haberlerin ilk anlarda birtakım tepkilere yol açtığını, bunun bir süre devam ettiğini görüyoruz, 10 Mart 1924 tarihinde Halifelik ile ilgili TBMM kararı Hindistan'a ulaşınca Atatürk'e ve O'nun köklü yenilikçi politikasına karşı sessiz bir küskünlüğün doğduğunu, bunun psikolojik çöküntüyle birlikte yerini giderek yas tutmağa bıraktığını görüyoruz. Fakat bu tür tepki bir süre sonra, 1926'dan itibaren daha çok Hindu ve Müslümanların genç kuşakları arasında yerini, Atatürk inkılâplarına bağlılığa bırakmıştır. Özellikle Atatürk'ün, özgürlük mücadelesinin ve lâisizmin bir sembolü haline gelmiştir (Öztoprak, www.atam.gov.tr). Bunun en önemli kanıtı da Nehru'nun sözleridir. Cumhuriyetin duyurulması aşamasında Nehru anılarında şöyle yazıyor: "Cumhuriyet duyurulduğu zaman biz o kadar çok sevindik hapisteki siyasal tutuklar hepimiz cebimizi yokladık üç beş kuruş ne bulduysak topladık. Gardiyanı çağırdık, verdik eline, git bize gaz yağı ile çaput bul dedik. Bunları getirdiğinde de Cumhuriyetin kuruluşunu fener alayı yakarak kutladık ilerde bağımsız olabileceğimizin bir müjdesini vermekteydi bize." demiştir (Akgün, www.siyasitarih.com.tr). Hilafetin kaldırılmasından sonra Hindistan Müslümanları, Türkiye'yi dış politika meselelerinde uluslar arası camiada desteklemeye devam etmişlerdir. Örneğin, Musul meselesinde Türk tezini

savunmuşlardır. Bütün Hindistan Müslümanları Birliği'nin Aralık 1925'te Aligarh'da yaptığı toplantıda İngiltere'nin Musul'u Türkiye'den koparmak düşüncesi kınanacaktır. İngiltere'nin bu toprağı Türkiye'ye teslimi istenecektir. Eğer Musul, İngiltere ile Türkiye arasında silahlı bir çatışmaya sebep olursa; Hindistan Müslümanlarının tepkisinin şiddetli olacağı, kontrol edilemeyeceği ve Hindistan'daki İngiliz idaresini ciddi bir felakete sürükleyebileceği tehdidi karar metninde yer almıştır (Öke, 1988, 156). Sonuçta Hilafetin kaldırılışı Hindistan Müslümanlarını üzmüşse de kardeşliği bitirmemiştir. Velhasıl Pakistan'la kardeş olmak için nedenler az değildir. Üstelik 'Büyük Ortadoğu'da büyüyen sorunlar iki ülkeyi daha da yakınlaştırmaktadır (Laçiner, www.usakgundem.com.tr).

M. Ali Cinnah başta olmak üzere Hint Müslümanlarının diğer liderleri ve halkın kendisi Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğindeki hükümetin icraatı ve başlattığı ekonomik ve sosyal kalkınma hamlelerini yakından izledi (Asrar, www.ekitap.kulturturizm.gov.tr). Jawaharlal Nehru'nun eserlerinde, 1919–1922 evresine ilişkin gelişmelerin etkilerini bulmak mümkündür. Örneğin, Nehru 1933 yılında kızı İndira'ya yazdığı mektuplarda Mustafa Kemal'in 1919'da İngiliz emperyalistlerine karşı umutsuz gibi görünen bir savaşa girişmiş olduğundan söz ederek şunları söyler: "Bu topluluk (Türk ulusu) her şeyden önce zaferini demir gibi kararlılığına ve özgür olma isteğine ayrıca da Türk milletinin gerçekten çok üstün olan savaşçılık yeteneklerine borçluydu." (Öztoprak, www.atam.gov.tr). Ve 10 Kasım 1938'de Büyük Atatürk'ün hayata gözlerini yumması üzerine Hindistan Müslümanları, üzüntüye ve yasa boğuldu. Hint Yarımadasının her köşesinde cenaze namazı kılınıyor, gazete ve dergiler Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu için yazı ve fotoğraflar yayınlıyor ve Muhammed Ali Cinnah'ın talimatı üzerine taziyet ve anma toplantıları düzenleniyordu (Asrar, www.ekitap.kulturturizm.gov.tr). Bütün Hindistan İslam Birliği Partisi Başkanı ve sonradan Pakistan'ın kurucu Cumhurbaşkanı Muhammed Ali Cinnah, Atatürk'ün ölümü vesilesi ile şöyle demişti: "Onun ölümü ile yalnız İslam âlemi değil, bütün insanlık dünyanın en büyük adamlarından birini kaybetmiştir." Onun ölümü üzerine belki en güzel ve heyecanlı sözleri Hindistan Milli Kongre Partisi Başkanı Subbash Chandra Bose söylemiştir. O şöyle demişti:

“Kemal yalnız Anadolu’da savaş meydanlarında değil, aynı zamanda milli kalkınma alanında da bir inkılâpçıydı. Bu büyük hürriyet ve insanlık aşığı önünde, hürmetle eğilmek bizim için kutsal bir görevdir.” (Haqqı, 1985, 343). Atatürk’ün vefatı haberinin Dakka’ya ulaşmasını hemen takiben 6 Ocak 1939’da, yani ölümünden tam elli dört gün sonra ‘Atatürk Model High School’ adı ile Atatürk ismini taşıyan bir lise ilk defa Bangladeş’te Feni ilçesine bağlı Noakali’nin Doganbuiya beldesinde açılmıştır. Bu Bangladeş’te Türkiye’ye bağlı, Atatürk’ü ve Türkiye’yi seven on binlerce kişinin varlığının mevcudiyetini göstermektedir (Davaz, 2000, 27, 28). Cumhuriyet’in kuruluşundan sonra Türkiye’deki inkılâplar Hindu olsun, Müslüman olsun Hindistan Müslümanlarının dikkatini çekmiştir. Kıyafet inkılâbını yorumlayan Nur adlı dergi; İslam’ın milli bir kıyafete sahip olmadığını şalvar da, pantolon da sarık da şapka da giyilebileceğini yazar. Dergiye göre Mustafa Kemal Paşa, ‘getirdiği bu yeniliklerle yüzlerce yıldır bünyesine yabancı mikropların dadandığı İslam’a daha dinamik, daha çağdaş, daha sağlıklı bir yapı kazandırmıştır.’ (Öke, 1988, 159).

Aslında 1938 Hintli Müslümanlar için kederli bir yıl olmuştu. İki değerli evlatları ve Türk milletinin büyük âşıkları şair Muhammed İkbâl ve Hilafet Hareketinin ikinci lideri Mevlana Şevket Ali ebediyete intikal ediyordu. Kıvançta bir olanlar tasada da bir olmuştu. İşte bu kederli günlerde, yani Aralık 1938’de Müslüman Birliği’nin 26. Kurultayı Bihar’ın Patna kentinde toplanıyor, kürsüye Muhammed Ali Cinnah çıkıyor ve bu iki liderden söz ettikten sonra şöyle diyordu: "Aramızdan ayrılan başka bir şahsiyet, dünya çapında tanınan devlet adamı Mustafa Kemal Atatürk’tür. Onun ölümü, İslam Dünyası için büyük bir kayıptır. O, Müslüman doğunun ileri gelen bir şahsiyeydi. İran’da, Afganistan’da Mısır’da ve tabii ki, Türkiye’deki nüfuzu ile Müslümanların nelere kadir olduğunu göstermiştir. Mustafa Kemal Atatürk’ün şahsında İslâm Dünyası büyük bir kahramanı kaybetmiştir. Önlerinde böylesine ilham veren bir örnek dururken Hint Müslümanları bataklıkta kalmaya devam mı edeceklerdir?" (Asrar, www.ekitap.kulturturizm.gov.tr). Cinnah’ın bu sorusuna Kurultaydaki delegelerin cevabı, ‘Hayır’ oluyordu. Bundan sonra Kurultayda şöyle bir karar kabul edildi: Tüm Hindistan Müslüman Birliği’nin bu yıllık kurultayı İslam Dünyasının gerçekten büyük bir

şahsiyeti, eşsiz bir general ve değerli bir devlet adamı olarak kabul ettiği Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün esef verici ölümünden duyduğu derin üzüntüsünü belirtiyordu. "Atatürk, Türk Milletini, yenilgisi ve bozgunluğundan sonra birleştirip şahlandırdı. Avrupalı güçlerin muhalefetine rağmen, Türkiye'nin düşmanlarını hezimete uğrattı ve kısa sürede ülkeyi ileri saftaki bir devlet yaptı. Aziz hatırı, dünyadaki Müslümanlar için büyük bir ilham kaynağı olacaktır." Pakistan'ın Kurucusu ve ilk Genel Valisi, Kaâid-i Azam Muhammed Ali Cinnah tüm ülkeler, özellikle Müslüman ülkeler ile diplomatik ilişkilerin kurulmasına büyük özen gösterdi. Türkiye ile diplomatik ilişkilerin Pakistan ile Türk halkı arasında yüzyıllardan beri süregelen dostça ve kardeşçe ilişkilerin bir sembolüydü. Pakistan'a atanan ilk Türk Büyükelçisi, ünlü şair Yahya Kemal Bayatlı idi. Pakistan'ın da Türkiye'ye atadığı ilk Büyükelçi, Müslüman Birliği'nin önde gelen bir politikacısı ve tanınmış bir edebiyatçı olan Miar Beşir Ahmet idi. 4 Mart 1948'de Yahya Kemal'in güven mektubunu kabul ederken Muhammed Ali Cinnah şunları söyledi: "Tarihte devlet adamlarınızın birçok alanlardaki başarıları, komutanlarınızın savaş alanlarındaki zaferleri, inkılâplarınızın giderek rayına oturmaları, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün doğuşu ve mücadelesi, eşsiz devlet adamlığı, cesareti ve basiretiyle milletinizi şahlandırması, bütün bu heyecan verici gelişmeleri Pakistan halkı iyi bilmektedir. Gerçekte bu Alt Kıtanın Müslümanlarında siyasi bilinç başladığı günden beri ülkenizin kaderi tarafından derin sempati ve ilgiyle izlenmiştir. Onun için, Ekselansları, sizi temin ederim ki, Pakistanlı Müslümanlar ülkenize karşı büyük bir hayranlık duymaktadır ve artık iki özgür, egemen ve bağımsız devlet olarak Türkiye ile Pakistan aralarındaki bağları daha da güçlendireceklerdir." Türkiye ile Pakistan arasında artan dostluk ve işbirliği, Muhammed Ali Cinnah'ın bu sözlerinde haklı olduğunu göstermenin yanı sıra hepimiz için bir gurur ve kıvanç vesilesidir (Asrar, www.ekitap.kulturturizm.gov.tr). Pakistan'ın kurucusu olan Ali Cinnah, Atatürk'ü İslâm toplulukları bakımından 'sislerin arasından ışıldayan ve yepyeni bir kaderin yolunu gösteren parlak bir yıldız' olarak telâkki ettiklerini açıkça ifade etmekten kaçınmamıştır. Yapmış olduğu konuşmada geçen bu cümleleriyle doğunun mazlum milletleri için bir "ilham kaynağı" olduğunu açıkça dile getirmiştir (Öztoprak, www.atam.gov.tr).

Pakistan kurulduğunda onu ilk tanıyan devletlerden biri de Türkiye olmuştu. Bugün Mevlâna türbesinin yanı başında sessiz sedasız duran Muhammed İkbâl'in mermer makamı, her iki ülke halkı ve bu iki büyük gönül arasındaki ebedî beraberliğin en somut simgesini oluşturmaktadır (www.yenidunyadergisi.com.tr). Atatürk inkılâplarının çağdaş bir toplum oluşturmada da dış dünya üzerinde etkili olmadan öte, "örnek teşkil etme" bakımından apayrı bir işlevi olduğunu görüyoruz (Öztoprak, www.atam.gov.tr).

Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü üzerine devlet adamlarının söyledikleri sözler de bunun kanıtıdır. Winston Churchill: "Savaşta Türkiye'yi kurtaran, savaştan sonra da Türk ulusunu yeniden diriltten Atatürk'ün ölümü, yalnız yurdu için değil, Avrupa için de büyük kayıptır. Her sınıf halkın onun ardından döktükleri içten gözyaşları bu büyük kahramanı ve modern Türkiye'nin atasına değer bir görünümünden başka bir şey değildir." (1928). Lord Curzon ise 1959'da şu şekilde ifade etmiştir: "İzmir işgalinden beri her Türk Mustafa Kemal'in temsil ettiği yurtseverlik davasına derin bir sempatiden başka bir duygu besleyemez." Hint Meclis Başkanı Sir Abdürrahim, Mustafa Kemal Atatürk için şöyle demiştir: "O çabalarıyla yalnız Türkiye'ye değil, bütün doğu dünyasına kurtuluş yolunu göstermiştir. O tarih büyüğünün, o tarih kahramanının, o doğunun kurtuluş ve uygarlık önderinin eserlerini her zaman sevgi ve saygıyla anacağız." (1939). Hint Parlamento Heyeti Başkanı Madam Sucheta Kripalani'nin 1954'te onun için söyledikleri çok manidardır: "Atatürk yalnız Türk ulusunun değil, özgürlüğü uğrunda savaşan bütün ulusların önderiydi. Onun direktifleri altında siz bağımsızlığınıza kavuştunuz. Biz de o yoldan yürüyerek özgürlüğümüze kavuştuk." (BTDD, 1988, 138, 139). Mustafa Kemal Atatürk, verilmekte olan Türk Kurtuluş Savaşı'nın İslâm ülkeleri üzerindeki etkisini ise çok önceden görmüştür. Bu konuda O'nun demeçlerinden bir kaçını örnek olarak vermek yeterli olacaktır. Bunlardan birisi 3 Ocak 1922 tarihinde Ukrayna Cumhuriyeti olağanüstü temsilcisi General Frunze onuruna verilen yemekte söylemiş olduğu şu sözlerdir: "Bütün mazlum milletler zalimleri bir gün mahv ve nâbut edecektir. O zaman dünya yüzünden zalim ve mazlum kelimeleri kalkacak, insanlık kendisine yakışan bir halet-i içtimaiyeye mazhar olacaktır." Atatürk, aynı yılın 7

Temmuz'unda Rus elçisi Aralof'un İran sefiri İsmail Han onuruna verdiği ziyafette Türk Kurtuluş Savaşı'nın evrensel anlamına değinirken de şunları söylemişti: "Türkiye'nin bugünkü mücadelesi yalnız kendi nam ve hesabına olsaydı belki daha kısa, daha az kanlı olur ve daha çabuk bitebilirdi. Çünkü müdafaa ettiği bütün mazlum milletlerin, bütün Şark'ın davasıdır ve bunu nihayete getirinceye kadar Türkiye, kendisiyle beraber olan şark milletlerinin beraber yürüyeceğinden emindir." (Öztoprak, www.atam.gov.tr).

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Milli Mücadele döneminin zaferle biten sürecinde, Hindistan Müslümanlarının yaratmış olduğu, Anadolu'nun Türklerde kalmasını isteyen politikaları büyük ölçüde etkili olmuştur. Hindistan Müslümanları Anadolu'daki Milli Mücadele'yi dünya kamuoyuna duyurmuşlardır. Bu duyuruyla Hindistan Müslümanlarının yanı sıra tüm İslam dünyası Türkiye'nin paylaşılmasına yönelik girişimler karşısında İtilaf Devletlerine karşı büyük kin ve nefret duyguları içine girmişlerdir. Daha Trablusgarp, Balkan savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sırasında Türk milletine İslam dünyasının birçok yerinden yardımlar yapıldı. Milli Mücadele döneminde de süren bu yardımların şüphesiz en manidarı içinde buldukları çaresiz duruma rağmen Hindistan Müslümanları tarafından yapılanlarıdır. Dolayısıyla Hindistan Müslümanlarının Türk milletine duydukları ilgi ve yakınlık hislerini, Hindistan'ın her köşesinden gönderilen yardımlar kanıtlamaktadır. Türk Milli mücadelesi lehinde açık bir tavır içinde bulunan Hindistan Müslümanları üzerlerindeki tüm baskılara rağmen Osmanlı toprak bütünlüğünden yana olmuşlar ve kutsal toprakların da Osmanlı'nın koruyuculuğunda kalmasını sağlamaya yönelik Ankara ile olan temaslarını devam ettirmişlerdi. Topladıkları bağışları Ankara hükümetine ve Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne ulaştırmışlardır.

1935 yılında Kızılay adını alan Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Milli Mücadele döneminde yardımların sağlanmasında rol oynamıştır. Cemiyet, Ankara hükümetleri tarafından benimsenmiş ve yurtdışı temaslarda önemli bir yer edinmiştir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Milli Mücadele'nin yanında bir taraf olarak yer aldığı gerekçesiyle İstanbul hükümetleri tarafından zaman zaman eleştirilmişti. Hatta Cemiyet, İstanbul hükümetinin tavır aldığı Milli Mücadele kadrosuyla işbirliği yapmak ve onlara para yardımında bulunmakla suçlandı.

Cemiyetin genel merkezi İstanbul'da bulunuyorsa da Hindistan Müslümanları, yardımlarını gönderme yollarından biri olarak Ankara şubesini tercih etmişlerdi. Bu tercih de göstermektedir ki, Hint Müslümanları Türk Milli Mücadelesinin yanında yer almış ve adeta Türk zaferinden kendilerine doğacak bir umut ışığını beklemişlerdir. Ancak önemle şunu belirtmek gerekir; Hindistan Müslümanları sadece din birliği gerekçesi ve hilafete bağlılık sebepleriyle Türk Milli Mücadelesinin yanında yer almadılar. Kuvvetli bağları perçinleyen İslamcı yaklaşımın, antiemperyalist bir temele dayanıyor olmasıydı. Dolayısıyla Hindistan Müslümanları Türk Milli Mücadele hareketini batı emperyalizmine karşı bir başkaldırı olarak görmüşlerdi.

Hindistan Müslümanları ile Türk milleti arasındaki bağların ve dostluğun temeli eskiye dayanmaktadır. Daha 1877–1878 yıllarındaki savaşta bile Osmanlının yanında yer almışlardır. Ve yapılan yardımlar Milli Mücadele dönemi de dâhil olarak sürekli artış göstermiştir. Bu dönemde teşkilatlanarak Türk milleti lehinde kamuoyu oluşturmuşlar, hilafet hareketini başlatmışlardır. Milli Mücadele döneminde Türk milletinin üzüntü ve sevinçlerine ortak olan Hindistan Müslümanları, kendi bağımsızlık mücadelelerinde Türkiye'yi örnek almışlar ve sonunda bağımsızlık amaçlarına kavuşarak Pakistan devletini kurmayı başarmışlardır. Milli Mücadele'nin lideri olan Mustafa Kemal, onların bağımsızlık hareketlerinde örnek aldıkları tek lider olmuştur. Atatürk'ün inkılâpları da Hindistan Müslümanları üzerinde tesirli olmuştur. Bu tesir Hindistan Müslümanlarının liderleri olan milli şair Muhammed İkbâl, siyasi liderleri Jawaharlal Nehru ve Muhammed Ali Cinnah tarafından da hep dile getirilmiştir. Türk Milli Mücadelesi'nin ve Kurtuluş Savaşı'nın kendileri için de bir kurtuluş ümidi olabileceğinin heyecanını sürdürmüş olan Hindistan Müslümanları Atatürkçü devrim yolunda ilerlemeyi kendileri için bir hedef olarak belirlemişlerdir.

5.2. Öneriler

Araştırmada ele alınan konu ile ilgili birçok kitap, makale, süreli yayın ve gazeteler incelenmiştir. Ancak bilimin birikimselliğini göz önüne alarak

konuyu farklı boyutlarıyla ele almak mümkündür. Bu çalışmada yapılan, Hindistan Müslümanlarının Milli Mücadele dönemindeki rollerini sadece maddi açıdan değil manevi açıdan da ele almak olmuştur. Aynı zamanda konu Ankara hükümetleri ile kurulmuş olan temaslarla bağlantılı olarak hazırlanmaya çalışılmıştır. Bu yaklaşıma paralel olarak Hindistan Müslümanlarının İstanbul hükümetleri ile kurmuş oldukları ilişkilerin detaylı bir şekilde ele alınması mümkündür.

Hindistan Müslümanlarının Hilâl-i Ahmer vasıtasıyla yaptıkları yazışmalara yönelik olarak Kızılay Arşivi'nde daha detaylı incelemeler yapabilmek mümkündür. Yapılan bu çalışmada görülebilecek eksikliklerin daha geliştirilmişini sunabilen yeni araştırmaların olması temenni edilmektedir.

KAYNAKLAR

I. Arşiv Belgeleri

B.O.A. nr. 37–153, nr. 214–58, nr. 40–1, nr. 234–170, nr. 233–17, nr. 64–12, nr. 44-3A, nr. 39–60, nr. 56–40, nr. 234–170, nr. 163–107, nr. 37–81, nr. E/68–55, nr. 8–60, nr. 36–122

K.A. nr. 18–27, nr. 18–28, nr. 18–92, nr. 97–138, nr. 98–130, nr. 98–80, nr. 98–89, nr. 101–18, nr. 101–36

II. Gazeteler

Cumhuriyet, 1925

Hadisat; 1919

Hüseyin Tunaçay; “Türkiye, Dünya Nüfus Liginde Yerini Koruyacak”, Milliyet Gazetesi, 1 Aralık 2006

İkdam, 1922

İstiklal Harbi Gazetesi; 19 Mayıs 1919 Pazartesi, Hintli Müslümanlar da Türkleri Savunuyor, İzmir Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği, Hazırlayan Ömer Sami Coşar, 1958

Tevhid-i Efkâr, 1919

Tevhid-i Efkâr, 1922

Ulus, 1945

Vakit, 1921

III. Eserler

- Akalın, Besim Ömer; Nisan 2007, Hanımefendilere Hilâl-i Ahmer'e Dair Konferans, Hazırlayan: İsmail Hacıfettahoğlu, Ankara: Türk Kızılay Derneği Yayınları
- Akgün, Seçil Karal; Uluğtekin, Murat; 2000, Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a, Ankara: Beyda Basımevi
- Albayrak, Sadık; 1989, Siyasi Boyutlarıyla Türkiye'de İslamcılığın Doğuşu, İstanbul: Risale Yay.
- Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, 1981, Ankara: Genelkurmay Basımevi, say. 80
- Aybars, Ergün; Eylül 1998, İstiklal Mahkemeleri Yakın Tarihimizin Gerçekleri, İstanbul: Milliyet Yay.
- ; Eylül 2005, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, c.1, Zeus kit.
- Ayışığı, Metin; 2004, Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri, Ankara: TTK
- Atatürk, Mustafa Kemal; 2006, Nutuk, Atatürk Araştırma Merkezi
- Bayur, Yusuf Hikmet; 1987, Hindistan Tarihi, c.3, Ankara: TTK
- ; 1983, Türk İnkılâbı Tarihi, c.2, Ankara: TTK
- Bozdağ, İsmet; 2006, Sultan Abdülhamit'in Hatıra Defteri, İstanbul: Emre Yay.
- Çevik, Zeki; 2002, Milli Mücadele'de Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na Geçiş (1918–1923), Ankara: AAM
- Davaz, Kemal Özcan; 2000, Atatürk Bangladeş Kazi Nazrul İslam, Ankara: AAM Divan Yay.
- Dervişoğlu, Fatih M.; 2007, Milli Mücadele Sağlık Teşkilatına Bir Bakış, Sivas: Özemek Matbaa
- Gümüş, Sıddık; 2003, İngiliz Casusunun İtirafı ve İngilizlerin İslam Düşmanlığı, İstanbul: Hakikat Kitabevi Yayınları,
- Güneş, İhsan; 1997, Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920–1923), Ankara: Türkiye İşbankası Kültür Yay.
- Hacıfettahoğlu, İsmail; Nisan 2007, Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer-TBMM'nin Teşkilinden Sakarya Zaferi'ne Kadar İcraat Raporu 23 Nisan 1920–1923 Eylül 1921, Ankara: Türk Kızılayı Derneği Yay.
- Karal, Enver Ziya; Büyük Osmanlı Tarihi, c.4, TTK

- Keleşyılmaz, Vahdet; 1999, Teşkilat-ı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu (1914–1918), Ankara: AAM
- Keskin, Mustafa; 1991, Hindistan Müslümanlarının Milli Mücadele'de Türkiye'ye Yardımları (1919–1923), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yay.
- Kızılay, 1995, Ankara: Beyda Ofset
- Kutay, Cemal; 2003, Atatürk Olmasaydı, İstanbul: Milliyet Yay.
- Koloğlu, Orhan; 2002, Abdülhamit Gerçeği, İstanbul: Eylül Yay.
- Lord Kinroos; Kasım 1990, Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu, İstanbul: Altın Kitap Yayınevi,
- Meydan Larousse; 1971, c.5, İstanbul: Meydan Yay.
- Müderrişoğlu, Alptekin; 1988, Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları, c.2, İstanbul: Kastaş Yay.
- Narayanan K. R.; Kasım 1999, Nehru ve Vizyonu, Kerala Hindistan: DC Offset Printers, Dece Çağdaş Eserler Dizisi
- Öke, Mim Kemal; 1988, Güney Asya Müslümanları'nın İstiklâl Davası ve Türk Milli Mücadelesi, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Özcan, Azmi; 1997, Panislamizm Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877–1924), Ankara: İsam Yay.
- Polat, Nazım; 1991, Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, Ankara: Kültür Bakanlığı
- Saray, Mehmet; 1995, Atatürk ve Türk Dünyası, sayı:79, Ankara: TTK
- Sarıhan, Zeki; 1993, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, Mondros'tan Erzurum Kongresi'ne (30 Ekim 1918–22 Temmuz 1919), c.1, Ankara: TTK
- ; 1994, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, Erzurum Kongresi'nden TBMM'ye (23 Temmuz 1919–22 Nisan 1920), c.2, Ankara: TTK
- ; 1996, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, Sakarya Savaşı'ndan Lozan'ın Açılışına (23 Ağustos 1921–20 Kasım 1922), c.4, Ankara: TTK
- Selek, Sabahattin; 2004, Anadolu İhtilali, c.1, İstanbul: Kastaş Yayınları,
- Sonyel, Salahi; 1995, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, c.1, Ankara: TTK
- Soyak, Hasan Rıza; 2005, Atatürk'ten Hatıralar, İstanbul: YKY
- Stoddard, Philip H; 1993, Teşkilat-ı Mahsusa, (Çev. Tansel Demirel), İstanbul: Arba Yay.
- Thoreau, H. David; Gandhi, Mohandas K.; 1999, Sivil İtaatsizlik ve Pasif Direniş, Ankara: Vadi Yay.
- Türkiye Ansiklopedisi, 1958, c.6, Ankara

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi; 1993, c.8, İstanbul: TDV Yay.

-----; 1995, c.11, İstanbul: TDV Yay.

-----; 2002, c.18, İstanbul: TDV Yay.

-----; 2005, c.30, İstanbul: TDV Yay.

-----; 2002, c.25, İstanbul: TDV Yay.

Yeniaras, Orhan; 2000, Türkiye Kızılay Tarihine Giriş, İstanbul: Kızılay Bayrampaşa Şubesi

IV. Makaleler

Aybars, Ergün; Temmuz 1988, Millî Mücadele'de İngiliz Basını, AAM, c.4, sayı:12

Ayışığı, Metin; Eylül 1992, 30 Ağustos Zaferi ve İstanbul'daki Yankıları, Tarih ve Toplum Dergisi, sayı: 105,

-----; Ağustos 1998, Mütareke Döneminde İstanbul Hükümetleri İle Kuvâ-yı Milliye Arasındaki Münasebetler I (14 Ekim 1918–16 Ekim 1920), Genelkurmay ATASE Başk. Yay. Askeri Tarih Bülteni, sayı:45,

-----; Ekim 1999, Bir Askerî Mahkeme: İstanbul Birinci Divân-i Harbi Örfisi, 7. Askeri Tarih Semineri

-----; Ağustos 1994, Atatürk'ün Büyük Eseri, TBMM, Türk Dünyası Tarih Dergisi

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Kasım 1967

Erözbek, Neslihan; Kayalı, Fethi; Eylül 1988, Bir Mektup ve Hilafet Meselesinin Gündeme Gelmesi, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, say. 43

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi; Eylül 1988, Dış Ülkelerde Söylenenler, say. 46

Haqqı, S. A. H.; Mart 1985, Üçüncü Dünya Milletleri Açısından Mustafa Kemal ve Kemalizm, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, c.1 say. 2

Khan, Ali Asgar; 1993, Hint Müslümanlarının Türk Kurtuluş Hareketine Mali Yardımı (1919–1923), (Çev. Ahmet Özgiray), Tarih İncelemeleri Dergisi 8, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.

Ortaylı, İlber; Mayıs 2001, Hilafet Nasıl Kaldırıldı?, Popüler Tarih Dergisi, sayı:12

Özaydın, Zuhâl; 2002, Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Çalışmaları, Türkler Ansiklopedisi, c. 13, Ankara: Yeni Türkiye Yay.

- Sonyel, Salahi; Ekim 1978, İngiltere Dışişleri Bakanlığı Belgelerine Göre: Osmanlı Padişahı Abdülhamit, 48 Saat İçinde Kıbrıs'ı İngilizlere Nasıl Kiraladı, Belleten, Ankara: TTK, say. 168
- Tekin, Ahmet; 2002, Milli Mücadele Bütçeleri, Vergi Politikası ve Dış Yardımlar (1919–1923), Türkler Ansiklopedisi, c.16, Ankara: Yeni Türkiye Yay.
- Ünal, Mustafa; Gönültaş, Nuh; 18 Şubat 1995, Bu İş Karışık, Aksiyon Dergisi, say. 11
- Yıldıztaş, Mümin; Mart 2007, İşgal İstanbul'u Yardım Kuruluşları, Toplumsal Tarih, say.159
- Yılmaz, Serap; 1978, Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu ile Ekonomik İlişkileri: XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı-Hint Ticareti ile İlgili Bir Araştırma, Belleten sayı: 168, Ankara: TTK

V. İnternet Kaynakları

- Akandere, Osman; "1923 Yılı Ortalarında Uluslararası Kızılhaç Komitesince Görevlendirilen Heyetin Anadolu'daki Teftiş Gezileri ve Hazırladıkları Rapor", Web:<http://www.atam.gov.tr> adresinden 29 Haziran 2008'de alınmıştır.
- Akgün, Seçil Karal; Murat Uluğtekin; Hilâl-i Ahmer ve Trablusgarp Savaşı, s.18, Web:<http://www.kizilay.org.tr> adresinden 21 Mart 2009'da alınmıştır.
- Akgün, Seçil Karal; Ege Üniversitesi İİBF Konferans Salonu Mayıs 2006 Konferans Deşifresi, Web:<http://www.siyasitarih.com/new/index.php> adresinden 20 Eylül 2008'de alınmıştır.
- Altun, Mehmet; "Dünyanın Gözünde Kurtuluş Savaşı", Web:<http://www.mehmetaltun.com/arsiv/cumhuriyet> adresinden 18 Kasım 2008'de alınmıştır.
- Arslan, Esat; "1921 Yılı İlk Yarısında Türk, Fransız, İtalyan Yakınlaşması Karşısında İngiliz Politikası ve Mustafa Sagir Olayı", Web:<http://www.atam.gov.tr/index.php> adresinden 23 Aralık 2008 tarihinde alınmıştır.
- Armaoğlu, Fahir; Hilafetin Dış Cephesi, Web:<http://www.atam.gov.tr/index.php> adresinden 23 Aralık 2008 tarihinde alınmıştır.
- As, Efdal; "Milli Mücadele'nin Başında Genel Durum", Web:http://www.geocities.com/izzet_07/milli adresinden 10 Ağustos 2008'de alınmıştır.

Asrar, Ahmet; “İki Halk Kahramanı Mustafa Kemal Atatürk ve Muhammed Ali Cinnah”, I. Uluslararası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, www.ekitap.kultuturizm.gov.tr/yonlendir.asp Aybars, Ergün; “Millî Mücadele’de İngiliz Basını”, [Web:http://www.atam.gov.tr/index.php](http://www.atam.gov.tr/index.php) adresinden 30 Haziran 2008’de alınmıştır.

Aybars, Ergün; [Web:http://www.kurtulussavasi.org/asptm/ulusalmucadleninkaynaklari](http://www.kurtulussavasi.org/asptm/ulusalmucadleninkaynaklari) adresinden 2 Ocak 2008’de alınmıştır.

Aysan, Levent; [Web:http://www.aysan.blogcu.com/32792629](http://www.aysan.blogcu.com/32792629) adresinden Haziran 2008’de alınmıştır.

Bali, Elif; “Hindistan Ve Pakistan’ın Dış Politika Tercihlerinin Soğuk Savaş Ve Soğuk Savaş Sonrasına Yansımaları”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, [Web:http://www.acikarsiv.ankara.edu.tr/publication_search.php](http://www.acikarsiv.ankara.edu.tr/publication_search.php) adresinden 4 Şubat 2009’da alınmıştır.

Baş, Yaşar; “Milli ve Mali Mücadele”, [Web:http://www.osmanli.org.tr/yazi-4-322](http://www.osmanli.org.tr/yazi-4-322) adresinden 17 Ağustos 2008’de alınmıştır.

Cöhçe, Salim; “Türk İstiklal Savaşı ve Hindistan Müslümanları”, [Web:http://www.atam.gov.tr/index.php](http://www.atam.gov.tr/index.php) adresinden 20 Haziran 2008’de alınmıştır.

Çayırdağ, Mehmet; 1. Dünya Savaşı Gazisi Borlu Hüseyin Ataman’ın Hatırlarında Uygur Türkleri, [Web:http://www.gokbayrak.com/turkistan](http://www.gokbayrak.com/turkistan) adresinden 4 Ocak 2009’da alınmıştır.

Çapa, Mesut; “Mübadele’de Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti’nin Rolü”, [Web:http://www.sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayı_10](http://www.sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayı_10) adresinden 17 Nisan 2008’de alınmıştır.

Doğan, Mehmet; Mehmet Akif Bu Toprakların Bin Yıllık Kültürüne Sahiptir, [Web:http://www.ilkadimdergisi.com/185](http://www.ilkadimdergisi.com/185) adresinden 9 Mart 2009’da alınmıştır.

Erdal, İbrahim; Türk Yunan Nüfus Değişiminde Türk Mübadillere Yapılan Yardım Faaliyetleri”, [Web:http://www.ankara.edu.tr/kutuphane/tarih-arastirmalari](http://www.ankara.edu.tr/kutuphane/tarih-arastirmalari) adresinden 20 Nisan 2008’de alınmıştır.

Gülmez, Nurettin; “Vakit Gazetesine Göre Saltanatın Kaldırılmasına Bazı Dünya Müslümanlarının Bakışı”, [Web:http://www.atam.gov.tr/index.php](http://www.atam.gov.tr/index.php) adresinden 13 Mart 2009’da alınmıştır.

Kocabay, Özlem; Kurum Kimliği Oluşturma Sürecinde İş Bankası Kurumsal Reklamlarının İncelenmesi 1924–32 Yüksek Lisans Tezi Ankara 2006 Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım ABD, s. 64, [Web:http://www.acikarsiv.ankara.edu.tr/-8k](http://www.acikarsiv.ankara.edu.tr/-8k) adresinden 14 Mart 2009’da alınmıştır.

Laçiner, Sedat; “Türkler Pakistan’ı Neden Sever?”,
Web:<http://www.usakgundem.com/yazarlar.php> adresinden 30 Ocak 2009’da alınmıştır.

Muradoğlu, Abdullah; Teşkilat-ı Mahsusa,
Web:<http://www.yenisafak.com.tr/diziler/teskilat> adresinden 20 Haziran 2008’de alınmıştır.

Orhunlu, Bilge; “İngiliz Casusu Mustafa Sagir ve Ankara’nın Tavrı: İdam”
Web:<http://www.turkdirlik.com/bilgimece/tukoloji/tarih> adresinden 27 Ağustos 2008’de alınmıştır.

Özaydın, Zuhal; “The Indian Muslims Red Crescent Society’s Aid to the Ottoman State During the Balkan War in 1912”,
Web:<http://www.ishim.net/ishimj/4> adresinden 10 Nisan 2008’de alınmıştır.

Özcan, Azmi; “İkbal’in Torunları Yardım Bekliyor”, Web:<http://www.risale-inur.org/haber/index.php> adresinden 9 Ekim 2008’de alınmıştır.

Özenç, Nuray; Cinnah’ın Hindistan Birliğine Olan İnancını Kaybedişi, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Edebiyat Dergisi, Yıl: 2006, sayı:16, s.225–236,
Web:<http://www.fen.selcuk.edu.tr/edebiyatdergisi> adresinden 16 Nisan 2008’de alınmıştır.

Öztoprak, İzzet; “Atatürk, Çağdaşlaşma ve Dış Dünyadaki Etkileri”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, s.56, c. 19, Temmuz 2003,
Web:<http://www.atam.gov.tr/index.php> adresinden 18 Haziran 2008’de alınmıştır.

Serik, Aziz Dolu; “Bir Cumhuriyet Efsanesi”,
Web:<http://www.groups.google.com/group/turkegitim> adresinden 7 Temmuz 2008’de alınmıştır.

Tanfer, M. Vehbi; Trük İnkılâbının Evrenselliği,
Web:<http://www.atam.gov.tr/index.php> adresinden 19 Ocak 2009’da alınmıştır.

Tepekaya, Muzaffer – Kaplan, Leyla; “Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri”,
Web:http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makale adresinden 17 Nisan 2008’de alınmıştır.

Toker, Halil; Hindistan Hicret Hareketi,
Web:<http://www.urdulanguage.org/index.php/makaleler> adresinden 25 Haziran 2008’de alınmıştır.

Yazıcı, Nesimi; “Kara Günlerimizin Dostu Kızılay”,
Web:<http://www.somuncubaba.net/icerik/kultur> adresinden 29 Haziran 2008’de alınmıştır.

Web:<http://www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim>, ‘Milli Mücadele’nin Dış Politikası’ adresinden 15 Eylül 2008’de alınmıştır.

Web:<http://www.fox.com.tr/detay>; 'Gandhi'nin Torunundan Atatürk'e Övgü' adresinden 19 Ocak 2009'da alınmıştır.

Web:<http://www.hindistangezi.com/33k> adresinden 13 Kasım 2008'de alınmıştır.

Web:<http://www.populertarih.com.tr/dergioku>; Şubat 2007, "Asya'nın Uyuyan Güzeli: Hindistan" adresinden 16 Temmuz 2008'de alınmıştır.

Web:<http://www.tr.wikipedia.org/wiki/Bangladeş> - 105k adresinden 30 Ocak 2009'da alınmıştır.

Web:http://www.tr.wikipedia.org/wiki/dünya_nüfusu adresinden 18 Ekim 2008'de alınmıştır.

Web:http://www.wikipedia.org/wiki/Emir_Ali adresinden 19 Mayıs 2009'da alınmıştır.

Web:<http://www.wikipedia.org/wiki/Gandhi> adresinden 30 Mart 2009'da alınmıştır.

Web:<http://www.wikipedia.org/wiki/İkbal> adresinden 26 Nisan 2009'da alınmıştır.

Web:<http://www.wikipedia.org/wiki/Jinnah> adresinden 26 Nisan 2009'da alınmıştır.

Web:<http://www.wikipedia.org/wiki/Nehru> adresinden 25 Nisan 2009'da alınmıştır.

Web:<http://www.tr.wikipedia.org/wiki/pakistan> adresinden 19 Ekim 2008'de alınmıştır.

Web:http://www.wikipedia.org/wiki/Teşkilat-ı_Mahsusa adresinden 27 Mayıs 2009'da alınmıştır.

Web:<http://www.yenidunyadergisi.com/index.php>, "Hint Diyarındaki Osmanlı Ateşi", Ağustos 2007 adresinden 29 Haziran 2008'de alınmıştır.

EKLER

Ek 1: Hindistan'da Delhi'den Muhtar Ahmet Ensari başkanlığında bir sağlık heyetinin gönderildiğine dair. K.A. nr. 18-92

18/92

TELEGRAMME تلفرافنامه

دولت علیه عثمانیه تلفراف اداره سی

ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN
L'état n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la télégraphie دولت تلفراف ممالاتندن دولای مسئولیت قبول اتمز [۱۳۰۴]

STAMBOUL

Retransmission ou Expédition		تکرار کشیده و یا اولان		RECEPTION				اخذ	
No d'expédition	شماره اولان transmis à	Date	تاریخ	Signature de l'employé	مأمور امضاسی Signature de l'employé	Date	تاریخ	Requ de	مردم نومروسی N° d'ordre
۱۲۲		H. ۱۰ M. ۱۰				H. ۱۱ M. ۱۰			۵۳

De..... Pour..... موردي..... مغربی

No..... Date..... H. ساعت M. دقیقه تاریخ کلمات غروب

Voie..... Indic. Eventuelles..... اشارت محتمله طریق

de delhisub 419 49 3 9 50- rectification sulvra -

resident croissant rouge kstbe

sendig 15 th december all india medical miszion under

director mukhtarhad ansari exceeding dementy doctor

dreszers male nurses filed hospital equipment hundred beds

re subsequently funds avaiable tenthousand pounds sterling

re use receive mision constantinople trus offer akceptable

to his imperial majesty sultan - editor journal comrade ="

مطبعة احمد احسان وشركاهي
AKHFO HISHAN & CO - CONSTANTINOPLE

Ek 2: Hindistanlı Müslüman büyükelçilerin Büyük Sulh Konferansı'nda Osmanlı hukukunun zarar görmemesi için Hindistan Umumi Valisi'ne müracaatta buldukları hususunda. B.O. A. DH. EUM. SSM nr. 39-60

Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı

استبدایت مصفاة حایه

ند سائب حیدر آباد و دھلہ تا کہ برید و دیگر نواب ملکہ وہ ایدر کھنڈن انکھہ نیک ہندستان والی محمد آریہ آریہ
 اچھہ صلی و کرکیرنہ ، خلافت کبرایہ حاکم و ہمانہ سلطنت عثمانیہ حقوقک رسختہ وار ایدر سے صدوندہ تک
 بد و اسنوی بیانیہ کرینک بیرون بیسیا نیا حکومت چورن جسہ وہ ابولفن التزم ایسکری جیمہ راستہ اٹلا حاکموت
 نندہ عساکر - « ل فونہ اٹلا
 استبدایت مصفاة حایہ

۹۰۷

تقدیم لاء

Ek 4: Hindistan'dan 1912-1913 yılları arasında Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne gelen yardım miktarları. K.A. nr. 98-130

هندستان سے ۱۹۱۲ - ۱۹۱۳ (۲۴۱-۲۴۹) سالوں کے دوران ہندوستان سے آئیے جانے والے رقم کی تفصیل

موقوف ۱۲ قطعہ دستاویز

رقم	استریہ	یستہ نورد
۱۰۰۰	"	۱
۲۰۰۰	"	۲
۴۰۰۰	"	۴
۲۰۰۰	"	۵
۴۰۰۰	"	۶
۱۲۵۰	"	۷
۱۱۸۲	"	۸
۲۹۸/۱/۰	"	۹
<u>۱۶۹۲۱/۱/۰</u>		۱۰ (۱) ۵۰

رقم	آنا	پائی	یستہ نورد
۱۰۰۰	۱	۲	۱۰
۴۴۴۶	۴	۶	۱۱
۲۹۶۰	۱	۶	۱۴
۹۱۹۴	۱	۲	۱۲
<u>۱۴۰۲۲</u>	۵	۱۸	۵۴۶۸ (۵) ۲۰

۱۶۹۲۱/۱/۰ (۱) ۵۰
 ۵۴۶۸ (۵) "

۲۲۹۹/۱/۰ استریہ

اصولاً یہ رقم
 حاکم کے پاس
 رکھی گئی ہے

Ek 5: Hindistan Ulusal bankası tarafından Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin hesabına aktarılan para hakkında. K.A. nr. 18-27

18/27

(28)

National Bank of India Limited.

26, Bishopsgate, E.C.

London, 20th Jan'y 1913

Le 13/26th Janvier 1913

VU A LA CORRESPONDANCE

The President.
Red Crescent Society.
Constantinople

Sir.

We beg to advise having this day paid to *Imperial Ottoman Bank* for your credit with their Constantinople Branch by wire the sum of £ 200 being amount of Telegraphic Transfer in your favor from our *Chittagong* Branch (Two hundred pounds) remitted by *Mohamed Rajimali*.

Requesting an acknowledgment on the enclosed forms

I am,
Yours faithfully,
Wickering
Manager

Ans